

PEGASUS

BOZKIRIN KANLI KILICI
CENGİZ
HAN

Vassili YAN

BOZKIRIN KANLI KILICI CENGİZ HAN

Vassili YAN

Yayın Yönetmeni: Ahmet Seyrek

Redaksiyon: Hüseyin Türkoğlu

Çeviren: Bahadır Dülger

Bilgisayar Uygulama: Meral Gök

Kapak Tasarımı: Sabahattin Kanaş

Film-Grafik: Seval Grafik

Baskı-Cilt: Kilim Matbaası

1. Baskı Haziran 2006

ISBN : 9944-326-10-0

Yayın Hakları: © PEGASUS YAYINLARI

PEGASUS YAYINLARI

Kazancı Yokuşu, Muhtar Kamil Sokak, Basmacı Han

No: 5/3 Taksim / İSTANBUL

Tel: 0212 243 43 03 (pbx) Faks: 0212 243 43 40

www.pegasusyayinlari.com.tr

BOZKIRIN KANLI KILICI

**CENGİZ
HAN**

PEGASUS YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Haremde Sükunet Var

BİRİNCİ KISIM

- 1- Altın Şahin → 11
- 2- Göçebenin Çadırında → 15
- 3- Bozkırların Yiğidi → 19
- 4- Adil Bir Kadı → 25
- 5- Küçük Gizli Kapı → 29
- 6- Padişahın Vak'anüvisi → 33

İKİNCİ KISIM

Harzem Şahı Kuvvetli ve Cesaretlidir

- 1- Sarayda Sabah → 41
- 2- Büyük İskender, Bize Örnektir → 47
- 3- Cellatbaşı → 53
- 4- Dirilen Gölge → 57
- 5- Cömertlik → 61
- 6- Valide Sultan Türkan Hatun'un Hazırladığı Komlo → 67
- 7- Haremdeki Mahkum → 73
- 8- Bir Kara Habercinin Sebep Olduğu Sevinç → 77
- 9- Gözden Düşen Veliahdın Bahçesinde → 85

ÜÇÜNCÜ KISIM

İrgiz Sahillerinde Savaş

- 1- Kıpçak Çöllerinde Sefer → 93
- 2- Bilinmeyen Bir Halk İle Savaş → 101

DÖRDÜNCÜ KISIM

Huduttaki Düşman

- 1- Moğol Ordusu İstilaya Hazırlanıyor → 111
- 2- Doğu Hükümdarların Elçisi → 115
- 3- Şahın, Gece Vakti Moğol Elçisiyle Buluşması → 119

- 4- Elçinin, Cengiz Han Hakkında Anlattıkları → 123
- 5- Büyük Kağan, Okunan Raporu Dinliyor → 133
- 6- Cengiz Han, Heyecanlı Bir Gece Geçiriyor → 137
- 7- Kulan Hatun'un Yurdunda → 143
- 8- Kağan Parmaklarını Sayıyor → 149
- 9- Kaybolan Kervan → 153
- 10- Bir Erçiyi Boğmazlar, Bir Arabulucuyu Öldürmezler → 157
- 11- Cengiz Han Hiddetleniyor → 161
- 12- Bir Mektup Nasıl Yazılır → 167

BEŞİNCİ KISIM

Bilinmeyen Bir Milletin İstilas

- 1- Kendisini Müdafaa Etmeyen Ölüme Mahkumdur → 173
- 2- Kurban Kızık Asker Oluyor → 179
- 3- Savaş Başlamıştı → 187
- 4- Savaşta En İyi Koruyucu Kılıçtır → 191
- 5- Yenilmez Timur Melik → 197
- 6- Moğollar, Çölü Geçiyorlar → 201
- 7- Buhara'nın Kuşatılması → 205
- 8- Buhara, Savunmadan Teslim Oluyor → 211
- 9- Kerulen Steplerinde Yaşamak Ne Kadar Tatlıdır → 217

Moğol Kırbacı Altında

ALTINCI KISIM

- 1- Veyl Mağluplara! → 227
- 2- Semerkandlı İhtiyarlar, Şehirleri Teslim Ediyorlar → 233
- 3- Harzem Şah, Sığınacak Yer Bulamıyor → 237
- 4- Abeskur Denizi'nde Bir Ada → 243
- 5- Kurban Kızık Evine Dönüyor → 249
- 6- Kurban Ailesini Arıyor → 255
- 7- Valide Sultan Türkan Hatun'un Kaçışı → 259

YEDİNCİ KISIM

Büyük Harzemin Son Günleri

- 1- Celaleddin, Cengiz Han'ı Çarpışmaya Tahrik Ediyor → 263
- 2- Sind Muharebesi → 269
- 3- Hacı Rahim, Katip Oluyor → 273
- 4- Kara Atlı → 279

- 5- Hacı Rahim'in Hikayesi → 285
- 6- Cengiz Han'ın Oğullarından
Üçü Kurgan'ı Almak İstiyor → 297
- 7- Kara Konçar, Masalın Sonunu Arıyor → 301
- 8- Kurgan'ı Almak İçin Önce Yıkılmak Lazımdır → 309
- 9- Kara Konçar, "Müebbet Mahkumları" Kulesinde → 313
- 10- Hacı Rahim, Genç Batu Han'ın Yanına Gidiyor → 321

SEKİZİNCİ KISIM

Kalka Muharebesi

- 1- Cengiz Han'ın Emirleri → 325
- 2- Kudretli Kağan'a İlk Rapor → 327
- 3- Son Denizi Ararken → 331
- 4- Ailenlerin ve Kıpçakların Ülkesinde → 335
- 5- Kalka Nehri Üzerindeki Tatar Kampı → 339
- 6- Ploshina Brodnik, Tatarlar Esiri → 343
- 7- Kiev, Telaş İçinde → 349
- 8- Subutay Bagatur'un Planı → 361
- 9- Moğollar, Dinyeper Sahillerinde → 365
- 10- Ruslar ve Kıpçaklar Stepte İlerliyorlar → 369
- 11- Tatar Tuzağı → 375
- 12- Subutay Bagatur Muharebeye Hazırlanıyor → 377
- 13- Savaş Başlıyor → 383
- 14- Şiddetli ve Korkunç Bir Çarpışma → 389
- 15- Ceset Yiğınları Üzerindeki Ziyafet → 395

DOKUZUNCU KISIM

Cengiz Han'ın Sonu

- 1- Cengiz Han, Atlarına Yön Değiştiriyor → 399
- 2- Cengiz Han'ın Bir Hakime Yazdığı Mektup → 405
- 3- Beni Ölümsüzlüğe Kavuştur → 409
- 4- Ana Vatana Dönüş → 419
- 5- Cengiz Han, Seferde Ölmeye Karar Veriyor → 423

BİTİRİŞ

- 1- Moğollar Oradan Geçmişlerdi ğ 433
- 2- Büyük Semerkand Şehrinden Geriye Ne Kaldı? → 439
- 3- Demir Kafes → 443
- Kitabın Son Sahifesi → 447

SELAM!... EY OKUYUCU...

Kanatsız şahını göklerde nasıl aciz kalırsa, atsız insan da yeryüzünde öylesine zayıf ve kudretsiz olur.

Hiçbir şey sebepsiz olmaz; ipin bir ucu diğerini peşinde sürükler. İyi seçilen yol, insanı bu dünya keşmekeşinde arzu ettiği noktaya götürür, yanlışlık ve düşüncesizlik ise sadece karanlık ve korkunç ölüm uçurumuna iter.

Eğer kader bir insanı; sakın beldeleri boğan başkaldırmalar, zalime karşı isyanlar, tanınmayan ve zaptedilmeyen düşmanın memleketi istilasını gibi olağanüstü hadiselerin şahidi kılmış ise o; gördüklerini, yaşadıklarını ve hissettiklerini kağıda dökmelidir. Eğer kâş kalem ipek kağıt üzerinde maharetle sürdürmek sanatından yoksun ise, harfleri yan yana dizmesini bilen birine hatıralarını yazdırmalı ve bu engin tecrübelerden kendisinden sonraki nesillerin faydalanmasını sağlamalı...

Hayatın büyük maceralarını yaşayıp bunlar hakkında hiçbir şey kaydetmeyenler, ölümün soğuk eli başlarının üzerinde gezinirken, uçsuz bucaksız çöllere altın külçelerini gömmeye koşan ihtiyar cimrilere farksızdır.

Kamış kalemimi yonttum. Ucunu mürekkeple ısıttım, ama hâlâ onu kağıda dokundurmakta tereddüt ediyorum... Acaba Cengiz Han hakkında bildiklerimi samimiyetle anlatacak kadar kudret ve irfanım var mı? Çok uzak yerlerin sınırsız çöllerinden kopup gelen bu vahşi kütlenin istilaları için, dehşetli demek bile tam olarak manayı veremez. Ordunun başında kızıl sakallı kumandan giderdi; hırs ve ihtiras ile gözleri dönmüş savaşçıları, yorulmak bilmez atlarını delicesine sürerek, huzur ve sükun dolu Harzem ve Maverainnehir topraklarını kana bulayıp, arkalarında binlerce ceset bırakarak toz bulutları içinde kaybolup giderlerdi. Her an yeni cinayetler oluyordu. Herkes birbirine endişe ile “Mesut evlerin bacalarından çıkan sakın dumanları tekrar görebilecek miyiz, yoksa dünyanın sonu mu geldi?” diye soruyordu.

Birçokları, benim Cengiz Han ve Moğol istilaları hakkında bildiklerimi hatıra halinde yazmamı istedi. Uzun zaman tereddüt ettim... Fakat bugün, susuşumun kimseye fayda getirmediğini görerek, insanlık ve bilhassa huzurun gölgesinde uyuyan Harzem Ovalarına çöken kan ve ölüm dolu felaket dalgasının hikayesini kaleme almaya karar verdim.

Sözlerimi burada kesiyorum, fikirleri daha fazla dağıtmamalıyım. Yaşlılar, yazdıklarımın her kelimesinin doğru olduğunu söyleyeceklerdir.

Sabır ve sebat eden insan en sonunda mücadelesinin güzel meyvesine kavuşur. Hakikati arayanlar onu elbet bulacaklardır.

Vassili YAN

Not: Bu çeşit “Okuyucuya hitap” Moğollar öncesi devrin Doğulu yazarlarına has, özel bir tarzdır.

Harzem'de Sükunet Var

BİRİNCİ KISIM

-1-

ALTIN ŞAHİN

Üstünde yaşadığımız toprak, yere serilmiş
soluk renkli eski bir kaftana benzer.
Sanlı uçsuz bucaksız bir ummanın
ortasındaki küçücük bir ada görünür.
“Eski bir Arap el yazması kitabından”

İLKBAHARIN vaktinden önce gelmiş olmasına rağmen, İmüthiş bir kar tipisi Karakum Çölü'nü altüst ediyordu. Fırtına, kumlar arasında belirmiş olan nadir bitkileri eğiyor ve her tarafı karlarla dolduruyordu. Kerpiç duvarlı ufak bir kulübenin önünde, on, on iki deve birbirlerine sokulmuş duruyorlardı. Kervan başı neredeydi? Niçin develerin yüklerini indirmemiş ve onları çöktürmemişti?

Develer. Karlarla örtülü başlarını kaldırıyor, böğürtüleri rüzgarın ısıklarına karışıyordu. Bu sırada, uzaktan bir çingirak sesi duyuldu. Develer, boyunlarını sesin geldiği tarafa uzattılar. Siyah bir eşek ve onun arkasından sakallı bir adam ortaya çıktı. Sirtında geniş bir derviş cübbesi, kafasında beyaz sarıklı uzun bir külah vardı.

- Yürü... Yürü... On, on beş adım sonra, hemen tayını alacaksın. Bak neye rastgeldik! Şu develerin elbette sahipleri

de oradadır, hizmetçileri de ateş yakmaya koyulmuşlardır elbet. Bize de bir avuç pirinç ikram ederler... Hey... Orada kim var?

Bu sese hiç kimse cevap vermedi, yalnız develerin boynundaki çingirakların sesi duyuldu.

Eşeğin sahibi, alçak bir kerpiç duvarla çevrilmiş olan binanın etrafını dolaştı.

Üzeri güzel kabartmalarla süslü olan kapı, kocaman bir direkle kapalıydı.

Kulübenin arkasındaki alanda, düzgün bir sıra halinde birbirini takip eden küçük ve beyaz mezar taşları göze çarpıyordu.

Eşeğini yerde çakılı kazıklardan birine bağlayan yolcu:

- Ey bu sessiz mezarlığın sakinleri, Derviş Hacı Rahim Bağdadi, hepinizi rahmetle anar, diye mırıldandı. Bu mezarlığın bekçisi yok mu? Belki kulübenin içindedir.

Boynunda asılı duran geniş bir torbadan çıkardığı bir ekmeğe parçasını eşeğinin önüne attı:

- Al bu da senin hakkın. Zaten bundan başka bir lokma yiyecek bir şeyimiz de yok. Senin yemeye çok ihtiyacın var. Bu gece eğer soğuktan donmazsak, beni yarın buradan çok uzaklara götüreceksin.

Derviş kapının önündeki direği kaldırarak kulübeden içeri girdi. İçeride dört adam sırtlarını duvara dayamış, sessizce oturuyordu.

- Selamünaleyküm...

Bu selamı kimse almadı. Derviş Rahim, içeriye doğru bir iki adım daha attı. Adamlar hiç kımıldamadılar. Derviş onların sarı ve hareketsiz yüzlerine dikkatle baktı, sonra heyecanlı kapıdan dışarı fırladı:

- Şikayete hiç hakkın yok Hacı Rahim... Bunların dördü de yalnız kefenlenmelerini bekleyen dört ölü. Sen ne kadar fakir olsan da, canlısın... Buradan yürüyüp başka yerlere gidebilirsin. Şurada yakında sahipsiz bir kervan var. Eğer istersen kıymetli eşyalar yüklü olan bu develerin hepsi senin olabilir. Fakat bir derviş ancak hakikatin peşindedir. Onun dünya malına ihtiyacı yoktur. O fakir kalmalı ve ilahiler okuyarak yoluna devam etmelidir. Fakat hiç değilse hayvanlara bir iyilik etmelisin.

Derviş develeri çökertti, yüklerini indirdi. Çuvallar arasında bulduğu arpadan hepsinin önüne bir miktar koydu.

Bütün geceyi orada, sırtını kulübenin duvarına dayayarak, eşeğinin yanında geçirdi.

Gece esen rüzgar, gökyüzünü temizlemiş olduğu için güneş sabahleyin erkenden güler yüzle doğu ufuklarından gözükmişti.

Derviş yerinden kalktı, eşeğini önüne kattı:

- Haydi yavrum, dedi. Yürüyelim.

Develerden arta kalan arpayı eşeğin sırtına vurduktan sonra, kulübenin içine şöyle bir göz attı. Dört cesetten yalnız bir tanesi orada duruyor ve sabit gözlerle kendisine bakıyordu. Hacı Rahim:

- Fesüphanallah, dedi. Öbürkülere ne oldu? Yoksa kendi kendilerine mezarlarına mı girdiler. Hayır Hacı Rahim, sen artık buralarda durma, doğru Harzem yolunu tut. Orada kalabalık ve zengin şehirler vardır.

Bu sırada kalın bir ses:

- Allah rızası için bana yardım et, diye yalvardı. Duvarda yashı duran adamın kıvrıcık sakalı oynamaya başlamıştı.

- Sen kimsin?

- Mahmut...

- Harzemli misin?

- Benim bir altın şahinim var.

Derviş Hacı Rahim şaşırıldı:

- Herif ölüyor da, hâlâ akli altın şahinde... Al şu sudan biraz iç.

Ölmek üzere olan adam, dervişin uzattığı su kabağından güçlükle birkaç yudum su içebildi. Sonra gözlerini dervişe dikti:

- Çok ağır yaralıyım... Kara Konçar çeteleri... Arkadaşlarımdan üçü çok feci şekilde öldü. Kapı kapalıydı. Buradan dışarı çıkamadık. Beni dinle... Bir din kardeşini bu halde bırakamazsın. Bu katletmekten de fena bir şey olur... Kur'an-ı Kerim ne emrediyor?

Adamın dişleri, tutulduğu ateşin şiddeti içinde birbirine vuruyordu. Titreyen ellerini dervişe doğru uzattı. Sonra birdenbire kendinden geçti.

- Merak etme, derviş baba sana yardım eder!

Hacı Rahim, yaralının gömleğini açtı. Göğsünde hâlâ kanamakta olan geniş yarayı gördü.

- Önce bu kanı durdurmalı, ama nasıl?

Uçları işlemeli bir beyaz mendil yerde duruyordu. Hacı Rahim, mendili yerden alıp açtı. İçinden bir altın plaka yere düştü. Derviş onu yerden alıp tetkik etti. Üzerinde kanatlarını açmış bir şahin kabartması bulunan plaka, garip harflerle yazılmış yazılarla dolu idi. Hacı Rahim, gittikçe artan bir dikkatle yaralı adama bakarak düşünmeye başladı:

- Bu adam, ilerde geçecek pek büyük hadiselerde önemli rol oynayacak bir adam olmalı. Yoksa bu adamın yaşamasını sağlayan tesadüflere başka ne mana verilebilir? Bu plaka da büyük Tatar Kağan'ının bir alameti... Bunu saklamalı ve yaralı iyi olup kendine geldiği zaman kendisine geri vermeli.

Böyle söyleyerek altın şahini kuşağının arasına soktu.

Sonra uzun uzun yaralı ile uğraştı. Yarasını bulduğu mendil ile sardı. Onu kulübeden dışarı çıkardı. Kapının önündeki develerden birine yükledi, sıkı sıkı bağladı.

Güneş oldukça yükselmişti. Derviş, şimdi erimeye yüz tutmuş olan karların altında güçlkle görülebilen bir patikayı izliyordu. Arkasından eşeği, daha arkadan da yaralıyı taşıyan deve geliyordu.

- Haydi yavrum, sıkı yürü biraz. Kurgan'a varalım çabuk. Orada sana bir kucak yonca vereceğim. Buralar tehlikeli yerler. Neredeyse Kara Konçar çetesi ortaya çıkabilir. Efendini esir eder, senin de kara kıllı postunu yüzerler. Haydi yavrum, sıkı yürü...

GÖÇEBENİN ÇADIRINDA

HARZEM Şah'ın Velihtı Celeleddin, Karakum çöllerinde Havlanıyordu. Cins atlara binmiş iki yüz yiğit, Han'a eşlik ediyordu. Bunlar, Celeleddin'i korumaktan daha çok, padişah-tan aldıkları gizli emre uyararak, veliahtın Harzem topraklarından dışarı kaçmamasına dikkat ediyorlardı. Yiğitler, kendilerinden daha önce buralara gelerek ziyafet çadırları hazırlamış olan hizmetkarlarının bulunduğu tepelere doğru at koşturuyor ve rast-geldikleri ceylanları ve yaban eşeklerini avlıyorlardı.

Bahar gelmiş olduğu için toprakta tek tük de olsa çiçeklere rastlanıyordu. Güneşin artık etrafı ısıtmaya başlamış olan ışıkları ise, son karları da eritiyordu. Üçüncü gün hava aniden bire karardı. Kıpçak bozkırlarından gelen karla karışık soğuk bir rüzgar esmeye başladı.

Yağız bir aygıra binmiş olan Celeleddin, yaraladığı bir ceylanı kovalayarak arkadaşlarından ayrılmıştı. Ceylan topallıyor ve arada sırada geriye dönerek, korkulu gözlerle Celeleddin'e bakıyordu.

Celeleddin, zaman zaman ona yaklaşır gibi oluyordu. Fakat her defasında, yaralı ceylan büyük bir gayretle tekrar hızlanıyor ve bozkırın derinliklerine doğru kaçışına devam ediyordu. Han, her tarafı köpük içinde kalmış olan atının üstünde hid-

detten deli olacak bir hale gelmişti. Bütün dikkatini ceylanın yukarıya kaldırmış olduğu simsiyah kuyruğunu gözden kaybetmemeye sarfediyordu.

Nihayet onu bir okla cansız yere yıkmayğı başardı. Ve eğeri ne bağladı. Bu arada tipi artmış ve kar bütün izleri kapatmıştı. Celeleddin yolunu kaybetti ve tipi birkaç gün devam ederse kurtulma ümitlerinin tamamıyla yok olacağını anladı. Atını dizginlerinden tutarak bir müddet rüzgara karşı yürüdü. Gece oluyordu. Han, terkisinden atının zengin haşasını çözdü. Kısmen atını kısmen kendisini örterek bütün geceyi o halde geçirdi.

Sabahleyin güneş açmış ve rüzgar kesilmişti. Karlar erimeye yüz tutmuş, tepeciklerin arasından derecikler sırıldamaya başlamıştı. Celeleddin atının üstünde ufukları dikkatle süzdü. Az ilerisinde hayvan kemiklerinden, kurmuş ağaç dallarından bir yığın duruyordu. Bu bir deniz kadar engin olan çölde, yolcuların yollarını kaybetmemeleri için konulmuş olan işaretlerden biriydi. Han bu yığına doğru ilerledi. Biraz ötede, bir dere içinde dumandan simsiyah kesilmiş dört sefil çadır gözüne çarptı.

Durmadan uluyan köpeklerin sesiyle çadırların birinden bir ihtiyar Türkmen çıktı. Sırtındaki keçi pöstekisini tutarak atlıya doğru yürüdü. Ve kendisini misafir saydığını anlatmak için atının dizginlerini tuttu.

Celeleddin'in bindiğı atın güzelliğini, haşasının zenginliğini ve sırtındaki elbisenin ziynetlerini dikkatle süzen ihtiyar:

- Yiğit beyim dedi. Eğer çadırlarımı çok fakir görmüyorsan buyur, orası benim değil, senin evindir.

- Merhaba, arpan var mı? Varsa sana fiatının iki mislini vereceğim.

- Çölde ekmek, altından kıymetlidir. Ama, senin atını elbet yemlerimiz.

Yakındaki çadırlardan birinden, buğday öğütmekte olan kadınların sesleri ve el değirmenlerinin uğultuları duyuluyordu.

- Hey... Kim var orada? şu atı alın bakalım.

Topuklarına kadar inen koyu kırmızı entariler giymiş ve başlarına sardıkları ince bezle yüzlerini örtmüş olan iki genç kız çadırdan çıktı. Atın dizginlerinden tuttular ve çekip götürdüler.

Celeleddin çadırdan içeri girdi. İçerisi sıcaktı. Tam orta yerde, canlı bir ateş yanıyordu. Duvarlardan birinin kenarına

yayılmış olan keçe yatakta bir adam yatıyordu. Rengi tamamıyla kaçmış olan yüzü ve göğsüne kavuşturulmuş olan ellerinden ömrünün sonuna geldiği anlaşılıyordu. Sık nefesleri, bütün mukavemetini kaybetmiş olan bir vücudun hayatını muhafaza etmek için sarfettiği son gayretlerden başka bir şey değildi.

Yatağın ayak ucuna sakallı bir derviş oturmuş sessizce hastayı bekliyordu.

Celeleddin, hastanın yatağının yanına çökerek:

- Selamünaleyküm, dedi.

Gözlerine kadar örtünmüş olan bir köle kadın Han'a yaklaştı ve ayağındaki ıslak yeşil çizmeleri çekti. Celeleddin kemerini gevşetti, kılıcını yanına aldı.

Celeleddin o zaman, dervişe bakarak sordu:

- Kimsin sen? Kılığına kıyafetine bakılırsa, uzak memleketlerden geldiğin anlaşılıyor.

- Ben, dünyayı dolaşılıyor ve ummanlar arasında pek nadir olan hakikat adalarını keşfetmeye çalışıyorum.

- Nerelisin? Nereye gidiyorsun?

- Adım Hacı Rahim. Bağdat'ta tahsil ettiğim için bana bir de Bağdadi lakabı taktılar. Oranın en meşhur hocalarından ders aldım. Arapça, Farsça öğrendim, pek çok kitap okudum...

Celeleddin kaşlarını kaldırdı:

- Nereye gidiyorsun, buralarda ne yapmak istiyorsun?

- Maksadım seyahat... Diyar diyar, şehir şehir dolaşılıyor, hakikat sırrına ermiş adamlar arıyorum. Şu anda niyetim Harzem ülkesinin en büyük, en zengin ve en güzel şehri olan Kurgan'a gitmek. Orada büyük bilginler ve sanatçılara rastlayacağımı umuyorum.

Bu sırada ev sahibi ihtiyar Türkmen, Celeleddin'in avlamış olduğu ceylanı çadıra getirdi. Hayvanın derisini yüzmüş, barsaklarını temizlemişlerdi.

- Müsaade et, bunu kadınlara vereyim de bir parçasından bize bir av yemeği hazırlasınlar.

Celeleddin:

- Hepsini onlara ver diye, cevap verdi. Ben bir beyin hizmetinde çalışan adam değilim. Kendim bey oğlu beyim. Onun için kimseye hesap vermek zorunda değilim.

Sonra belinden çıkardığı bir hançerle, ceylanın etinden bir

parça kesti. Ve ateşin başında bulduğu ince değneklere geçirdi.

İhtiyar Türkmen, ceylanı dışarı götürdükten sonra gelip misafirinin yanına oturdu. Sakalı ile oynayarak misafirlere sorulması alışkanlık olan sorulara başladı:

- E daha nasılsın, iyi misin? Isındın mı? Anan baban iyidirlers inşallah...

Han bu suallere gereken cevapları verdikten sonra:

- Sözlerimden sakın alınma. Fakat bu çadırlar kimin ve biz neredeyiz, öğrenmek istiyorum.

- Benim çadırım. Nessa şehrine giden büyük kervan yoluna bir fersah uzaklıkta bulunuyor. Ben bir Türkmen göçebesiyim. Adıma Korkud Çoban derler.

Bu sırada dışarıdaki köpekler yine havlamaya başladı. Birtakım sesler, çığlıklar ve hıçkırıklar duyuldu. Yaklaşan bir atın nal sesleri işitildi ve birden bire kesildi. Korkud Çoban bağırdı:

- Kim oradaki? Cevap versin.

BOZKIRLARIN YIĞIDI

İHHTİYAR Türkmen yerinden kalktı, dışarı çıktı. Dışarıda konuşan iki adamın sesi çadıra da aksediyordu. Gelen atlı:

- Ölüm saati gelmediyse buralarda işi ne? diye soruyordu.

- Üçü de benim misafirlerim.

- Allah'ın alınlarına ne yazmış olduğunu onlara gösteririm.

- Onlara dokunamazsın. Şimdi söyle bana, beş esiri nerede buldun?

- Bunlar kazancı ve silahçı ustaları. Bir kervanın peşinden gidiyorlardı. Ben de tam kervanı yola getirecektim. Şeytan karşıma ceylan avına çıkmış iki yüz yiğit çıkardı. Bu yüzden develeri bırakmak zorunda kaldım. Kervan sahipleri fırsattan faydalanıp kaçtılar. Ben de ancak bu beş herifi yakalayabildim. Şimdi onları Merv'e götürüp satacağım.

- Allah yardımcın olsun.

Bu sözler üzerine çadır sahibi ihtiyar Türkmenle yeni gelen içeri girdiler.

Yeni gelen uzun boylu, geniş omuzlu, düzgün vücutlu yakışıklı bir delikanlıydı. Belinde eğri ve uzun bir kılıç vardı. Ayağındaki sarı deve derisinden çizmeleri, başındaki siyah koyun

derisi kalpağı, sırtındaki cepken, gelenin de bir Türkmen olduğunu ortaya koyuyordu.

Yassı yüzü, çıkık elmacık kemikleri bu ihtimali büsbütün kuvvetlendiriyordu.

Ev sahibi:

- Buyur, şöyle ateşin yanına otur, diye ikram etti.

Misafir, bu ikrama aldırmadan kapının dibinde ayakta duruyordu. Gözleri, bir baykuşunki gibi sonuna kadar açılmıştı.

Celaledin, kafasını göğsünden kaldırmadan sordu:

- Kimsin sen?

- Bozkırlı bir adam...

- Hayatını göçebeler gibi hayvan besleyerek mi kazanıyorsun, yoksa başka bir yolun mu var?

- Kervan sahibi tüccarların sakallarını tıraş ederim. İşim bu...

Böyle bir cevap, Türkmen terbiyesine göre büyük bir kabalıktı. Bir ateşin başında tesadüfen birleşmiş olan adamlar, halleri, kıyafetleri ve mevkileri ne olursa olsun birbirlerine eşit hale gelmeye ve dostça konuşmaya mecburdular.

Celaledin kafasını kaldırdı. Keskin bir bakışla karşısındaki adamı süzdü, sonra, tekrar gözlerini indirdi, ağzının sol kenarı korkunç bir hiddetin alameti halinde asabiyetle titredi. Bir asil bey, adi bir bozkır serserisiyle tartışmaya girişebilir miydi?

- Çadır sahibi senin Kurgan yolunu aradığımı söyledi. Sana yol gösterebilirim.

Celaledin cesaretsiz bir yiğit değildi. Fakat atı çok yorgundu. Burada tam bir emniyet içinde bulunuyordu. Halbuki yolda, bu Türkmen onun peşine düşebilir ve onu bir ceylan gibi avlamaya kalkışabilirdi.

Han cevap verdi:

- Şimdi Kurgan'a gitmek istemiyorum.

- Bu yatakta inliye inliye son nefesini bekliyen herif kim?

Bu soruya derviş cevap verdi:

- Çeteler onu yaralamışlar. Belki de yine Kara Konçar'ın işidir. Söylediklerine göre, onun hiç kimseye merhameti yokmuş.

- Sen Kara Konçar'ı kimsenin soymadığını mı zannediyorsun?

Derviş cevap verdi:

- Rüzgarın önüne katılmış bir yaprak gibi diyar diyar dolaşan benim gibi fakir bir derviş bu yolda ne düşünebilir?

- Kara Konçar, kötülük yapanları cezalandıran bir adamdır. Kara Konçar'ın yerini bulmak mümkün değildir. Kumların arasında birden gözükp kaybolan bir kertenkeleye, ağaçların ve yaprakların arasından sıvışan bir yılanı yakalamak ne kadar güçse Kara Konçar'ı yakalamak da o kadar güçtür. Onu kimse yakalayamaz fakat o istediği yere gidebilir.

Celeleddin, elindeki et parçasını kızartmakta devam ederek söze karıştı:

- Hayatını eşkıyalıkla kazanan bir adam, kendisini çok şerefli bir geleceğe hazırlıyor demektir. Başı, herkesin başından yükseklerle çıkacaktır. Bir mızrağa takılarak Kurgan duvarlarının üzerinde gelip geçene seyrettirilecektir.

-Kara Konçar, kötülük yapanları cezalandıran bir adamdır. Kara Konçar intikamın hançeri, hiddetin mızrağı, cezanın keskin kılıcıdır. Bugün Kara Konçar yapayalnızdır; ne oğlu, ne kardeşi var. Bir gün hayata gözlerini kaparsa çadırının yeri bomboş kalacaktır. Bu doğru mu?

Celeleddin cevap verdi:

- Hazin bir şey.

- Bir zamanlar Kara Konçar'ın ak sakallı bir babası, cesaretli erkek kardeşleri, sevimli ve şefkatli kız kardeşleri vardı. Bir gün Şah Muhammed'e birkaç yüz at lazım oldu. Maiyetindeki Kıpçak süvarileriyle çadırlarımızın bulunduğu yere geldi ve bizden yüz yerine üç yüz at aldı. En güzel atlarımızı. Sonra, birkaç göçebenin bir Kıpçak beyini soymuş olmalarını bahane ederek karılarımızın boynundaki bütün mücevherleri soydu. Bundan başka, haremdeki üç yüz kadın sanki kendisine az geliyormuş gibi, kabilemizin en güzel kızı Gülcemal'i de alıp götürdü. Halbuki, Gülcemal'in peşinde hiç değilse yüz yiğit vardı. Bu doğru mu?

Celeleddin sükunetle:

- Bu da çok hazin, dedi. Amma, garibime gidiyor, bu yüz yiğit, kabilelerinin en güzel kızının alınıp götürülmesine nasıl göz yumdular? Bu da doğru değil.

- Kıpçaklar hile yaptılar. Çadırları bastıkları zaman erkekler orada değildi.

Celaledin sözünü kesti:

- Yiğidim dedi, beni dinle. Bana bir baban ve kardeşlerin olduğunu söylüyordun, şimdi onlara ne oldu?

- Şahın cellatları, babamı sakalından tutup Kurgan meydana sürüklediler. Taban derilerini yüzmekten başlayarak onu lokma lokma doğradılar. Kardeşlerimin kimi doğuya, kimi batıya kaçtı. Kıpçak süvarileri kız kardeşlerimi kaldırıp götürdüler. Doğru mu bu?

- Hayır, doğru değil...

- Şimdi benim için bozkırlarda dolaşmaktan başka yapılacak ne var?

Celaledin heyecanla cevap verdi:

- Elinde keskin kılıcın henüz şimşeklenirken, bir gün gelir de belki kervanları vurmaktan bıcarsın, kendine başka bir iş ararsın. O zaman bizim yeşil bayrağımızı savunmaya gel. Beni Kurgan'da bul. Sana yardım ederim, şerefli bir isim sahibi olursun.

Türkmen, kolunun yeni ile dudaklarını silerek:

- Dinle dedi, yiğit beyim. Ben eğer Kurgan'a gelecek olursam, şahın casusları, sihirbazları, kudurmuş çakalları peşime düşeceklerdir. Ben elbet onlara teslim olmam, çarpışır ölürüm. Böyle bir fedakarlığa ihtiyaç var mı?

Celaledin;

- Hayır, böyle bir şey olmaz, dedi. Kurgan'ın batı kapısında yüksek kavak ağaçları ile dolu büyük bir bahçe var. Oraya gel, kapıcılara: "Yeni bahçe sarayı burası mı" diye sor. Beni efendinizin yanına götürün de. Onlara sana vereceğim şu kağıdı göster.

Celaledin, kuşağının arasından bir kağıt çıkardı. Parmaklarındaki altın yüzüğü, yanmakta olan odunlardan birinin isiyile kararttı, diliyle ıslattığı kağıdın bir ucuna bastı. Sonra mühürün kurummasını bekleyerek onu Türkmen'e uzattı. Türkmen kağıdı ilk önce dudaklarına götürdükten sonra, belinde asılı olan ufak bir meşin çantaya yerleştirdi.

- Yiğit beyim. Sözlerine inanıyorum. Gelip seni göreceğim. Allahısmarladık, dedi ve kapı perdesinin arkasından kayboldu.

Çadır sahibi Türkmen, onu yolcu etti. Kapısının dışında, eriyen karlarla ıslanmış toprakların üzerinden ellerinden birbirlerine bağlanmış olan beş esir soğuktan titreyip duruyorlar-

dı. Onların yanında üç ayağı sekili bir al aygır eşiniyordu.

- Yürüyün... Haydi... Eğer yolda sallanırsanız... Canınızı alır, leşinizi çakallara bırakırım.

Esirler yerlerinden kalktılar. Hızlı adımlarla yürümeye başladılar. Türkmen elindeki kırbacı şaklattı ve bir süre sonra, hep beraber az ilerdeki bir tepenin ardında kayboldular. Çadır sahibi yeniden çadıra döndü.

- Saygılı beyim. Bizim çadırlara yüz kadar atlı geliyor.

- Bunda şaşılacak bir şey yok. Onlar, Harzem Şah'ın beni arayan yiğitleridir herhalde. Konuştuğumuz adam kimdi?

- O mu? O... -Sanki giden adamın tekrar geri geleceğinden korkuyormuş gibi yavaş sesle devam etti.

- O Karakum Çölü'nün kaplanı, kervan yollarının belası, meşhur haydut Kara Konçar'dı. Allah taksiratını affetsin...

ADIL BİR KADI

HACI Rahim, göçebe çadırında bir zaman kaldıktan sonra, dar bir yolu izleyerek kuzeye, Ceyhun Nehri'nin denize döküldüğü yere doğru yürüdü. Bu mıntıkada Harzem ülkesinin en zengin, en kalabalık köy ve şehirleri vardı. Kara eşek, sahibinin arkasından keyifli keyifli yürüyor, henüz kendisine gelememiş olan yaralıyı sırtlamış bulunan deve ise onları takip ediyordu. Derviş, Arapça ilahiler söylüyor, bir an önce Harzem ülkesi camilerinin renkli ve yüksek kubbelerini görmek arzusuyla çırpınıyordu.

Üçüncü gün, küçük kum tepeleri arasında kıvrılan yol birdenbire genişledi, taşlık bir tepeye ulaştı. Buradan, bahçelerle, ormanlarla, ağaçlarla yeşermiş tarlalarla dolu geniş bir ova-yı görmek mümkündü. Her tarafı düz damlı büyük evler, dumandan kararmış çadırlar, bahçelerinin köşelerindeki kuleleriyle bir kaleden farksız olan Kıpçak beylerinin evlerini dolduruyordu.

Yer yer minareler, camilerin çini kaplı kubbeleri göz alıyordu. Sürüldükten sonra su ile doldurulmuş olan tarlalar, birer büyük ayna gibi parlamaktaydılar. Ayakları zincirli yarı çıplak esirler durmadan çalışıyorlardı.

Derviş, tepenin üzerinde uzun müddet kaldı:

- Bu topraklar bir cennet olmak için yaratılmış. Ama onu gözyaşları ve ıstapla dolu bir cehennem haline getirmişler. On beş sene önce, bu şehirden kovalanan bir katil gibi, kordudan titreyerek, her adımımı hesaplayarak kaçmışım. Şimdi bu güneşten yanmış ihtiyar dervişin, on beş sene önce bizzat baş imamın kafir dediği çocuk olduğunu kim anlayabilir? Haydi bizim kara kaçan. Yürü bakalım. Geceyi başkentler başkenti, dünyanın en büyük, en zengin şehri olan Kurgan kapılarında geçirmeliyiz. Şimdi orada bütün Müslüman hükümdarlarını en kudretlisi ve en zalimi olan Harzem Şahı Muhammed hüküm sürüyor.

Hacı Rahim tekrar yola koyuldu. Şimdi artık, iri boynuzlu öküzlerin çektiği iki tekerlekli yük arabalarına, yayalara, güzel atlara binmiş süvarilere, zayıf eşeklerin sırtında yollarına devam eden köylülere sık sık rastlıyordu. Her taraftan ineklerin böğürmeleri, koyunların melemeleri, çobanların naraları duyuluyordu.

İlk rastgeldikleri köye girdikleri zaman ellerinde sopalar bulunan bir kalabalık dervişin etrafını sardı:

- Kimsin sen! Eğer bir fakir dervişsen bu peşindeki deve ne oluyor? Gel bakalım Kadı'nın yanına, orada derdini anlattırın.

Hacı Rahim'i, etrafı kerpiç duvarlarla çevrilmiş bir bahçeye götürdüler. İhtiyar, zayıf yüzlü bir adam, orada, üstü halılarla örtülü bir sedirde bağdaş kurmuş oturuyordu. Bembeyaz sarığı, taranmış kır sakallı ciddi bakışları, ağır hareketleri yanına yaklaşanlara korku ile karışık bir saygı duygusu veriyordu. Yanında bir genç katip vardı. Elinde kamış kalemiyle emre hazır bekliyordu.

Kadı sordu:

- Kimsin sen?

-Anamın oğlu. Adım Hacı Rahim Bağdati'dir. Bağdat'ta tahsil ettim. Uzak yollardan geliyor, hakikatın sırrını keşfetmiş adamları arıyorum.

İhtiyar, kaşlarından bir tanesini kaldırdı ve dervişi dikkatle süzdü:

- Deveye bağlayıp gezdirdiğin o adam kim? Kafasında niçin sarığı yok? Müslüman mı, gavur mu? Bana söylediklerine göre, onu yaralamış, soymuş, varını yoğunu satmışsın. Doğru mu?

Hacı Rahim, kollarını havaya kaldırdı:

- Her şey sana malumdur Allahım. Sen bana yardım et. Yalandan başka bir şey söylemeyen bu insanlar beni hayretler içinde bırakıyorlar. Benim sözlerim, dualarım, yalvarmalarım fayda vermiyor.

İhtiyar kadı, sakalını okşadı ve emretti:

- Bu yaralı adam hakkında ne biliyorsun, doğrusunu söyle!

O zaman derviş, soyulmuş kervana nasıl rastladığını, bu yaralı adamı kurtarmak için neler yaptığını birer birer anlattı.

İhtiyar, bir kere daha sakalını sıvazladı:

- Onun büyük ve kudretli bir kişi olması mümkündür, kendisini bir kere de ben göreyim, dedi.

Çıplak ayaklarına pabuçlarını giydi. Oturduğu sedirden indi ve yaralının yanına sokuldu. Köylüler, yaralının etrafını sarmış, bağıra bağıra konuşuyorlardı.

- Biz bu adamı tanıyoruz. Bu Kurganlı meşhur tüccar Mahmut Yalvaç'tır. Bakın, devesinin sağrısında damgası var. Her biri iki üç yüz develik kervanları Tebriz'den Bulgar şehirlerine hatta Bağdat'a kadar gidip gelir.

Kadı, köylüleri dinledikten sonra, bir süre sustu, dudaklarını ısırıldı ve katibin kelime kelime not ettiği şu hükmü verdi:

"Sözlerine inanılır şahitlerin bildirdiklerine göre, yaralı şahsın Kurgan tüccarlarından Mahmut Yalvaç olduğu anlaşılmıştır. Onun deveden itina ile indirilmesini, bizim evde rahat bir yatağa yatırılmasını ve derhal bir tabip çağrılarak tedavi ettirilmesini emrediyorum. Bu zatın hayatını kurtarmak için büyük bir gayret sarfetmiş olan derviş serbestçe yoluna devam edebilir. Ona hak ettiği mükafatı vermek Mahmut Yalvaç'ın borcudur. Dervişin bir deveye sahip olmasına imkan bulunmadığına göre, sahibi iyi oluncaya kadar deve tarafımızdan muhafaza olunacaktır. Mahkeme masraflarına karşılık olarak dervişin eşeği müsadere edilmiştir."

Kadı, katibe sordu:

- Hepsini yazdın mı?

- Yazdım efendim.

Kadı, sözlerine devam etti:

- Derviş baba... Al şu parayı, bizim kesemizden sana bir yardım olsun.

Hacı Rahim, kadının verdiği parayı aldı. Alına sürdü dudaklarına götürdü, sonra avucunda sıkarak:

- Kadı efendi dedi. Güzel hüküm verdin. Yaralıya baktığım, onun canını kurtardığım için benden hem deveyi, hem de eşeği aldın. Bugünden sonra artık eşeğime binemeyeceğim ama, onu beslemek külfeti de omzumdan kalkıyor. Bana gelince, ben kör dilencilerin keşküllerine fırlatılan meteliklerden de daha zayıfım. Eğer cömertliğin de, sakalının beyaz rengi kadar ilerde ise, şu elimdeki bakır altın olsun.

Hacı Rahim, avucunu açtı. Elinin ayasında bir altın parıl parıl parlıyordu. Hacı Rahim sözlerine devam etti:

- Sana hakikati olduğu gibi söyledim. Bundan sonra ayağının her bastığı yer bereketle dolacaktır.

Derviş, avucunu kapadı ve hareketsiz durdu. Bu sırada kadı ve bahçeyi dolduran köylüler birbirlerine hayret dolu gözlerle bakıyorlardı.

- Ona bir bakır mangır verdim. Çok iyi biliyorum. Hepiniz gördünüz, elinde bakır yerine bir altın var.

Kadı, bu sözlerden sonra Hacı Rahim'in üzerine yürüdü ve elini tuttu:

- O altını bana ver, onunla mahkeme masraflarını ödemiş olursun.

Hacı Rahim, avucunu açtı, kadı hemen oradaki paraya saldırdı. Fakat bu artık o eski altın değil, kocaman bir bakır mangırdı. Kadı omuzlarını silkti, tekrar sedirine çıkıp oturdu.

Hacı Rahim, eşeğine yaklaştı, palanındaki heybeyi sırtladı, hiç arkasına bakmadan;

- Ya hu... Ya hak... Lailahe illa hu... diyerek Kurgan yoluna koyuldu.

KÜÇÜK GİZLİ KAPI

HACI RAHİM, Kurgan sokaklarından birinde, bir kerpiç duvara sırtını dayamış, senelerin geçmiş olmasına rağmen bu büyük şehirde her şeyin eskisi gibi kalmış olduğunu düşünüyordu.

- Tamamen eskisi gibi... Erik ve kayısı ağaçlarının dalları arasından gözüken aynı düz damlı evler. Masmavi gökte yine beyaz güvercinler sürü halinde uçuyor, daha yükseklerde yine çaylaklar çılgınlık kopararak dolaşüyor. Her şey eskisi gibi... Yine duvarlardan sarkan beyaz çiçekli akasya dalları, kapıları örtüyor. Bir zamanlar bu kapıdan pembe entarili, turuncu başörtülü bir genç kız çıkardı. Şimdi nerelerdedir kim bilir?

Bu sırada kapı açıldı. Pembe entarili, sarı başörtülü bir genç kız dışarı çıktı. Elinde büyük bir kürek vardı. Düzgün yüzü, hafifçe yumuk gözleri, entarisinin biçimi, başörtüsünün bağlanma şekli, kızın Türk olduğunu ortaya koyuyordu. Bir şarkı mırıldanarak, elindeki kürekle bahçesine su götüren arkın başındaki çamur yığnını açtı.

Sonra doğruldu ve ellerinden birini kaşlarının üstüne götürerek, sokağın ilerisine doğru dikkatle baktı.

Az ilerde birisi yüksek sesle şarkı söylüyordu.

Nihayet yolun alt tarafından sırtı yeşil kaftanlı bir genç süvari gözüktü. Kafasındaki kuzu derisi kalpağı kaşlarının üstüne yıktı. Oynayarak yoluna devam eden atını serbest bıraktı. Ve sonra onu birdenbire kamçılıyarak dört nala kaldırdı ve genç kızın yanına sokulunca aniden durdu.

Genç kız, elindeki küreği yere atarak bahçeye kaçtı, bahçe kapısını hiddetle çekti. Atlı kalpağını geriye doğru itti ve tekrar yoluna devam etti.

Bahçe kapısı aralandı. Genç kız, sağa sola mahçup gözlerle baktı, dışarı çıktı. Sokakta bıraktığı küreği yerden alarak, tekrar gözden kayboldu.

Güneşten simsiyah olmuş yüzü, beyaz sarıklı uzun külahı, rengarenk yamalı cübbesiyle derviş, elindeki asayı bir kör dilenci gibi yerlere vura vura sokağı adımlamaya başladı. Sonra etrafında kimse olup olmadığını iyice inceledikten sonra, biraz önce genç kızın arkasından kaybolduğu kapının önüne geldi. Oradaki bir çiviye takılmış olan ufak ve pembe bir kumaş parçasını dikkatle aldı ve gömleğinden içeri attı.

- Evet, dedi. Her şey bıraktığım gibi duruyor. İşte aynı ağaç, fakat biraz daha kasvetli, biraz daha harap... Bu genç, henüz on altı yaşındayken sevdiğim kıza çok benziyor, fakat o değil. Bundan senelerce önce şurada olduğu gibi duruyor. Şuradaki eski kuledeki nöbetçiler bile değişmemiş... Bir değişen varsa o da Hacı Rahim.

Derviş elindeki asa ile kapıya vurdu. Kapının arkasından ilk önce bir ihtiyarın öksürüğü duyuldu. Beyaz sarıklı, yaşlı zayıf, hafif kamburca bir adam, kapının eşiğinde gözüktü.

Derviş:

- Ya hu... Ya hak, dedi.

İhtiyar kızarmış, yaşlarla dolu gözleriyle dervişin yüzüne bakarak, kemerinden bir meşin kese çıkardı. Renksiz parmaklarını keseye daldırdı. Çıkardığı bir mangırını Hacı Rahim'e uzattı.

Derviş, aldığı parayı önce alınına, sonra dudaklarına götürdüktan sonra:

- Allah bereket versin, dedi. Burada kim oturuyor? Kimin için dua edeyim?

- Bu evde ben oturuyorum ama, benim değil, demirci Kara Maksun'un. Burada herkes Kara Maksun'un pazardaki bü-

yük demirci ve silahçı dükkanını bilir. Fukaraya sadaka vermekten de çekinir adam değildir.

- Ey mucize sahibi büyük adam... Senin adın ne?

- Bana mucize sahibi deme... Ben padişahın eski vakanüvisi (tarihçisi) Mirza Yusufum.

- Böyle konuşma, sen hakikaten mucize sahibi bir adamsın. Bak, bana bir mangır verdin, fakat kalbin o kadar temiz ve asil ki, bu mangır elimde hemen bir altın oluverdi.

İhtiyar, dervişin bir kuş pençesini andıran simsiyah eline eğildi. Orada hakikaten bir altın parlıyordu.

- Bütün hayatımca, mukaddes kitaplarda ayrıntılarıyla okuduğum mucizelerden hiçbirine rastlamamıştım. Ya sen bir mucize göstermeye muktedir, rütbesi büyük bir adamsın ya da panayırlardaki şarlatanlar gibi yarı kör bir ihtiyarla eğleniyorsun.

- Bu altının hakiki olduğunu tetkik ettirebilirsin. Hizmetçini pazara yolla, bu para ile biraz kebab, biraz paça, biraz bal ve kavun alsın. O zaman belki ta Bağdat'tan buralara gelmiş olan bu fakir derviş ile karşı karşıya bir lokma yersin.

- Sen Bağdat'tan mı geliyorsun? Öyleyse gel içeri. Gördüklerini bana anlat. Ben de bu sırada altının sahte mi, yoksa sahici mi olduğunu araştırırım.

PADIŞAHIN VAKANÜVİSİ

İHHTİYAR vakanüvis tarihçi, sarı deve derisinden yapılmış olan çizmelerini gıcırdatarak avluyu geçti ve odaların önündeki geniş balkona çıktı.

- Beni takip et derviş baba, diyordu.

Hacı Rahim, onun peşinden tabanı kırmızı iri tuğlalarla kaplı, duvarları halılarla süslü dar bir odaya girdi. Odadaki yerli rafın üzerinde iki gümüş güğüm ve bir testi duruyordu. Renkli direklerle bir kubbe halinde tanzim edilmiş olan odanın tavanının ortasında, yakılan ateşin dumanının çıkması için bir delik vardı. Odanın tam ortasında henüz alevleri sönmüş bir taze kor yığını duruyordu. Demirden yapılmış üç etajer, sarı meşinle ciltli ağır kitaplarla doluydu.

Derviş esasını ve heybesini kapının dibine bıraktı. Pabuçlarını çıkardı, diz çökerek ateşin başına oturdu.

İhtiyar adam kısık bir sesle:

- Binti - Zenkiya! diye bağırdı.

Sırtındaki çizgili entari ayaklarına kadar inen, mavi cepkenli bir oğlan çocuğu kapıdan içeri girdi. Ellerini kavuşturdu ve verilecek emri bekledi.

- Al bu altını. Götür ihtiyar Saklab'a ver. De ki: Saklab pazara git. Hintli sarrafları bul. Bu paranın kıymetini öğren. Bu ha-

kiki bir altın mı? Eğer sarraf bunun hakiki altın olduğunu söylerse, gümüş para ile bozdur. Saklab parayı bozdurunca, bu dervişin bütün istediklerini alır buraya getirirsin.

Çocuk, dervişe hitap ederek:

- Neler alsın uşak? diye sordu.

Derviş bütün dikkatiyle çocuğa bakıyordu. Onun masum yüzünün çizgileri, kendisine hiç yabancı değildi. Onu daha önce nerede görmüştü acaba?

- Uşak buradan giderken pazara bir sepet götürsün, sene-lerce uzaklarda kaldıktan sonra çıkıp gelen bir kardeşe ne ikram edilmek lazım gelirse, onu kendisi seçip satın alsın.

Ev sahibi, genç çocuğa işaret etti ve kulağına eğildi:

- Saklab pazardan gelince, o perişan haliyle buraya gelmesin. Benim eski kaftanımı giysin. Sen ona bu parayı verince mürekkep, kalem ve kağıt al yanıma gel. Misafirimizin her söylediğini bir kağıda yazacaksın.

Çocuk bir anda gözden kayboldu, sonra not tutmak için lüzumlu her şey beraberinde olduğu halde tekrar odaya geldi.

- Sevgili misafir... Bana ismini bağışlar mısın? Nerede doğdun? Bağdat'a nasıl gittin?

- Adım Hacı Rahim Bağdadi. Basra'ya yakın bir küçük köyde dünyaya geldim. Senin soracağın bütün sorulara cevap vermeye hazırım. Ama müsaade et. Bir vicdan borcunu daha önce ödeyeyim.

-Söyle nedir?

-Ben Bağdad'ın büyük medreselerinden birinde tahsilimi tamamladım. Medrese arkadaşlarımız arasında daima mahzun dolaşan genç bir çocuk vardı. Onun kibar ve asil tavırlarını çok önceden fark etmişim ve ona karşı derin bir sevgi beslemeye başlamışım. Tahsilimizi tamamladıktan sonra, ben uzun bir seyahate çıkmaya karar verdim. Ona bu kararımın bahsettiğim zaman bana şunları söyledi:

“Hacı Rahim Bağdadi, bir gün yolun Kurgan şehrine düşerse doğu kapısından pazar yerine giden büyük caddeye sap ve orada demirci Kara Maksım'un evini ara. Sor bakalım, benim sevgili anam ve babam hayattalar mı? Onlara benim Bağdat'ta olduğumu ve neler yaptığımı söyle. Geri döndüğün zaman konuştuklarını bana anlattırın.”

Ona, isteriklerini yerine getireceğime söz vererek yola çık-

tım. Tesadüf rüzgarının önüne katıldım. Hindistan'ı, Moğolistan'ı dolaşım. Çin Seddi'ne kadar gittim. Tiyan Şan Dağları'nı aşım. Her yerde Müslümanlara tesadüf ettim. Seneler geçti, nihayet Kurgan'a geldim ve arkadaşımın tembih ettiği evi buldum. Şimdi oradayım ve seninle karşı karşıya konuşuyorum. Bundan on beş sene önce burada oturmuş olan o delikanlıyı tanıyor musun?

İhtiyar adam garip bir sesle:

- O delikanlının adı ne idi?

- Medresede ona Ebu Cafer-ül Harzemi derlerdi.

İhtiyar hiddetten ağzı köpürerek bağırdı:

- Bu ismi söylemeye nasıl cesaret ediyorsun? Onun ne kadar büyük bir günahkar olduğunu biliyor musun? Genç yaşına rağmen öyle bir iş yaptı ki, anası, babası rezil ve rüsva oldu. Bütün ailesi felaket uçurumuna düştü.

- Böyle diyorsun ama, o çok genç bir delikanlıydı. Ne yapabiliirdi? Birisini mi öldürdü, yoksa, kudretli beylerden birinin aleyhine hazırlanan bir suikaste mi karıştı?

- Bu Ebu Cafer, daha çok küçük bir çocukken büyük zeka ve yetenekleriyle arkadaşları arasında seçilmişti. Diğer öğrencilerle beraber buradaki medreselere devam etti, en büyük alimlerden bütün ilimleri ve bu arada Kur'an ilmini öğrenmeye başladı. Her derste birinci oluyor, daha bir çocuk olduğu halde Firdavsi'nin, Rudegi'nin, Ebu Said'in şiirlerine nazireler yazıyordu. Fakat bu şiirler daha çok insanların akıllarını şaşırtmaya yarıyordu.

İhtiyar adam biraz durdu ve sözlerine alçak sesle şöyle devam etti:

- Nihayet bu delikanlı din aleyhinde atıp tutmaya başladı. Şehrin ulemasıyla ve imamları ile münakaşalara girişti. Bu münakaşalar, zayıf kalpli dinleyicilerin imanını sarsıyordu. Nihayet bir gün imamlardan biri ona yürüdüğü yolun kendisini Cennet'e değil, Cehennem'e götüreceğini ihtar etti. Ebu Cafer bu adama şöyle bir cevap verdi:

- Çekil karşımdan bana Cennet'ten bahsetme... Sen birçok dinlerin çeşitli adetlerinin bir günahtan başka bir şey olmadığını iddia ediyorsun. Halbuki ben camide, kilisede, sinagogda, her yerde Allah'ı arıyorum. Bir türlü bulamıyorum. Allah yoktur. Onu, ismiyle ticaret yapmak isteyenler icat etmişlerdir

Allah değil, benim kılavuzum İbni Sina'dır.”

Bu sözler karşısında ulema hep bir araya geldi ve Ebu Cafer'in kafir olduğuna karar vererek tevkif edilmesini emretti. Hatta onun dilinin ve elinin kesilmesine bile karar verildi. Fakat Ebu Cafer bir yılan çevikliği ile ortadan kayboldu. Önce, babasının onu sakladığını zannettiler. Harzem Şahı Muhammed'e de bundan bahsedilmiş olmalı ki şah, Ebu Cafer'in babasının yakalanmasını ve zindana atılmasını emretti. Ebu Cafer gelip teslim oluncaya kadar babası ölürse, onun yerine en yakın akrabasının zindana atılmasını da şah emretti.

Derviş yavaşça sordu:

- Babası hâlâ zindanda mı?

Sonuna kadar açılmış olan gözleri adeta kıvılcımlanıyor, halbuki yüzü bir ölü benzi gibi sararmış bulunuyordu.

- Hayır öldü. Çünkü zavallı adam ne zindanın rutubetine, ne karanlığına, ne de tahtakurularına dayanabildi. Zindancılar Harzem Şah'ın emrine uyararak ihtiyarın yerine küçük oğlu Turgan'ı zindana attılar. Ona da zincir vurdular.

Derviş mırıldandı:

- Ne facia.

İhtiyar sözlerine devam etti:

- Ben Turgan'a çok acıyorum. Çünkü onunla çok uğraşmıştım. Ağabeyinin yoluna düşmesin diye onu ben kendim okutuyordum. Turgan benim yanımda okuyup yazmayı öğrendi. Fakat o daha çok sanata ve askerliğe hevesliydi. Bu sebeple onu Kara Maksun'un yanına koymuştum. Turgan ondan çok mükemmel silahlar yapmayı öğrenmişti. Şimdi Binti Zenkiye, küçük bir yetim, bir esirin kızı. Benim yanımda Turgan'ın yerini tutuyor. Okuyup yazmaya hevesli. Kendisine öğrettiğim şarkı ve şiirleri hatırında tutabiliyor. İhtiyarladıkça gözlerim zayıflıyor. Bana her şey olduğundan daha fazla görünüyor. Mesela gökte, bir yerine üç şey görüyorum. Binti Zenkiye bana hem yardım ediyor, hem de katipliğimi yapıyor. Konuşmalarımı not ediyor, bazı kitapları yazıyor. Bak şuna elinde kalemiyle nasıl karşına oturmuş.

O zaman ancak derviş, önünde oturan katibin biraz önce kapının önünde gördüğü genç kızdan başka bir kimse olmadığını anladı.

Ona bir zaman dikkatli gözlerle baktı. Sonra, başını önüne

eğdi ve o altı sene önce bu evde yaşamakta olan diğerinin ne olduğunu sormaya cesaret edemedi. Nihayet heyecanını yendi ve bağırdı:

- Ben sana keramet sahibisin dememiş miydim? İşte bir eserin daha ortaya çıktı. Bir kıza okuyup yazmayı öğretmişsin. Şimdi onun da hocalar gibi sarık sarmaya hakkı olacaktır.

İhtiyar adam, ince parmaklarını kavuşturdu. Derviş dikkatli gözlerle süzdü ve sordu:

- Şimdi biraz da kendinden bahset... Daha uzun zaman seyahatlerine devam edecek misin?

Hacı Rahim, kafasını salladı, gözlerini ihtiyarın gözlerine dikti:

- Ne söyleyeyim... Kader, diye cevap verdi.

İhtiyar adam sözlerine devam etti:

- Sen çok bilgili bir adam olmalısın. Seni herhangi bir kadı, herhangi bir vali, katip olarak hizmetine alabilir. Ben bile seni, şahın kütüphanesi için kitap kopya etmekte kullanabilirim. Orada çok nadir kitapların tek nüshaları var. Bu kitapların kaybolmaması için çoğaltılmaları faydalıdır. Niçin yollarda sürteceksin? Serseriliğin seni cezbedebileceğini zannetmiyorum. Tozun, çamurun, yol üzerine atılmış taşların bu kadar cazibesi olabilir mi?

Derviş, tok bir sesle cevap verdi:

- Bana evini niçin güzel halılarla süslemiyorsun, diyorlar. Ama yiğitler silah başına çağrılınca şairlerin yazdıkları şiirleri ne yapayım? Atlar sefere gittiği zaman ben gül fidanlarının dibinde nasıl yatabilirim?

Şaşkın bir hale düşen ihtiyar kollarını açtı:

- Hangi harpten bahsediyorsun? Bütün Müslüman hükümdarlarının en kuvvetlisi olan sultanımızı kim tehdit edebilir? O ancak bir harbe karar verdiği zaman, düşman ordugahlarının ışıkları yanabilir.

İhtiyar başını sallayarak:

- Hayır!.. dedi. Harzem Şah kılıcını kınında muhafaza ettikçe, Harzem ülkesinin hudutlarında olduğu gibi, Maveraünnehir Vadisi'nde de sulh ve sükun hüküm sürer.

Bu sırada odadan içeri yavaş yavaş ihtiyar bir köle girdi. İki ayağındaki ağır zincirler bir kayışla kemerine bağlanmıştı. Elinde kıymetli yiyeceklerle dolu bir sepet vardı. Zayıf vücu-

dunu, rengarenk paçavralardan yapılmış kısa bir elbise örtüyordu. Kırçıl uzun saçları omuz başlarına kadar uzamıştı. Yerdeki halının üzerine ipek bir örtü serdi. Sonra sepetteki çeşitli yiyecekleri itina ile çıkararak birer birer dizmeye başladı.

Köle, dervişin dikkatini çekmişti. İçinden onunla konuşmak arzusu geldi.

- Bu ihtiyar adamla konuşabilir miyim? diye müsaade istedi.

- Konuşabilirsin ya mübarek yolcu!... Konuşabilirsin...

Hacı Rahim, köleye dönerek sordu.

- Aslın ne senin? Nerelisin?

- Ben buraya çok uzaklardan, Rusya'dan geldim. Sizin Atıl dediğiniz, Volga kıyısında balıkçılık yapan babamla birlikte yaşıyordum. Henüz küçücük bir çocukken Suzdal Kinyasları beni kaçırdılar. Kinyas, sizin Han veya Bey olarak tanıdığımız kimselerin bizdeki unvanıdır. Bizim kinyaslar kendi aralarında daima savaş yaparlar. Savaşı kazanan taraf, mağlup kinyasın adamlarını, kadınlarını, çocuklarını koyun sürüleri gibi alıp götürürler, sonra da onları yabancı diyarlarda satarlar. İşte ben de kız kardeşimle beraber Bulgarlara satıldım. Bulgarlar bizi, Kama Nehri kıyısında bulunan Biliar şehrindeki esir pazarına götürdüler. Orada satılan bütün esirleri Kurgan bozkırlarına gönderdiler. Bunların arasında ben de vardım. Kız kardeşimin ise nerede satıldığını, ne olduğunu bilmiyorum. Aradan çok uzun zaman geçti. Her ne kadar ihtiyarlayıp saçlarıma ak düştü ise de, yine de ırmak boyundaki sarp yamaçlarda bulunan doğduğum köyü görmeyi çok arzu ediyorum. Burada Farsça ve Türkmençe öğrendim. Eğer aramızda birkaç hemşehrimiz olmasa, ana dilimi tamamıyla unutabilirdim. Bazen pazara gittiğimiz zaman hemşehrilerle buluşuyoruz. Böylece aramızda kendi dilimizle dertleşiyoruz. Pazara gelen adamların çoğu, benim gibi bellerindeki zincirleri şakırdatarak yürürler.

Derviş, kölenin sözleri çok ilgilendirdi.

- Adın ne senin? diye sordu.

- Burada bana Saklab derler. Fakat esir arkadaşlar arasında eskiden olduğu gibi "Slovka Baba.." adıyla çağırırım.

Dervişin gösterdiği yakınlıktan cesaret alan köle:

- Beni bağışla, diyerek Hacı Rahim'in önünde yerlere kadar eğildi ve büyük bir mahcubiyetle dedi ki:

- İşittiğime göre, siz çok uzak diyarlardan geliyormuşsunuz. Hatta bir evliya olduğunuz söyleniyor. Bakır dirhemleri, altın dinara çevirebilmek mucizesini gsteriyormuşsunuz. şu halde beni, sahibimden satın almanız sizin için hiç de ehemmiyetli bir mesele değildir. Eğer beni satın alırsanız, çok sadık ve hrmetkar bir kleniz olurum. Belki bir gün bizim memleketimize, Rusya'ya da gidersiniz, beni de beraber götürürsünüz.

Esirin bu sözleri üzerine, efendisi kaşlarını çatarak Hacı Rahim'e sordu:

- Benim bu klemi satın almak ister misiniz?

- Serserilerle ne işim var. Ben zaten fakir bir adamım ve hayır sahiplerinin verdikleri sadakalarla yaşıyorum.

Saklab, kendi kendine mırıldandı:

- Demek nasibimiz bu topraklarda lmek. Sonra yüksek sesle: Bizim soframıza iltifat et, dedi ve dervişe bir leğen ile ibrik uzattı.

Derviş Rahim ile Mirza Yusuf, ellerini yıkadılar ve hiç ses çıkarmadan yemeye başladılar. Hacı Rahim her ağzına attığı lokmaya bir iltifat cümlesi ilave etmeyi unutmuyordu. Karnını doyurduktan sonra, ev sahibinden izin istedi.

Sokağa ıktı, bir müddet ortada kaldı ve ağacın gölgesine sığınmış olan eski kapiya uzun uzun baktı.

“O sevimli ihtiyarın bana içinde ilk kelimeleri okuttuğu ve yine ilk kelimeleri yazdırdığı bu evi tekrar görmek fırsatını nasıl bulabilirdim. Onun yanında olduğa uzun bir zaman kaldım. Onun, benim için çok muhterem olan sesini dinledim. Bu uğurda feda ettiğim altının ne kıymeti var. şimdi haydi yola düşelim.” diye mırıldandı.

Mirza Yusuf, derviş dışarı çıktıktan sonra, onun arkasından kaybolduğu kapiya uzun uzun baktı. O sırada Binti Zengiye içeri girdi ve dedi ki:

- Sevgili büyük babacığım, Mirza Yusuf. Yılan gibi bir fikir kafamı alt üst ediyor. Bu derviş Hacı Rahim Bağdadi bizim Ebu Cafer'e çok benziyor. Ama derviş sakal koyuvermiş, sıcağın memleketlerin güneşinde yüzü yanmış. Öyle ki, onu tanımak pek kolay olmuyor.

- Sus! Yoksa başımıza bela getirirsin. Ben hiç bütün ulemanın kafirliğini ilan etmiş olduğu bir adamla konuşur muyum!

Bana bir daha bu adamdan bahsetme. Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, duvarların kulağı var.

- Dostlarımıza da bundan bahsetmeyecek miyiz?

İhtiyar bağırdı:

- Sus... Sus... Allahım sen bana yardım et. O kadar yalnızım ki. Gece oluyor, ben hâlâ Harzem Şah hakkındaki yazımı bitiremedim. Padişahın büyük bir zafer kazanmasını beyhude yere bekliyorum. Ama onun yaptığı zulümlerden başka bir şey kulağıma gelmiyor. Büyük bir kahraman diye tanıdığım bu adam, yoksa içinde yılanların, çıyanların kaynaştığı bir cansız heykel mi? Allah bana yardım etsin ve beni şaşırtmasın!

İKİNCİ KISIM
HARZEM ŞAHI KUVVETLİ VE
CESARETLİDİR

-1-

SARAYDA SABAH

**“Kralların hizmetinde olmanın iki yönü vardır;
bir taraftan açlıktan kurtulduğunuz için
sevinirsiniz, diğer taraftan da kellenizin
koparılacağından daima korkarsınız.”**

Sadi, 13. yüzyıl

GÜN henüz ağarıyordu. Üç ihtiyar imam, Kurgan sokaklarında yürüyordu. Önlerinde yürüyen bir uşak, kağıttan bir fenerle onların yollarını aydınlatıyordu. Zaman zaman sırtlarındaki cübbenin geniş eteklerini topluyor ve küçük su birikintilerinin üstünden atlıyorlardı.

Karanlıkta yollarına devam ederlerken, bazen kapalı bir dükkandan etrafa yayılan baharat ve biber kokularıyla mest oluyorlar, bazen ham deri kokularıyla genizlerinin yandığını hissediyorlardı. Meydandan geçerken bir ses onları durdurdu:

- Durun! Gece vakti sokaklarda ne işiniz var?
- Yabancı değiliz. Ulu Camii'nin imamlarıyız. Sabah namazı

için padişahın sarayına gidiyoruz.

- Geçin.

İmamlar yürüdüler ve sarayın kapısına yaklaştıkları zaman durdular. Kapı birdenbire açıldı. Ve kapıdan dörtnala çıkan birkaç atlı meydanın karanlıklarında kayboldu. Bu haberciler, yalnız kendi bildikleri yönlere doğru at koşturuyorlardı.

İki muazzam kanatlı bir kapının önünde bekleyen nöbetçiler imamları tanıdılar ve onlara yol verdiler.

Bu sırada yanlarına sokulan uşaklardan biri elindeki yağ kandilini yüzüne kaldırarak:

- Henüz efendimiz ortada yok, dedi.

İmamlar:

- Biz onu bekleriz, diye cevap verdiler ve ayakkabılarını çıkararak halıların üzerine doğru yürüdüler. Sonra halıların üstüne çöktüler.

İmamlardan biri:

- Asi hanlardan dördü, oğullarını rehin olarak vermeyi kabul etmişler. Padişah bir ziyafet tertip etmiş ve tam on iki konyun kızarttırmış.

- Bakalım bugüne ne icap edecek?

- En iyisi onun her yaptığını iyi bulmak ve onunla hiçbir şeyi münakaşa etmemektir.

Harzem Şahı Muhammed, bir rüya görmüştü. Bozkırın ortasında, bir tepenin üstündeydi. Bütün etrafı, görülebildiği kadar uzaklar bile binlerce insanla doluydu. Batı ufukları gurup etmekte olan güneşin son ışıklarıyla kıpkırmızıydı. Işıkları, henüz eski yakıcılıklarını kaybetmemiş olan güneş, kum yığınlarına doğru hızla yaklaşıyordu.

“Padişahım çok yaşa!..” Bu ses uzaklardan başlayarak padişahın kulaklarına kadar yaklaşıyordu. Orada bulunanların hepsi başlarını önlerine eğiyorlardı. Kalabalık, her an dalgalı olan Harzem Denizi gibi uğuldamaktaydı.

Uzaktan gelen sesler yine bağırıyordu:

- Padişahım çok yaşa!..

Sonra birdenbire her şey sustu. Güneş kum tepelerinin arkasına çekildi, bütün bozkırı derin bir sessizlik ve mavimtırak bir karanlık kapladı. Padişah günün son ışıkları altında, tepenin eteklerinden kendisine doğru yükselen sayısız eğilmiş vücut gördü.

- Yeter. Geriye, diye bağırdı. Bu emri kimse dinlemiyordu. Kalabalık ona doğru gelmeye devam ediyordu.

Sultan Muhammed, bir ara bütün bu adamların bellerinde keskin birer hançer sakladıkları zannına kapıldı. Halk hükümdarı öldürmek istiyordu. O zaman, kendisine en yakın olanın üzerine yürüdü ve onu bütün kuvvetiyle tekmeledi. Elbise bir balon gibi şişerek uçtu, içinde hiç kimse yoktu. Şah, aynı hiddetle diğerlerine hücum etti. Bütün elbiselerin içi boştu ve ayağını dokundurduklarının hepsi, şişerek havalanıyordu.

- Bunların arasında birisi var. Bana yaklaşmak ve beni kalbimden bıçaklamak istiyor. Halbuki bu kalp yalnız Harzem ülkesinin yükselmesi ve ülkede yaşayanların saadeti için çarpıyor.

Bu ses nerede ise işitilmeyecek kadar hafif bir şekilde yankılandı. Ve her şey birdenbire kayboldu. Şimdi tepenin etrafını bomboş, korkunç derecede sessiz bir çöl çeviriyordu. Kumun üzerinden yükselen tek tük bitkiler, sanki gökleri tırmalıyordu.

Şimdi atından da inmiş olan şah, bu koca çölün içinde yapayalnız kalmıştı. Bununla beraber, orada, hemen arkasındaki bir tepenin üzeri hâlâ kendisini öldürmek niyetinde olanlarla doluydu. Herkes onun ölmesini istiyordu. Bunlardan yalnız bir tanesi sesini yükseltmeye cesaret edebiliyordu. Bu kimdi?

- Yaşasın Celaleddin! Yaşasın Harzem Şah'ın Velihti! Yaşasın Celaleddin...

- Bak beni hemen unuttular, nerede ise oğlumun ayaklarına kapanacaklar. Yeter... Artık bu bitsin. Önüme çıkacak herkesi ezeceğim, bu ister Bağdat'taki halife, isterse asi oğlum olsun. Yeter artık...

Henüz uykudan tamamıyla uyanmamış olan şah, hafif bir gürültü işitti ve soğuk bir şeyin yüzüne sürünür gibi olduğunu hissetti. Müthiş bir korku ve dayanılmaz bir yaşama arzusu ile yerinden fırladı. Gözlerini açtı ve odanın karanlık köşelerini dikkatle süzdü.

Ocakta yanan kömürün sıcaklığı yüzünü okşadı. Birisinin yanında oturmakta olduğunu gördü. Bu, ona bir gün önce getirdikleri vahşi ruhlu bir Bozkır kıızıydı. Padişahın uyandığını görünce yerinden fırladı ve elleriyle yüzünü örttü.

- Kimsin sen?

- Ben Gülcemal'im... Bozkırlı bir Türkmen. Dün akşam se-

ni buraya uyuklarken getirdiler ve yatar yatmaz uyudun. Senden o kadar korktum ki, bütün gece uykunda bağıırıp çağırıyor, durmadan inliyordun. Seni herhalde periler rahatsız ediyordu. Bu periler geceleri ortaya çıkarlar, yurtların, binaların etrafında dolaşır, en ufak deliklerden içeri girer ve bir cinayetin günahını taşıyan ruhları azap içinde kıvrandırırılar.

Şah, kızın ince bileklerinden tutarak sordu:

- Elinde ne var?

- Bileklerimi acıttın bırak beni!

- Öyle ise elindekini bana göster.

- Elimde bir şey yok. Bir şey yoktu. Sana bizim memleket şarkılarından birini söyleyeyim mi? İstersen, aynaya baktığı zaman bir Çin prensesinin hayalini gören İranlı şehzadenin hikayesini anlatayım.

- Hiçbirini dinlemem. Hiçbirine ihtiyacım yok. İşte hançerin ucu gözükte. Padişahının yanına niçin bıçakla geliyorsun?

- Beni bırak.

Padişah:

- Besle kargayı oysun gözünü. Öyle değil mi?

Gülcehal bağıırarak uzaklaştı.

- Senden çok korkuyorum. Beni muhakkak boğacaksın.

Çift kanatlı küçük bir kapıya doğru koştu ve kapının arkasında emre hazır bekleyen hizmetkarlarla karşılaştı.

Şah, güçlkle nefes alarak ocağa yaklaştı. Ufak ve şiş gözlerinde kıvılcımlar tutuşuyordu. Bir kamış parçası ile önündeki bir bakır vazoya vurdu. Keçi sakallı ihtiyar bir uşak derhal gözükte ve yere kapandı.

- Bu kızı bu gece halılı odaya götürsünler. Saray ağası ile baş vezir buradalar mı?

- Burada emir bekliyorlar. Haber ağası ve üç imam da onlarla beraber.

- Celaleddin Han gelmiş mi?

- Hayır, henüz gelmemişler.

- Hepsi beklesinler. Hamama berberi gönder, sakalımı boyayacak. Tellakları da yolla, beni yıkasınlar.

Harzem Şah, bitişik odaya geçti. Zayıf, kambur denecek kadar beli bükük, gözleri yaşlı ve kırmızı bir adam olan ihtiyar uşak, padişahın yatağını, yastıklarını, örtülerini topladı ve bir dolabın içine intizamla yığıdı. Bu sırada halıların üzerinde bir

şey parıldadı. İhtiyar eğildi ve fildişi saplı, keskin yüzlü hançeri yerden aldı.

- Bir Türkmen bıçağı! Aman bu Türkmen kadınları. Onların hiddetlerinden insan kendisini sakınmalı. Yoksa zehirli bir örümcek gibi adamı sokarlar. Bunu saray ağasına vermeli mi, saklamalı mı? Herhalde aceleye lüzum yok.

Padişah, şalvarının ipek uçkurunu iyice sıktı, beline güzel bir şal sardı. Sirtına bir kürk, başına beyaz sarıklı bir kavuk giydi.

Sonra bir müddet nefesini tutarak dışarıyı dinledi ve elini belindeki hançere götürdü:

- İhtiyatlı bir adam, her zaman bir hücumu karşılamaya hazır olmalıdır. Sarayın karanlık koridorlarında, amansız düşmanın Bağdat Halifesi'nin bir adamı, bir İsmaili canıma kasdedebilir.

Sonra hafifçe seslendi:

- Ağa burada mısın?

- Çoktan beri padişahımın emirlerini bekliyorum.

Şah, kapının tahta sürmesini çekti, kapıyı araladı. Yağ kandilleriyle aydınlanmış olan odada, padişahın yakınlarının gölgeleri görünüyordu.

Padişah ayaklarına pabuçlarını giydi, bitişik odaya geçti. Hizmetkarlar da orada emrine amadeydiler. Harzem Şahı Muhammed, bir toprak kandilin ışığı altında orada elini yüzünü yıkadı, abdest aldı, kurulandı. Ve giyinmeye başladı.

Bu sırada saray ağası ona son havadisleri anlatıyordu:

- Dışarısı çok soğuk. Her taraf çiğden bembeyaz kesilmiş. Üç imam, saraya geldi emirlerinizi bekliyorlar. Cellatbaşı Cihan Pehlivanı da öyle. Bulgar illerinden gelen üç yüz develik bir kervan bir parti maroken çizme ile yüz kadar esir getirdi. Yolda çok iyi bakılmalarına rağmen esirlerden iki yüz kadarı ölmüş. Bir müddet önce bir başka kervan Türkmen çeteleri, belki de Kara Konçar tarafından soyulmuş.

- Bütün bu göçebe Türkmenleri sınırın dışına atacağım. Fakat beni daha çok düşündüren Bağdat'ın adamları. Memleketin her yanında hatta Kurgan'da bile Bağdat'tan gelmiş Arap dervişlerine rastlanıyor. Bunların hepsi halifenin casuslarıdır. Hepsi benim kötülüğümü istiyor.

- İslam Dini'nin sizin gibi en büyük savunucusunun

kötülüğünü kim isteyebilir?

- Birçok Müslüman senin gibi düşünmüyor.

Giyinmesini bitiren padişah önce koridora yürüdü. Sonra, dar bir merdivene sarılarak sarayın kulesine çıkmaya başladı. Saray ağası, yanında bir meşale ile yolları aydınlatan bir harem ağası olduğu halde padişahın önünden gidiyor, kapıları açarak ona yol gösteriyordu.

BÜYÜK İSKENDER, BİZE ÖRNEKTİR

KULENİN tepesindeki geniş ve mazgallı salonda yirmi yedi genç Han, duvarların kenarlarına dizilmiş oturuyorlardı. Bunlar Gura, Gazne, Belh, Termez kıtalardaki beylerin oğullarıydı. Şah Muhammed onları ciddi bir surette muhafaza ediyor ve birer rehine olarak yanında alıkoyuyordu. Oğullarının hayatını düşünen asi ruhlu derebeyleri, itaat halinde tutmak için bu en iyi çareydi.

Delikanlıların hepsinin elinde bir saz vardı. Sarayın diğer sazendeleri, davulcuları, trampetçileri ve Harzem ordusunun birçok ileri gelenleri de oradaydılar.

Muhammed görününce, hepsi bir ağızdan bağırdı:

- Padişahım çok yaşa.

Padişah çatık bir yüzle etrafına bakınarak sordu:

- Timur Melik nerede?

- Buradayım padişahım.

Her zaman neşeli bir adam olan, bütün seferlerinde padişahın yanından ayrılmayan Timur Melik, bir adım ileri çıktı. İki küçük çocuğu ellerinden tutmuştu. Çocuklardan biri Muhammed'in Kıpçak Hanlarından birinin kızından doğmuş olan en küçük oğluydu. Öbürü de, Celaleddin'in bir Türkmen kızından doğmuş olan oğlu, yani padişahın torunuydu. Timur Me-

lik çocukları padişahın yanına getirdi. Muhammed eğildi, oğlunun yanağını muhabbetle okşadı. Sonra ciddi bir yüzle torununa sordu:

- Han baban Celaledin nerede?

Simsiyah gözleriyle dedesine dikkatle bakan çocuk cevap verdi:

- Babam, şahiniyle ava gitti.

- Timur Melik! Dört tarafa haberler yolla. Celaledin'i aransınlar. Türkmenler durmadan kervanlarımızı vuruyorlar. Oğlumla ben bu işle meşgul olmazsak önünü alamayız.

- Emirlerin baş üstüne padişahım.

Bu sırada göklerden geliyormuş gibi ince fakat yüksek bir ses salonu doldurdu:

- Hayyalelfelah... Hayyalesselat...

Bütün şehir kesif bir sisle, derin bir uyku içindeydi.

Muhammed, hüzünlü bir tavırla omuzlarını kaldırmış korkutucu bir sessizlik içinde bir mazgalın kenarında ayakta duruyordu. Kafasında birçok düşüncenin birbirini kovaladığı halden anlaşılıyordu. Padişah genç çocuklara bakarak:

- Haydi dedi, Allah yardımcınız olsun, gidin buradan.

Genç hanlar, ellerini göbeklerinin altına kavuşturmuş ağır adımlarla teker teker ona doğru yürüyor, eteğini öpüyor, sonra arka arka giderek merdivenin karanlık kapısında gözden kayboluyorlardı.

Odadan en son çıkan Timur Melik oldu. İki küçük çocuğun ellerini hâlâ bırakmamıştı.

Padişahın küçük torunu:

- "Tayam, bana canlı bir ceylan getirecek." dedi.

Muhammed şaka etti:

- Bana da bir kaplan getirecek, senin ceylanını o kaplana yedireceğim.

Padişah mazgala dayandı. Ayaklarının altında Kurgan'ın düz damlı evleri, düzensiz bir yığın halinde yayılıyordu. Saray birbirine geçitlerle eklenmiş, küçük ve düzensiz binalardan kuruluydu. Etrafında yüksek bir duvar da vardı. Bu duvarın üzerinde, dimdik nöbet bekleyen muhafızların silüetleri göze çarpıyordu.

Muhammed, uzun uzun ufukları süzdü. Koca şehir, damlardan yükselen dumanlar arasında yavaş yavaş uykusundan uyanıyordu. Gözleri sarayın küçük avlusundan birinde durakladı. Bu avluda beyaz bir çadır dikkati çekiyordu. Haremünün en son gülü Türkmen kızı Gülcemal, burada oturuyordu. Bir türlü sarayın odalarında oturmaya razı olmamış, memleketinde olduğu gibi bir çadırda yaşamayı her şeye tercih etmişti. Haremdeki diğer kadınlar arasında bulunmak onun hoşuna gitmiyordu. Çünkü o, diğerlerine hiç benzemiyordu. Valide Sultan Türkan Hatun'un ona karşı büyük bir nefret beslemesi sebepsiz değildi.

- Padişahına el kaldırmaya cesaret eden mağrur kız. Halılı odaya sevgili kaplanım girdiği zaman, korkudan nasıl kıvranaçağını gözlerimle göreceğim.

Kulenin dibinden birtakım sesler duyuldu. Sabahın sessizliği içinde söylenenleri açıkça anlamak kabildi.

- Müslümanlar, hepimiz dinleyin! Şah Muhammed, Şii mezhebine girmekle Müslümanlıktan çıkmış oldu. Acemleri methediyor ve etrafına putperest Kıpçakları topluyor. Babası Tekeş Şah, asil ruhlu bir Türkmendi. Halbuki Muhammed için Türkmenlerden fenası yok. Ona inanmayın.

- Orada bağırان kim? Şehirde düzeni niçin korumuyorsunuz?

Vezir, padişahın önünde saygı ile eğildi:

- Bu bağırان, kulenin mahzenine kapatılmış olan derviştir. Şeyh Mecdeddin. Ne pranga, ne zincir, ne de zindanın karanlığı onu ürkütmüyor. Muhterem Valide Sultan hazretleri onun hakkında pek lütufkar davranıyor. Böyle olmakla beraber, padişahımızın aleyhinde söylenmedik söz bırakmıyor. Dün şehirdeki bütün dervişler bir araya toplanıp karar vermişler, bugün gelip bu Şeyh Mecdeddin'i kurtaracaklarmış.

Muhammed, vezirini omuzlarından yakalayıp:

- Lala... Lala... Cellatbaşı Cihan Pehlivanı'na haber ver, bu herifi ona verdim. Dervişler gelip imdada yetişmeden önce işini bitirsin.

*

Harzem Şah, kuleden indi ve her yeri kırmızı kumaşlarla örtülmüş olan kabul salonuna geçti. Kır sakallı üç imam onu burada bekliyorlardı. Şah, pabuçlarını kapıda çıkardı, odanın ortasına kadar yürüdü, orada halıların üstüne oturdu ve ayaklarını, üstü büyük ve kıymetli bir ipek örtü olan tandıra soktu.

- Sokulun, oturun dedi.

Üç imam dualar ederek padişaha yanaştılar. Sonra onlar da yere oturarak ayaklarını tandıra soktular.

Şah sordu:

- Başlayın, cevap verin. İslam dünyasının en kudretli padişahı olarak halifenin bana tabi olmasını istemekte haksız mıyım? Eğer bu isteğim kabul olunmazsa nasıl hareket etmek uygun olur, söyleyin bakalım?

İmamlar beraberlerinde getirdikleri büyük kitapları açtılar, yüksek sesle bazı ayetler okudular. Harzem Şah'ın dünyada Allah'tan sonra en kudretli bir varlık olduğunu isbat ettiler. Onun her zaman haklı olduğunu, herkesin onun sözlerini dinlemekle mükellef bulunduğunu anlattılar.

Oda loştu. Tavanda açılmış olan demir parmaklıklı ufak bir pencereden içeri hafif bir ışık giriyordu. Bir kenarda yanan yağ kandili, duvara titrek gölgeler aksettiriyordu. İmamlar ezbere Kur'an okumaya devam ediyorlardı.

Padişahın arkasında sofracıbaşı bekliyordu. Kaşlarının ufak bir hareketiyle etrafındakilere emirler veriyor ve bu emirleri sessizce tatbik ettiriyordu. Sofracıbaşı, aşçıbaşından sahanları alıyordu. Birçok hatırlı kişi oda kapısından Şah'ın yemeye başlamasını bekliyordu.

Burnu gümüş halkalı bir zenci esir, ortadaki sofraya bezinin üzerine geniş ve alçak bir masa koydu. Sofracıbaşı bunun üzerine bir ipekli örtü yaydı ve üzerinde kaseler dizili olan bir gümüş tepsi ile padişahın önüne geldi. Bu kaselerde içyağı ve çeşitli baharatla pişirilmiş çay vardı. Bunları ve çayla yemek için hazırlanmış olan çeşitli çörekleri sofranın üzerine bıraktı. Kase kase eritilmiş tereyağı, kaymak ve bal da getirdi.

Muhammed Şah hem imamların sözlerini dinliyor, hem de kase kase çay içerek çörek yiyordu. Karnını iyice doyuran, çayın sıcaklığı ile tam bir rehavet haline düşen padişah, tam vaktinde yanına getirdikleri yastıklara dayanmış ve horlarken derin bir uykuya dalmıştı. Bu, padişahın imamların yaptığı

açıklamalardan memnun olduğuna işaret ediyordu. Herkes ayaklarının ucuna basarak odadan çıktı. Sofra ve örtüler kaldırıldı, sofracılar, aşçılar gözden kayboldular. Yalnız, zenci esir kapının önüne bağdaş kurup oturdu ve padişahın uykudan uyanmasını bekledi.

CELLATBAŞI

KURGAN'da herkes, saraya çok yakın olan büyük mey-
dandaki "Müebbet mahkumlar" kulesini bilirdi.

Dökme demirden yapılmış olan kapsnda büyük bir asma kilit bulunur ve bu kilidin anahtarı muhafzın boynunda sallanırdı. Muhafz kulenin çok yakınında, merdivenlerden birinin basamakları üstüne oturur, elindeki kısa mzrağı kulenin taş duvarına dayardı.

Tam önünde, yere serilmŐ olan bir keçe parçasına gelip geçenler sadakalarını bırakırlardı. İçi ayrıla dolu bir tahta çanak, bir askı soğan, bir avuç bakır para. Muhafz bazen, sadakada fazla cömertlik gösterenlerin kuleye yaklaŐmalarına esirlerle konuşmalarına izin verirdi.

Kulenin duvarında hepsi demirli yuvarlak pencereler dik-kati ekerkdi. Mahzende sağır sesler duyulur, bu sesler kuleye yaklaşan birinin ayak sesleri aksetmeye başladığı zaman bs-bütün artardı. O zaman, kemikli ve pis eller demirlerin arasından çıkararak, yalvaran edalarla dışarı uzanırdı. Srtnda izgili bir kaftan, başında rengi kamŐ bir mendil bulunan bir köylü ile beyaz sarıkl bir molla, muhafza birer bakır mangır vere-rek kuleye yaklaştılar ve parmaklıklar arasından uzanan ellere birer parça ekmek verdiler. Esirlerin sesleri büsbütün arttı,

pencerelere ulaşmak imkanını bulamayanların küfürleri duyuldu.

- Işıktan mahrum olanlara verin...

- Bana eski bir gömlek ihsan edin... Sakırgalar sırtımdakini parçalayıp bitirdiler.

- Ay... Aman... Suratıma bastın yahu...

Dar sokaklardan birinde, bir kalabalığın ilerlemekte olduğu görüldü. Peşlerinde meraklılar yürüyor ve dervişler yüksek sesle ilahiler okuyordu. Birdenbire kulenin kapısına koştu. Pencerelerin önüne gelebilmiş olanlar bağıryorlardı:

- Ey Şeyh Mecdeddin Bağdadi! Hayatta mısın? Ey hakikatin ve temiz imanın kurbanı olan asil insan, sana minnetlerimizi sunmaya geldik. Seni kurtaracağız.

Mahzenin derinliklerinden sert bir ses uğuldadı. Herkes derin bir sükun içinde bu sesi dinledi:

- Allah, tebaalarına zulüm eden Hanların belasını versin. Halifeye el kaldırmak isteyen kahin ismiyle kahretsin. Bütün cellatları, bütün gaspçıları mahvetsin, perişan etsin.

Dervişlerin itelediği muhafız saraya koşmuştu. Gürültüyü duymuş olan elleri kamçılı Kıpçak süvarileri sarayın kapılarından dötrnala dışarı çıkıyorlardı. Dervişlerin her biri bir tarafa kaçıştılar.

Sarayın büyük kapısının üzerindeki geniş terasa birkaç kişinin çıktığı, mazgalların arasından fark ediliyordu. Bunlardan sırtında turuncu çizgili bir kaftan bulunan, iri yarı birisi hepsinin önünde duruyor, öbürküler ellerini göbeklerine kavuşturmuş onun emirlerini bekliyorlardı. Harzem Şah'ın bu halde gözükmesi hayra alamet değildi. Herhalde işkence ile cezalandırılacak birisi olmalıydı.

Bu esnada padişahın cellatları ikişer ikişer sarayın kapısından dışarı çıkıyordu. Bunlar iri yarı, kuvvetli adamlardı. Sırtlarında kısa kollu mavi gömlekler, ayaklarında sarı üzeri kırmızı işlemeli geniş şalvarlar vardı. Keskin Horasan kılıçlarını çekip omuzlarına dayamış ve halkı iterek meydanı geniş bir halka halinde çevirmişlerdi. Bunların arkalarında cellatların başı, gazap ülkesinin şahı Cihan Pehlivanı Mahmut Pehlivan geliyordu. Bu çok meşhur bir cellattı. Zayıf uzun boylu kamburca bir adam olan Mahmut Pehlivan, kollarını sallayarak ilerliyordu. Sarı şalvarının üstünde geniş bir meşin kemer göze çarpı-

yordu. İçine en şöhretli mahkumun kafası konarak şaha götürülecek olan heybe omuzundaydı.

Meydanın ortasında dört köşe bir hendek ve hendeğin yanında dört kazığın üzerine oturtulmuş genişçe bir tahta sundurma vardı. Yarı çıplak dört esir, zincirlerini şıkırdatarak, getirdikleri kocaman bir küfeyi hendeğin yanına koydular.

Zindan bekçisi kulenin küçük demir kapısını açtı. Cellatbaşı ile yardımcıları buradan içeri girerek aşağıya indiler. Aşağıdan ilk önce müthiş bir çığlık duyuldu, sonra derin bir sessizlik her tarafı kapladı. Az sonra on beş mahkumu peşlerinden sürükleyen cellatlar kuleden dışarı çıktılar. Mahkumların ayakları kalın bir zincirle bağlanmıştı.

Çamur içinde, paçavralarla örtülü, uzun saçlı kirli vücutlu bu mahkumlar, güneşin ışığı altında kamaşan gözlerini kırpıştırıp, tökezleyerek meydana doğru yürüyorlardı. Zindanın kapısı artık kapanmıştı, kocaman asma kilit tekrar halkalarına takılmış ve aşağıdan yine her zamanki sesler yükselmeye başlamıştı.

Muhafızlar ölüm mahkumlarının yürümelerine yardım ediyorlardı. Bunlardan yaşlı ve her haliyle hasta olduğu görülen bir ihtiyar yanlış bir iki adım attı ve iki arkadaşıyla beraber yere yuvarlandı. Muhafızlar ellerindeki mızraklarla onları dürterek yerden kaldırdılar, hepsini bir arada, işkence yerine doğru sürüklediler. Orada hepsini teker teker tahta sundurmanın üzerine diz çöktürdüler. Şimdi yardımcılar kurbanları saçlarından tutuyor ve cellatlar birer kılıç darbesi ile kafaları düşürüyordu. Düşen kafalar seyircilere gösterildikten sonra, küfeye atılıyordu.

Halk, birbirine soruyordu:

- Bunlardan hangisi dervişlerin başı Şeyh Meceddin Bağdadi?

Hastalıktan ve açlıktan bitkin bir hale gelmiş olan mahkumların hepsi birbirine benziyordu. Dördüncü mahkumun kafası kesildikten sonra, meydanı bir ses dolaştı:

- Padişah konuşuyor. Padişah emrediyor.

Herkes bakışlarını saray kapısının üstüne çevirdi. Harzem Şah oradan renkli bir mendil sallıyordu. Bunun manası:

- Cezayı durdurun. Padişah suçluyu affediyor demektir.

Keskin kılıcını bir kırmızı bezle silen cellatbaşı:

- Demirciyi çağırın, diye seslendi.

On beşinci mahkum Yusuf Mirzan'ın talebesi Turgan'dı. Henüz genç olan Turgan gözlerini sonuna kadar açmış, olup bitenleri anlamadan seyrediyordu.

Delikanlının yüzünü saraya doğru çeviren cellat:

- Sana gösterdiği büyük lutfu teşekkür et. Padişahın önünde dize gel, dedi ve onu zorla eğilmeye mecbur etti. Her zaman emre hazır bekleyen demirci, Turgan'ın ayağını bağlayan zinciri çoktan kırmıştı.

Ölüm mahkumlarının ayağını bağlayan zincirden kurtulduğunu bir anda hisseden Turgan, sundurmadan halkın arasına atlamış ve koşmaya başlamıştı. Demirci hâlâ arkasından bağırıyordu:

- Dur, bekle... Nereye gidiyorsun, daha işimiz bitmedi.

Halkın gürültüsü de bu sözlere karışıyordu. Fakat Turgan adeta ikiye bükülmüş bir halde kalabalığın arasından sıyrılmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda, mümkün olduğu kadar uzaklara kaçmak istiyordu.

Zindan kulesini çeviren meydan artık boşalmıştı. Mızrağına dayanan zindancı hâlâ oradaydı.

Bir genç kız, kendisine uzanan ellere bir kavun tutuşturdu. Sonra zindancıya sokularak sordu:

- Söyle bana Nazar Baba, Turgan'ın öldüğü doğru mu?

- Doğru olabilir. Onu da diğerleri gibi işkence yerine götürdüler, dedi ve eliyle meydanı işaret etti.

Bu sırada bir ihtiyar derviş zindancıya sokuldu, onun eline birkaç para sıkıştırdı ve kulağına eğilerek yavaşça sordu.

- İşkence meydanına çıkarılanlar arasında Şeyh Mecdeddin Bağdadi yoktu. Onun katlinden vaz mı geçildi? Yoksa Harzem Şah onu af mı etti?

Zindancı, aldığı parayı kuşağının arasına sokuşturarak:

- Padişah, kendisine durmadan bela okuyan şeyhe kızmıştı. Onun dervişler zindanı basmadan önce cellatlara teslimini emretmişti.

- Demek hâlâ burada ve yaşıyor.

- Hayır, ölüm mahkumlarını zindandan çıkardıkları zaman Cihan Pehlivanı Mahmut bizzat aşağı indi ve şeyhi kendi eliyle boğdu.

4

DİRİLEN GÖLGE

**Birkaç güzel sözle rastladıklarının
gönlünü al; onlara belki bir daha
rastlamak fırsatını bulamazsın.**

(Doğu Atasözlerinden)

KALABALIĞIN arasından kurtulduktan sonra Turgan, tenha bir sokağa daldı, iki taraflı bu sokak onu kanalın sahillere götürüyordu.

Derince bir kanalın içinden simsiyah ve bulanık bir su akıyordu. Ağır kütüklerle, ot ve saman yığınlarıyla, koyun ve öküzlerle yüklü ağır kayıklar suyun üzerinde ağır ağır ilerliyorlardı.

-Bu kayıklardan birine atlayarak buralardan çok uzaklaşsam, ama bu kirli halde beni kim kayığına kabul eder? Kir pas içindeyim. Gömleğim de bit dolu.

Sahilin biraz gerisinde sapsarı bir kum yığını göze çarpıyordu. Turgan oraya gitti, elbiselerini temizledi. Yıkandı, güneşte ısındı ve durumunu gözden geçirerek düşünmeye başladı.

- Henüz hapisten kendisini kurtarmış olan bir idam mahkumu nereye gidebilir? Ona kim iş verir, şehir hem küçüktür, hem de kalabalık. Burada herkes bir lokma ekmek parasını kazanmak için çalışıp duruyor.

Turgan, sağ ayağının bileğine baktı, orada üzerinde “Ölünceye kadar” kelimeleri yazılı bir demir halka hâlâ duruyordu.

- İhtiyar dostum Mirza Yusuf, henüz zindandan çıkmış bir suçluya bir tek kelime söylemeyecektir. Belki Binti Zenkiye bana merhamet eder. Fakat onun karşısına bu kılıkta bir cüzzamlı gibi perişan bir halde çıkmaya cesaret edebilecek miyim? Fakat ne olursa olsun, eski ustam Kara Maksım’u bulmalı ve ayağımdaki bu halkayı çıkarttırmalıyım.

Şimdi Turgan, bir caddeyi takip ediyordu. Bu caddenin kenarındaki dükkanların sahipleri, üzerine halılarla örttükleri alçak sedirlere oturmuşlardı. Bu dükkanlardaki bütün mallar duvarlara, kapıların arkasına ve tavanlara asılmıştı. Üzerine gerilmiş olan bezlerle güneşin ışığından korunmuş olan sokak tamamıyla loştu. Bezlerin arasından sızan bir ışık bazen üzeri yeşil ve kırmızı ipekle işlenmiş sarı deriden bir pabucu, bazen dükkanlarının birinin içine asılmış bir levhayı, bir kumaş topunu aydınlatıyordu. Dükkanlılar bazen dükkanlarının önünde duran kalpaklı bir göçebe ile konuşuyor veya canlı renkli entarileriyle dikkati çeken kadınlarla çeneleşiyorlardı.

Demirci dükkanlarının ilki Kara Maksım Usta’nındı.

Çekiç gürültüleri ve demir gıcırtiları her tarafı kaplıyordu. Buradaki demirciler kılıç, hançer ve mızrak demiri yaparlardı.

Dükkanlarda, üzerlerinde kısa bir pantolon ile göğüslerine kadar yükselen bir meşin önlükten başka bir şey olmayan esirler çalışıyordu. Bunlardan bazıları örslerin üzerine eğilmiş, üzerinde çalıştıkları alete sanatkarane çiçekler nakşediyor, yazılar yazıyorlardı. Bazıları adeta inleyerek kaldırdıkları çekiçleri, kıpkırmızı kesilmiş demir parçalarının üzerine kuvvetle indiriyorlardı. Elleri ve yüzleri istenimsiyah kesilmiş olan küçük çocuklar körüklerin yanında ayakta duruyor, ocağa kömür atıyor veya tahta kovalarla dereden su taşıyorlardı.

İri yarı bir adam olan Kara Maksım üzeri bir halı parçası ile örtülü bulunan bir sedire oturmuş, ucu kınalı beyaz sakalını oynatarak bir taraftan işçilerine bağıyor öbür taraftan da sokaktan geçenleri selamlıyordu. İhtiyar usta, Turgan’ı görünce:

- Buraya ne yapmaya geldin? diye bağırdı. Defol. Dükkanına zindana girip çıkmış idam mahkumunu kabul edeceğimi mi sanıyorsun?

- Bana müsaade et, bir çekiç alayım, ayağımdaki halkayı kendi elimle kırayım.

- Günahkar ellerinle benim aletlerimi de kirletmek mi istiyorsun? Defol buradan, yoksa seni kızgın demirle dağlarım.

Hak etmediği bu hakaretlerle karşılaşan Turgan hiddetle oradan uzaklaştı. Artık gözünün gördüğü yere gidebilirdi. Bu sırada dükkanın karşısındaki duvara sırtını dayayarak yere bağdaş kurmuş olan bir derviş dikkatini çekti. Sokağı örten tentelerin arasından süzülen ışıklar, onun iri külahını yamalı eski cübbesini aydınlatıyordu. Bu ihtiyar derviş cübbesinin bir kenarına ve renk renk yamaların üstüne bir pembe kumaş parçasını iri bir iğne ile dikmeye çalışıyordu.

Turgan, az önce uğradığı hakaretlerin tesiriyle heyecanlı bir haldeydi. Tam bu sırada gölgesi dervişin üzerine düştü. Derviş:

- Evlat, dedi. Şu parçayı cübbeme eklerken gölgen üzerime öyle bir düştü ki, hem onu hem de senin gölgeni cübbeme diktim. Artık sen bana bağlanmış oldun. Beni gölgem gibi takip etmeye mecbursun.

Delikanlı, kendisine hitap eden adama doğru koştu ve hemen onun yanına çöktü.

- Doğru mu söylüyorsun, yoksa benimle alay mı ediyorsun? Eğer beni yanından atmazsan sana hizmet ederim ve her emrini yerine getiririm.

Derviş başını salladı.

- Patronunun sana söylediği sözleri olduğu gibi duydum. Ne üzülüyorsun? Dünya o kadar dar değil, benimle arkadaş olmayı kabul et. Buradan çıkar Buhara'ya gideriz. Seni kovdukları yerde durmaya kalkma. Emniyetle seni çağıranlara doğru koş. Şimdi madem yeni bir hayat başlıyor. Benimle beraber gel kardeşim.

Derviş, elindeki asayı kaldırım taşlarına vurarak yürümeye başladı. Bitkin bir halde olan Turgan, topallayarak onu izliyordu. Biraz ötede bir ufak meydanda isten simsiyah olmuş bir demirci, bir seyyar ocağın başında durmadan çalışıyordu. Bir deri bir kemik denecek kadar zayıf olan bu adam, elinde tuttuğu ağır bir çekici maharetle kullanıyordu. Muntazam ve ahenkli hareketlerle onu önündeki örs indiriyor ve büyük bir süratle yaptığı küçük çivileri içi su dolu bir tahta çanağın içine

atıyordu.

Derviş ona hitap etti:

- Hey, usta... Şu demir halkayı çocuğun ayağını zedelemekten çıkarabilir misin?

Eğilerek halkayı tetkik eden usta:

- İki dirhem verirsen bu iş olur. Maşallah padişahımız da suçluları zaptetmek için çok iyi bir maden kullanıyor. Eğer iki dirhem gümüş verirsen hem halkayı çıkarırım, hem de onun demirinden çok güzel bir hançer yaparım.

Derviş kuşağından çıkardığı bir keseyi açtı, oradan aldığı bir gümüş parayı demirciye uzattı.

- İstedğin gibi olsun, dedi. Fakat yaptığın hançerin üzerinde halkadaki "Ölünceye kadar..." yazısı kaybolmasın, olduğu gibi orada kalsın.

Demirci Turgan'ı iteliyerek:

- Sana çok güzel bir hançer yapacağım, dedi. Ayağını şu ör-sün üstüne koy bakalım. Sonra yavaş sesle sözlerine devam etti: Ölünceye kadar şahla ve onun cellatları ile savaş evladım.

CÖMERTLİK

DERVIŞ Hacı Rahim Bağdadi, elindeki asayı yere vura-
rak Kurgan çarşısının dar sokaklarından geçiyordu.

Her tarafta türlü bakır eşyaya rastlanıyordu. Tencereler, sahanlar, güğümler, tepsiler, üzerinde ustaca yapılmış nakışlar parıl parıl parlayarak gözü alıyordu. Bir tarafta toprak kaseseler, testiler, tabaklar, şamdanlar görülmüyordu.

Daha ötede en ince Çin porselenleri mavi ve beyaz renkleri ile dikkat çekiyor, Irak'tan getirilmiş olan cam eşya, bunların arasında duruyordu.

Bazı dükkanlarda nadir kokular ve ilaçlar, kavanozların içinde yüksek raflara sıralanmıştı. Buralarda kıymetli ilaçlar, Hint yağları, kokulu sabunlar ve çiçek suları da satılıyordu. Güzel kokular ile karıştırılmış olan ve hamamlarda kullanılan bir nevi kil ile İran'dan gelen ve bir anda kılları döken çeşitli otlar, saçlara sürülen Buhara yağları, Tibet miskleri, Hint amberleri ve insana garip bir sarhoşluk veren haşhaş tohumları da vardı.

Çarşayı dolduran kalabalık arasında kendisine bir yol açmaya çalışan Hacı Rahim Bağdadi, dükkanların önünde sadaka istemiş gibi duruyor ve her satıcıyı dikkatle inceliyordu.

Rafları, kıymetli kumaşlarla dolu olan dükkanların önüne geldiği zaman, sedirlerin üzerine bağdaş kurmuş mağrur edalı tüccarlar ona bakır mangırlar fırlatıyorlardı.

- Allah kabul etsin.

Bu adamlar, beylere ve en kudretli devlet adamlarına bir iltifat vesilesi olmak üzere takdim edilen bu kıymetli kumaşlara, dervişin siyah ve nasırlı elinin değmesini istemiyorlardı.

Hacı Rahim, nihayet aradığı adamı buldu. Bu adam diğer tüccarların arasında, ipek yastıklara dayanmış oturuyordu. Zayıf yüzü, kağıt gibi sapsarı benzi ve küçük siyah gözleri onun henüz ağır bir hastalıktan kalkmış olduğunu gösteriyordu.

Etrafını çevirenler ona karşı derin bir saygı gösteriyor, önlerindeki bir tepside bulunan çeşitli çöreklerden ikram ediyorlardı. Zengin ve kıymetli elbiseler giymiş olan bu tüccarın elinde, içi çay dolu bir fincan vardı. Parmağında iri mavi taşlı bir yüzük dikkati çekiyordu.

Derviş, dükkanın önünde durdu. Onu gören tüccarlar ceplerinden çıkardıkları bir sürü parayı önüne doğru fırlattılar. Sessiz dilenci, bulunduğu yerden ayrılmıyordu.

- Haydi Allah kabul etsin. Verdik ya, baba yürü git...

Bu sırada o nekahat devresi geçirmekte olan adamın gözleri dervişe takıldı. Ve yüzünde büyük bir hayrete düştüğünü anlatan çizgiler belirdi.

- Benden ne istiyorsun? diye sordu.

Hacı Rahim cevap verdi.

- Senin için bu şehirde kervanlarla diyar diyar dolaşmış ve çok şeyler öğrenmiş bir insandır, diyorlar. Bir soruma cevap verebilir misin?

- Ben Kuran'ı tefsir edemem, bunun için daha yetişkin adamlar var. Git bilginleri bul, imamları bul. Ben basit bir tüccarım. Yalnız para saymasını ve kumaş ölçmesini bilirim.

Öbürküler:

- Haydi derviş baba, dediler, yolu tut, sana biraz da şu yediklerimizden verelim. Ve dervişin boynunda sallanan keşkülün içine avuç avuç çörek doldurdular.

Derviş:

- Hayır, dedi. Buradan gidemem. Çünkü sorumun cevabını bekliyorum. Ve bu cevap şahsen muhterem tüccarı ilgilendirir.

- Konuş öyle ise.

- Seninle uzun bir yolculuğa beraber çıkmış, bu yolculuğun zahmetlerini, açlıklarını, sıcaklarını, soğuklarını, fırtına ve karlarını beraberce tatmış olan sadık bir dostun, sevgili bir arkadaşın olsa ona kıymet verir misin?

Hasta adam:

- Hiç böyle bir dosta kıymet verilmez olur mu?

O zaman derviş orada bulunanların hepsine birden hitap etti:

- Allah hepinizden razı olsun. Allah tuttuğunuzu altın etsin. Hepiniz zengin, misafirperver, ev bark sahibi, mesut, çiçek bahçeleri içinde bir cennet hayat yaşayan insanlarsınız. Ben bütün bunlardan uzağım. Artık ne talihin darbelerinden, ne fakirliğin hücumlarından ne de hasedin kıvılcımlarından korkum kalmadı. Ellerim boş kaldıkça bahçemi kurumuş, duvarları yıkılmış, dostlarımı dağılmış saymıyordum. Halbuki bu halim tamamıyla değişti. Artık geceleri uyku bile uyuyamıyorum. Bununla beraber dünyada bir tek dostum vardı. O dost mağaralarda yattığım, taşları kafama yastık ettiğim zamanlarda bile benden ayrılmıyordu. Bağdat'a kadar, Mekke'ye kadar benimle beraber gitti.

Eşyama taşıyarak bana yardım ediyor, soğuk gecelerde beni ısıtıyordu. Ne yazık ki, talih onu benden bir kere daha ayırdı. Harzem Ovası'na ayak bastığım zaman felaket kafamda bir yıldırım gibi patladı. Ve dostumdan ayrılmamıza sebep oldu. Şimdi fakir bir dilenciyim, geceyi geçirecek bir yerim yok.

Zengin tacir sordu:

- Arkadaşından niçin ayrıldığını bana söyleyebilir misin? Madem ki o da seninle beraber hacca gitmişti, elbet onun kafasında da beyaz sarık vardı. Böyle iki hacıyı kim birbirinden ayırır? Onlara kim taarruz eder?

- Kabahat bir tüccarda.

- Anlat bana, nasıl oldu bu iş?

- Ben dünyanın en fakir, en perişan adamıyım. Yolda karşıma benden perişan zavallı bir tüccar çıktı. Haydutlar onun yolunu kesmiş, mallarını almış, kendisini yaralamış ve öylece yüzüstü bırakmışlardı. Ona elimden geldiği kadar yardım ettim. Yaralarını yıkadım. Ve onu Kurgan'a getirmeye çalıştım. Sade bu kadar olsa iyi, onun altın şahinini de muhafaza ettim.

Derviş dikkatle dinleyen adam titredi ve sözü kesti:

- Artık devam etme. Burada bulunanların hepsi o tüccarın

ne olduğunu biliyorlar. O şimdi senin karşındadır. Teşekkür etmek için ben de seni uzun zamandan beri arıyordum. Dostun kimdir? Onu fakirlikten kurtarmak için ne yapabilirim ben?

- Onu yalnız sen bana iade edebilirsin. O Mekke'ye gitmiş olmasına rağmen kafasına sarık saramıyor ve kendisini hacı adıyla çağtırmıyordu. Kör şeytan gibi bir kuyruğu vardı. Dostum dediğim benim eşeğimdi. Uzun zaman evinde yattığım kadı onu benden aldı. Eğer benim yeni bir eşek almama yardım edersen sana dua ederim.

- Eşeğini olduğu gibi sana vereceğim. Onu kadıdan satın almıştım. Şimdi benim ahırında duruyor. Fakat eşeğini sana iade etmek, bana yaptığın hizmetlerin yanında çok azdır. Dükkan senin. Buradan istediğini al. Bu kumaşlar, bu çizmeler hepsi senin. Neye ihtiyacın varsa sıkılma...

- Ben dervişim. Bana bir aba yeter de artar bile... Yalnız senin lütufkarlığından faydalanmak, tamamen çıırçıplak gezen gölgemi giydirmek isterim. O, beni her gittiğim yerde takip ediyor ve sıkı vücudunu örtmek için hiçbir şeyi yok.

Hepsi birden gülmeye başladılar:

- Sen çok tuhaf bir adamsın, derviş diyorlardı. Hiç insanın gölgesi giydirilir mi?

- İşte, dedi. Benim gölgem karşınızda.

Zengin tacir ellerini çırttı. Ve bu sese koşan bir hizmetkarına:

- Hasan, dedi. Al bu delikanlıyı götür elbise pazarına... Onu uzun bir yola gidecekmiş gibi giydir.

- Ne lazımsa hepsini alayım mı?

- Evet. Onu baştan aşağı giydireceksin. Ne lazımsa hepsini. Sen de ey seyyah derviş, bu akşam bizim eve gelmeyi unutma. Hasan sana yolları tarif edecektir.

Hasan, dervişi ve Turgan'ı aldı ve hazır elbiseler satan bir dükkana götürdü. Hasan en iyi elbiseleri satın almalarını kendilerine teklif ettiği halde, derviş en sağlamlarını ve yola en uygun düşecek olanları seçti. Turgan baştan ayağı giyindikten sonra, Hasan dervişe bir meşin kese uzattı.

- Muhterem efendim Mahmut Yalvaç, sana bu beş altın dinarı vermemi de söyledi. Yolda belki lazım olur, dedi. Eşeğin de palanı vurulmuş bir halde seni bekliyor. İstedığın zaman onu da alabilirsin.

Bunları söyledikten sonra bir süre susan Hasan, tekrar söze başladı:

- Sen her halde Mahmu' Yalvaç'a büyük bir hizmette bulunmuş olmalısın. Çünkü her zaman bu kadar cömert hareket etmez.

Akşam olunca Hacı Rahim, taciri evinde ziyarete gitti. Mahmut, onu bahçede etrafı çiçeklerle örtülü bir kameriyede bekliyordu. Birer fincan çay içtikten ve yanlarındaki hizmetkarları savdıktan sonra ev sahibi alçak sesle sordu:

- Bugün bana hangi altın şahinden bahsediyordun?

Derviş, kuşağının arasından bir altın plak çıkardı. Ve karşısındakine uzattı. Tacir bunu acele ile aldı ve göğsüne sakladı. Sonra:

- Bu sözlerimi hiç unutma derviş, dedi. Ne olursa olsun, kıyamet kopsa benim ismimi her yerde işitebilirsin. O zaman doğruca benim evime gel... Benden her yardımı isteyebilirsin. Sana her zaman yardım edeceğim. Şimdi söyle bana, Kurgan'da ne yapmak istiyorsun?

- Yarın Buhara'ya hareket ediyorum. Bu şehirde kalmaktan korkuyorum. İnsan burada, kendisini daima bir kılıcın tehdidi altında hissediyor. Acaba ne zaman kellemi kaybedeceğim diye düşünüyor. Asamı kaka kaka yola çıkmak, bundan daha iyidir.

VALİDE SULTAN TÜRKAN HATUN'UN HAZIRLADIĞI KOMPLO

Türkan Hatun gibi zeki bir kadın tarafından idare edilen Kıpçakların asker soyluları, hükümdarın otoritesini kısa zamanda sarstular. Kıpçaklar kurtancı olarak gelmiş bulunmalarına rağmen istila ettikleri toprakları hiç çekinmeden soydular ve hükümdarlarını halk kininin hedefi haline getirdiler.

(V. Barthold)

SARAYIN merasim kapısı ardına kadar açıldı. Cins atlara binmiş beyaz kalpaklı, kırmızı çizgili kaftanlı birtakım süvariler buradan ikişer ikişer dışarı çıktılar.

Harzem Şahı Muhammed, göğüslüğü altın ve elmaslarla işlemeli bir ata binmiş, onları takip ediyordu. Beyaz, ipek sarığının altında gözleri parlıyor, her halinden gurur ve ihtişamı belli oluyordu. Sırtındaki ipekli kaftan, belindeki nadide kemer ve üzeri kıymetli taşlarla işlemeli kılıcı güneşin ışıkları altında parlıyor, gözleri kamaştırıyordu.

İki genç atlı, padişahı takip ediyordu. Bunlardan biri Türkmen aygırına binmiş olan mağrur edalı, nisbeten yaşlıcası padişahın bir Türkmen kadınından doğmuş olan veliahtı Celaleddin'di. Onun yanında padişahın en küçük ve en sevgili oğlu

geliyordu. Bunun annesi bir Kıpçak hanzadesiydi.

Onları güzel atlara binmiş oldukları halde Harzem ülkesinin ileri gelenleri takip ediyordu.

Padişaha eşlik eden bin kişilik muhafız kıtası muhtelif gruplara ayrılmıştı. Bunlardan bazıları kafilenin önünden dört nal padişahın geçeceği caddeye dağılmış ve meraklıları kamçılarıyla dağıtmışlardı. Bu yiğitlerin başı kafilenin en arkasında yürüyordu. Halk, bu İslam aleminin en büyük padişahı yollardan geçerken, onun yüzüne bakma hakkına sahip değildi. Hepsi diz çöküyor ve secdeye kapanırcasına yerlere eğiliyor, padişahın gelişini haber veren boruların ve davulların sesi duyulduğu zaman bütün tacirler dükkanlarından dışarı fırlıyor ve ellerindeki kıymetli halıları çamurlu sokaklara seriyorlardı. Padişah ve maiyeti bu halıların üzerinden geçiriyordu.

Şah Muhammed, övgülere ve sadakat gösterilerine alıştı. Bu sebeple atının ayakları önünde diz çöken yüzlerce insanı ancak mağrur bakışları ile süzerdi. Şişman yüzünden hislerini anlamak mümkün olamazdı. Başındaki beyaz sarık, uzun sakalının siyahlığını büsbütün ortaya çıkarırdı.

Valide Sultan Türkan Hatun'un sarayının kapısı önünde, en seçme Kıpçak Süvarileri muntazam bir dizi teşkil etmişlerdi. Sırtlarında, en sert yaylarla atılacak okların bile delmeye muktedir olmadığı Harzem zırhları vardı. Demir tulgaların siperlerini gözlerine indirmiş ve ellerine uzun mızraklarını almışlardı.

Süvarilerden birkaçı:

- Padişahım çok yaşa, diye bağırdı. Buna sokakta bulunanlar iştirak ettiler ve birtakım kimseler alayı görmek için dar sokaklardan saray kapısına doğru koştular.

Şah Muhammed her zamankinin aksine, Kıpçak süvarilerinin çokluğunu ve hatta sayı itibarıyla kendi muhafızlarından fazla olduğunu gördü. Bunların toplanmasının ne sebebi vardı? Yoksa kendisine karşı bir tuzak mı kurmuşlardı? Vakit geçirmeden geriye dönmek daha iyi olmaz mıydı? Annesinin kendisine karşı böyle bir tuzak kurmaması icap etmez miydi? Babası Tekeş Han'ın ölümünden sonra ona, kendisi kadar bir iktidar tanımamış mıydı? Annesiyle aynı soydan gelmiş olan Kıpçak yiğitleri bütün seferlere iştirak ediyor, kendisinin yanından hiç ayrılmıyorlardı. Seferden dönüşte onlara şimdiye

kadar görülmemiş şekilde ihsanlar vermiyor muydu? O halde korkacak bir şey yoktu. Yürümeliydi.

Şah Muhammed, sarayın kapısında duraklamış olan atını kamçıladi ve iki adımda iç avluya girdi.

Merasim elbiselerini giymiş olan ihtiyar Kıpçak beyleri padişahın atının yularından tuttular, onun şerefine yere serilmiş olan kadife yol halısının üstüne inmesini kolaylaştırdılar. Bütün yaşlılığına rağmen, sert adımlarla dimdik yürüyerek sarayın önündeki merdivenleri çıktı, kendisini yerlere kadar eğilerek selamlayan insanların önünden geçerek kapıdan içeri girdi. Burnunda bir altın halka sallanan bir zenci uşak karşısına çıktı.

- Sultanların sultanı geliyor, dedi. Sonra önündeki bir perdeyi ardına kadar açarak içeriye bağırdı:

- Cihan padişahı! Hak dinin koruyucusu! İslam'ın kılıcı!

Şah birkaç adım yürüdü. Duvarları cilalı tahtalarla kaplı, küçük pencereleri demir parmaklıklı hoş odada küçük bir gölge görüldü. Sırmalar ve altınlarla işlenmiş ipekli elbisesi gözleri alıyordu. Yanında Kıpçak ilinin en şöhretli yirmi hanı diz çökmüş oturuyorlardı. Şah Muhammed, ellerini göğsünde kavuşturarak annesini selamladı:

- Selam sana Türkan Hatun, faziletin ışığı, adaletin timsali.

İpekli entarinin etekleri, hafifçe kımlıdadı. Üzeri devekuşu tüyleriyle ve kıymetli sorguçla süslü bir baş yerlere kadar eğildi:

- Zavallı ve bedbaht bir dul olan annen, dünyanın en büyük padişahı olan sen oğlunu selamlar. Gel... Şeref ver... Yanıma otur...

Şah Muhammed doğruldu ve karşısında annesinin pembe ve beyaz düzgünlerle parlatılmış ihtiyar yüzünü, bu yüzde birer kıvılcım gibi parlayan siyah gözlerini gördü. Türkan Hatun, geniş bir altın tahtta oturuyordu. Şah Muhammed, hükümdar olarak onun yanında oturmak hakkına sahipti. Bununla beraber Valide Sultan'ın ipekli entarisinin etekleri bu taht üzerinde o kadar büyük bir yer kaplıyordu ki, padişah yere ve anasının etekleri dibine oturmaya mecbur oldu.

Türkan Hatun'un da istediği zaten buydu. O, Kıpçak beylerine Harzem Şahı Muhammed'in kendi yanındaki yerini böyle göstermek istiyordu.

Şah Muhammed ellerini açtı. İçinden bir şeyler okudu ve sonra sakalını sıvazladı. Yanında bulunanlar onun bu halini aynen taklit ediyorlardı.

Türkan Hatun, yavaş yavaş konuşmaya başladı. Konuşurken kafasını sallıyor, bütün vücudu titriyor, başındaki sorguç ve elbisesinin etekleri bu hareketlere uyarak durmadan sarsılıyordu.

- Devletli oğlum... Seni buraya çok önemli bir meseleyi beraberce konuşup tartışmak için çağırdım. Bu mesele Harzem Şah ailesinin geleceği ve başarısı ile ilgili olduğu kadar, sana tamamıyla sadık olan Kıpçak hanlarının geleceği ile de ilgilidir. Biz tahtımızı, iktidarımızı ve dostlarımızı korumaya mecburuz.

Odada tam bir sessizlik hüküm sürüyordu. Yalnız açık bulunan pencerelerden, zaman zaman saray meydanında toplanmış olan halkın sesi iştiliyordu:

- Padişahım çok yaşa...

- Muhterem anne... Seni dinliyorum.

- Benim şu mütevazı köşeme kadar gelen havadislerden öğreniyorum ki, sen uzak ülkelerde yeni bir sefere çıkmaya hazırlanıyormuşsun. Savaş meydanlarında yeniden atının nal seslerini duyurmak istiyormuşsun. Kim Allah'ın bize ne takdir ettiğini vaktinden önce bilebilir? Savaş meydanında bu cihada kurban olursan, şehit düşersen ne olur? Senin bütün nizam ve intizamı koruyan elin üzerimizden kalkarsa ne olur? Torunumuz o mağrur şehzade Celaleddin, durmadan Türkmenlerle bir fesat ocağı kaynatıyor. Hepsi biz Kıpçakları yok etmek için hazırlanıyorlar. Ben kendi kendime şu soruyu soruyorum: Şimdiden Harzem ülkesini Celaleddin'den daha büyük bir diyetle idare edecek başka birisini seçmek doğru olmaz mı?

Valide Sultan'ın etrafındaki Kıpçak beyleri hep bir ağızdan bağırdılar:

- Sözlerin aynı hikmet. Doğruyu söylüyorsun.

Valide Sultan devam etti:

- Soyumuzun en bilgili hanlarına danıştıktan sonra sana bütün Kıpçakların üzerinde ittifak ettikleri bir teklifi arz etmek istiyorum. Tahtına, veliaht olarak küçük oğlun Kutbüddin Ozlak Şah'ı tayin et. Ayrıca senden rica ediyorum, hem bizim için, hem de senin için büyük bir tehlike teşkil eden oğlun Ce-

laleddin'i uzak illerden birinin valiliğine gönder.

Herkes susmuş, Şah Muhammed'in cevabını bekliyordu. Şah Muhammed, titrek elleri ile sakalını okşuyor ve düşünceli bir tavır takınmış bulunuyordu.

Valide Sultan, teklifini kuvvetlendirmek için tekrar söz aldı:

- Eğer bu teklifi reddedersen, bütün Kıpçaklar Harzem ülkesini terk ederek kendi memleketlerine dönecekler ve ben de bir dilenci gibi onların peşinden gideceğim.

Türkan Hatun, padişahın tereddüdünü hissederek başını geriye çevirdi. Arkasında kölelikten kahyalık payesine yükseltilmiş olan Güzel Mehmet bin Salih vardı. Valide Sultan buna eliyle bir işaret verdi. Adam dışarı çıktı ve az sonra yedi yaşında ufak bir çocuğun elinden tutarak odaya getirdi. Türkan Hatun, tekrar konuşmaya başladı:

- İşte küçük oğlunuz ve veliahtınız.

Sonra sert bir sesle ekledi:

- Kıpçak hanlarına, beylerine ve erlerine ilan ediyorum. Harzem Şah, bu oğlunu veliaht ilan etmeye hazırdır.

Bütün hanlar titrediler ve küçük çocuğu kollarından tutarak defalarca havaya kaldırdılar:

- Yaşasın hanzademiz, diyorlardı.

Şah Muhammed, ayağa kalktı. Oğlunu aldı. Türkan Hatun'un yanına oturttu. Ve sonra hazır bulunanlara hitap etti:

- Beyler, dedi. Beni dinleyin. Görüyorsunuz arzularınızı yerine getirdim. Şimdi sıra sizde. Siz de benim emirlerimi yerine getirmelisiniz. Eski düşmanım Bağdat'taki Halife Nasır, idarem altındaki ahaliyi durmadan isyana teşvik ediyor. Nasır hilafet makamında oturdukça Harzem'de barış ve huzuru tesis etmek mümkün olmayacak. Biz kendimize tamamen sadık bir adamı hilafet makamına getirmeliyiz. Halife ordularını yenmedikçe, kılıcımı kınına koymayacağım.

Kıpçak beylerinin en ihtiyarı cevap verdi:

- Sen nereyi gösterirsen biz oraya bir tek adam gibi gideceğiz. Bununla beraber, ilk önce Kıpçak ülkesine gidip bir dolaşmamız lazım. Oradan aldığımız haberlere göre, doğudan gelen birtakım yabancılar bizim topraklarımızı almışlar. Bu vahşi adamlar Müslüman da değil. Yurdumuza sürülerini, develerini de beraber getirmişler. Ve en iyi meralarımızı da tutmuşlar. Bu adamları cezalandırmak, sürülerini ellerinden almak,

kendilerini ortadan kaldırarak, karılarını ve çocuklarını esir etmek için Kıpçak iline kadar gitmemiz lazım.

Bu sözler üzerine hanların hepsi bir ağızdan bağırıldılar:

- Ordularını bizim illerimize gönder. Ve topraklarımızı bu yabancıların şerrinden kurtar.

Bu sırada divan katibi elinde bir kalem ve üzeri yazılı bir kağıt olduğu halde, padişaha sokuldu. Padişah sordu:

- Nedir o?

- Saltanatın senden sonra küçük oğlun Kutbüddin Ozlak Şah'a intikal etmesine dair ferman. Reşit olarak saltanat hakkını kendisi kullanıncaya kadar annem Türkan Hatun oğluna vasilik edecek. Harzem'in gelecekteki büyük vezirlik ve hükümdarın öğretmenliği vazifesi Valide Sultan'ın kahyası Mehmet bin Salih tarafından ifa olunacak.

Türkan Hatun bu sözlere şunları ekledi:

- Harzem'in kudretli padişahı evladım Muhammed. Biz burada oğlunla devlet işlerine bakarken, sen ordularının başında ve gönül rahatlığı ile bütün dünyayı dolaşabilirsin.

Şah Muhammed, okumaya bile lüzum görmeden fermanı imzaladı. Ve elindeki kamaş kalemi annesine uzattı. Türkan Hatun, fermanın altına iri harflerle şunları yazmıştı:

“Cihan padişahı ve bütün kadınların Sultanı Türkan Hatun.”

Şah Muhammed, büyük oğlunu gözleriyle aradı. Onunla karşılaşmaktan adeta ürküyordu. Celaleddin orada değildi. Saray ağası padişahın kulağına eğildi ve şunları söyledi:

- Celaleddin Han, Kıpçak beylerinin hepsini bir arada görünce dedi ki: “Ben derisini Kıpçak mezbahasında yüzdürecek koyum değilim.” Ve sonra atını çevirdi, kafileden ayrıldı gitti.

HAREMDEKİ MAHKUM

SARAY ağası, Harzem Şah'ın haremindeki üç yüz kadının Sruhi bakımından tam bir sükun içinde bulunmasından da sorumlu tutulurdu. Bu sebeple kadınları çok yakından takip eder önemli bir hadise duyar duymaz, bundan padişaha bizzat haber verirdi.

Şah Muhammed, yatak odasına kabul edildiği halde gözlelerinden yaş dinmeyen ve kendisine karşı itaatsiz bir tavır takınmakta ısrar eden Türkmen kızının düşüncelerini öğrenmek vazifesini saray ağasına vermişti. Saray ağası, bu hususta büyük bir tecrübe sahibi olan "Yılan Kabuğu"nu huzuruna çağırttı. Bu yaşlıca bir kadındı. Haremde çok sevilir, büyü yapar, kadınlara korkunç veya eğlenceli masallar anlatır, tatlı diliyle herkesin kalbine girmesini bilirdi.

Yılan Kabuğu, saray ağasının sözlerini dikkatle dinledikten sonra, çözülmesi lazım gelen üç mesele bulunduğunu anladı: Gülcemal, acaba memleketindeki yiğitlerden birini mi seviyordu? Genç kız Türkmenlerle münasebette bulunuyor muydu? Sabahleyin elinde görülmüş olan hançer, bütün gece yanında mı kalmıştı, yoksa onu her hangi bir suretle sabahleyin mi eline geçirmişti?

Yılan Kabuğu:

- Anlıyorum, dedi. Araştıracığım noktaları tamamıyla kavradım. Sonra ağaya elini uzattı. Ağanın avucuna sıkıştırdığı birkaç paraya bakarak:

- Bunların arasında altın göremiyorum, diye itiraz etti.

- Hele bize biraz havadis getir, ondan sonra istediğin altınları alırsın.

İhtiyar kadın saray ağasının odasından çıktı ve Gülcemal'in yanına gitmek üzere karanlık koridorlara daldı. Sarayın bahçesine çıktı. Yüksek duvarlarla çevrilmiş olan bu bahçenin bir köşesinde, bir salkım söğüdünün altında bembeyaz bir Türkmen çadırı göze çarpıyordu. Gülcemal'in dairesi burasıydı.

Yılan Kabuğu, buraya doğru yürüdü. Gülcemal çadırın önündeki büyük havuzun kenarına oturmuş, elindeki bir kaseden aldığı haşlanmış pirinçleri havuzdaki balıklara atıyordu. İhtiyar kadın genç Türkmen kızına yaklaştı, eteğine uzandı, dudaklarına götürdü.

- Gülüme, çiçeğime maşallah...

Sonra genç kızın ayaklarının dibine oturdu, binbir tatlı kelime ile onun gönlünü kazanma yolunu tuttu. Bir taraftan da padişahın bu kıza niçin gönül kaptırmış olduğunu düşünüyordu.

Bu küçücük bir kız... Gözleri çekik ve kısık... Suratı da uygun bir kayısı kadar çilli. Haremi dolduran güzeller bunun yanında bir afet... Şu padişahların neleri sevdikleri bir türlü anlaşılmıyor vesselam.

Gülcemal hemen söze başladı:

- Bizim diyarlardan ne haberler var?

- Daha dün, sizin hanlardan biri bana haber yollamış. Sevdiği bir kıızı elinden kaçırdığından dolayı düştüğü kederi, ızdırabı teselli etmemi istiyor. Zavallı genç. Orada seni hiç unutmamışlar. Hem de "Harzem Şah, haremindeki bütün kadınlardan çok bizim Türkmen güzelini seviyor, ellerini kollarını yüzükler, bilezikler, mücevherlerle süslemiş, ona özel bir beyaz çadır yaptırmış. Her gün en güzel yemeklerle onu besliyor." diyorlarmış.

- Bana padişahın karısı mı diyorlarmış? Halbuki ben onun üç yüz birinci karısıyım... Bana kalsaydı, ben basit bir yiğidin karısı olmayı, padişahın karılığına tercih ederdim. Bizim oralarda beni unutmamış olabilirler. Burada patlayacağım. Hele Karakum'dan gelen rüzgarların getirdiği funda kokularını

duydukça... Burada sabahtan akşama kadar, şahın mutfağın-
dan etrafa yayılan kokuları dinlemekten başıma ağırlar giri-
yor, içinde oturduğum beyaz çadırın ne güzelliği var. Hep şu
yüksek duvarlara, tepesinde zenciler dolaşan şu kuleye bak-
tıktan sonra bir gün, çölün gökle birleşen mavi ufuklarını gör-
mek için şu ağacın tepesine çıktım. Peşimden hemen bütün
harem ağaları ayağa kalktılar... Hatta o günden sonra, salın-
cağımın iplerini bile kestiler... Saadet bu mu?

- Ben senin sahip olduklarının yüzde birine sahip olsaydım
kendimi dünyanın en mesut insanı sayardım. Kim bana kaz
dolması ikram ediyor?

Gülcemal seslendi:

- Kızlar, haydi sofrayı hazırlayın... Sen de bana bir fal bak
bakalım.

İki cariye çadıra girdiler. Başında kırmızı bir yemeni örtü-
sü olan ihtiyar bir Türkmen kadını Gülcemal'e yaklaştı, onun
dizlerinin dibine çöktü ve dikkatli gözlerle büyücü kadını süz-
meye başladı.

Yılan Kavuğu, belinden çıkardığı safran rengi bir çevreyi
yere yaydı. Bir keseden aldığı bir avuç baklayı çevrenin üzeri-
ne serpti. Sonra bir kemik parçasıyla baklaların etrafında da-
ireler çizerek, anlaşılmaz bir dille dualar okudu. Sonra yuvala-
rından fırlayacakmış gibi açtığı gözlerini sağa sola çevire çevi-
re anlatmaya başladı:

- Hanımım hanımım, buradan çok uzaklarda, çöllerde...
Çok genç, fakat çok kahraman bir yiğit var. Karşısına bir kap-
lan çıksa korkmuyor, hemen yayına yapışıyor. On haydut ile
karşılaşsa ürkmeyen onların üstüne atılıyor. Bu yiğit senin yü-
zünden kederli. Geceleri hiç uyumuyor. Hep yıldızları gözle-
yerek aşk şarkları söylüyor. Bakıyorum içini çekiyorsun. Doğ-
ru söylemiyor muyum?

Gülcemal titredi. Gömleğine dikili olan altınlar birbirine
çarparak ince sesler çıkardı. Eli bu altınlardan birine gitti, onu
koparmak istedi.

- Enecan, makas getir...

Yılan Kavuğu anlaşılır anlaşılmaz bir dille mırıldandı:

- Nerede küçük hançerin senin? Bütün Türkmen kızları gi-
bi senin de belinde hançer yok mu?

Gülcemal'in yüzünden bir endişe gölgesi geçir gibi oldu.

Bu sırada yanlarından kalkmış olan ihtiyar Türkmen, halı dokudukları zaman yün kesmekte kullandıkları kocaman makası getirmişti.

- Çöllerde... Uzaklarda bir yiğit var dedin. İsmi bana niçin söylemiyorsun?

- Baklalar bunu söylemediler. Yalnız senin kalbin, seni deli gibi sevenin adını sana fısıldayabilir.

- Kıpçaklar beni yurdumdan zorla alıp padişahın haremine getirdiler. O zaman etrafımda kaç delikanlı pervane olmuştu. Ama ihtiyarlar, hiç genç kızlara gönüllerinin kime aktığını sorarlar mı?

İhtiyar Türkmen hiddetle söze karıştı:

- Bu geveze saksığan her şeyi altüst ediyor. Bir padişahın karısının kalbinde ancak sultanımız Muhammed'in adı bulunabilir, başkasına imkan var mı? Gülcemal, bu kadının sözlerini dinleme.

Bu sırada ihtiyar bir harem ağası kapıdan başını uzattı ve falcı kadına bir göz işareti yaptı. Kadın yerinden fırladı, hemen ağanın yanına koştu. Sonra Gülcemal'in önünde diz çökerek:

- Arslanım, dedi. Bana müsaade et. Yeni Veliaht Ozlak Şah'ın anası beni yanına çağırılmış. Hemen oraya gitmeliyim.

Ayağa kalktı ve ihtiyar harem ağasını takip ederek sarayın koridorlarına daldı.

BİR KARA HABERCİNİN SEBEP OLDUĞU SEVİNÇ

SARAYIN uzak ve sesiz odalarından birinde Harzem Şah, devlet işleriyle meşgul bulunuyordu. Yerin kulağı var derler ya, bu odada yerin kulağı yoktu. Yalnız tavanındaki ufak bir pencereden ışık alan bu geniş odanın her tarafı halılarla kaplıydı. Padişah burada rahatça konuşabilirdi.

Bu akşam Muhammed Şah çok keyifsizdi. Sinirliydi. Ve bu hali, oğlu Celaleddin'i o gün ziyaret edenlerin ismini saray ağasından dinledikçe büsbütün artıyordu.

- Güzel aygırlara binmiş üç Türkmen, sabahleyin geldi. Bir tanesi yüzünü kalın bir şalla örtmüştü. Hallerinden çok kuvvetli delikanlılar oldukları belliydi. Gözleri kartal gözü gibi parıl parıl parlıyordu.

- Onları niçin tutmadın?

- Ormanda, kalabalık maiyetleri onları gözlüyordu. Aralarında seçme kırk yiğit vardı ki sorma padişahım. Pazarda, Türkmenlerin geldikleri Mezran çayhanesinden adamlarım birçok defalar Kara Konçar'ın adını duymuşlar, bana haber verdiler.

- Şu kervanları soyan Kara Konçar ha?

- Evet devletlim, ama bir veliahtın onunla...

- Artık o veliaht değil!

- Ne olursa olsun. Basit bir bey bile bir eşkıya parçasıyla konuşacak kadar alçalabilir mi?

- Bu karışık günlerde, ahir zamanda, hiçbir şeye şaşmamalı!

- Celaleddin'in buradan uzaklara mesela hacca gönderilmesi, Türkmenlerle hazırladığı oyunlara mani olmaz mı, padişahımız ne düşünüyorlar acaba?

- Onu Hint hududundaki Gazne Vilayeti Valiliğine tayin ettim. Orada da etrafına asi hanları toplayabilir ve onları Çin ülkelerine sevk edebilir. O zaman Harzem bıçak yemiş bir karpuz gibi ikiye ayrılır. Hayır Celaleddin burada kalmalıdır, yanımda bulunmalıdır. Gözümden uzak olmamalıdır.

- Çok uygun olur sultanım.

- Bu sözümü iyi dinle ağa! Eğer bir kere daha Kara Konçar çetesinin Kurgan'da babalarının yurdunda dolaşmış gibi serbest dolaştığını duyarsam, kelleni bir mızrağa takıp Celaleddin'in sarayının bahçesine diktirim... Haberin olsun.

Saray ağası, geri geri çekildi:

- Emirleriniz üzerine Gülcemal Hatun dairenize getirildi. Emirlerinizi bekliyor.

Padişah ayağa kalktı:

- Onu buraya, halılı odaya getirin...

Bu emri verdikten sonra, odadan çıktı, dar bir merdivenle ulaştığı parmaklıklı pencereye yüzünü dayadı ve aşağıda olup bitecekleri seyre hazırlandı.

İhtiyar, bumburuşuk yüzlü, sırtı kambur, belinde kalın bir Kaşmir şalı sarılı olan bir harem ağası, üstü nakışlı bir tahta kapıyı açtı. Elinde dört mumlu bir altın şamdan vardı. Arkasından gelen, ufak bir hayale ince sesiyle hitap etti:

- Haydi yürü!

Kapının ağır perdesini araladı, elindeki şamdanı yukarı kaldırdı. Gülcemal içeri girdi. Ayağındaki pabuçları kapının önünde bıraktı ve bir iki adım ilerledi.

Bu her tarafı kırmızı Buhara halılarıyla kaplı oda bir oyuncağa benziyordu. Karanlıklarda kaybolan tavanını görmek mümkün değildi.

Harem ağası geldiği kapıdan dışarı çıktı. Bir anahtar, açılan kapının kilidi içinde gıcırdayarak döndü. Duvardaki demir parmaklıklı bir pencere birdenbire aydınlandı. Onun tam kar-

şısına rastlayan başka bir pencerede bir gölge kıvıldadı.

Gülcemal, bu saraydaki bazı halılı odalar hakkında söylen-tilerden tamamıyla haberdardı. Haremdeki kadınların söylediğine göre, bu odalarda Cellatbaşı Cihan Pehlivanı, sadakatsizliği görülen kadınları kendi eliyle boğarmış ve Harzem Şah bir pencereden bu manzarayı seyredermiş. Şimdi o, böyle tehlikeli odalardan birinde mi bulunuyordu?

Gülcemal odayı baştan başa dolaştı. Yerde seccadeler seriliydi. Gülcemal, “boğulan kadınları herhalde bunlardan birine sarıp dışarı atıyorlardır” diye düşündü. Sonra bir kenarda bulunduğu ipek yastıklardan hazırlandığı bir sedire yaslandı ve bütün dikkatiyle etrafı dinlemeye başladı.

Birden kapıyı örten büyük halı kıvıldadı. Arkasından bir hayvan başı görüldü. Ve karanlıklar içinde iki yeşil göz ışıklar saçmaya başladı.

Gülcemal yerinden kalktı, duvara yapıştı. Sarı üstüne siyah benekli derisiyle gözleri alan hayvan odanın ortasına doğru ilerledi, başını pençelerinin arasına alarak oraya uzandı. Şimdi kalın kuyruğunu hızla sağa sola savuruyordu.

Gülcemal bu bir panter diye düşündü. Panterler insan etini çok severler. Ama, Türkmenler de, dövüşmeden teslim olmazlar. Diz çöktü, yerdeki seccadelerden birini kalkan gibi kullanmak üzere kendisine çekti. Panter homurdanarak ayağa kalktı.

- İmdat... İmdat...

Panter bir hamlede Gülcemal’i yere düşürdü. Genç kız elindeki seccadeye sıkı sıkı sarıldı. Gözlerinden ateşler fıskıran hayvan pençelerini hiddetle seccadeye vuruyor ve onun altında saklanan avını arıyordu:

- İmdat... İmdat... Ölüyorum... İmdat... İmdat...

Bu sırada kapının yumruklandığı ve kapının dışında birtakım seslerin yükseldiği duyuldu. Bu sesler ve panterin homurtuları birbirine karıştı. Sonra bütün sesler birdenbire kesildi. Birisi Gülcemal’in sarılı olduğu seccadeyi açmaya başladı.

Uzun boylu, zayıf, siyah kalpaklı bir yiğit genç kızın başı ucunda duruyordu. Yanağı şakağından çenesine kadar yırtılmış, kanıyordu. İhtiyar harem ağası, yarasından akan kanları elindeki mendil ile silmekte olan delikanlının koluna asılmış, onu sürüklemeye çalışıyordu.

- Bu odaya girmeye nasıl cesaret ediyorsun? Ne yaptığının farkında mısın zavallı adam? Padişahın sevgili panterini nasıl öldürdün? Seni muhakkak kazıklattıracaktır.

- Sus be herif. Kulağımın dibinde çok söylenip durma, yoksa alırım başını aşağı...

Gülcemal ayağa kalkmak istedi, fakat bitap bir halde yastıkların üzerine düştü. Biraz önce genç kızı ölüm korkuları içinde titreten panter, kopmuş başıyla odanın ortasında cansız yatıyordu.

- Yaşiyor musun hatun?

- Ya sen... Ağır yaralısın galiba yiğidim... Her tarafın kan içinde.

- Bir şey değil. Bir askerin yüzünde böyle bir yara, süslerin en güzelidir.

Bu sırada, muhafız kuvvetler kumandanı Timur Melik, yanında çok sayıda asker olduğu halde odanın kapısından gözüktü:

- Sen kimsin? Saraya nasıl girdin! Nöbetçileri vurmaya nasıl cesaret ettin? Ver bana silahlarımı.

Yiğit hiç acele etmeden belindeki hançeri, yanına yaklaşanlardan birine uzattı:

- Ya sen kimsin? Yoksa muhafız kuvvetleri kumandanı Timur Melik sen misin? Merhaba! Ben derhal Harzem Şahı görmeliyim, çok önemli bir iş var. Ona Semerkant'tan kötü haberler getirdim.

- Bu küstah herif de kim böyle?

Harzem Şah, eli belindeki hançerinin kabzasında sert adımlarla odadan içeri girdi.

Yiğit ellerini göğsünde kavuşturarak, padişahı saygı ile selamladı:

Sonra doğrularak:

- Selam sana padişahım, dedi. Sen burada eğlencelerle meşgul olur ve zavallı genç kızları panterlerle korkutup keyif çatarken, dünyada çok önemli hadiseler oluyor. Ben çölde, kervanlar yolunda Semerkant'tan gelen bir haberciye rastladım. Atı çatladığı için yoluna yaya olarak devam etmiş ve sonra yorgunluktan bitkin bir halde yere serilmişti. Çıldırılmış gibi durmadan tekrar ediyordu: "Semerkant'ta isyan çıktı. Kıpçakları öldürüyorlar. Derilerini yüzüp ağaçlara asıyorlar." Dama-

dın Sultan Osman isyan edenlerin başındaymış. Önce kızını öldürmek istemiş. O da yanındaki yiğitlerle kaleye kapanmış, gece gündüz kendisini müdafaa ediyormuş. İşte sana ondan gelen mektup...

Harzem Şah, yiğidin uzattığı kırmızı atlas keseyi aldı. Hançeriyle torbayı açtı, içinden çıkan mektubu mumların solgun ışığı altında okumaya çalışarak:

- Onlara isyan etmenin ne demek olduğunu gösteririm diye mırıldandı. Semerkant her zaman isyancıların yatağıydı. Beni dinle Timur Melik! Hemen Kıpçak kıtaları hazır olsun. Asi şehre doğru derhal yola çıkıyorum. Bana isyan edenlerin cezasını vermek için ip ve ağaç bulamayacaksın. Bu kadını çadırına götürsünler yanına da tabip çağırınsınlar... Yiğidim senin adın ne?

- Neden benim adımı soruyorsun. Ben çöllerde yetişmiş alelaide bir insanım.

- Bana çok kötü bir haber getirdin. Eskiden beri adet olduğuna göre, kötü habercilere ölüm cezası verilir. Bu yetmiyor mu gibi bir de benim sevgili panterimi öldürdün, şimdi sana ne ceza vereceğimi, nasıl işkence edeceğimi bilemiyorum.

Timur Melik söze karıştı:

- Padişahım müsaade ederlerse ben de düşündüklerimi söylemek isterim.

- Söyle Timur Melik, benim yerime onun cezasını sen tayin et.

- Askerlikte bir günün, hatta bir saatin zaferi kazanmak bahsinde büyük bir kıymeti vardır. Bu yiğit, çok önemli bir mektubu sana vaktinde yetiştirmekle sadakatının en büyük delilini göstermiştir. O mektupta kızının sağ olduğu ve düşmanlarına karşı kendini kahramanca müdafaa ettiği yazılı değil mi? Hemen Semerkant'a doğru yola çıkarsan padişahım, hem isyanı bastırır, hem sevgili kızını tehlikeden kurtarır. Kendisine bu kadar büyük bir hizmet görmüş olan bir yiğidi padişah affetmelidir. Öldürülen pantere gelince, ondan daha güzelini, daha vahşisini elbet buluruz. Bu yiğide gelince, onu yüz Türkmene baş yapacak ve muhafız kıtasına alacağım.

Harzem Şah, asabi parmakları ile sakalını okşayıp duruyordu. Genç yiğit söze karıştı:

- Şahinler çıktığı yoldan dönmez. Harzem Şah'ın sözü söz-

dür. Bu genç kızı nereye götürmemi emrediyorsun.

Eğildi ve yerde yatan Gülcemal'i kucakladı. Yürüdü ve eşiği atladıktan sonra bir an durdu, geri dönüp padişaha hitap etti:

- Kervanlar belası Kara Konçar'dan padişaha selam olsun...
Sonra, mağrur adımlarla yürüyüp gitti.

Padişah Timur Melik'e baktı, ne yapacağını şaşırmişti. Timur Melik ise gülüyordu:

-Ne yiğit delikanlı! Bir de Türkmenlere güven olmaz diyordun. Halbuki böyle yiğitlerden kurulu bir ordu ile sen dünyayı fethedebilirsin.

*

Birkaç gün geçti. Gecenin karanlıkları içinde ince bir ay, minarelerin arasından güneşte parlayan bir kılıç parçası gibi kendisini gösterdi. Sarayın duvarı dibinden uzanan sokakta, ihtiyatlı adımlarla yürüyen üç dört kişi belirdi. Bunlar, duvarın üzerinden söğüt dalları sarkan noktasında durdular.

Ucu kancalı bir ip merdiven duvara atıldı. Bir gölge bu merdivenlerden çıktı ve sarayın bahçesine indi. Bu sırada, söğüt ağacının dibindeki çadırdan bir kadın dışarı çıkmıştı.

- Bütün Türkmenler birbirlerinin kardeşidir. Merhaba. Gülcemal Hatun nasıl iyi mi?

- Ben onun hizmetçisiyim. Halimiz çok fena. Üç gün önce Harzem Şah ordusu ile Semerkant'a hareket etti. Saray şimdi annesi Türkan Hatunun emrinde. Hanımımızın bir taş kuleye kapatılmasını emretti. Gülcemal orada ölünceye kadar kalacakmış.

- Haydi git, hanımını görmeye çalış. Al bu altınları, kule bekçilerine, harem ağasına verirsin. Gülcemal'e söyle, şehrin dışındaki türbeye dua etmeye gitmek için Valide Sultan'dan izin al. Valide Sultan bu müsaadeyi vermemezlik edemez. Gülcemal şehir dışına çıkınca, Kara Konçar ne yapacağını bilir.

Gölge, tekrar duvara tırmandı ve karanlıklar arasında kayboldu.

Hizmetçi kadın kendi kendine mırıldandı:

- Dünyada Türkan Hatun'dan daha hain ve daha kurnaz bir kadın yoktur. Onunla kim başa çıkabilir? Hele onun öldürmeye kastedtiği birisini kim ölümden kurtarabilir?

GÖZDEN DÜŞEN VELIAHTIN BAHÇESİNDE

**İşte atım, işte silahlarım! Bunlar, benim için
bahçedeki ziyafetin yerini tutarlar.**
(İbrahim Muntasır 10. yüzyıl)

TİMUR MELİK, bir çok savaşta tecrübe kazanmış, gözü-
nü budaktan sakınmaz bir askerdi. Bir çok defalar düş-
man kılıçları tepesinde dönmüş, mızraklar kalkanını delmiş,
zırhını parçalayan oklarla yaralanmıştı. Ava çıktıkları zaman
kaplanlarla, panterlerle karşılaşmıştı. Artık bu dünyada korka-
cak ne kalmıştı? O Harzem Şah'ın hiddetinden bile korkmu-
yor ve şehrin dışındaki Celaleddin'in bahçesine doğru yol alı-
yordu.

Celaleddin'i bahçede, ağaçların gölgesine serilmiş bir halı-
nın üstünde otururken bulmuştu. Genç şehzade yapayalnız
düşünüyor ve birtakım planlar tasarlıyordu. Timur Melik'i gö-
rünce yerinden kalktı.

- Bir Türkmen kadınından doğmuş olmakta benim ne kaba-
hatim var. Madem Kıpçaklar veliahtın kendi soylarından türe-
miş bir şehzade olmasını istiyorlar, öyle olsun. Ama babam
hiç olmazsa basit bir asker olarak benim de ordusuna katılma-
ma müsaade etmelidir. Orada hiç değilse çöl havasını alır at
oynatır, kılıç çalarım. Burada bir halının üzerine oturup ihti-

yarlardan savaş hikayeleri ve şarkılar dinlemek bana çok ağır geliyor.

Timur Melik:

- Savaş her taraftan bizi sarmış. Kıpçak beyleri, Harzem Şahın ordusu ile kendi memleketlerine sefer etmesini bekleyip duruyorlar. Doğudan gelen bilmediğimiz bir millet Kıpçak topraklarına girmiş, bütün meraları ele geçirmiş.

Celaleddin:

- Babam, bütün Kıpçakları Harzem'in dışına sürmeli ve memleketi onlardan yardım beklemeden idare etmelidir. Kıpçaklar artık yumuşadılar, bozuldular. Tehlikeli bir anda babama ihanet ederler.

- Bunu nereden tahmin ediyorsun?

- Padişah babam Harzem ahalisine itimat etmiyor ve memleketteki nizam ve intizam ile iktidarı korumak vazifesini Kıpçaklara bırakıyor. Bu haliyle onu sürülerini kurtlara emanet eden bir çiftlik sahibine benzetiyorum. Az sonra ne yün, ne koyun bulacak ve zamanla kendisi de kurtlara yem olacaktır.

Celaleddin biraz uzakta duran bir uşağa kaşlarıyla işaret etti:

- Davetlilerimizi ağırlamak için büyük bir sofraya hazırlatmıştık. Misafirlerden çoğu gelmeyecek, yolu kapatın ve geçenlerin hepsini içeri alın. Belki aralarında bizi eğlendirecek birisi çıkacaktır. Herkes buraya gelsin... Hatta ahırdan en sevdiğim atlarımı da çıkart. Madem ki dostlarım benden kaçıyorlar, onların yerine ben de atlarımı ve dilencilerimi koyarım.

Bu sırada sakın fakat hakim bir ses duyuldu.

- Beni davet etmiştin, işte geldim.

Bahçedeki sık ağaçların arasından başında iri kalpağıyla genç bir Türkmen delikanlısı ortaya çıkıverdi. Ellerini göğsüne kavuşturdu, başını önüne eğerek Celaleddin'i selamladı.

- Seni gördüğümden dolayı çok memnun oldum Kara Konçar, sokul yanımıza... Buyur otur...

*

Harzem ülkesinin doğu sınırındaki kalelerden birinin kumandanı olan Ali Can, bir arabada yanında beş yiğit olduğu halde, büyük kervan yolunda süratle ilerliyordu. Yolda yalnız

hayvanlarını doyurmak ve sulamak için çok kısa molalar veriyor ve beraberinde getirdiği esiri, ölmeden önce Kurgan'a getirmek istiyordu.

Kafileye yolda rast gelen yolcular, arabaya sokuluyor ve yalananmış olan bu tehlikeli eşkiyayı yakından görmek istiyorlardı. Fakat Ali Can, elindeki kamçıyı şaklatarak hiç kimseyi arabaya yaklaştırmıyordu.

Süvariler, iki kanaldan geçmiş bir tahta köprüyü geçmişlerdi. Artık payitaht camilerinin mavi ve yüksek minareleri uzaktan görülmeye başlamıştı. Bir dönemeçte kafileyi altı yiğit durdurdu.

- Yiğitler, durun.

- Çekilin yoldan... Padişah divanına acele yetişeceğim, çekilin yoldan.

- Bizim de size ihtiyacımız var. Harzem Şah'ın oğlu Celaleddin, hemen yolunuzu çevirmenizi ve derhal kendisini görmenizi emretti.

- Bizim derhal Kurgan'a giderek kumandanımız Timur Melik'i görmemiz lazım.

Bu sözler üzerine adamlar, atların dizginlerine yapıştılar:

- Timur Melik de burada, bahçede beyimizle beraber eğlenti yapıyor. Merak etme, elindeki adama bir şey olmaz. Hem Celaleddin sana ikramlarda bulunur, ihsanlar verir.

- Haydi yiğitler dedi. Bu daveti reddetmeyelim, beyin emrine itaat edelim.

Yiğitler, elleri ve ayakları bağlı olan esir de yanlarında olduğu halde, asık suratlı nöbetçilerin önünden geçtiler, kapıdan içeriye girerek geniş bir avluya ayak bastılar. Bu yarı karanlık avluda, altı ateş yanıyordu. Kırmızı entarili kadınlar bu ateşlerin etrafında dolaşıyorlardı ve ateşlerin kızıl alevlerinin ışığı altında bunlar da birer aleve benziyorlardı.

Süvariler, yere inip atlarını bağladılar. Esir atın üstünde kaldı. Esirin atı eşiniyor ve süvarilerin diğer atların önüne attıkları ot ve samandan nasibini almak istiyordu. Kadınlar bu esirin etrafını çevirdiler ve onun garip görünüşü ile eğlenmeye başladılar.

Esir, iplerle üzerinde oturduğu eğere sıkı sıkıya bağlanmıştı. Sırtındaki mavi, kolları kırmızı kumaşlarla işlenmiş elbise ve kenarları kalkık keçe külahı, onun yabancı olduğunu göster-

riyordu. Şakaklarından aşağıya iki kalın ve siyah saç örgüsü sarkıyordu. Küçük ve çekik gözleriyle bir tek noktaya bakıyordu:

Kalabalık arasından birisi mırıldandı:

- Ölmüş galiba!

- Hayır, hâlâ nefes alıyor. Bu kafirler kolay kolay ölmezler.

Bir uşak, Ali Can'a:

- Beni takip et, dedi. Bu herifi de beraber getir.

Ali can, esirin bağlı olduğu atı çözdü ve şeftali fidanlarının ve koyu renkli yapraklarıyla etrafa nefis bir gölge yayan kara ağaçların arasından ihtiyatla yürümeye başladı.

Bir kenarda ufak bir su akıyordu. Bu suyun başında hepsi ayrı ayrı kazıklara bağlanmış on iki cins aygır, seyislerinin kendilerine verdikleri kavun kabuklarını yemekle meşguldüler. Kuyrukları ve yeleleri taranmış, rengarenk kurdelalarla süslenmiş olan bu atların safkan cins hayvanlar olduğu her hallerinden belli idi.

Ali Can bu ateş gözlü ve kuğu boyunlu atların güzelliğine o kadar dalmıştı ki, biraz ötesindeki yaşlı bir kara ağacın dibinde oturmuş olanları hiç görmemişti.

Bunların önünde yayılı duran bir Acem halısının üstünde gümüş tabaklar ve tepsiler duruyordu. Bu tabaklar ve tepsilerde şekerli çörekler, şekerler ve taze yemişler vardı. Siyah kaptanlı ve başında Hint biçimi bir sarık bulunan genç bir adam bu grup içinde dikkati çekiyordu. Herkes ona özel bir saygı gösteriyordu. Bu genç adam birdenbire yerinden fırladı. Ve onun hareketlerini aynen taklit eden arkadaşlarıyla beraber Ali Can'a doğru yürüdü.

- Yaklaş, yaklaş buraya.

Ali Can, kendisine padişahın büyük oğlu Celaleddin'in hitap ettiğini anlamıştı.

- Onu sen mi esir ettin? Nerede buldun onu?

- Otsar yakınında, çölde buldum. O kadar kuvvetli ve sinirli ki, bağlayıncaya kadar neler çektiğimi size anlatamam.

- Kim bu? Hangi milletten? Ne dedi?

- Hiç konuşmadı. Hep susuyor.

- Bununla beraber, yüzünde hayat eseri gittikçe azalıyor. Ölüyor mu acaba?

- Bilmiyorum Han'ım. Onu Harzem Şah'ın huzuruna canlı

getirmek için bütün tedbirleri aldım.

- Yolda onu çok yormuşsun. Onu konuşmaya mecbur etmeli.

Celaleddin ellerini çırpı. Bir uşak göründü:

- Git tabip Şaban'ı bul. Bütün aletlerini ve ilaçlarını berabere alıp gelsin. Burada ölmek üzere bulunan bir adam var.

- Emredersiniz hakanım.

Bu sırada, bitkin görünen esir kımıldamaya başladı. Gözleri biraz açıldı, bir taraftan kendisini bağlayan iplerden kurtulmaya çalışırken, bir taraftan da anlaşılmasız bir şeyler mırıldandı.

Celaleddin sordu:

- Ne söylüyor bu böyle?

Ali Can izah etti:

- Senin atlarını görmüş diyor ki: Ne güzel atlar. Fakat uzun zaman burada kalamayacaklar. Hepsi Cengiz Han'ın sürülerine katılacak. Bu güzel atlara yenilmeyen padişah binecek.

- Bu adamın sözlerini, sen nasıl oluyor da anlıyorsun?

- Ben uzun zaman kervanlarla Çin'e gidip geldim. Göçebe Tatarların arasında yaşadım. Bu sayede onların lisanlarını da öğrendim.

- Bu yenilmez dedikleri Cengiz Han kim? Ona niçin yenilmez diyorlar. Bu adam hanımızın huzurunda böyle nasıl konuşabiliyor? Dünyanın yenilmez tek padişahı Harzem Şahı Muhammed'dir. Eğer böyle konuşmaya devam ederse, bu herifi parça parça ederim.

Bunları Timur Melik söylüyordu. Çok hiddetlenmişti. Celaleddin onun sözlerini kesti:

- İsteddiğini söylesin. Böylece Tatarların şefi hakkında bütün bildiklerini bize de öğretmiş olur, dedi.

Bu sırada, ufak tefek bir ihtiyar olan tabip Şaban, telaş içinde ortaya çıktı. Şaban uzun cümlelerle, bitmez tükenmez sözleriyle Celaleddin'e iltifat ediyordu. Celaleddin bir el harekeyle bu sözleri kesti:

- Tabip Şaban, dedi. Biraz sus. Hemen ölmek üzere olan şu adamı, bütün maharetini kullanarak canlandır.

- Bir emriniz buna kafi sultanım.

İhtiyar tabip, emirler vermeye başladı. Uşaklar iplerini çözdüler ve esiri üstünde bulunduğu attan aşağı indirdiler. Güç-

lkle ayakta durabiliyordu. Uşaklar, doktorun emirlerine uyarak yaralıyı soydular ve onu yere serdikleri bir keçenin üstüne yatırdılar. Adam orada hiç kımıldamadan yatıyordu.

Şaban dualar okuyor ve esirin göğsünü şıfalı yağlarla oğuyordu. Bir taraftan da bir kemik kaşığa muhtelif şişelerden koyduğu ilaçları yaralının ağızına akıtıyordu.

- Allah hastalıklar yaratmış ve insanlara her hastalığın devasını bulmayı da öğretmiştir.

Esirin yaralarından biraz kan akmaya başlayınca, tabip yaraların üstüne muhtelif yağlara batırılmış olan pansumanlar koydu ve hastanın bütün vücudunu sargılarla sardı, sonra Celaleddin'e hitap etti:

- Ben Arap tabiplerinden ders gördüm. Gz hastalıklarını tedavi etmeyi öğrendim. Ayrıca Hipokrat'ın kitaplarından çok şey belledim. lm kovaladığım çok olmuştur. Şimdi emret bana bir testi yıllanmış şarap getirsinler. Onunla bir ilaç hazırlayacağım. Bu adam o ilacı içince bir veya iki günde kendine gelir, bülbül gibi konuşur. Ama ondan sonra yaşar mı, ölür m orasını Allah bilir.

Tabibe, istediği şarabı getirdiler, o da bunun içine birtakım tozlar karıştırdı. Zaman zaman kendinin de tattığı bu ilacı esire ağır ağır iiriyordu. Öyle ki esir bir zaman sonra kendine geldi ve konuşmaya başladı.

Yüzü ateşten yanıyor ve bir yandan da anlaşılmaz bir dille şarkılar söylüyor, naralar atıyordu. Ali Can bu söylenenleri can kulağı ile dinliyor ve aynen tercüme ediyordu.

Esir uzak ufuklara bakarmış gibi gözlerini bir noktaya dikerek:

- Vatanım çok güzeldir ve iyidir, diyordu. Güneşin ışıklarıyla pembeleşmiş yüksek dağların arasında tam otuz üç kum l var. En iyi atlar bile buralardan geçemezler. Adam boyunu aşan ince ve yağlı otların arasında vahşi hayvanlar bağırarak dolaşır. Kuşlar en güzel şarkıları orada söylerler. Masmavi gökte yaban kazları ve bembeyaz kuğular uçuşur. Bu geniş ovalarda herkesin bir yeri vardı. Yalnız benim adırımın yeri boş. Çok kuvvetli milletler mahir hanların peşinden gelip bizim yaylalarımızı istila ettiler. Şimdi oralarda yabancıların atları, öküzleri, koyunları sürüler halinde dolaşılıyor. Bize yalnız kumlar ve taşlarla dolu çöller kaldı. Oralarda hayvanlarımız

kurudu, atlarımız ayakta duramayacak kadar zayıfladı. Bütün bunların sebebi Moğol hanları ve bu hanlara kumanda eden o kızıl sakallı Cengiz Han'dır. Moğolları yeni topraklara süren odur.

Celeleddin sordu:

- Hangi Cengiz Han'dan bahsetmek istiyorsun?

Ali Can, bu soruyu tercüme etti. Esir bağırdı:

- Kim Timuçin Cengiz Han'ı tanımaz? Ben ondan kaçtım. Önünde köleler gibi eğilmeyenlerin hiç birisini affetmiyor. Kendisine itaat etmeyenlerden ve karşı duranlardan müthiş bir intikam alıyor, kabileleri son fertlerine kadar öldürüyor.

- Sen kimsin ve Cengiz Han'a karşı niçin bu kadar büyük kin besliyorsun?

- Ben serbest bir avcıyım, adım Gürkan Boğatır. Ben kendi kendimin hanıyım, padişahıyım. Cengiz Han'ın hizmetinden kaçtım. Çünkü o bana babamın ve erkek kardeşimin bel kemliğini kırmamı emretti. Bu kızıl sakallı kağan en güzel kızları kendi yanına alıyor ve dünyada kendisinden daha üstün bir idarenin bulunabileceğini kabul etmiyor. Ben de yalnız vahşi hayvanlar gibi, belki benim gibi bazı başıboş avcıların yaşadığı bir yer vardır diye arıyorum. Dünyanın öbür ucuna gideceğim, ta ki o vahşi tabiatlı zalimin adamları gelip beni bulmasınlar.

Celeleddin sordu:

- Şimdi nerede o? Planları nedir?

- Şimdi onun devleti, büyük bir barajın güçlülükle tutabildiği ağzına kadar su dolu bir göle benziyor. Büyük şef hazırlık yapıyor, bütün askerleri kılıçlarını ve mızrak demirlerini biliyorlar. Batıdaki devletlerin üstüne atılmak için yalnız bir emir bekliyorlar. Onların topraklarını istila edecekleri zaman gittikçe yaklaşıyor.

Timur Melik:

- Bırakalım dedi, bu adam arazımda yaşasın. Bir Türkmen kızı ile evlenir, Karakurum'da bir yere bir çadır kurar ve hayatının sonuna kadar başıboş bir avcı olarak ömür geçirir.

Celeleddin endişelenmişti:

- Kim bu Cengiz Han? Onun söyledikleri benim keyfimi kaçırıyor. Bu mesele hakkında esaslı bir bilgi edinmeye mecburuz.

Timur Melik ayağa kalkarak:

- Han'ım, dedi, beni mazur görün, bu esiri divanı arza götürmeliyim. Ona Cengiz Han hakkındaki bütün bildiklerini ben orada söyletirim.

- Bizi affet yiğit hanım, dedi Ali Can. Ben ve yiğitlerim sofranda karnımızı doyurduk, istirahat ettik. Hayvanlarımız yemlendi ve dinlendi. Şimdi bize müsaade et, bu adamı Kurgan'a götürelim, kaleye teslim edelim.

Celaleddin:

- Olur, dedi ve sonra Gulam diye seslendi, bu yiğide bir koyun kürkü daha ver.

Ali Can eğildi:

- Haydi yiğitler, dedi. Düşelim Kurgan yoluna.

ÜÇÜNCÜ KISIM

İRGİZ SAHİLLERİNDE SAVAŞ

-1-

KIPÇAK ÇÖLLERİNE SEFER

**Efrasiyab bağırdı: “Sefere çıkıyorum,
atının kuyruğuna kına koysunlar!”**
(Eski bir Fars türküsünden)

SON derece hiddetlenmiş olan Harzem Şah, Semerkand'a doğru yola çıkmıştı. Damadı Osman'dan ve ona uyarak isyan bayrağını kaldırmış olan tebalarından insafsızca intikam almaya karar vermişti.

Muhammed şehri sardı ve asileri cezalandırmak için yabancılar da dahil, yediden yetmişe kadar bütün şehir halkını, kılıçtan geçireceğini ilan etti. Semerkantlılar şehrin dar sokaklarında barikatlar kurarak uzun zaman şaha mukavemet ettiler. Nihayet Osman, padişahın huzuruna geldi ve şehirlileri affetmesini rica etti. Padişaha tamamiyle boyun eğmiş olduğunu göstermek için elinde bir tabut tahtası ve başının kesilmesi için bir de keskin kılıç vardı. Muhammed, damadını bu halde görünce yumuşadı ve her şeyi affetti. Şehir teslim olunca, kaleye çekilerek kendisini asilere karşı müdafaa etmiş olan padişahın kızı Han-Sultan babası ile buluştu. O merhamet hissine kapılmamış ve kocasının idam edilmesinde ısrar etmişti. Osman, bütün akrabaları ve çocuklarıyla beraber o gece öldürüldü. Ve böylece pek eski zamandan beri Semerkant Valiliği'ni uhdesine almış olan Kahaniler ailesi tamamiyle

ortadan kalkmış oldu.

Bundan sonra Semerkant'te müthiş bir katliam başladı, on bin kişi kılıçtan geçirildi. Şehir yağma edildi. Ve bu duruma Valide Türkan Hatun'un aracılığı ile son verildi.

Bu hadiselerden sonra Semerkant Harzem'in başkenti ilan edildi ve padişah orada oldukça büyük bir saray inşa ettirmeye başladı.

Kıpçak hanları, Muhammed'in ordularıyla Kıpçak ovalarına bir sefer yapmasını ve doğu çöllerinden gelerek oraları istila etmiş olan Tatar kabilelerini geri atmasını istiyorlardı.

Padişah, birtakım hükümet meselelerini ve yaptırmakta olduğu sarayın inşaatını ileri sürerek bu istekleri reddediyordu. Fakat annesi Türkan Hatun da aynı isteklere katılıyordu. Türkan Hatun, yüksek bir kayanın üzerine tünemiş bir ihtiyar kartal gibi keskin bakışlarıyla etrafı süzüyor ve devamlı surette halinden memnun olmayan bir halkın, oğlunun tahtı için büyük bir tehlike teşkil etmekte olduğunu hissediyordu. Kurgan'daki sarayında otururken, kendisine sadık olan Kıpçak kıtalarına kaç defa, oğluna karşı ayaklanan asi kabileleri ezmeleri için emir vermişti. Şimdi oğlu böyle bir ananın isteklerini nasıl olur da kabul etmeyebilirdi.

O senenin ilkbaharında Muhammed, alelacele Kurgan'a geldi ve büyük bir ordu kurarak derhal sefere çıktı. On gün gibi kısa bir müddet içinde, şehirden on kolordu ayrıldı. Bu kolorduların her biri altı bin atlıdan kuruluydu. İhtiyar atlara ordunun ihtiyacı olan arpa, darı, pirinç, yağ ve tulumlar içinde kıymiz yükletilmişti.

Harzem Şah, savaşın görkemini, halkı sefere davet eden davulların gürültüsünü çok severdi. Altı bin kişilik maiyetinin önünde doru bir aygıra binmişti. Atının kıymetli taşlarla süslenmiş, altınlarla bezenmiş takımı gözleri kamaştırıyor, asabi adımları sokaklarda adeta davulların gürültüsüne tempo tutuyordu.

Harzem ülkesinde, kim bu atın siyah sakallı ve beyaz sarıklı süvarisini tanımazdı?

Bu atlı, İslam Dini'nin savunucusu, imanın direği, Allah'ın kafirler üzerine çekilmiş keskin kılıcıydı. O, din yolunda Bağdat Halifesi Naasır'ı bile tehdit ediyordu. Bu atlı, ülkesinin hudutlarını Büyük İskender'in bile ulaşamadığı çöllere kadar ge-

nişletmiş olan Harzem Padişahı, Alaeddin Muhammed'di.

Kıtalar, on günlük bir yol boyunca uzanıp gidiyordu. Her müfreze binlerce attan kurulu olduğu için, mola yerlerindeki kuyuların bütün suyunu içiyor ve bu kuyular onlar geçtikten sonra tam yirmi dört saat susuz kalıyordu.

Birinci kol, keşif kıtalarından oluşmuştu. Harzem Şah ikinci kola kumanda ediyordu. Bu kola, en süratli develerin sırtında taşınan çadırlar ile padişahın şahsına mahsus olan mutfahın bütün malzeme ve gereçleri de katılmıştı.

Alaeddin Muhammed'in büyük oğlu Celaleddin, sadece Türkmenlerden kurulmuş olan onuncu kolun başında ve en arkadan geliyordu. Türkmenler, geceleri mola verdikleri zaman büyük ateşler yakıyor ve bunların etrafında savaş şarkıları söylüyor, eğri ve parlak kılıçlarını başlarının üzerinde dolaştırarak savaş oyunlarını oynuyorlardı.

Yol, Harzem Denizinin⁽¹⁾ sahilini takip ediyordu. Kıtalar Seyhun⁽²⁾ Nehri'ni geçtikten sonra, Sarı Çaganak Körfezi'ne vardılar. Padişah burada mola verilmesini emretti. Burada, kuvvetin büyük kısmıyla keşif kıtalarının getireceği bilgileri bekleyecekti.

Keşif kıtaları, İrgiz Nehri'nin Çalkar Gölü'ne döküldüğü yerde Merkitler'in sürülerine rastlandığı haberini getirdiler.

Harzem Şah, bütün kumandanlarını bir harp meclisi halinde topladı ve bu mecliste hücum planını konuşmaya karar verdi. Kıtalar üç gruba ayrılacaktı. Şah merkeze kumanda edecek, savaşın ancak kati safhasına iştirak edecekti. Sol kanada Kıpçak hanlarından Turgay, sol kanada da padişahın oğlu Celaleddin kumanda edecekti. Alaeddin Muhammed, bu muharebede oğlunun büyük bir başarı kazanmasını arzu ediyordu.

O sırada Kurgan'dan, Valide Sultan Türkan Hatun'un mektubunu getiren bir haberci geldi. Saray ağası ile vakanüvis, şaha çadırının önüne kadar refakat ettiler.

Çadırda yalnız kalan Şah Muhammed, paketi hançeri ile yırttı. İçinden çıkan kırmızı ipek keseyi hafifçe öpüp alına dokundurduktan sonra açtı. Büyük harflerle yazılı olan nameyi okumaya başladı:

(1) Aral Denizi'nin eski adı.

(2) Siri Derya Nehri'nin eski adı.

“Selam sana ey iman ile Hakkın mukaddes ve haşmetli koruyucusu Harzem Şahı Alaeddin Muhammed!.. Allah seni daima muzaffer kılsın!..

İmamlar camilerde her gün beş vakit, ulu yaratıcıya, kainatın mutlak hakimine, senin düşmanlarına karşı daima muzaffer olman için dua ediyorlar. Ulu Allah kabul buyursun!..

Pazar yerinde Bağdat Halifesi'nin gönderdiği bir derviş yakalandı. Bu adam saf ve temiz yürekli insanları etrafına toplamış, sevgili sultanımızın İranlıların kötü inancına esir olduğunu ve bu yüzden Allah'ın gazabına uğrayacağını, yanlış yola sapmanın cezasını Yecüç-Mecüçlerin Harzem ülkesini istila ederek taş üzerinde taş, omuz üzerinde baş bırakmamak suretiyle halkımıza çektireceğini söylüyormuş..

Cellatbaşı Cihan Pehlivanı, dervişi yakaladı. Vücudunu kızgın demirlerle dağladıktan sonra dilini kesip pazar yerinde dağacına astı.

Bunu görenler elbette ders alacaklardır. Şimdilik her şey yolunda. Nice seneler ülkenin huzur, sükun ve saadet içinde payidar olmasını niyaz ederim.”

TÜRKAN HATUN

Bütün Dünya Kadınlarının Hükümdarı

Ordu şafak sökerken yola çıktı. İki moladan sonra İrgiz Nehri kıyılarına vardı.

Bozkır, taze ilkbahar otlarıyla yemyeşil görünüyordu. Kurak ve çatlak topraklardan şimdi adeta yeni bir hayat fışkırıyordu. Güneş bazen kızgın ışıklarıyla her tarafı kasıp kavuruyor, bazen da yağmur bulutlarının arkasına gizlenip kayboluyordu. İrgiz Nehri'nin üstü erimeye yüz tutmuş ince bir buz tabakasıyla kaplıydı. Dibi görünmeyen çukurlar ve korkunç uçurumlar yüzünden askerler karşı kıyıya geçemediler.

Harzem Şahı kıtalarına, Merkitler görüp daha uzaklara kaçmasınlar diye sazlıklarla örtülü küçük tepeliklerin arkasına sığınmalarını emretti.

Ordu iki gün hiç ateş yakmadan istirahat etti. İkinci günün gecesi, sebebi bir türlü anlaşılamayan bir aydınlık belirdi. Kızıl bir aydınlık gökyüzünü sarmış ve yıldızları gözden kaybetmişti. Sanki akşamın ilk loşlukları, fecir vaktine kadar uzamış-

tu. O zaman ordu ile beraber gelen şeyhülislam bu doğal olayı Allah'ın bir işareti olarak izah etti: Büyük bir zafer Harzem Şah'ı bekliyordu.

Keşif kolları, nehir buzlardan sıyrıldıktan sonra bazı geçit yerleri buldukları için, bütün kıt'alar karşı sahile geçti.

Yer yer, küçük tepelerin yer aldığı step, esrarlı bir şekilde gözlerin önüne yayılıyordu. Belli belirsiz keçi yollarını takip etmekte olan kıtalar, yakın ve büyük bir savaşa hazırlanmış bir vaziyette bulunuyordu.

Az sonra, kayalık bir vadinin içinde birtakım çadırlar gözüktü. Bu çadırlar, alelacele kaçmış oldukları anlaşılan sahipleri tarafından terk edilmişti. Bir keçe parçası, kadın elbiseleri, eski halılar yerlerde sürünüyordu. Hatta kulaklarını bir bezle sarmış olan sarı yüzlü, çekik gözlü bir adam da oradaydı. Soluk mavi renkli eski elbisesi, topuklarına kadar iniyordu. Biraz ötede iki tekerlekli bir araba devrilmiş yatıyordu.

Bir tepeye çıkmış olan keşif kolları askerleri, elleri ile belli bir istikameti gösteriyorlardı. Kıtalar birden geriye döndüler ve bir yarım daire çizdiler.

Atlarını dörtlü sürerek kaçmış olanlar, hayvanlarını aniden durdurdular. Önlerinde geniş bir ova açılmış ve bu ovada kalabalık bir ordunun askerleri görülmüştü. Süvarisini sırtından düşürmüş olduğu anlaşılan bir at, ortada dörtlü koşup duruyordu.

Askerler:

- Savaş meydanı, diye bağırıyorlar. Allah'ın yardımı ile bu adamların hayatı burada sona ermiş.

- Fakat onları bu hale kim getirdi? Savaş ganimetlerini elimizden kim aldı? Sürüler, atlar, develer nerede?

Askerler, ölümlerle dolu olan savaş alanını geçtiler. Uzaktan renkli kumaşlar halinde görünen şeyler kılıçlarla parçalanmış, oklar ve mızraklarla delinmiş cesetlerden başka bir şey değildi.

On beşer, yirmişer kişilik gruplar halinde yerlerde yatan cesetlerde bazılarının elbiseleri ve çizmeleri soyulmuştu.

Askerler birden etrafa yayıldılar. Kimisi kılıç, kimisi kalın, kimisi de mızrak topluyordu.

Harzem Şah sakalı ile oynayarak savaş meydanından ağır ağır geçiyordu. Çok düşünceliydi ve yakınlarına düşüncelerini

anlatıyordu.

Savaşın çok insafsız bir şekilde cereyan etmiş olduğu anlaşılıyordu. Binlerce Merkit yere serilmişti. Mağluplardan hiçbiri canını kurtaramamış ve bütün yaralıların işi bitirilmişti. Tam bu sırada bir süvari dörtnala huzura geldi:

-Yaşamakta olan bir Merkit buldum. Henüz konuşabilecek halde.

Harzem Şah, atını dörtnala kaldırdı, maiyeti onu takip etti.

Bir adam tepenin dibinde bir taşa yaslanmış oturuyordu. Yanında diz çökmüş olan Kıpçak süvarileri ona birtakım sorular soruyorlardı.

Harzem Şah atını durdurdu.

- Ne anlatıyor, hangi kabiledenmiş? Onları böyle ezen kimmiş?

Yaralı, ağlayarak, sızlayarak, inleyerek anlatmaya başladı:

- Bizim pek büyük bir kabilemiz vardı. Görüyorsunuz ya, artık ondan hiç kimse sağ kalmadı. Biz Merkitleriz. Hanımızın adı Tuktu Han'dı. Oğlu Holtu Han ile beraber kaçtı gitti. Cesareti, kuvveti, nişancılığı ile şöhret kazanmış olan bu hanlar bize şöyle diyorlardı: "Siz de bizim gibi kızıl sakallı Cengiz Han'ı hiddetlendirmekten sakının. O bizim kabilemizi, son ferdine kadar ortadan kaldırmak istiyor. Doğuda tuzlu göllerin arkasında Kıpçak ovaları denize kadar uzanır. Bu ovalar herkese yetecek kadar geniştir. Orada öküzlerimizin hoşlandığı otlarla dolu meralar var. Oraya hicret edersek sürülerimiz tekrar artmaya başlayacaktır. Kıpçaklar bizi kovmazlar, onlarla bir kazandan yemek yememize, aynı tulumdan su içmemize müsaade ederler."

Hanlarımız bize böyle söylüyorlardı. Biz ne yapabilerdik. Arkamızda ölüm, önümüzde kurtuluş ve saadet vardı. Cengiz'in büyük oğlu Cuci Han'ın peşimize saldırdığı iki kudurmuş köpek, Subutay ile Tokuçar Noyan peşimizi bırakmıyorlardı. Mümkün olduğu kadar hızla kaçıyoruz. Taşlık ve kıpkırmızı kumlarla dolu çöllerde izlerimizi kaybetmeye çalıştık. Fakat atlarımız açtı, eski kuvvetlerini kaybetmişlerdi. Hiddetten kudurmuş olan Moğollar üzerimize atıldılar. Yirmi bin Moğol atlısı üzerimize atıldığı zaman kaçacak hiçbir yerimiz yoktu. İrgiz kabarmıştı. Suları buz parçalarıyla doluydu. Atlarımız nehrin kenarındaki bataklarda boğuldu. Artık büyük Merkit kabi-

lesi tamamıyla ortadan kalkmıştır. Çoğunu burada Moğollar kılıçtan geçirdiler. Sağ kalanları da esir alarak beraberlerinde götürdüler. Sarı çadırında oturan o kırmızı sakallı Cengiz Han, kimbilir ne kadar gülüyordur. Merkitlerin bir zamanki zaferleri şimdi bir hayal oldu. Aramızda canlı kalan tek insan, genç ve güzel Kulan Han'dır. Kavmine ihanet etmek pahasına canını kurtardı. Şimdi Cengiz'in son karısı odur.

Kıpçaklar hep bir ağızdan bağurdılar:

- Bizi bu haydutların karşısına götür de onların canını alalım. Her halde onlar buralardan uzaklarda değillerdir. Çünkü sığırlarla esirleri yürütmek kolay olmaz. Onların elinden bütün savaş ganimetlerini alırız.

Harzem Şah:

- Onlara ulaşacağız, dedi. Sonra emir verdi. Borular çalındı ve savaş sahasına dağılmış olan atlılar toplandı.

BİLİNMEYEN BİR HALK İLE SAVAŞ

**Azizim, birgün Zal gözüpek Rüstem'e
ne dedi biliyor musun? "Bir düşmanı
hiçbir zaman küçük görmemelidir."**

(Eski bir Fars türküsünden)

ORDU bütün gece yürüdü. Sadece hayvanlarına yem verebilmek için iki kısa mola verdi.

Sabahleyin step sisle örtülüydü. Birbirinden ayrı olan guruplar sis içinde kayboldular. Keşif kolları, kurt ve çakal feryatlarını taklit ederek birbirleriyle irtibatı muhazaza ediyorlardı.

Hafif bir rüzgar sisleri süpürüp götürdü. Uflkun altın renkli seması üzerinde birtakım sivrilikler göze çarpmaya başladı. İlerdeki dağların dibinde sayısız ateş kızılıkları göze çarptı. Atlılardan, develerden iki büyük tekerlekli arabalardan kurulu gruplar görüldü.

Burası, o meşhur kavmin ordugahıydı. Oradakiler de Harzem Şah ordusunun yaklaşmakta olduğunu görmüşlerdi. Az sonra, üç gruba ayrılmış oldukları halde otuz atlıdan ibaret bir kabile sislerin arasından birdenbire çıkıverdi.

Güneşin ilk ışıkları onların uzun mavi kaftanlarını, zırhlarını ve tulgalarını aydınlatıyordu. Gelenler, uzun yelesi, kalın bacaklı, kısa boylu aygırlara binmişlerdi. Birinci grupta beyaz şakallı, beyaz sarıklı bir Müslüman vardı. Sırtındaki kırmızı atlas kaplı kürk, altındaki iri Türkmen aygırı göze çarpıyordu.

Yanında bir tek tuğ taşıyan bir süvari vardı.

İhtiyar bağırdı:

- Ordumuzda bir çok kumandan vardır. Fakat bunların arasında birincisi şahımız Alaeddin Muhammed'dir. Harzem Şahı, İslam'ın keskin kılıcı...

İhtiyar atından indi. Kollarını kavuşturdu ve başını önüne eğerek, Harzem Şah'a doğru yürüdü. Şahın etrafını hanlar çevirmişlerdi. Alaeddin Muhammed çok güzel bir atın üstündeydi.

- Moğol ordusunun kumandanı, doğu ülkelerinin hükümdarı Cengiz Han'ın oğlu Cuci Han, ben tercümanına, batı ülkelerinin büyük hükümdarını selamlamak emrini verdi. Alaeddin Muhammed, Allah sana yüz yirmi sene saltanat nasip etsin. Kumandanım sana selam yolladı.

Padişah:

- Aleyküselam, diye cevap verdi.

- Cuci Han, cesaretli kıtalarının Moğol ordularını niçin takip ettiğini, ne için bütün gece bu derece hızla yol aldığını soruyor.

İhtiyar cevap bekliyordu. Halbuki şah, sakalıyla oynamaktan vazgeçmiş onu dikkatle süzüyor ve susmakta devam ediyordu.

- Cuci Han emriyle sana naklediyorum. Babası Cengiz Han ordu kumandanları Subutay ile Tokuçar'a asi Merkitler'i yok etmelerini emir vermiş. Onları cezalandırmış olan Moğol ordusu şimdi doğdukları memlekete çekilmeye hazırlanıyor.

İhtiyar bir süre sustu. Bütün dikkatiyle padişahın yüzüne bakıyor ve bu bakışlarıyla onun duygularını anlamaya çalışıyordu. Nihayet tekrar konuşmaya başladı:

- Keçe yurtlarda yaşayan bütün kavimlerin hükümdarı olan Cengiz Han, İslam kıtalarıyla karşılaştığımız zaman, onlara karşı dostça hareket etmemizi emretmiştir. Bu dostluğun bir işareti olmak üzere Cuci Han, savaşta elde ettiği ganimetlerin bir kısmıyla beraber bütün Merkit esirlerini de sana vermek istiyor.

Tam bu sırada padişah atını kırbaçladı ve dizginlere asılarak yerinde oynamaya başladı. Şah konuştu:

- Kumandanına söyle. Cengiz Han, ona benimle savaşmasını emretmemiş olabilir ama Allah bana ordularınıza hücum etmeyi emrediyor. Sizin gibi kafir tayfasını kılıçtan geçirerek Allah'ın lütuflarına nail olmak istiyorum.

Şahın bu sözlerini saray vakanüvisi (tarihçisi) Mirza Yusuf, sefer ve muhabere defterine kaydediyordu.

Padişahın sert sözleri, tercümanı şaşkırtmıştı. Bir süre öyle durdu, fakat Alaeddin Muhammed yüzünü ondan çevirmiş ve savaş için düzene girmekte olan kıtalarına dönmüştü.

Elçi, Moğol süvarilerinin yanına döndü ve atına bindi.

Tatarlar, yavaş yavaş şahın yanından uzaklaştılar, sonra birdenbire atlarının yelelerine yatarak, dörtlü ordugahlarına vardılar.

Savaş başlayacaktı.

Tercüman henüz ordugaha varmıştı ki, Moğollar düşmana karşı birtakım kıtaları sevk etmeye başladılar. Bunlar ihtiyatlı bir şekilde ilerlediler. Ve tepenin meyilli sahasına varınca durdular.

Harzem Şah, Hanlara şöyle hitap etti:

- Askerlerinizi üç grup halinde tertip edin. Sağ ve sol iki kanat ve bir de orta. Kanatlar Moğol ordugahını oradan, hiç kimşenin kaçmasına imkan vermeyecek şekilde sarmalıdır. Benim kumanda edeceğim orta, aynı zamanda kuvvetlerimizin ihtiyatını teşkil edecektir. Ben orta kuvvetlerin icap ettiği şekilde idare edeceğim. Düşman doğrudan doğruya üstümüze atılmayacaktır. Eğer böyle bir şey yaparsa daha iyi. O zaman tuzlu bataklıklara düşmekten kendini kurtaramayacaktır.

Bu sözler üzerine Alaeddin Muhammed, tepenin üstüne çıktı. Yakın bir çarpışmaya sahne olacak olan step, gözlerinin önünde alabildiğine uzanıyordu. Padişah atından indi. Oraya serilmiş olan bir halıya geçip oturdu. Kilercibaşı daha şimdiden o halının üzerine kenarları işlemeli bir peşkir yaymış ve bu peşkirin üzerine içleri kurabiyeler, kuru üzüm ve kavunlarla dolu tepsileri yerleştirmişti. Bir uşak kımız ile doldurduğu kupaları, şahın maiyetindeki beylere uzatmıştı.

Türlü gıda maddeleriyle yüklü, süratli develer tam bu sırada tepeye yetiştiler ve çöktüler.

Kilercibaşı emirler verdi. Adamların yardımıyla yükleri indirdi ve padişaha ikram edilecek en nadide şeyleri ortaya çıkarmaya başladı.

Savaşta sağ kanadı, Harzem Şah'ın sevmediği oğlu Celaleddin idare edecekti. Bindığı yağız aygırla yüksek bir tepeye çıkmış, ellerini güneşin ışıklarıyla kamaşan gözlerini koru-

mak için alınma siper etmiş, ovayı inceliyordu.

Yiğitlerinden birine:

- Kara Konçar'ı çağır!.. diye bağırdı.

Kırmızı kaftanlı genç Türkmen süvarisi, atını hızla sürdü ve az sonra yanında uzun boylu, siyah kaftanlı bir atlı olduğu halde geri döndü. Kara Konçar Celaleddin'e yaklaştı ve ona doğru eğilerek genç hanın bütün söylediklerini dikkatle dinledi. Celaleddin döğüşün planını izah ederken, Kara Konçar'ın yırtıcı yüzünde hiçbir hareket görülüyordu. Yalnız bir baykuşunkini andıran kestane renkli toparlak gözlerinde neşeli kıvılcımlar tutuşuyordu.

- Şu tuzlayı görüyor musun, diyordu. Biz orada ya yeniliriz ya da muzaffer oluruz. Moğollar çok değil. Biz sayıca onlardan üç misli fazlayız. Fakat bu işin sayı ile ilgisi yoktur. Askerlerimize itimat edebilir miyim? Ölmek üzere olan Merkit'in sözlerine bakarak şöyle hüküm veriyorum: Moğollar ancak yirmi bin kadar. Bunların yarısı bizim üzerimize yürürse hissemize on bin kişi düşüyor demektir. Biz Türkmenler altı bin kişiyiz, emrimizde beş bin de Karahitay var. Ama Karahitaylar zaruret yüzünden, kendilerini aklıktan kurtarmak için padişahın emrine girdiler. Orduya katılmalarının sebebi dövüşmek değil, yabancı ordugahlarının ateşinde ellerini ısıtmaktır. Onları ön saflara alacağım. Moğol öncüleri bir an önce ulaşmak isteğiyle süratle hareket edeceklerdir. O Merkit bu Moğolları, "Kudurmuş kaplanlar" diye tasvir etti. Eğer öyle ise, onlar nasıl olsa Karahitaylar'ı ezerek üstümüze düşerler. O zaman bu hücumu şiddetle karşılamalı ve yanlarını tazyik ederek, onları tuzlaya sürüklemeli. Orada bir kere batağa düştüler mi, hepsini birden kılıçtan geçiririz. Ondan sonra babamın imdadına koşarız. Onlara Karakum çöllerinin kaplanı Kara Konçar kumanda edecek.

Altı yiğit, Türkmen kıtalarının dört bucağına dağıldılar. Türkmenler Kara Konçar ismini işittikleri zaman heyecanlı naralar attılar. Horasan'a ve Asterabad'a ün salmış olan Kara Konçar'ı kim bilmezdi. Yüksek bir al at üstündeki bu sessiz sedasız yiğidin, Karakum ovalarına dehşet saçmış olan Kara Konçar olduğunu kimse tahmin edemezdi.

Kara Konçar, atını sürerek Türkmen kıtalarına yaklaştı. Yanına çağırıldığı birkaç kişiye tatbik olunacak planı açıkladı.

Sonra üç bin kişilik bir kuvveti alıp tepenin arkasına gizlendi. Bunlar orada Moğolları bekleyeceklerdi.

Celaledin, yağız aygırını dört nala sürerek Karahitaylar'ın yanına geldi. Kafalarında sadece külahları, ellerinde kısa mızraklarıyla bunlar, intizamsız bir kuvvet halinde emir bekliyordular.

Celaledin:

- Cesur Karahitaylar, diye bağırdı. Siz, dağların kaplanısınız, savaşın en cüretli kahramanlarısınız. Karşınızda birtakım serseri alçakların kurduğu bir ordugah var. Bunlar hırsızlar gibi bize ait olması lazım gelen ganimetlere el koydular. Bu ganimetler ancak bozkırların hükümranı olan bizlere ait olacaktır. Bu haydutlara hücum edin. Elinize ne geçerse hepsi sizindir.

Karahitaylar düzene girdiler ve dört nala Moğol saflarına doğru hücumla kalktılar. Bir toz bulutu onları takip ediyor ve atların hızı arttıkça etraf korkunç bir gürültü ile doluyordu.

*

Harzem Şahı Alaeddin Muhammed, sırtındaki samur kürkün geniş eteklerini yayarak, yere serilmiş olan halının üzerine rahatça yerleşti ve elindeki bir yabani kanarya budunu yemeye başladı. Padişahın karşısında oturabilmek yetkisine sahip olan şeyhülislam da kuşun diğer budunu ağzına götürdü. Bugüne kadar bütün seferlere katılmış bulunan ve padişahın gözbebeği sayılan Timur Melik bile, ellerini göbeğinin üstünde kavuşturmuş, ayakta duruyordu. Şah Alaeddin Muhammed'in şeyhülislam ile konuşmalarını dinliyordu. Şeyhülislam padişahın muzafferiyetine her gün duada bulunmak için sefere katılmak arzusunu göstermişti.

Harzem Şahı, zaman zaman bozkırda muntazam saflar halinde toplanan düşman kıtalarını süzerek konuşuyor ve gülüyordu. Sabah güneşinin temiz ışıkları altında kıtadan kıtaya dolaşan atlıların parlayan kalkanları göze çarpıyordu.

Daha şimdiden en ilerdeki Moğol kıtaları ile Kıpçak yiğitleri arasında çarpışma başlamıştı. Kılıçlar kalkıp iniyordu. Bir adam atından yere düştü. Egeri yarı kaymış olan atı bozkıra doğru kaçtı.

Taarruz başladı. Kıpçak atlıları dolu dizgin ovaya doğru ya-

yıldılar. Padişah yemeğini bıraktı ve bağırdı:

- Beylerim, ileri... Allah yardımcınız olsun.

Kıtarlar padişahın emrine uygun bir şekilde bir kol gibi açılmaya ve Moğolları sarmak için hazırlanmaya başladılar. Moğollar bu harekete pek önem vermiyor, etraflarını çeviren çemberden kendilerini kurtarmaya teşebbüs bile etmiyorlardı.

*

Moğol ordugahından ilk kuvvetler harekete geçtiler. Yüz kişilik on sıra halinde tertip olunmuş ilk grup, üzerleri kösele ve demirle kaplı küçük atların sırtında ve sıkışık bir nizam içinde ilerliyordu. Bunlar hasımlarını, bozkıra dağılmış olan intizamsız hücum hattını kolaylıkla yarıdılar.

Bütün ovayı Moğolların korkunç hücum naraları tuttu:

- Ku... Ku... Ku... Ku!...

Ordugahtan yeniden bin süvari çıktı ve aynı yanaşık nizam içinde ovaya atıldı. Güneşin keskin ışıkları altında çelik tolgaların, madeni kalkanlarla eğri kılıçların kıvılcımlar saçarak parladıkları görülüyordu.

Padişah, düşman kıtalarının ordugahtan birbiri ardından çıktığını ve “ku”, “ku” diye bağırarak savaşa katıldığını görüyordu.

Kıpçaklar artık harekete başlamışlardı. Sol kanadın uçlarındaki bir grup yerinden fırlamış ve Moğol ordugahına yönelmişti. Bu sırada yeniden bin kişilik bir Moğol kuvveti Kıpçaklar'ın arkasını kesecek bir şekilde ordugahtan hareket etti. Hasımlar birbirlerine girmişti. Savaş sahasını bir toz bulutu kapladı.

Münferit bir halde kenarda, köşede kalmış olan Kıpçaklar bu buluttan kendilerini kurtarıyor ve atlarının boyunlarına eğilerek bozkıra doğru çekilip gidiyorlardı.

Harzem Şah ayağa kalkarak:

- Bu zamana kadar, buna benzer bir şey görmedim, dedi. Heyecanlanmıştı. Daima sakalının kıvrımlarıyla oynayıp duruyor ve bir taraftan da dikkatli gözlerle ovayı süzüyordu.

Dört Moğol kıtası, birbiri ardı sıra padişahın orta kuvvetleri üzerine hücum ettiler. Bu kuvvetler, padişahın maiyetinin üzerinde bulunduğu tepenin sırtları üzerinde emir beklemekteydiler.

Moğolların “Ku... Ku... Ku... Ku” naraları daha yakından işitiliyordu. Timur Melik, atına atlamış ve savaşa katılmıştı.

En cesur Kıpçak yiğitleri, derhal düşmanın önüne atılmışlardı. Bu hareket, neticeyi kısa bir zaman için geciktirmiş ve padişahın kendisini kurtarabilmesi için bir imkan hazırlamıştı. Moğollar, padişahın bulunduğu tepeye hücumla geçtiler. Padişah:

-Bir at, diye bağırdı. Bir at...

Ve bir an bile beklemeden tepenin eteğine doğru koştu. Orada iki seyis, kırmızı kuyruklu doru aygırını tutuyorlardı.

Padişah atına atladı ve bozkıra doğru kaçtı. Maiyeti onu izlemeye yeltendiler.

*

Tepenin üzerinde padişahın halısı ile üzeri çeşitli yemek ve içkilerle dolu sofrasından başka bir şey kalmamıştı. Sabah rüzgarı halının üzerine yayılmış olan işlemeli peşkirin kenarlarını uçuruyordu. Padişahın yakınlarından yalnız bir kişi tepeden uzaklaşmak imkanını bulamamıştı. Bu şeyhülislamdı. Herkes Şah Alaeddin Muhammed'in peşinde bozkıra doğru at sürerken o atından düşmüş ve bu yüzden tepenin üzerinde kalmıştı. Tekrar tepenin üstüne döndü halının üzerine devrilmiş olan sahanları ve tepsileri düzeltti. Bağdaş kurup oturdu ve sonra beyaz sarığının arasından bir altın plak çıkardı.

Moğollar tepenin üstüne çıktıkları zaman, yanlarında ihtiyar bir tercüman da bulunan üç kumandan şeyhülislamın yanına geldiler. Kumandanlardan biri gençti. Yüzü hüznü, gözleri ela idi. Ucu örülmüş olan ince sakalını kulağının arkasına atmıştı. İkincisi ihtiyar, iri yarı, sağ kolu sakat bir Moğol'du. Yüzünde bir kılıç yarasının soluk kırmızı izi görülüyordu. Bir gözü de kördü. Öbür gözü yuvasında durmadan dönüyor ve etrafı dikkatle süzüyordu. Üçüncüsü uzun boylu bir erdi, zırhının içinde vücudu safi kemikten ibaretmiş gibi zayıf görünüyordu. Bu Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci'ydi. Diğerleri, Moğol ordusunun Çin ülkesinde başarılar kazanmış en meşhur kumandanlarıydı. Birisinin adı tek gözlü Subutay Bağatur, diğerinin adı Tokuçar-Noyan'dı.

Şeyhülislam, halının üzerinde namaz kılıyormuşçasına bir

tavırla hareketsiz duruyordu. Tercüman onu görünce:

- Allah'ın sadık bir kulu, dedi.

Şeyhülislam ayağa kalktı. Ellerini kavuşturdu ve iki büküm yeni gelenlerden birine sokuldu. Elindeki altın plakayı göstererek:

- Üç seneden beri, ben de cihan hükümdarı Cengiz Han'ın sadık bir hizmetkarıyım, dedi. Her ay, Çin yolundaki birinci Moğol postasına verilmek üzere yazdığım bir mektubu kervana teslim ederim. Bugün, ordunuzun hizmetine girme isteğinde bulunuyorum. Artık Harzem'e dönmek niyetinde değilim.

Tercüman, şeyhülislamın bu sözlerini tercüme etti. Cuci Han, altın plakayı şöylece bir eline aldı ve her tarafında atlar koşuşan ovayı dikkatle gözlemeye devam ederek:

- Bizim Akdoğan, dedi. Sonra plakayı şeyhülislama geri vererek sözlerine devam etti:

- Bilhassa efendinin yanında bulunduğun müddetçe bizim daha çok işimize yararsın. Şahının yanına dön ve bize mektuplarını göndermeye devam et.

Üç kumandan, yanlarındaki şeyhülislamın varlığını derhal unuttular. Savaş iyice kızışmıştı. Celaledin kumandasındaki Türkmenler, Moğolların sol kanadını adamakıllı hırpalamış, bir kısmını kılıçtan geçirmiş ve geri kalanları da tuzlaya doğru sürmüştü.

Üç Moğol kumandanı atlarını dört nal sürerek tekrar ovaya döndüler. Savaş geceye kadar devam etti.

Türkmenlerle Karahitaylar, düşmanlarının sol kanadına dönmüş ve Moğollara taarruz etmişlerdi. Küçük kıtalar halinde savaşa devam ediyorlardı. Hasımları bazen önlerinden kaçıyor, bazen kıvrılıyor, bazen da hiç umulmadık bir anda atlarını hızla geri döndürerek Türkmenlerin üzerine hücum ediyorlardı. Moğollar, hava kararır kararmaz savaş alanını terk ettiler ve derhal ordugahlarına döndüler.

Harzem Şah, tekrar tepenin üstüne döndü ve orada çok heyecanlı bir gece geçirdi. Etrafındaki Kıpçak askerleri, atlarını bellerine bağlayarak onun yanına uzandılar.

Moğol ordugahının ateşleriyle aydınlanmış olan gökte titreşen kıvılcıklar iyice görünüyordu. Kıpçaklar, Moğollar sabahleyin başlayacakları bir savaş için hazırlanıyorlar, diye düşünüyorlardı. Kıpçak kuvvetlerinin ölü veya yaralı olarak yatmakta oldu-

ğu bozkırdan iniltiiler ve imdat sesleri yükseliyordu. Celaleddin, babası Harzem Şahı ikna etmeye çalışıyordu.

- Bizi yenememiş olmakla aczini göstermiş olan düşmanın önünden şimdi çekilecek olursak, askerimizi tehlikeye atmış oluruz. Şu anda onlar ordugahlarında kuvvetlerini topluyorlar. Oraya yavaşça sokulmalı ve hiç haberleri olmadan üzerlerine saldırıp, hepsini kılıçtan geçirmeliyiz.

Samur kürküne bürünen Alaeddin Muhammed:

- Savaşa yarın devam edeceğiz, diye, bu tartışmayı kesti.

Ertesi sabah güneşin ilk ışıkları ovayı aydınlatmaya başladığı zaman Harzem Şah'ın ordusu tekrar üç gruba ayrıldı ve Moğolların üzerine yürüdü.

Henüz tütmekte olan ateşlerin arkasındaki ordugah tamamıyla boştu. Yalnız vahşi bir şekilde parçalanmış olan Merkit esirlerinin arasında birkaç topal deve dolaşıp duruyordu.

Kaçanların peşini takibe gönderilen Türkmenler akşama doğru geri döndüler.

- Düşman doğuya doğru öyle bir kaçmış ki, yalnız pek uzaklardan ufuklarda gözüken toz bulutları ancak bu kaçışa şahitlik edebiliyordu. Harzem Şah ordularına geri dönmek için emir verirken:

- Bunlar müthiş insanlar, benzerine hiç rastlamadığım askerler. Çok güzel savaş ediyorlar, demek zorluluğunu hissetti.

Celaleddin, padişah babasına hitap etti;

- Bunlar büyük bir ordunun keşif kolları, öncüleriydi. Bana kalırsa bunlar pek büyük bir ordu ile gelecekler. Bence bunları derhal takip etmeli ve planlarını ortaya çıkarmalıyız, acele olarak savaşa hazırlanmalıyız.

Padişah cevap verdi:

- Bu işi tecrübe görmemiş bir taze çocuk gibi muhakeme ediyorsun. Moğollar bir daha bana hücum etmek cesaretini bulamayacaklardır.

DÖRDÜNCÜ KISIM

HUDUTTAKİ DÜŞMAN

-1-

MOĞOL ORDUSU İSTİLAYA HAZIRLANIYOR

**Bu hükümdar büyük cesareti,
keskin zekası ve zaferleriyle
meşhur olmuştu.**
(Bir Fars efsanesinden)

İRTİŞ Nehri sahilinde, yemyeşil bozkırın ortasında sade bir tepe yükseliyor ve bu tepenin üzerinde sarı bir ipek çadır dikkati çekiyordu. Bu çadırı, Cengiz Han Çin imparatorundan almıştı. Bu çadırın arkasında beyaz keçeden iki Moğol yurdu daha vardı. Bunlardan bir tanesinde Moğollar tarafından öldürülmüş olan Merkit Hanı'nın kızı Kulan, küçük oğlu Kuklan ile beraber oturuyordu. Diğer yurttaki ise onların hizmetine bakan yedi Çinli esir bulunuyordu.

Çadırın önündeki meydanda taştan yapılmış ateş yeri vardı. Buradaki ateş hiç sönmeden yanıyordu. Büyük kağanın huzuruna girecek olan herkes bu ateşin içinden geçmek zorundaydı. Şaman bu işi şöyle izah ediyordu.

- Alev, canice düşünceleri temizler. Kötü niyetli insanların etrafında hiç kendini hissettirmeden dolaşan şeytanları kaçıtır, felaketi ve hastalığı çeker.

Şamanların ihtiyar başı Beki ve dört yardımcısı, elleriyle ufak davullara garip bir tempo ile vurarak daima ateşin etra-

finda bulunuyorlardı. Bütün gürültüler arasında dualarını yüksek sesle okur, ateşe reçineli dallar ve kurutulmuş kokulu çiçekler atarlardı.

Çadırın hemen yanındaki bir altın kazığa bağlanmış olan kıvılcım gözlü kır aygırın adı Seter'di. Şimdiye kadar sırtına eğer konmamış ve üstüne kimse binmemiştir.

Şaman'ın rivayetine göre Cengiz Han'ın bütün seferlerinde bu güzel ata, savaşın kuvvetli ve yenilmez ilahı ve Moğol ordularının yüksek hamisi Sulde biniyor ve bu orduya daima zaferin yolunu gösteriyordu.

Başka bir tarafta Cengiz Han'ın savaşlarda bindiği sevgili atı Naiman bağlı idi. Bu at daima eğerli idi. Geniş göğüslü, kır renkli bu atın ayakları ve kuyruğu simsiyahtı. Bu, bozkırda yaşayan vahşi atlar neslinin en güzel örneklerinden biriydi.

Seter'in yanına dikili bulunan iri bir sırıkta Cengiz Han'ın beyaz bayrağı sarılı duruyordu.

Sırtları zırhlı, başları miğferli muhafızlar tepenin etrafını adeta kuşatmışlardı. Hiçbir canlı onlarla karşılaşmadan büyük kağanın huzuruna çıkamazdı. Yalnız ellerinde üstü kaplan başlı kabartmasını taşıyan özel plakaları taşıyanlar, bu nöbetçi zincirinden geçebilirdi.

Tepenin etrafında Tatarların mor koyun yününden dokunmuş çadırları, kademe kademe genişleyen daireler çizmekteydi. Bu çadırlarda Cengiz Han'ın hep beyaz atlara binen bin seçme muhafızı oturuyordu. Bu muhafızlar, en şöhretli hanların oğulları arasından bir kıtaya kumanda etmeye layık olanlardan seçiliyordu.

Daha ötede, yine birçok çadır göze çarpıyordu. Bunlar bütün ovayı dolduruyor, üzerleri kesif ormanlarla kaplı tepelere kadar yayılıyordu. Yakındaki çadırlarda üzerleri renkli çullarla örtülmüş develer ve atlar otliyordu. Bunların arasında sürülerin birbirine karışmasına engel olmaya çalışan atlı çobanlar, ellerindeki kementleri savurarak at sürüyorlardı.

*

Moğol hükümdarı Müslüman topraklarına doğru yola çıkmadan, Buhara'da bulunan Harzem Şah'a bir elçi ile kıymetli hediyeler gönderdi. Mahmut Yalvaç isimli Kurganlı bir tüccar

bu hediyeleri götürmekte olan kervanın idaresine memur edildi. Mahmut o ana kadar, şahsen bağlı olduğu Cengiz Han hesabına bir çok kervanı, Orta Asya'dan Çin'e getirmişti. Mahmut Yalvaç, Cengiz Han tarafından olağanüstü yetkili elçi olarak Harzem Şah'a gönderilirken, Harzem Şah'ın orduları, savaş hazırlıkları hakkında esaslı bilgi elde etmeye de memur edilmişti. O zaman Harzem ülkesinin her tarafı Cengiz'in casusları ile doluydu da, bu casusların verdiği bilgi yeterli görülüyordu.

DOĞU HÜKÜMDARININ ELÇİSİ

Uzak ülkelerde yetişen çiçeklerin
kokuları hâlâ elbiselerinden uçmamıştı...
(Bir Fars masalından)

İSYAN bastırıldıktan sonra Semerkant, son Harzem Şahı'nın geçici başkenti ilan edilmişti.

Alaeddin Muhammed, kazanılan zaferi kutlamak ve Semerkantlıları ezdiğini daima hatırlatmak için orada bir büyük cami ile bir saray inşa ettirmeye başladı. Bu padişah kendisini, Büyük İskender gibi bir cihangir sayıyor ve sadık Kıpçak askerleriyle, ülkesinin hududunu dilerse okyanus sahillerine kadar genişletebileceğine inanıyordu. Bütün Müslümanların padişahı unvanını ona bırakmaktan sakınan Bağdat'taki Halife Nasır, kendince en kuvvetli ve en tehlikeli düşmanıydı. Bu sebeple en önce Nasır'ı yenmeyi ve bayrağını Bağdat'taki Ulu Camii'nin önüne dikmeyi lüzumlu buluyordu. Ondan sonra zenginlikleriyle meşhur bir kıtayı, Çin'i zaptetmek için yola çıkabilirdi.

Alaeddin Muhammed, büyük bir ordu topladı. Bu ordu ile İran'a ve Arap halifesinin başkenti olan Bağdat'a doğru yürüdü.

Bu sefer esnasında kalın ve sıcak elbiselerden mahrum olan Harzem ordusunun öncü kuvvetleri, İran dağlarında tuttukları kar tipilerine mukavemet edemeyerek zayıf düştü-

ler ve nihayet asi Kürtlerin hücumuna uğrayarak mahvoldular. Bu beklenmedik felaket, Harzem Şahı durdurdu ve onu halife ile savaş etmenin lüzumlu olmadığı konusunda şüpheye düşürdü.

Padişah, Buhara'ya dönerken tereddüt içindeydi.

-Halifeye karşı harekete geçmeye teşebbüs etmem, Allah'ın gazabına mı sebep oldu acaba? diye düşünüyordu.

Tavşan senesinin (1219) sonbaharında Moğolların, Tatarların, Çinlilerin ve doğu ülkesinde oturan diğer milletlerin büyük kağanı Cengiz tarafından gönderilmiş olan büyük bir elçi heyeti, Alaeddin Muhammed'i yeniden korkunç komşusu ile meşgul olmak zorunda bıraktı.

Cengiz Han, elçilik heyetini her sene Harzem'den Asya'nın muhtelif yerlerine büyük kervanlar donatarak gönderen zengin tüccarlar arasından seçmişti. Bunlar alaca develerin üzerinde sarayın kapılarına dayanmışlardı. Her biri Harzem ülkesinin Kurgan, Buhara ve Otrar gibi büyük şehirlerinde doğmuş olan bu tüccarlar, uzun zamandan beri Cengiz Han'ın hizmetinde bulunuyordu. O zamanlar büyük tüccarlar daima hükümdarlarla müşterek işler yaparlar ve ticaret işlerinde talihlerini denemek isteyen hükümdarlardan sermaye alarak onlar hesabına da çalışırlardı. Böyle bir çalışmanın tüccarlara da pek büyük faydası vardı. En yüksek para istekleri bile her yerde memnunlukla karşılanır, derhal yerine getirilirdi. Onlar, Uzakdoğu ülkelerinde olduğu gibi, Batı şehirlerinde de çeşitli kolaylıklar görürlerdi.

Yüz deveye yüklenmiş olan hediyeler, uzun tüylü bir yakın (bir çeşit manda) çektiği süslü bir arabada, Harzem Şahı Muhammed'e takdim olunmuştu. Halk sefaret heyetinin misafir edilmiş olduğu evden, Ark kapısına kadar bütün yollarda yoğun bir kalabalık halinde birikmiş bekliyordu. Hepsi birbirine benzeyen Çin ipeklilerinden elbiseler giymiş olan kervancılar, çökerttikleri develerin üzerindeki denkleri çözüyor ve nadide hediyeleri sarayın kabul salonuna taşıyorlardı.

Bu hediyeler arasında kıymetli maden külçeleri, gergedan boynuzları, misk torbaları, pembe ve kırmızı mercanlar, yeşimden ve akikten yontulmuş fincanlar, yünden dokunmuş nadide kumaşlar, ayetle işlenmiş ipekli kumaşlar, bir örümcek ağı kadar ince tüyler vardı. Kervancılar nihayet ortaya

muazzam bir altın külçesi getirip koydular. Bu bir deve boynu kalınlığında ve uzunluğundaki külçe, Çin dağlarından çıkarılmış ve yakların çektiği araba ile buraya kadar taşınmıştı.

Harzem Şah, sefaret heyetini kabul etmek üzere Karahanlar sülalesinin son hükümdarı Osman'ın büyük ve tarihi tahtına oturmuştu. Padişah ve maiyeti altınla işlenmiş ipekli elbiseler giymişlerdi.

Harzem Şah tahtında sessiz, gözlerini yarı kapamış ve karşısında cereyan eden hadiselerle karşı tamamıyla ilgisiz bir halde oturuyordu. Tahtın yanında baş veziri ve devletin diğer nüfuzlu kişilerini görmek mümkündü.

Üç elçi yerlere kadar eğildiler ve diz çökerek ziyaretlerinin sebeplerini anlattılar. İçlerinde en yaşlısı olan Mahmut Yalvaç söze şöyle başladı:

- Bütün Moğolların Hükümdarı Cengiz Han, iki imparatorluk arasındaki dostluk bağlarını kuvvetlendirmek, iyi komşuluk münasebetlerini devam ettirmek için bizi nezdi devletinize gönderdi. Büyük kağan bu hediyelerle beraber Harzem Şah'a selamlarını yolluyor.

Mahmut Yalvaç, elinde tuttuğu bir fermanı maiyetindeki-lerden birine uzattı. Bu ferman beyaz bir kurdela ile sarılmış ve mavi bir mumla mühürlenmişti.

Fermanda şunlar yazılıydı:

“Dirayetin ve üzerinde hükmettiğin toprakların genişliği hakkında tam bir bilgiye sahibim.

Öğrendim ki, devletli bir şah olarak dünyanın bir çok memleketinde kuvvet ve itibar sahibiymişsin. Bu sebeple, beni sana yaklaştıran dostluk bağlarını daha ziyade kuvvetlendirmek lüzumunu hissettim. Ey, şahsı bana en sevgili oğlum kadar sevgili olan Harzem Şah..”

Birdenbire kendine gelen şah:

- Oğlum mu? Ne dedin, oğlum mu dedin? ⁽¹⁾

Sonra elini hançerinin kabzasına dayadı. Tahtının üzerinde biraz öne eğildi ve gözlerini bütün dikkatiyle fermanı okumakta olana çevirerek dinlemeye başladı.

Buharalı Ali Hoca, okumasına devam etti.:

⁽¹⁾ Hükümdarlar arasında oğlum tabiri, himaye edilen bir hükümdara karşı kullanılabilen bir tabirdir.

“Her halde öğrenmişsindir ki, ben Çin İmparatorluğu’nu emirlerime ram ettim. Bu imparatorluğun kuzeydeki en büyük şehrini zaptettim. Ve senin topraklarına komşu olan bütün toprakları ele geçirdim.”

Şah, kafasını salladı. Üzeri büyük bir elmas yüzükle süslü elini sakalına götürdü ve sakalıyla oynamaya başladı:

“...Sen herkesten daha iyi bilirsin ki, bana ait olan topraklar yenilmez ordularım için bir ordugahtır ve zengin gümüş madenleriyle doludur. Geniş ülkelerimin üstünde her şey boldur. Bu sebeptendir ki, savaş ganimetleri elde etmek için hudutlara tecavüz etmeye asla muhtaç değilim. Devletli şah, karşılıklı ülkelerimizin birbirleriyle münasebette bulunmasını ve iki taraf tüccarlarının rahatça işlerini yapabilmelerini faydalı buluyorsan, bu her ikimiz için de memnunluk verecek ve böylece bir takım büyük neticeler elde olunacaktır.”

Moğol elçileri, derin bir sükut içinde batıdaki Müslüman toprakların padişahının, doğudaki göçebe milletler hükümdarına vereceği cevabı beklediler. Harzem Şah tamamıyla hareketsiz duruyordu. Baş vezirine dikkatle baktıktan sonra, altın bir kolçakla süslü olan eliyle bir işaret yaptı.

Bir saray memuru, Cengiz Han’ın namesini (mektubunu) hürmetle Buharalı Hoca Ali’nin elinden aldı. Ve tekrar padişahın yüzüne baktı. Alaeddin Muhammed, eliyle sinek kovarmış gibi yeni bir hareket yaptı. O zaman Başvezir Mahmut Yalvaç’ın kulağına eğilerek:

- Resmi kabul sona erdi, padişahımız şimdi huzurlarına çıkmak ricasında bulunmuş olan tebaalarını kabul buyuracaklar.

Üç Moğol elçisi ayağa kalktılar, büyük bir hürmetle padişahı selamladılar ve salondan dışarıya çıktılar.

-3-

ŞAHİN, GECE VAKTİ MOĞOL ELÇİSİYLE BULUŞMASI

Kuvvetli olduğunu söyleme, senden daha kuvvetlisine rastlayabilirsin. Kurnaz olduğunu söyleme, senden daha kurnaz ile karşılaşabilirsin.
(Kırgız Atasözü)

O GECE, Moğol elçilerinin konmuş oldukları saraya sessizce gelen bir saray memuru, Mahmut Yalvaç'ı gizlice oradan aldı. Biraz ilerdeki ihtiyar bir çınarın altında atlar bekliyordu. Mahmut Yalvaç, ayın solgun ışıkları altında Başvezirin de bekleyen süvariler arasında bulunduğunu gördü. Başvezir:

- Şu ata bin ve beni takip et, dedi.

Karanlık sokaklardan dolaşarak Buhara şehrini baştan başa geçtiler ve kalın duvarlarla çevrili bir demir kapının önünde durdular. Bu kapı önce kararlaştırılmış olan işaret verilince, hafifçe açıldı. Başvezirin yol göstermiş olduğu Mahmut Yalvaç, büyük bir bahçeden, sularında kuğular uyuklamakta olan bir havuzun yanından geçti. Büyük gürgen ağaçlarının gölgesi sulara düşüyor ve kadın seslerinin mırıldanışları kulluklara çarpıyordu.

Bir sundurmaya çıktılar. Başvezir bir perdeyi açtı ve içi ipekli kumaşlarla döşeli bir odaya girdiler. Büyük gümüş şamdanlarda iri bal mumları yanıyordu. Harzem Şahı Alaeddin Mu-

hammed, sırtında Keşmir alacasından yapılmış bir elbise olduğu halde ipek yastıklardan birinin üstünde oturuyordu.

Şah, davetlisinin selamını aldıktan sonra emretti:

- Daha yakına gel. Seninle, benim için çok mühim olan bir işi gizlice konuşmak istiyorum. Madem ki sen benim hüküm altında bulunan Kurgan şehrinde doğmuşsun, benim tebam sayılırsın. Diğer taraftan sadık bir Müslümansın. Allah'sız bir kafir olmadığını da çok iyi biliyorum. Şimdi gerek kalben, gerek aklen, gerek menfaatlerin bakımından Müslümanların tarafında bulunduğunu ve Müslüman düşmanlarına satılmamış olduğunu bana derhal isbat etmelisin.

Mahmut Yalvaç, padişahın ayaklarının dibine diz çökerek:

- Padişahım, dedi. Bunların hepsi doğrudur. Ben Kurgan'da doğdum. Padişahımın sözlerini dikkatle ve hürmetle dinledim. Bütün ömrüm boyunca İslam ülkesinin şanlı hükümdarına hizmet etmek bana ancak saadet ve şeref verir.

- Eğer soracağım bütün sorulara samimiyetle cevap verecek olursan, seni mutlu edeceğim. Şimdilik vaadimin bir teminatı olarak şunu al...

Padişah, altın kolçağını süsleyen iri ve kıymetli taşlardan birini çıkararak Cengiz Han'ın elçisine uzattı. Ve sözlerine devam etti:

- Fakat bir yalancı ve bir hain olduğun anlaşılacak olursa, yarın sabah güneşin doğduğunu göremeyeceksin, bunu da hatırlıdan çıkarılma!

- Ne yapabilirim? Tabii itaat edeceğim padişahım.

- Senin vasıtanla Tatar Kağanı Cengiz Han'ın nezdinde olup bitenlerden haberdar olmak istiyorum. Onun nezdinde benim gözüm ve kulağım olmak hoşuma gidecek. Emniyetli insanlarla bana göndereceğin mektuplarla hükümdarın yaptığı işleri, düşüncelerini, savaş planlarını bana bildirmelisin. Böyle yapacağına yemin et şimdi.

Mahmut Yalvaç eliyle sakalını sıvazlayarak:

- Allah şahidim olsun, ben yalnız sen padişahıma hizmet ediyorum ve sen padişahıma hizmet edeceğim.

- Burada bir gün daha kalacaksın ve bu müddet içinde vaküvisim Mirza Yusuf'a Cengiz Han hakkında bütün bildiklerini anlatacaksın. Nereden geliyor? Hangi savaşları yaptı? Tatarların başına nasıl geçti?

- Anlatacağım padişahım.

- Cengiz Han bana yazdığı namede, büyük Çin ülkesini zaptetmiş, hatta bu ülkenin kuzeydeki başkentini elde etmiş olduğunu söylüyor. Bu gerçek mi yoksa bir yalandan mı ibaret?

Mahmut Yalvaç cevap verdi:

- Yemin ediyorum ki bu sözler, gerçeği bütün çıplaklığı ile ifade ediyorlar. Bu kadar önemli bir olayın gizli kalması mümkün olabilir mi? Bunların ne kadar doğru olduğunu sen de yakında görüp anlayacaksın padişahım.

Harzem Şah:

- Farzedelim ki böyle olsun, dedi. Benim ne kadar büyük bir ülkeye, ne kadar kuvvetli ordulara sahip olduğumu biliyorsun. Nasıl oluyor da bu kendini beğenmiş göçebe çoban, benim gibi bütün Müslüman aleminin en kudretli padişahına öğlum diye hitap edebiliyor?

Padişah, kuvvetli elleriyle Mahmut Yalvaç'ı omuzlarından yakaladı ve şiddetle sarsarak, gözlerini gözlerine dikti:

- Söyle bana, ordularının kuvveti nedir?

Mahmut bu sözlerin altında, Harzem Şah'ın büyük bir hideti saklamaya çalıştığını hissetti, onun gazaba gelmesinden ve kendisini işkenceye mahkum etmesinden korkarak, kollarını göğsüne kavuşturdu ve hürmetle dolu bir sükunet ile cevap verdi.

- Senin büyük ve muzaffer ordularınla mukayese edilecek olursa Cengiz Han'ın orduları, karanlık gecede bir kucak dumanın gibi bir şeydir.

Padişah, elçiyi bir anda bırakarak:

- İşte hakikatın ta kendisi, dedi. Benim ordularım kuvvetlidir. Muzafferdir, tecrübelidir ve yenilmesine imkan yoktur. Bütün dünya bunu biliyor ve sen de bunu tamamıyla ifade ettin. Tatar padişahına yazacağım cevabı alacaksın, sana ve bütün Moğol tüccarlarına gelince gerek alış-veriş için gerek gelip geçmek için Müslüman ülkelerinden istifade etmenizi temin edecek ve hudutlarımı size açacağım. Şimdi saray ağasını yanına vereceğim. O seni vakanüvis Mirza Yusuf'un yanına götürecektir. O da senin gelmeni bekliyor.

Harzem Şah başını memnuniyetle sağa sola salladı ve ellerini vurdu.

4

ELÇİNİN, CENGİZ HAN HAKKINDA ANLATTIKLARI

**Kimsenin arkasından kötü söyleme.
Yerin kulağı var demişler.
(Doğu Atasözü)**

SARAY ağası, elçinin yanına geldi ve ondan kendisini takip etmesini rica etti. Onu loş ve karışık koridorlardan geçirdikten sonra büyük bir odaya götürdü. Bu odanın duvarlarının kenarlarında, duvarlara asılmış küçük hücrelerde demir sandıklar diziliydi. Küçük masaların üzerinde tozlu kağıt tomarları göze çarpıyordu.

Mahmut Yalvaç, bu manzaradan duyduğu rahatlık içinde, burası Şah'ın kütüphanesi olmalı diye düşündü. Halbuki o, sorguya çekilmek için karanlık ve rutubetli bir mahzene tıkılacağını zannediyordu.

Zayıf, beli bükülmüş, kanlı gözleri durmadan yaşaran bir ihtiyar, bir halının üzerine oturmuştu. Erkekten fazla kıza benzeyen genç bir katip elinde kalem ve kağıt, ihtiyarın hemen yanında oturuyordu.

Saray ağası, birçok acele işleri olduğunu söyleyerek odadan çıkıp gitti.

Sırtında kırmızı bir ipekli kaftan, başında beyaz sarık ve ayağında yeşil meşinden ayakkabılar bulunan Moğol elçisi

ayağa kalkan ve kendisine iltifatlı sözlerle “hoş geldin” diyen ihtiyara doğru yürüdü. Mahmut Yalvaç, ihtiyarın daveti üzerine diz çöktü.

Karşılıklı selamlaştılar. Elçi söze başladı:

- Büyük padişahımız bana emir verdi, Tatar Hükümdarı hakkında bütün bildiklerimi sana anlatacağım. Ben onun yanında ekseriya tercümanlık yaparım. Fakat bugün bir elçi olarak vazife göreceğim...

- Hürmetli misafirim, ben de seni bütün dikkatimle dinleyeceğim. Padişahımız bana da gerekli emirleri verdi. Senden alacağım bütün bilgileri gizli olan tarih defterine geçirteceğim.

Mahmut Yalvaç, gözlerini önüne indirdi ve bir zaman sessizce oturdu. Kendi kendine şöyle düşünüyordu:

- Burada söyleyeceğim her şey, hiç değilse birkaç gün içinde, dedikodu meraklılarının yardımıyla bütün saray ahali tarafından duyulacak. Beni tehdit eden tehlikelerden kendimi nasıl kurtarabilirim? Eğer önemli bir şeyler söyleyecek olursam, padişah gazaba gelecek. Öbür taraftan, bizim gece vakti gizlice padişahla buluştuğumuzu pek yakında muhakkak duyacak olan kağan kızacak. Cengiz Han'ın her tarafta casusları var.

Zavallı Mahmut, bu düşünceler içinde bileğine sarılmış olan inci tesbihini eline aldı ve bir taraftan çekmeye devam ederek konuşmaya başladı:

-Size, aklın kabul etmeyeceği bir çok şey anlatabilirim. Bunlar alışılmış olan şeylere o kadar yabancıldır ki, söylediklerimin doğruluğundan sizi şüpheye düşürebilirler. Ben ne kadar gayret etsem ve bunların yalan olmadığını sana temin etsem de, sen bunları yine yalan zannedeceksin. Sonra ben sana, duyduğum bazı şeyleri de nakledeceğim. Herkes aldanır. Eğer birisi ben aldanmıyorum iddiasında bulunuyorsa, onunla konuşmaya bile lüzum yoktur.

Mahmut Yalvaç durdu ve kaşlarını kaldırarak karşısında her söylediğini büyük bir süratle yazmakta olan genç katibe dikkatle baktı.

Katibin elindeki kamış kalem, kağıt üzerinde adeta kuş gibi uçuyordu. Elçi:

- Bu delikanlı, niçin her duyduğunu yazıyor. Henüz Tatarlar hakkında hiçbir şey söylemiş değilim ki...

Vakanüvis Mirza Yusuf, cevap verdi:

- O bir delikanlı değil, bir kızdır. Adı da Binti Zenkiyi'dir. Benim gözlerim gittikçe zayıflıyor, körleşiyorum. Bu yüzden genç torunum bana yardım ediyor. En iyi Arap katiplerinden daha büyük bir kolaylıkla not tutuyor. Fakat onun bana daha uzun zamanlar yardım edebileceğini zannetmiyorum. Çünkü daha şimdiden kara gözlerin neşesi, yanağını süsleyen siyah ben... diye şiirler yazıp duruyor. Her halde beni bırakıp gideceği günler yakındır. İşte o zaman benim için yüzümü Haceri Esved'e çevirip, kollarımı kavuşturmaktan başka yapacak bir iş kalmıyor.

Genç kız, kafasını yazıdan kaldırmadan söze karıştı:

- Büyük baba, senin yanından hiç ayrılmayacağım.

İhtiyar tekrar Moğol elçisine hitap etti:

- Padişah, söyleyeceğin şeyler arasında önemli gördüklerimiz için ve bilinmesinden fayda umduklarımız için sana büyük bir ihsan vermeyi vaat etmiştir. İslam topraklarının ilgisizlik yüzünden kuvvetli bir düşmanın istilasına uğraması tahammül edilmez bir şey olur. Sen de hepimiz gibi bir Müslüman değil misin? Bizi tam vaktinde ikaz edebilecek misin? İşte o zaman hakikaten büyük bir ihsana hak kazanmış olursun.

Elçi derin bir iç çekerek:

- Benim bir şeye ihtiyacım yok, dedi. Bu seyahatim esnasında sarfettiğim büyük gayretlere karşılık, elde etmek istediğim tek şey hakiki Müslümanların hayır duasından ibarettir. Kıyamet gününde Allah benim yüzümü kara çıkarmasın, o kadarı bana yeter de artar bile.

Genç kızın gözlerinde alaycı bir gülümseme belirdi. Elçiye, onun iri vücuduna, altın yüzüklerle dolu ellerine baktı. Çünkü elçi söz söylerken sık sık duruyor ve her kelimeyi tarta tarta söylüyordu.

İhtiyar vakanüvis:

- Peki, öyle olsun dedi.

İhtiyar, uzun kır saçlı, zayıf bir köle, gümüş bir tepsi içinde getirdiği yemişleri ve şekerleri misafirin önüne koydu.

Vakanüvis:

- Bu lezzetli meyvalardan tatmanızı rica ederim, dedi. Bizi ilgilendiren ilk mesele bu Moğollarla Tatarların nasıl bir kavim olduklarıdır. Nerede yaşıyorlar? Sayıları nedir? İyi savaş

ederler mi? Onlar bizim hudutlarımızda, şeytanın dünya yüzüne saldığı yecüç mecüçler gibi gözüküverdiler.

Elçi konuşmaya başladı:

- Moğollar da, Tatarlar da bozkırlarda yaşarlar. Hayatları daima mücadele içinde geçer. Memleketleri geniş, susuz, fakat ot bakımından çok zengindir. Bu sebeple oralarda at, koyun ve deve gibi çok ot yiyen, fakat az su ile yetinen hayvanlar daha çok yetişir.

Vakanüvis, Mahmut Yalvaç'ın sözünü kesti:

- Bizim için önemli olan başka taraf. Moğol ordusunun bizim için bir tehlike teşkil edip etmediğini açık olarak öğrenmektir.

- Eğer Moğol ve Tatarların komşuları için yecüç mecüçlerden daha korkunç bir düşman olduklarını inkar edersem, hem İslamlığa hiyanet, hem de yalan söylemiş olurum.

İhtiyar Mirza Yusuf:

- Allah şerlerinden milletimizi korusun diye dua etti.

- Onlar doğuştan askerdirler. Yüz seneden beri birbirleriyle, kabile kabileye karşı savaş edip duruyorlar. Bugün, herhangi bir Tatar hanının bin kadar atı, muazzam bir sürü koyunu, yarı çıplak her zaman gayri memnun, her zaman aç birkaç yüz çobanı vardır. Bu çobanların kendileri gibi aç karırları ve yine açlıkta anne ve babalarından asla geri kalmayan sayısız çocukları vardır. Han çocuklarının açlığa daha fazla dayanmadığını ve artık hepsinin hiddet naraları attığını görünce emir verir:

“Haydi komşu kabileye hücum edelim. Bu hücumdan hem zengin, hem de tatmin edilmiş bir halde çıkacağımız muhakkaktır.” Ve hemen hepsi birden sefere çıkarlar. Yapılan katliamlar ekseriyetle şöyle tamamlanır: Komşu kabilenin şefi zincire vurulur, bütün hayvanları ve çobanlarıyla toplu bir halde ya bir komşu kabileye veya bir esir tacirine satılır. Bu sırada insana biçilen kıymet dört dirhemden ibarettir.

İhtiyar vakanüvis, sitemli bir sesle:

- Bize bunları niçin anlatıyorsun? dedi. Bu kabile kavgaları ve yahut bunlara benzer hikayelerin ne önemi var? Bizi ilgilendiren, Tatar hakanının orduları, bu ordularda kullanılan silahlar, orduların kuvveti ve savaş kıymetinden ibarettir.

Moğol Elçisi, hiç acele etmeden önündeki tepside bir şe-

ker aldı ve ağzına attıktan sonra:

- Bir dağın tepesine çıkmak için bazen nehirlerin, göllerin veya yol üstüne çıkan tuzlaların etrafını dolaşmak gerekir.

- Hürmetli misafirimiz. Bize etrafında dolaştığın tuzlalardan değil, ancak Tatar padişahından söz açiver.

Mahmut Yalvaç, sözlerine devam etti:

- Allah padişaha ömrünün sonuna kadar elemsiz, kedersiz bir devlet ihsan etsin. Bütün Tatar hanlarının arasında Timuçin hücumlarının şiddetiyle, savaşlardaki başarısıyla, düşmanlarına karşı yaptığı zulümlerle ve kendi taraftarlarına gösterdiği lütuflarla şöhret kazanmıştır. Bir zamanlar bu Timuçin'in başından bir çok felaketler geçmiştir. Anlattıklarına göre daha genç yaşta boynuna bir tahta esaret halkası takılmıştı. İşte o zamanlar bir düşman kabile hesabına çok ağır demircilik işleri yapmak mecburiyetinde kalmıştı. Ayaklarını bağlayan zincirle muhafızını öldürdükten sonra bu esareten kurtulmayı başardı. Senelerce diğer hanları hükmü altına almak için savaştı. Elli yaşına vardığı zaman, bu hanlar onu kağan seçtiler. Onun, en asil hanların sözünden çıkmayacağını ve böylece büyük işler başaracağını ümit ediyorlardı. Fakat Timuçin onları kendi iradesine bağladı: Ve "Allah tarafından gönderilmiş" manasına gelen Cengiz Han adını aldı. Asi kabilelerin hepsini ezdi ve bunların reislerini diri diri kaynar kazanlara attı.

Vakanüvis içini çekti:

- Müthiş bir şey... Korkunç hikayeler anlatıyorsun. Fakat Tatar ordusu hakkında hiçbir şey söylemiyorsun.

Elçi cevap verdi:

- Ben de tamamıyla ve yalnız ordudan bahsediyorum. Cengiz Han büyük kağan seçildiği gün onunla dövüşen bütün Tatarlar bir araya geldiler ve onun sadık ve kuvvetli ordusunu teşkil ettiler. O, bizzat Tatarları bin, yüz ve on kişilik gruplara ayırdı. Bu grupların başlarını kendisi tayin etti. İtimat etmediği hanları değiştirdi. Diğer taraftan göçebe aşiretlere, kendi koyduğu, birbirleriyle muharebe etmeyi, birbirinin malını gasp etmeyi, birbirini aldatmayı yasak eden kanunu öğretmek için memurlar tayin etti. Emirlerine itaat etmeyenlerin cezası ölümdü.

- Cengiz Han'ın töresi, Tatarlar dışındaki kabilelerin talan

edilmesine ve aldatılmasına müsaade ediyor mu?

Mahmut Yalvaç:

- Tabii, diye cevap verdi. O Tatar olmayan bir kavmin mallarını talan etmeyi, onu aldatmayı, kılıçtan geçirmeyi büyük bir bahadırılık sayar.

İhtiyar vakanüvis mırıldandı:

- Anlıyorum. Peki, o basit çobanlar bu hale ne diyorlar? Açlıkları geçti mi?

- Cengiz Han, kendisine katılan kabilelerin bütün dünyada herkesten itibar görecektir kavimler olacağını ve bundan sonra muzaffer manasına gelen Moğol ismini taşıyacaklarını ilan etti. Bütün insanlar, Moğolların esiri olacaktı. Moğol orduları bütün dünyayı tarayacaklar ve kendilerine itaat etmeyen kavimleri zararlı otlar gibi biçeceklerdi. Bundan sonra dünyada yaşama hakkına sahip yegane kavim Moğollardı.

Vakanüvis, ellerini birbirine kavuşturdu:

- Bunun manası, hudutlarımıza kadar dayanmış olan Tatar kağanının bizim Müslümanları da itaate davet etmek niyetinde olduğudur. Ama bizim padişahımızın cesaretli askerlerden kurulu büyük bir ordusu var. Bu ordu arslanlar gibi dövüşür. Ve İslam'ın mukaddes yeşil bayrağını zafere ulaştırmışlardır. Harzem Şahı Alaeddin Muhammed gibi muzaffer bir hükümdarın ve kuvvetli bir Müslüman ordusunun böyle çobanların başı olan bir hükümdara boyun eğeceğini düşünmek deliliktir. Bizim ordularımızın üzerinde peygamberimizin gölgesi vardır ve o gölge bizi daima zafere götürür.

Elçi, tumbul ve yüzüklerle dolu ellerini karnının üzerine kavuşturdu, içini çekti ve gözlerini kapadı:

- Seni daha önce de uyarmıştım. Anlatacaklarımı bir masal zannedeceğini söylemiştim.

- Hayır hayır muhterem misafir, sözlerine devam et. Olağanüstü şeyler olsa ve ne kadar hakikatle ilgili değilmiş gibi görünse de, seni dinleyeceğim.

Genç kız, onun gözlerinin zeka ve cesaretle parıldamakta olduğunu gördü... Fakat elçi göz kapaklarını yorgun bir tavırla tekrar kapadı.

Ve sözlerine devam etti:

- Tatar kağanı, hanların ihtiraslarının dinmediğini ve o basit göçebelerin karınlarının doymadığını, aksine arttığını gördü.

Hükmettiği kavimler, bu sebeple birbiriyle savaşmaktaydılar. Çobanların bir gün gelip de hanlar aleyhine isyan etmesini önlemek ve biriken enerjiyi başka bir hedefe karşı kullanmak için onları yeni bir yöne sevketmeyi düşündü.

En dirayetli hanları büyük bir kurultay halinde topladı. Ve onlara şunları söyledi:

“Büyük bir sefer sizi bekliyor. Bu savaştan en zengin at sürülerini ve sayısız esirleri ganimet almış olarak döneceksiniz. Her tarafınız altınlarla bezenecek. Ben en fakir ve aç çobanları doyuracağım, herkesin atının dizginlerini kıymetli ipeklilerle süsleyeceğim. Herkese sayısız esirler vereceğim. Dünyanın en zengin, en güzel kıtaları bizim olacak. Oralardan elde edeceğiniz savaş ganimetlerini taşıyacak hayvan bulamayacaksınız.”

İlkbahar geldiği ve bozkırlar yeşermeye başladığı zaman Cengiz Han, aç süvarilerini zengin ve tarihi Çin ülkesine sürdü.

Bütün Çin ordularını sildi süpürdü. Binlerce şehri bir kül yığını haline getirerek, bu memleketin üzerinden bir fırtına gibi geçti.

Üç senelik bir savaştan sonra Çin'in yarısını fethetmiş ve ordugahına akıl almayacak kadar çok ve zengin ganimetlerle dönmüştü.

Vakanüvis mırıldandı:

- Allah bizi korusun.

- Sana, bütün bu anlattıklarım belki de bir masal gibi geliyor. Fakat hepsi gerçeğin ta kendisidir.

- Muhterem Mahmut Yalvaç... Senden rica ederim bu büyük ordulara kumanda eden Cengiz Han, nasıl bir adamdır? Onu bana tarif et.

- Hükümdar, uzun boyludur. Ve altmış yaşını çoktan geçmiş olmasına rağmen, çok kuvvetli ve zindedir. Ağır hareketleri ve beceriksiz tavırları ile ben onu bir ayıya benzetirim. Hilekarlığı ile bir tilkiyi andırır. Kını ile onu bir yılan sanırsın. Yırtıcılığı ile kaplana benzer. Sebatkarlığı ve sabrı devede yoktur. Sevindirmek istediklerine karşı gösterdiği lütfekarlıklar yavrularını okşayan vahşi bir dişi kaplanınkine benzer. Yüksek alınlı ve uzun sakallıdır. Sabit bakışlı, sarı ela gözleri bir kedinin gözlerine benzer. Hanlar kadar en basit askerler bile ondan korkar. Bunların arasından onuna, bin kişilik bir

düşman kuvvetine hücum etmek emirini verse, bu on adam hiç düşünmeden derhal düşmanın üstüne atılırlar. Çünkü Cengiz Han nerede ise zafer de onunla beraberdir.

Vakanüvis:

- Ben senelerce yaşadım. Birçok ordunun muzaffer ve cesaretli kumandanlarını gördüm. Fakat senin bana anlatmış olduğun insan gibi insanlara asla rastlamadım. Şimdi eğer mümkünse, Tatar kağanının Çin ülkesini fethettikten ve bütün çobanlarını zengin ettikten sonra nasıl olup da memleketinden bu kadar uzak düştüğünü ve bizim ülkemizin hudutlarına yaklaştığını anlat.

Elçi gözlerini kapadı. Uzun bir sessizlikten sonra, tekrar anlatmaya başladı:

- Büyük kağan tam üç sene ordugahta istirahat etti. Ordularının yarısını hâlâ kendilerini müdafaa etmekte olan Çinlilerin memleketinde bıraktı. Diğer yarısını yanına aldı, çöllerden ve dağlardan aşırarak batı ülkelerine götürdü.

Vakanüvis, kulaklarını açtı, sonra ellerini havaya kaldırdı ve titremeye başladı:

- Çok korkunç şeyler hissetmekteyim, dedi.

Elçi devam etti:

- Hanların ihtirası ve basit ruhlu göçebelerin açlıkları bütün tasavvurların üstündedir. Askerler, hanların ganimetlerin en kıymetli parçalarını kendilerine ayırdıklarını ve fakirlere ancak bu ganimetlerin kırıntılarını bıraktıklarını söylüyorlardı. O zaman Cengiz Han askerlerinin birbirlerini öldürmelerini ve hanlarına karşı isyan etmelerini önlemek için bir çare düşündü ve onları çok uzun bir sefere çıkardı.

- Şu andaki Tatar ordusunun kuvveti nedir?

Elçi uyuklarmış gibi bir sesle:

- Cengiz Han, batı ülkesine on bir tümen askerle geldi. Her tümende on bin Tatar atlısı vardır. Her atlının iki değilse muhakkak bir tane yedek hayvanı da beraberindedir.

Vakanüvis bağırды:

- Cengiz Han'ın bütün kuvveti demek yüz on bin atlıdan ibaret? Padişahımızın kuvveti bunun hiç değilse dört mislidir. Eğer büyük bir savaş için hükmü altındaki bütün kavimleri seferber etse, toplayacağı İslam ordusu hakikaten muazzam ve yenilmez bir ordu olur.

- Ben de bunu Harzem Şahı Alaeddin Muhammed'e böylece söylemedim mi? Tatar ordusu, padişahımızın ordusunun yanında karanlık bir gecede bir kucak duman gibidir demedim mi? Batıya doğru gelen Tatar ordusuna Uygurlar, Altaylar, Kırgızlar, Karahitaylar da katıldı. Ve böylece Cengiz Han kuvvetleri birdenbire arttı. Fakat bunları hesaba katmaya lüzum yok.

Mahmut Yalvaç yorulmuştu, yerinde sallanıyordu. Üzerinde oturduğu halıya uzanmak istedi. Genç kız onun başının altına yumuşak bir meşin yastık koydu ve ihtiyar Mirza Yusufun kulağına eğilerek şunları söyledi:

- Kurnaz tilkinin biri, doğruyu söylemek istemiyor.

- Bütün elçiler böyledir. Elçiler arasında açık kalpli ve doğru sözlü birisini gösterebilir misin?

Bu sırada saray ağası içeri girdi. Oradakiler bir süre derin bir sessizlik içinde beklediler. Derin bir uykuya dalmış olan elçiyi ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Mahmut Yalvaç bir müddet sonra kendine geldi. Ve özür dileyerek yerinde doğruldu:

- Yorgunluğun verdiği şaşkınlık ve sarhoşluk arasında ne söylediğimi pek bilemiyorum. Bütün konuşuklarımızı not etmekle doğru yapmadınız. Bu yazıları saklamaktansa, yakmak daha iyidir.

Saray ağası, sarayın dar koridorlarından geçirdiği elçiyi, önünde atların beklediği küçük bahçe kapısına kadar geçirdi.

Kapının önünde bekleyen yiğitler, yerinde sallanmakta olan Mahmut Yalvaç'ı güçlkle ata bindirebildiler. Doğmakta olan güneşin yarattığı yarı aydınlık içinde atlılar Buhara'nın sokaklarını sessizce geçtiler ve Moğol misafirlerin inmiş oldukları sarayın önüne geldiler.

Bir gün sonra Harzem Şahı Alaeddin Muhammed'in elinden aldıkları mektupla beraber Moğol elçileri, doğruya doğru yola çıktılar. Orada kendilerini ve mektubunun cevabını bekleyen büyük Tatar Kağanı Cengiz Han'a ulaşacaklardı.

BÜYÜK KAĞAN, OKUNAN RAPORU DİNLİYOR

**Cengiz Han, iri ve sağlam yapıydı.
Gözleri kedi gözüne benzerdi.
(Cuzcani-Tarihçi 13. yüzyıl)**

ÜÇ süvari Tatar, yurtları arasında kıvrılmakta olan yollar-
dan büyük bir süratle geçtiler. Sırtlarındaki yün pe-
lerinler, dövüşen bir kartalın kanatları gibi yanlarında uçuşuyor-
du. İki nöbetçi mızraklarını birbirine çatıştırarak atlıların yolu-
nu kesti. Altlılar atlarından inerek sırtlarındaki tozlu pelerinle-
ri beyaz kumların üzerine bıraktılar. Gelenlerin arasından kır-
mızı çizgili elbiseli birisi bağırdı:

- Allah kağanımızın ismini yükseltsin. Önemli bir rapor ge-
tirdik.

Uzaktan atlıların gelmiş olduğunu gören omuzları mavi sır-
malı iki nöbetçi hemen yanlarına koştu.

- Biz büyük kağanın elçisi olarak gönderilmiş olduğumuz
batı ülkesinden geliyoruz. Geldiğimizi haber ver. Benim adım
Mahmut Yalvaç...

Tepenin üzerindeki sarı çadırın ipek perdesi aralandı ve
yan yana dizili sekiz nöbetçinin bir ağzından tekrar ettikleri
emir duyuldu:

- Büyük kağan emretti: Gelsin.

Üç elçi eğildiler. Ellerini göğüslerine kavuşturdular. Ve
kendilerini bekleyen huzura doğru yürüdüler. Bir Çinli köle,
onları sarı çadırdan içeri soktu. Başlarını kaldırmadan ilerledi-

ler ve yerdeki halının üzerine diz çöktüler. Hafif bir ses:

- Konuş, dedi.

Mahmut Yalvaç, gözlerini kaldırdı. Karşısında kızıl ve sert bir sakalla örtülü ciddi ve çatık bir yüz vardı. Omuzlarından aşağıya zengin ve geniş bir pelerin sarkıyordu. İri bir zümrütle bezenmiş olan siyah külâhının altında, yeşile çalan sarı ela gözleriyle huzuruna gelenleri dikkatle süzüyordu.

- Harzem Şahı Alaeddin Muhammed, gönderdiğin hediyelerden ve dostluk tekliflerinden pek büyük bir memnunluk duydu. Tüccarlarının, hükmü altında bulunan ülkelerde serbestçe seyahat etmelerine müsaade etti. Fakat şiddetle gazaba geldiği de oldu.

- Ona oğlum dediğime mi kızdı?

- Devletlü hükümdarımız iyi tahmin ettiniz. Şah o kadar kızdı ki, kafamın bir an omuzlarımın üzerinde sallandığını hissettim.

Cengiz Han'ın yeşile çalan sarı ela gözleri küçüldü:

- Demek öldürüleceğinden korktun?

Ve kağan, eliyle havada sert bir işaret yaptı.

Herkes bu işaretten çok korkardı. Cengiz Han bütün hasımlarını böyle bir işaretle işkenceye mahkum ederdi.

- Ben, Harzem Şah'ın hiddetini dindirmeyi başardım. Sana selam yolladı ve bir de mektup gönderdi.

- Hiddetini dindirdin mi? Nasıl?

Cengiz Han, bu suali hiddetle sormuştu. Ateşli gözleri bazen büyüyor, bazen küçülüyordu.

Mahmut Yalvaç, bütün teferruatıyla Şah Alaeddin Muhammed'in kendisini nasıl kabul ettiğini ve başveziri vasıtasıyla hazırlanan gizli konuşmayı olduğu gibi Cengiz Han'a nakletti. Bunları naklederken, gizli konuşma sırasında kendisine verilmiş olan kıymetli taşları Cengiz Han'ın avucunun içine koydu ve Harzem Şahı ile konuştuklarının hepsini anlattı.

Mahmut Yaıvaç, hiç gözlerini yerden kaldırmadığı halde kağanın kendisine dikkatle baktığını ve gizli düşüncelerini keşfetmeye çalıştığını hissediyordu.

- Bütün duydukların bundan mı ibaret?

- Eğer unuttuğum bazı şeyler varsa beni affet. Ben değersiz bir insanım.

Bir ıslık sesi duyuldu. Kağan memnundu. İri ve ağır eli ile

Mahmut Yalvaç'ın omuzuna vurdu:

- Sen çok kurnaz bir Müslümansın Mahmut, dedi. Benim ordularımın karanlık bir gecede bir kucak dumana benzediğini söylemekle çok iyi etmişsin. Bırakalım da şah bizim hakkımızda böyle düşünsün. Her üçünüzü de bu akşam bekleyeceğim.

Elçiler çadırdan dışarı çıktılar.

Cengiz Han kalktı, uzun ve biraz kamburca görünüyordu. Sırtında kaba siyah kumaştan yapılmış elbisenin belinde enli bir sırma kemer vardı. Ayağındaki güderi çizmelerle ve iri adımlarla çadırı dolaştı, perdeyi açtı. Uzaklaşmakta olan elçilere uzun uzun baktı ve kendi kendine:

- Sefer zamanı yaklaşıyor. Uğurlu günü beklemekten başka yapılacak bir şey kalmadı, dedi.

CENGİZ HAN, HEYECANLI BİR GECE GEÇİRİYOR

CENGİZ HAN, kadınlaşmış Çinliler gibi ısıtılmış yataklarda veya Müslüman tüccarlar gibi kuş tüyünden yapılmış şiltelerde uyumayı sevmezdi. Kağan, uyuyabilmek için sert toprağın vücuduna değmesini isterdi. Bu sebeple ihtiyar Çinli uşağı, onun için yerdeki halının üzerine kalınca bir keçe sermekle yetinirdi.

Kağan, genellikle yatar yatmaz uykuya dalarlardı. Uykusu pek sık gördüğü heyecanlı rüyalarla dolardı. Bu rüyaların neye delalet ettiğini ya Şaman ya da Çinli müşaviri Ya-Liu-Çi-Çay ona izah etmekle görevliydi. Bununla beraber her zaman onların söylediklerini dinlemez, kendisi için menfaatli gördüğü tarafa yorumlardı.

O gün daha şafak sökerken uyanmış, samur kürkünden yapılmış sıcak yorganının altında on binlerce asker ve atlarının halk tarafından kolaylıkla beslenebilmesi için takip edebileceği en uygun yolu, Moğolistan'da bıraktığı beş yüz karısının ve onların çocukları, esirlerinin ve hizmetkarlarının vaziyetlerini düşünüyordu. Seferine hedef olarak seçtiği ülkedeki sayısız casuslarından gelmiş olan çeşitli raporları aklından geçiriyordu. Birbirlerini kıskanan oğullarını da düşünüyor, ayaklarının

ağrısı ve ölüm ihtimali de onu oldukça meşgul ediyordu.

Kağan, üst kapakları tamamıyla kirpiksiz olan gözlerini açtı. Çadırının bir aralığından gözünü dikerek gök yüzüne baktı. Ufkun bir köşesi ağır ağır mavileşiyordu. Yıldızlar sönmüşlerdi. Zaman zaman uzaklaşan, zaman zaman yaklaşan bir nöbetçinin gölgesi dikkatini çekiyordu.

Cengiz Han'ın kafasını bir düşünce sürekli meşgul ediyordu. Batıya doğru büyük bir sefere hazırlandığı şu sırada yaşlı ve şişman bir kadın olan karısı Burte, adeti olduğu üzere ona birtakım akla uygun sözler söylemişti.

Nefes nefese yerlere kadar eğildikten sonra:

- Ordunla dağlar ve çöller aşarak meçhul iklimlere sefere çıkma zamanı geldi. Birçok kavme karış müthiş bir savaş açmak üzeresin. Bir düşman okunun kalbini delebileceğini, bir düşman kılıcının başındaki çelik tulgayı paralayabileceğini hiç düşündün mü? Eğer böyle bir şey olur başımıza ummadığımız büyük bir felaket gelirse, yalnız senin işgal ettiğin bu yere, dört oğlumuzdan hangisi geçecek. Düşünceni önceden herkese bildir, ta ki oğullarımız arasında sonradan bir saltanat kavgası başlamasın.

O güne kadar Cengiz'in önünde hiç kimse, artık ihtiyarlanmış olduğundan ve belki de günlerinin tamamlanmak üzere bulunduğundan bahsetmeye cesaret edememişti. Herkes kendisine büyük, emsalsiz, yeri doldurulamaz bir adam olduğunu söylüyor ve dünyanın onsuz duramayacağını da sözlerine eklemeyi unutmuyorlardı. Yalnız ihtiyar ve sadık karısı Burte, ona ölümden bahsedebilmişti.

Acaba o, hakikaten ihtiyarlanmış mıydı? Hayır! O bunu gizli gizli düşünen ve kendisine hiçbir şey sezdirmemeye çalışanlar karşısında hâlâ çıplak bir aygıra biniyor, dört nal koşarken bir domuzu mızraklayabiliyor, bir taraftan eliyle boğazını sıktığı bir katilin ellerini öbür eliyle ve kolaylıkla zaptedebiliyordu. Onu acizlik ve ihtiyarlıkla itham etmeye kalkışacak herkesi insafsız bir şekilde cezalandırabilirdi.

Bununla beraber sadık ve cesaretli karısı Burte, her şeye rağmen bir veliaht seçmesini teklif etmesinde tamamıyla haklıydı. Dört oğlundan hangisini yerine veliaht tayin edebilirdi. Büyük oğlu iddiacı tabiatlı Cuci, hepsinden daha çok ölümünü beklemiyor muydu? Kırk yaşını aşmış olan bu hırslı evlat,

iktidarın dizginlerini elinden almak ve sonra kendisini aciz ihtiyarların muhafaza edildiği bir yurda atmak arzusu ile yanıyordu. Bunun için uzaklara, ülkenin en ıssız köşelerinden birine gönderilmişti. Onun yanına, Cuci'nin en gizli hislerini ve düşüncelerini babasına bildirecek kabiliyette seçme casuslar konmuştu.

İkinci oğlu Çağatay, babasından ziyade ağabeyi Cuci'nin rakibiydi ve her şeyden çok Cuci'in ölümünü bekliyordu. Bunlar birbirlerine düşman oldukları müddetçe, birbirleriyle çarpışacaklar ve babaları için tehlikeli olmaktan çıkacaklardı. Cengiz Han, oğulları arasından üçüncü oğlu Ugede'yi kendinden sonra tahta çıkarmaya layık görüyordu. Bu müşfik tabiatlı ve endişesiz bir insandı. O, eğlenceli ziyafetleri, doğan avlarını, at koşularını severdi. O, hiçbir zaman bir mezar kazarak babasını bu mezara gömmeyi düşünmezdi. Onun küçüğü olan dördüncü oğlu Tuli Han'ın da tabiatı üçüncü oğluna benzerdi. İkisi de eğlenceye düşkünlüler ve kalpleri ihtiras ateşinden uzaktı.

İşte bu sebeplerden dolayı Cengiz Han, sefere çıkmadan önce üçüncü oğlu Ugeday'ı veliaht ilan etmeye karar verdi.

Bu karar iki büyük oğlunun ihtiraslarını büsbütün kamçılardı ve Cengiz Han o günden sonra suikastlerden, zehirli oklardan, karanlıklarda çadırın perdesini delerek vücuduna saplanacak mızraklardan daha çok korkmaya başladı.

O tarihten sonra Cuci'nin ihtirasları büsbütün artmıştı. Uzaklarda, emrine verilmiş olan öncü kıtalarıyla parlak başarılar elde ederek, askerlerin sevgisini kazanmaya gayret ediyordu. Genç ve kuvvetliydi.

Büyük kağan yattığı yerde durmadan bir sağa, bir sola dönerek ihtiyar karısı Burte'nin söylediklerini ve dolayısıyla kendi ölümünü düşünüyordu. Kıvrık boynuzlu geyiklerin koştuğu, göklerinde iri kartalların uçtuğu bozkırlarda, bu ölümün yaratacağı gürültüyü zihninde canlandırmaya çalışıyordu. Bu gürültünün altında nice nice yiğitlerin kemikleri yatıyordu. O güne kadar nice cihangirler gelip geçmiş ve hepsi için ölüm değişmez bir kader olmuştu. Fakat kendisi, onların hepsinden büyüktü. Onlardan hangisi kendisi kadar geniş toprakları hakimiyeti altına alabilmişti? Onun için ölüm neydi? Söylediklerine göre bazı tabipler ve sihirbazlar demiri altına

çevirecek usuller biliyor ve yapacakları ilaçlarla insana gençliğini iade edebiliyorlarmış. Diğer taraftan, hep bir arada kaynattıkları doksan dokuz otun verdiği kuvvetle ölümün de önüne geçebiliyorlarmış.

Basit bir asker olan Timuçin, bir zamanlar esir olarak boyunda ağır bir tahta boyunduruk taşımış olmasına rağmen, herkes tarafından “gökten indirilmiş” olarak kabul edilmiş değil miydi?

Masmavi olan gökler ebedi olduğu gibi, onun temsilcisi olan Cengiz Han da ebedi olacaktı. Yarından tezi yok, büyük Çinli danışmanı Ye-Liu-Çu-Çay imparatorluğun her tarafına haberciler salmalı ve bütün ilim adamlarını, mucize yaratan insanları harekete getirmeliydi. Çinli taoistler, Tibetli sihirbazlar, Altaylı şamanlar bir araya gelmeli; insanlara kuvvet, gençlik ve ölümsüzlük sağlayacak ilacı bulmalıydılar. Yapacakları emsalsiz hizmete karşı büyük kağan, şimdiye kadar hiçbir hükümdarın hiçbir kimseye vermediği, dünyada eşine rastlanmamış bir ödül verecekti.

Çok heyecanlı olduğu için uzun zaman uyuyamadı. Tam uykuya dalmak üzere olduğu sıralarda ayağının baş parmağında duyduğu hafif bir acı aklını başına getirdi. Birisi ayağını çimdikliyordu. Buna şaşmadı. Göçebeler arasındaki bu eski adeti iyi bilirdi. Başını kaldırdı, fakat gecenin karanlığı içinde hiçbir şey göremedi. Bu işaretin yabancıysa değildi. Daha çok genç olduğu çağlarda bir geyik kadar güzel, ince ve ürkek bir genç kız olan sevgili nişanlısı Burte'nin ayağını o da böyle çimdiklerdi. O tarihlerde bütün aile Day-Seçin'de, müstakbel kayın babasının yurdunda, toprağın üzerine serilmiş olan kecenin üstünde yatardı.

Ayak ucunda oturan kimdi? Onu çağıran kimdi?

Elini ihtiyatla ileri uzattı ve avucunda ince ipekli bir elbisenin yumuşaklığını hissetti. Dolgun vücutlu, dar omuzlu, acaip başlıklı bir kadındı bu. Kim olabilirdi bu beklenmeyen misafir. Kadını kendisine çekti. İnce bir ses yarım yamalak cümlelerle kulağına fısıldadı:

- Ben Kusultu. Sevgili Kusultu. Kulan Hatun ölüyor. Sen gelmek. Sen yadım. Sen güneş, Kusultu ay.

Genç karısı Kulan Hatun'un hizmetçisi kızdı bu. Bu Çinli kıza Kusultu adını kendisi vermişti. Çinli kız bir fare gibi ses-

sizce çadırına girmişti, demek Kulan efendisini çağırıyordu.

Kağan, kürklü çizmelerini ayağına çekti ve yanında uyuyan iki oğlu Ugeday ile Tuli'yi uyandırmamaya dikkat ederek sesizce yurttan çıktı.

KULAN HATUN'UN YURDUNDA

Göreceksin, onlardan daha üstün güller yok.
Kısık gözleri, yırtıcı ve laızgın
bir kurdun gözlerine benziyor.
(Bir Moğol türküsünden)

SESSİZ ve sakın gecede karlı dağların soğukluğu hissediliyordu. Ay, kara bulutların arkasına gizlenmişti. Gökte yer yer yıldızların hafif parıltıları görülüyordu. Çinli kız, efendisinin önünde yürüyor, arkasında yasemin kokusundan nefis bir iz bırakıyordu.

İki gölge birden ayaklandı:

- Dur! Kim var orada?

Çinli kız mırıldandı:

- Kara İrtiş.

Kağan, beyaz yurda yaklaşırken “Bakalım Kusultu bugün bana ne oyun yapacak?” diye düşünüyordu. Kumandanlarıyla yaptığı konuşmaları yarıda keserek her yanına geldiği zaman, kendisini başka bir şekilde karşıladı. Üzerinde fevkalade çiçekler işlenmiş bir ipekli elbise giyerek bir Çinli kıyafetine girerdi. Bazen üstüne kürklü yorganını çeker, ölmek üzere olduğunu söyler, kocaman erkek elini kalbinin üstüne koymasını isterdi. Bazen başını ellerinin içine alır, gözlerinden yaşlar

akıtarak ihtiyar hizmetçisinin söylediği türküleri dinlerdi. Bu türküler Kerulen Nehri'nin yeşil sahillerinde göçebelerin sade hayatlarını anlatırdı.

Çinli kız, beyaz yurdun kapı yerini tutan perdesini araladı ve kağan buradan içeri girdi. Yurdun ortasında ağaç kökleri yanıyor, güzel kokulu bir duman yurdun tavanındaki deliğe doğru yükseliyordu.

Kulan Hatun yere oturmuş, elleriyle dizlerini tutmuş, çekik gözlerini ocağa dikmiş, oradan yükselen alevlerin kızılığında adeta kendisini kaybetmişti. Yerde her zaman görülen ipek halılar kaldırılmış ve onların yerine üç sade keçe yayılmıştı. Denkler bağlanmış, her şey yolcululuk için hazırlanarak bir kenara yığılmıştı.

Kağan eşikte görüldü. Bir kedininkini hatırlatan gözlerinde neşeli kıvılcımlar uçtu. "İşte yeni oyun" diye düşündü.

Kulan Hatun kendine geldi. Yerinden fırladı, başını yere eğdi ve kağanın ayaklarına kapandı.

- Affet beni, ey yeri doldurulamayacak kadar büyük kağan! Affet beni ey asırların yetiştirdiği tek büyük insan. Seni uygunda rahatsız ettim, belki düşüncelerini bozdum, belki kumandanlarının yanından ayırdım. Ben artık burada duramam. Her taraftan, her delikten ölüm beni ve oğlumu kovalıyor, yanıma sadık bir adamımı alarak bir dilenci gibi, beni kimsenin tanımayacağı steplere göçmek istiyorum.

- Biraz daha sabredemez misin? Bana şu Çin çayından bir tas ver bakalım. Biraz senin yanında oturacağım, seni korkutan şeyler hakkında söyleyeceklerini dinleyeceğim.

Kağan ocağın etrafını dolaştı ve yerde serili keçelerden birinin üzerine oturdu. Yurdun tabanına serili olan ipek halılar, etrafı süsleyen üzeri kuş ve çiçek işlemeli perdeler ne olmuştu? Şimdi bu yurt, kırk sene öncekine, basit bir göçebenin çadırına benzemişti.

Kulan tekrar yerine oturdu, hiddetli bir kurt yavrusununki ni hatırlatan kısık ve parlak gözlerini kağana dikti.

Yanında küçük oğlu Kulkan dolaşıyordu. Siyah saçları dipden kesilmiş, kulaklarının üzerinde iki tutam bırakılmıştı. Genç kadın hafif, yalvaran ve kulağa çok hoş gelen bir sesle konuşmaya başladı.

- Hiçbir şeye güvenemiyorum, beni koruyacak kimsem de

yok. Ne babam var, ne de annem. Erkek kardeşlerimden sadece bir tanesi sağ kaldı. O da sade bir asker. Halbuki daha önce binlere kumanda etmişti. O da bir zaman sonra ortadan kaldırılmakla korkutuluyor.

- Niçin ortadan kalkacakmış?

- Bizim bütün kabilemiz, bütün Merkitler kaplan gözlü, yenilmez ve merhametsiz oğlun Cuci'nin askerlerinin kılıçları altında can verdiler. Az sonra Cuci buraya gelecek ve ben babamın, annemin ve bütün ailemin katili olan bu adam ile karşı karşıya yaşamak zorunda kalacağım. Üzerime yıkılacağı belli olan kayadan niçin kendimi korumayayım? Bırak beni, burarlardan gideyim. Gitmek için her şeyi hazırladım.

- Cuci Han, buraya gelmeyecek. O şimdi İrgiz Nehri kenarlarında yeni bir sefere hazırlanıyor ve ben her şeye rağmen yaşıyorum. Bütün dünyanın ağırlığı benim omuzlarımda. Benden başka birisinin korumasına mı muhtaçsın?

Kulan Hatun gözlerinden akan yaşları elleriyle sildi.

- Kardeşin Cemal Hacı'yi bir bölüğe kumandan tayin ettim. Yarın Çağan'a söyleyeceğim. Bu bölüğün vazifesi, seni, yurdu nu ve küçük oğlun Kulkan'ı muhafaza etmek olacak. Benim kanadımın gölgesi altında, korkmaya kim cesaret edebilir.

Kulan, gözlerini indirdi yavaş ve titrek bir sesle:

- Oklar, şahsen seni de tehdit ediyor!..

- Hangi oklar? Söyle, kimin okları? Ve kağan elini Kulan'ın omzuna koydu.

Kulan dudaklarını ısırıldı, toparlandı, sonra birden kaçmak istedi. Kızın saçı bir siyah yılan gibi kilimin üzerinde sürünüyordu. Kağan ayağıyla bu saça bastı ve Kulan'ı olduğu yerde durdurdu. Sonra tok bir sesle tekrar etti:

- Söyle, beni öldürmeyi düşünen kim?

Kulan sırtını yurdun kenarına dayadı:

- Ey büyük, ey eşsiz kağan! Hiçbir devlet, hiçbir ordu seni korkutmuyor. Sert bir anafurun kuru yaprakları dağıttığı gibi, sana karşı koyan her şeyi ezebilirsin. Fakat seni gece ve gündüz her yerde takip eden gizli düşmanlardan kendini koruyabilir misin? Sana sadık olan bir tek insan benim. Seni üzerinde doğduğun o muhteşem güneşin ışıkları altında, parıldayan karlarıyla gözleri alan Altay Dağı gibi seven benim... Sen benim tek koruyucumsun, sen olmasan beni bir çakıl taşı gibi

geçit yollarının üzerine atarlar. Doğru söylemiyor muyum? Sen her şeyi, rüzgarın sesini ve yılanın ıslığını görür, duyar ve anlarsın. Söylediklerimin hepsi doğru değil mi?

Kağan, tuttuğu saçı bırakmadan homurdandı:

- Bana her şeyi anlat, bütün bildiklerini söyle Kulan.

Kulan Hatun'un gözlerinde yeşil ve hain ışıklar tutuştu:

- Steplerin ihtiyar hakimleri, yurdunda yanan ateşi koruyacak ve senin mirasçın olacak kimsenin senin oğullarının en genci olmasını haklı olarak düşünüyorlar. Büyük oğullar büyümüşler, babalarının ellerinden tuttuğu dizgini o ellerden almak için çok acele ediyorlar. İşte bunun için baba, onların çadırılarını kendisinininkinden uzaklara kurduruyor, kendi evlerini kendileri idare etsinler istiyor. En küçük oğlan büyüyünceye kadar efendimiz kendi sürülerini rahat rahat üretebilir. Bütün oğullarına hediyeler verdin, köyler verdin, niçin Kulkan'ı, mirasçılarının en küçüğünü unuttun?

Kağan, Kulan'ın saçını bıraktı, derin bir nefes aldı.

- Ona kendim kadar dikkat ediyorum. İşte bunun için onu veliaht olarak seçmedim. Moğollar bir Merkit'ten doğmuş olan oğlumu sevemezler. Bu sebeple ona itaat etmezler.

Kulan diz üstü çöktü.

- Ama her şeye rağmen, ben seni sevmekten korkmuyorum, sen insanlar içinde teksin, en iyisin, en büyüksün. Sen de bir Merkit'in oğlusun, benim kağanımsın, göklerden gönderilmişsin. Annen, Büyük Delun Moğol değildi, benim kabiledendi, benim gibi bir Merkit kızıydı.

Cengiz Han, soluyarak ayağa kalktı:

- Doğru söylüyorsun. Ama herkes bunları unuttu, hatıraları canlandırmanın hiçbir faydası yoktur. Sözlerini kalbime gömüyorum. Buradan gitmeyi aklından çıkar. Halıları yeniden ser. Askeri mecliste noyanlarla konuştuktan sonra senin yanına geleceğim, benim küçük kurdum, güzel sevgilim, Kusultum.

Ve kağan ağır adımlarla yurttan çıktı.

Kulan ayağa kalktı, kaşlarını çattı, siyah saçlarının örgüsünü düşünceli bir halde bileğine sardı. Hizmetçisine seslendi.

Çinli kız, yurdun duvarına dayanmış uyukluyordu. Kulan küçük ayağıyla kızı dürterek uyandırdı.

- Ne kaba adam. Neredeyse elimi kırıyordu. Yeniden halı-

ları ser... Saç örgülerime biraz at kılı karıştır, vahşi herif hepsini yoldu. Yarın yabancı elçilerine büyük bir yemek veriliyor, bana mavi ipekli, gümüş çiçek işlemeli Çinli elbisesini de hazırla.

KAĞAN PARMAKLARINI SAYIYOR

KAĞAN, çadırın dışında ağır adımlarla dolaşarak “hidetli küçük kurt yavrusu”nun kendisi için söylediklerini düşünüyordu. Birden önünde bir gölge belirdi. Karşılıklı parolalar verildi. Kağan nöbetçinin, kendisini bütün seferlerinde takip etmiş olan eski bir asker olduğunu tanıdı.

- Ne gördün? Ne duydun?

- Orada, uzaklardaki dağlarda birçok ateş yanıyor. Bak, sanki yıldızlardan bir gerdanlık. Bunlar, sürüleriyle buradan dağlara kaçan halkın yaktığı ateşler. Bizim ordumuzdan korkuyorlar.

- Askerler aralarında neler konuşuyorlar?

- Diyorlar ki, az sonra elimizdeki bütün koyunları yiyip biteceğiz. Atlarımız bütün otları yediler, şimdi kökleri kemiriyorlar. Nihayet kılıçlar kan istiyor, diyorlar. Yalnız, büyük kağan bizden daha düşüncelidir, o her şeyi görür, her şeyi bilir. Elbet o bizi bolluk memleketlerine götürecektir, orada doyunca kadar otlayacak olan hayvanlarımızın karnı yine şişecek, diye düşünüyorlar.

- Doğru. Kağan her şeyi görüyor, biliyor, düşünüyor. Koş, binbaşı maiyetinden altı yüz süvariye hemen alıp buraya getirsin.

- Emrin baş üstüne büyük kağan.

- Dur! Çağan'a de ki, onu burada beklerken parmaklarımı yumuyorum, burada bekliyorum.

Nöbetçi eğri bacaklarıyla koşarak tepeden aşağı indi. Kağan hiç hareket etmeden olduğu yerde duruyor ve karanlıklardan yükselerek kulağına gelen sesleri dikkatle dinliyordu. Sonra kendi kendine saymaya başladı. Bir... iki ... üç... dört... Her yüzde bir parmağını açıyordu. Ay, bazen bir buluta bürünerek, bazen karanlıklardan sıyrılarak gökyüzünde ağır ağır ilerliyordu. Tepenin uzaktan etrafını çevreleyen askerlerin yurtları, ayın açılan veya kapanan ışıklarına göre kah gözle görülür hale geliyor, kah karanlıkların içinde kayboluyordu.

Cengiz Han, iki yüze kadar sayarak iki parmağını açtığı zaman yurtlar arasında birtakım gölgelerin koşuşmaya başladığı görülmüştü. Sonra bazı atlılar dört nala stepin sislerine karıştırlar. Bütün ordugahta nara halinde sesler yükselmeye başladı.

- At başına!

Hükümdar tam bir sessizlik içinde saymaya devam ediyordu. Üçüncü yüzü, sonra dördüncü yüzü saydı... Uzaktan sağır fakat gittikçe yaklaşan ve yükselen gürültüler duyuldu. Kağan atlıların dörtlüyle geldiğini biliyordu. Tepeye gittikçe yaklaşan atlılar eteklere geldikleri zaman birdenbire durdular. At kalabalığından yükselen ve genzi yakan bir koku her tarafa yayıldı. Bir an için bütün ordugahı bir toz bulutu kapladı.

Kağan, saymaya devam ediyordu. Kişnemeler ve tepişmeler atların varlığını belli ediyordu.

Cengiz Han tok ve kalın sesiyle bağırdı:

- Çağan, hey Çağan!

Karanlıklardan yükselen bir ses cevap verdi:

- Emrinizi bekliyorum.

- Şimdiye kadar altı parmağımı açtım. Niçin yavaşlıyorsun?

- İki parmağımı daha açıncaya kadar hazır olacağız.

Ay yeniden bir buluttan sıyrıldı, kuvvetli bir ışık yurtların doldurduğu ve Moğolların birden ayaklandığı sahayı aydınlattı. Askerlerden bir kısmı eğerleri yüklenmişti, bir kısmı yurtların yanında bağlı duran atları çekiyordu, bir kısmı ise toplanti için belirtilen yere koşuyordu.

Kağan saymaya devam ediyordu. Yedinci parmağını açtığı zaman arkasında bir ayak sesi duydu. Geriye döndü. İki asker eğerlemiş oldukları atını getiriyorlardı. Atın yeelerinden yakaladı. Üstüne atladı ve ağır ağır tepenin kenarına doğru geldi. Arkasında yedi asker saf tutmuştu, içlerinden birinin elinde taşıdığı bayrak ağır ağır dalgalanıyordu.

Her tarafı kaplamış olan at ve atlı kalabalığı arasında hâlâ hareketler göze çarpıyordu. Bununla beraber Cengiz Han, sekizinci parmağını açmaya fırsat bulmadan herkes yerini aldı. Şimdi her biri yüz kişilik atlı sıra büyük bir intizam içinde sıralanmış duruyordu. Başlarında binbaşı Çağan yer almış ve onun etrafını birkaç muhafız çevirmişti. Cengiz Han bağırdı:

- Çağan, bana gel!

Çağan, tepeye çıktı ve kağanın üç adım ilerisinde durdu.

- Bütün fakir göçebelerin ve ovanın uzun kulaklı tazılarının sığındığı şu dağa gideceksin ve bir tek koyunu bile kaçırmamaya dikkat edeceksin.

Çağan atını çevirdi ve kıtalarına doğru koşturarak emrini verdi.

- Arkamdan gelin...

Kafile, ayın parlak ışıkları altında yüzler bir birini kovalayarak hareket etti. Hükümdar tepenin üstünde duruyor ve içinden saymaya devam ederek parmaklarını birer birer açıyordu. Onuncu parmak açıldığı zaman kafilenin son atlısı da gözden kaybolmuştu.

- Göreceğiz bakalım, o gururlu ve cüretkar Harzem Şahı, böyle bir ordu çıkarabilecek mi? Yakında Buhara'da çarpıştığımız zaman her şey ortaya çıkacak!

KAYBOLAN KERVAN

CENGİZ HAN, Müslüman elçilerine büyük bir kervan donatmalarını emretti. Görünüşte bu kervan, Harzem Şah'ın sahip olduğu topraklara ticaret eşyası götürecekti. Diğer taraftan hükümdar bu kervana Çin seferinden elde ettiği büyük hazinenin bir kısmını da yükledi. Bu para ile mümkün olduğu kadar çok miktarda kumaş satın alınmasını emretti. Bu kumaşları hizmetinde yararlılık gösterenlere hediye etmeyi düşünüyordu.

Mahmut Yalvaç kervanı şahane bir şekilde donattı fakat bizzat Harzem'e gitmeyi reddetti. Kendisi ve iki yol arkadaşı yurtlarında yataklarına uzanmış inliyor ve Buhara'da zehirlendiklerini söylüyorlardı. Kervan beş yüz develikti. Kendilerine tüccar ve komisyoncu süsü veren dört yüz elli adam da bu kervana katılmıştı. Cengiz Han, bunların başına sadık bir adamı olan Ursun adlı bir Moğolu koymuştu.

Kervan, Tiyanşan dağlarını aştıktan sonra huduttaki ilk Müslüman şehri olan Otrar'a ⁽¹⁾ ulaştı. Orada Kervanbaşı Ursun şehrin valisine, Muhammed Şah'ın eli ile yazılmış bir ve-

---

(1) Otrar, Moğol istilasından önce Orta Asya'nın en büyük şehirlerinden biridir. 1219 tarihinde Cengiz Han tarafından tamamen tahrip edildi. Şehir halkının hemen hepsi kılıçtan geçirildi. Sonradan yeniden yapıldı ve adı bir çok defalar Orta Asya tarihinde yer aldı. Bununla beraber, hiçbir zaman eski önem ve zenginliğini kazanamadı. Şimdi onun bulunduğu yerde kaybolan şehrin harabelerini örten eski duvarlar ve toprak yığınları vardır.

sika gösterdi. Bu vesikaya göre, hükümdar Moğol tüccarlarına “memleketin her tarafında serbestçe dolaşmak ve bütün Harzem şehirlerinde hiçbir vergi vermeden alış-veriş yapmak” iznini veriyordu.

Otrar şehri pazarları ile meşhurdu. İlkbaharda ve sonbaharda uzak ülkelerde oturan göçebeler oraya gelirlerdi. Otrar’a getirdikleri koyunları, esirleri, tuzlu derileri, yünleri, çeşitli kürkleri ve halıları, kumaşlarla, çizmelerle, silah, balta, makas, iğne, bakır veya topraktan yapılmış tas, tabak, çanaklarla değiştirirlerdi. Bütün bu mallar Maverainnehir ve Harzem’in muhtelif şehirlerindeki marifetli ustalar ve yardımcıları tarafından hazırlanırdı.

Otrar’a gelen kervan, orada büyük ilgi ile karşılanırdı. Gelen tüccarlar öyle acayip ve kıymetli mallar teşhir ediyorlardı ki, Otrarlılar o zamana kadar bunların benzerlerini görmemişlerdi.... Halk kervanın mallarını sattığı yere kafiler halinde hücum ediyor, madenden yapıldıkları halde ustaca yaldızladıkları için altından yapılmış görüntüsü veren küçük ilah heykellerini, uğur yüzüklerini, vazoları, jaddan yapılmış küçük bibloları, Çin porseleninden yapılmış çaydanlıkları ve çay fincanlarını, sapları ve kınları altından yapılarak kıymetli taşlarla süslenmiş kılıçları hayretle seyrediyorlardı. Bunlardan başka orada siyah tilki ve kunduz derileri, üzerlerine kalın Çin ipekli leri geçirilmiş samur kürkleri vardı. Bunlardan başka akla gelmedik binbir nadir ve kıymetli eşya Otrarlıları adeta şaşırtmıştı. Hemen her yerde kulaktan kulağa aynı şeyler söyleniyordu:

- Tatarlar, Çin sarayının hazinelerini yağma etmişler. Hiç şüphesiz bu güzel elbiselerin üzerinde kurumuş kan lekelerine rastlamak mümkündür. Askerler bu malları çok aşağı fiyatlarla satmış olmalıdırlar, şimdi satıcılar bundan büyük kârlar elde etmek isteyeceklerdir.

- Niçin bizim ordularımız Çin’e gitmiyor? Biz de böyle hazineler elde ederiz.

- Eğer Tatarlar bu güzel eşyaları ucuza satarlarsa Otrar tüccarlarının hali ne olacak? Artık hiç kimse bizim mallarımıza el sürmez.

Stepteki sürülere çobanlık edenler bu düşünceyi kabul etmeyerek başlarını sallıyor ve:

- Bu mallara kimin ihtiyacı var? Bunlardan yapılmış elbiseleri ancak hanlar, beyler, hakimler ve büyük imamlar giyebilir. Bu malları satın alabilmek için şimdi vergileri iki misline çıkaracaklardır.

Otrar şehrinin valisi, Harzem Kraliçesi Türkan Hatun'un yeğeni İnalçık Hayr Han'dı. Maiyeti ile beraber pazardan geçti, kervanın getirdiği malları gördü ve kendisine verilen bazı hediyeleri kabul etti. Gördüklerinden endişeye düşmüştü. Hemen kaleye döndü ve Harzem Şah'a şu raporu yazdı:

"Otrar'a tüccar kılığında gelen bu insanlar tüccar değil, Tatar kağanının casuslarıdır. Çok terbiyesizce hareket ediyorlar. İçlerinden bir Hintli, bana "han" demeye dahi lüzum görmeden ismimle hitap etmek cüretini gösterdi. Ben de kendisini kırbaçlanmasını emrettim... Diğerleri, tüccarlarımızı hiç de işleriyle ilgili olmayan konularda sorguya çekiyorlar. Halktan bir adamla yalnız kaldıkları zaman ise tehdide başlayarak 'arkanızda nelerin hazırlandığından haberiniz yok. Yakında öyle şeyler olacak ki, hiç biriniz onlara karşı duramayacaksınız diyorlar' dedi."

Bu mektubu alınca telaşa düşen Harzem Şahı Muhammed, kervanın Otrar'da tutulmasını emretti. Dört yüz elli tüccar ile kervan başı Ursun, hiçbir iz bırakmadan kalenin zindanlarında kayboldular. Kervanın kıymetli malları ise, Otrar valisi tarafından olduğu gibi Buhara'ya gönderildi ve orada satıldı. Harzem Şahı Muhammed, satıştan elde edilen bütün paraları hazinesine aldı.

Kervan halkından bir tek kişi sağ kalmıştı. O da kaçmayı başararak kendisini Moğol hududuna attı. Orada onu takımı zillerle ⁽¹⁾ bezenmiş bir menzil atına bindirdiler ve mümkün olduğu kadar süratle korkunç haberi Cengiz Han'a ulaştırmasını temin etmek için yola çıkardılar.

---

(1) Cengiz Han, imparatorluğunun başlıca yolları üzerinde menziller kurmuştu. Bu menzillerde her an eğerlenmiş atlar, harekete hazır vaziyette habercileri bekliyordu. Yollardan serbest geçebilmek için posta atlarının koşumlarına küçük ziller konulmuştu.

BİR ELÇİYİ BOĞMAZLAR, BİR ARABULUCUYU ÖLDÜRMEZLER

GÖKYÜZÜNDE ay ilk önce ince bir dilim halinde doğa-
rak toparlaklaştı.

Fakat yeniden incelmeye başlamadan önce, Buhara'ya Tatar hükümetinin gönderdiği yeni bir elçi geldi. Bu halen Harzem hükümdarı olan zatın babası eski Tekeş emirinin oğullarından biriydi. İbn Kefreç adını taşıyan bu elçiye ileri gelen Moğollardan iki kişi eşlik ediyordu.

Muhammed, bu elçiyi kabul etmeden önce Kıpçak beyleri ile uzun uzun müzakerelerde bulundu. Onların fikirlerine uyarak gelen heyetin bütün söylediklerini dikkatle dinlemekle beraber, onları soğuk ve mağrur bir eda ile kabul etmeye karar verdi. Çünkü Cengiz Han'ın bütün düşüncelerini öğrenmek istiyordu.

Elçilik heyetinin başkanı, başı yukarıda içeriye girdi. Kendisine verilen talimata uygun olarak huzura silahsız girmekle beraber, diz çökmedi ve tahrik edici bir eda ile konuştu:

- Batı illerinin hükümdarı! diye söze başladı. Biz buraya Cengiz Han İmparatorluğu'ndan Otrar'a gelen tüccarlara kendi elinle imzalanmış ve mühürlenmiş bir emirname vermiş olduğunuzu hatırlatmaya geldik. Bu emirname ile bizimkilere serbestçe ticaret yapma müsaadesi veriyor, diğer taraftan da

Harzemlilere onlara karşı dostça hareket etmeleri lazım geldiğini bildiri-yordun. Buna rağmen bizi aldattın. Adamlarımızın hepsi öldürüldü ve malları yağma edilci. Böyle bir hıyanetin alçakça bir şey olduğu muhakkaktır. Fakat bu işin suçlusu Müslümanların reisi olunca alçaklık büsbütün ziyadeleşir.

Aniden hiddetlenen Harzem Şahu bağırdı:

- Küstah herif! Böyle konuşmaya nasıl cesaret edebiliyorsun? Tebamdan biri tarafından işlenmiş olan bir suçu ne cesaretle bana atfedebiliyorsun?

- Büyük şah, bu sözlerinle verdiğin emre rağmen Otrar valisinin bir suç işlemiş olduğunu kabul etmiş oluyorsun. Mükemmel! O halde suçlu vali İnalçık Hayr Han'ı bize teslim et. Büyük kağanımız onu gerektiği gibi cezalandırmasını bilecektir. Eğer bu teklifimizi kabul etmeyecek olursan, en cesur kumandanlarının öldürüleceği bir savaşa hazır ol. Çünkü Tatarların attıkları mızrakların, hedeflerini şaştıkları şimdiye kadar görül-müş değildir.

Harzem Şah, bu teklifleri duyunca düşünmeye başladı. Saldonda bulunanların hepsi derin bir sessizliğe bürünmüştü. Çünkü herkes şu anda geleceğin tayin edilmekte olduğunu anlamıştı. Acaba savaş ilan edilecek miydi? Bu arada mağrur Kıpçak beylerinden bir kaç bağırdı:

- Bu küstahı gebertmeli. Bizi tehdide cesaret ha! Ey büyük padişah! Hanlarla ki İnalçık Hayr Han, annenin yeğenidir. Onu bu kâfirlere teslim etmen mümkün mü? Bizim elimizi kana bulamamıza fırsat vermeden emret, bu herifin kellesini alsınlar.

Harzem Şah, bir ölü kadar sessizdi. Dudakları titreyerek konuştu:

- Hayır, sadık hizmetkarım İnalçık Hayr Han'ı size teslim etmeyeceğim.

Kıpçak hanlarından biri ilerledi, Moğol elçisini sakalından yakaladı ve bir hançer darbesiyle bu sakalı keserek elçinin suratına fırlattı. Moğol elçisi İbn Kefreç Buğra kuvvetli ve cesur bir adamdı. Bununla beraber, kendisine yapılan bu ağır hakarete mukabele etmedi.

Sadece:

- Mukaddes kitaplar bize der ki, "Bir elçi ne dövülür, ne de öldürülür." dedi.

Kıpçak hanları bağırdılar:

- Sen bir elçi değilsin. Tatar hanının ayağının tozusun. Sen bir Müslümansın, niçin düşmanımıza hizmet ediyorsun? Sen bir hainsin. Tatarların pıslığısin. Sen vatanına ihanet ediyorsun.

Bu sözler üzerine Kıpçak hanları İbn Kefreç Buğra'nın üzerine atıldılar ve onu hançerleri ile parça parça ettiler, iki arkadaşını da adamakıllı hırpaladılar.

Bu iki kişi perişan bir vaziyette sınıra kadar götürüldü, orada sakalları yakıldı, atları ellerinden alınarak serbest bırakıldı.

CENGİZ HAN HİDDETLENİYOR

KAĞAN o gün bir çok defa dışarı çıktı, ufukları gözledi. Bir şey beklediği belliydi. Çadırın içine girdiği zaman yere yayılı olan ipek halının üzerine uzanıyor ve ağır hareketle keskin gözlü zayıf bir Çinli olan baş müşaviri Ye-Liu-Çu-Çay'ın ⁽¹⁾ verdiği izahatı dinliyordu.

- Dünyayı at üstünde fethetmek mümkündür. Fakat fethe edilen yerler at üstünden idare edilemez. Senin şimdiden ülkenin her parçası için bir şef tayin etmen lazım geliyor. Bu şef hububat depolarıyla meşgul olacak, halktan toplanan vergileri bir yerde biriktirecek ve vergi vermekten çekinenleri öldürecektir. Vergi toplama mıntıklarına iki seçme ve sadık adam göndermelisin. Bunlardan biri şef olur, diğeri de yardımcısı.

⁽¹⁾ Çin başkenti zaptedildiği zaman Ye-Liu-Çu-Çay'ı Cengiz Han'a takdim ettiler. Vaktiyle Çin'de hüküm sürmüş olan Kida Ney hanedanına mensuptu. Ye-Liu-Çu-Çay şiirlerle Çin kanunlarını ve saray usullerini çok iyi bilmekle meşhurdu. Özel geleceğe bakarak tayin etmekteki marifeti Cengiz Han'ın hoşuna gitmişti. Cengiz Han onu istila edilmiş toprakların idaresinde müşavir olarak kullanmak üzere yanına aldı ve Ye-Liu-Çu-Çay, Moğol İmparatorluğu'nun önemli bir devlet adamı haline geldi. Hususi hayatının sadeliği, namusluluğu ve Cengiz'in hiddetini yatıştırılmaktaki mahareti ile şöhret kazanmıştı. Öldüğü zaman evinde yatağından, kitaplarından ve astronomi aletlerinden başka bir şey bulunmadı.

Vergi gelirini arttırmak için ticari muameleler, şarap, sirke, tuz, demir madeni, altın, gümüş ile tarlaları sızlamakta kullanılan su üzerine vergi koymalı.

Cengiz Han:

- Her şeyi çok isabetli düşünüyorsun, dedi.

Mühürdar, Uygur İsmail Hoca mühürü kağana verdi. Kağan Ye-Liu-Çu-Çay'ın önceden hazırladığı fermanı mühürledi.

*

Hiç bir rüzgarın havasını yumuşatamadığı bu öğle vaktinde step sıcaktan kavruluyordu. Ordugah derin bir uykuya dalmıştı. Ovada serbest dolaşan atlar bile birbirlerine sokulmuş, hareketsiz duruyorlardı. Üzerlerine konup kalkan sinekleri kovalamak için başlarını muntazam hareketlerle sallıyorlardı.

Sinek vızıltısını hatırlatan devamlı ve hafif bir ses duyuldu. Sonra bir çingirak sesi kulaklara çarptı. Cengiz Han işaret parmağını kaldırdı ve kalın bir altın küpe sallanan kulağını dışardan gelen gürültüyü daha iyi duyabilmek için sesin geliş istikametine döndürdü.

Çadırdan dışarı çıkarken:

- Bir haberci geliyor, dedi... Hem de yalnız değil.

Daha şimdiden yolun üzerinden bir toz bulutunun yükseldiği görülüyordu.

Üç atlı bütün süratleriyle yaklaşıyorlardı. Siyah yurtlarla dolu olan sahaya kadar geldiler, orada atlardan biri tekerlenerek yere düştü ve üzerindeki süvari toprağa yuvarlandı.

Nöbetçiler atı dizginlerinden tutarak muhafız nöbetçilerinin yanına götürdüler. Sonra geriden gelenleri Cengiz Han'ın huzuruna çıkardılar.

Vücutları sargılarla sarılı iki haberci, kağanın huzuruna geldiler. Şişmiş yüzleri cerahatli bir yara halindeydi. O kadar tanınmaz bir hale gelmişlerdi ki, kağan onlara dönüp sordu:

- Siz kimsiniz?

- Ey büyük kağan. Biz vaktiyle senin binbaşılardan dandık. Şimdi mezardan çıkarak huzuruza geliyoruz. Bizimle alay etmek isteyen Harzem Şah, bir askerin şerefini ve namusunu temsil eden sakallarımızı yaktırdı.

- Peki, İbn Kefreş Buğra nerede?

- Senin emirlerini olduğu gibi cesaretle ve metanetle tekrar ettiği için, Harzem'deki domuzun etrafında uluyan köpekler onu parça parça ettiler.

Ne diyorsunuz? Benim elçimi mi öldürdüler? Benim cesaretle ve sadık İbn Kefreç Buğra'ma mı kıydılar?

Cengiz Han bağırmaya başladı. Yerden aldığı bir avuç toprağı başından aşağı serpti, gözyaşlarıyla ıslanmış olan yüzünü elleri ile yoldu, tırmaladı ve ağır adımlarla ilerledi. Yanında bulunanlar kağanı takip ettiler. Gürültüye uyanan ve işin mahiyetini bilmeyen birçok asker de onlara katıldı.

Kağan, nefes nefese atların bağlanacağı kazıkların önüne gelmişti. Oradaki aygırlardan birini çözdü, üzerine atladı ve kamçılıyarak Mavi Dağ'a doğru giden yola dört nala sürdü.

Ye-Liu-Çu-Tsay ile Cengiz Han'ın oğulları onu dört nala takip ettiler. Bir kayalık dağa ulaştılar. Hükümdarın, üzeri çamurla örtülü bir tepede ayakta durduğu uzaktan görülüyordu. Başındaki külahı çıkardı ve bir bel kayışını boynuna taktı. Bunun manası, Moğollarca "kendisini tamamen Allah'ın iradesine terk etmek" demektir.

- Ey ebedi gök! Sen doğruları kurtarır ve suçluları cezalandırırın, diye bağırdı. O küstah Müslümanları cezalandıracağını. Duyun, öğrenin: Müslümanlar benim elçim Ursun'u ve onunla beraber Harzem'e giden dört yüz elli tüccarımızı öldürdüler. Kervanlarımızdaki bütün kıymetli malları yağma ettiler ve bizimle alay ettiler. Bundan başka bir elçimi, o cesaretle İbn Kefreç Buğra'yı öldürdüler. Onun arkadaşlarından ikisinin sakallarını domuzlar gibi ateşe verdiler. Ve altlarındaki atları da alarak serseriler gibi çöle saldı. Bütün bunları sineye çekecek miyiz?

Tatarlar bağırdılar:

- Biz Müslümanların karşısına götür. Şehirlerini yakalım, kadınları ve çocuklarıyla beraber hepsini kılıçtan geçirip yok edelim. Neleri varsa, sürülerini ve atlarını ellerinden alalım.

Cengiz Han, bağırmaya devam etti:

- Onların yaşadığı memlekette ne büyük soğuklar ve ne de kar fırtınaları var. Sürekli bir yaz içinde yaşıyorlar. Orada kavun, karpuz, üzüm ve pamuk yetişiyor. Çayırlarında senede üç defa ot bitiyor. O katillerin bu güzel memlekette yaşamaları doğru mu? Onların topraklarını ellerinden alacağız, şehirlerini

toprakla bir edeceğiz, yıktığımız şehirleri tarla haline getirerek üzerinde atlarımız için arpa yetiştireceğiz. Burada sadece yurtlarımız ve kadınlarımızla çocuklarımız kalacak. Müslüman ülkesini zaptetmeye hazır mısınız?

Tatarlar bağıldılar:

- Sen yalnız onların nerede bulunduğunu bize söyle. Biz düşmanımızı mahvetmesini biliriz.

- Şamanlara danışmaya lüzum görmeden ordularımı batıya yollamanın zamanı geldiğini hissediyorum.

Bunları söyledikten sonra döndü ve tekrar dağa tırmanmaya başladı. Muhafızları etrafında geniş bir halka çevirmişler ve Kağanı düşünceleriyle baş başa bırakmışlardı.

Cengiz Han yoluna devam etti ve uçurumun kenarında bir ateşin yanmış olduğunu gördü. Ateşin kenarına oturmuş olan bir çocuk küçük bir körükle ateşi hızlandırıyordu. Onun yanında ihtiyar bir Moğol, elindeki kıskaçla tuttuğu kıpkırmızı bir demir parçasını ateşte döndürüyordu. Bir kenarda bir örs ve bir çekiç duruyordu.

Kağan sordu:

- Kimsin sen?

- Ben, Cebe Noyan tümeninin demircisi Hori'yim.

- Orada ne yapıyorsun?

- Oklara uç hazırlıyorum. Öyle uçlar ki, demire çarpsalar dönmeyecekler ve en kuvvetli zırhları bile delecekler. Bu kadar güzel ok uçları hazırlamak faydalı bir şey değil mi?

Cengiz Han:

- Güzel konuşuyorsun, dedi. Peki niçin bu dağ başında çalışıyorsun?

- Dağlarda çok kuvvetli ateşler veren reçineli kökler yetişir. Onların alevleri çok sıcak olur. Sonra buradan, babalarımızın yetiştiği, doğup büyüdüğümüz uzak stepleri ve kamp yerimizi daha iyi görüyorum.

- Neler söylüyorsun? Buradan bizim kamp yerimiz görülmez. Çok uzak çünkü.

- Stepin enginliği her yerde birbirine benzemez mi? Ben doğduğum topraklara doğru bakıyorum ve kalbim hafifliyor.

- Bu çocuk senin oğlun mu?

- Bir küçük Çinli, ama şimdi benim oğlum oldu. Ey büyük kağan, ben senin peşinden Çin'e kadar geldim ve bu çocuğu

oradan getirdim. Onu eyerimin üzerinde yetiştirdim. İşte şimdi benim işlerime yardım ediyor.

- Senin demirhanen nerede?

- Atımın üzerinde. İşte çekiçler. Bu demir parçası da bana örs vazifesi görüyor. Kılıcımı bir torbaya koyuyor ve oğlumun bindiği ikinci atta taşıyorum.

- Atların iyi mi? Kuvvetli mi?

- Onlarla savaşlara katıldığım zamanlardan beri epeyce ihtiyarladılar. Buhara'ya gittiğimiz zaman kendime iyi bir at seçeceğim ve oradan bana yardım edecek esirler getireceğim.

- Eğer iyi döğüşürsen, bir büyük at sürüsü bile elde edebilirsin.

- Şimdi nasıl savaşabilirim? Her tarafım yara içinde. Savaşta işe yarayacak bir halde değilim. Benim yapabildiğim keskin hançerlerle ok uçlarından ibaret büyük kağan. Söyle bana, daha uzun zaman buralarda kalacak mıyız? Cebe Noyan'ın tümeni açlığa düştü ve atlarını yemeye başladı. Artık yola çıkmamanın zamanı geldi. Geçiyor bile.

Cengiz Han solumaya başladı, bu kötü bir işaretti.

- Bana cevap ver Demirci Hori. Cebe Noyan'ın tümeni buradan gideli on iki gün oluyor. Sen onların peşinden gidebilir ve stepte karşılaşacağın çobanlara, Cebe Noyan'ı görüp görmediklerini sorarak onlara yetişebilir misin? Eğer bütün askerlerim senin gibi kampın etrafına dağılırlarsa ordudan eser kalmaz.

Demirci titremeye başladı ve yüz üstü yere kapandı.

- Demirci Hori'yi muhafızların yanına götürün. Tabanına yirmi değnek vursunlar. Aklı başına gelsin. Sonra müfrezeler çıkarsınlar, kampın etrafını dolaşsınlar. Toplanan askerlerin binbaşlıları ile yüzbaşlılarının isimleri bana bildirilsin. Onlara hak ettikleri cezayı vermeliyim.

Demirci kağanın ayağını tutmak istedi, fakat ondan bir tekme yedi. Sonra Cengiz Han, taşlı tepeye yeniden tırmanmaya başladı. Bir ara durdu:

- Burada Gök Tanrı ile konuşacağım ve ondan bize yardımcı olmasını isteyeceğim. Tepenin etrafına nöbetçiler dikilsin ve benim Tanrı ile konuşmamın arasına kimse girmesin.

Cengiz Han tepeye doğru çıkmaya devam etti.

BİR MEKTUP NASIL YAZILIR?

**Cengiz Han, Moğolca'dan başka
dil konuşmaz ve yazı yazmasını bilmezdi.**

(V. Barthold)

AKŞAM üzeri kağan, çadırına döndü ve başlıca kumandanlarını yanına çağırdı. Gelenler arasında pek çok zaferler kazanmış olan gençlik arkadaşları vardı. Bunlar ihtiyarlıktan kamburlaşmış, zayıflıktan kurumuş ve yanakları sarkmış ihtiyar askerlerdi. Aralarında kağanın gözüne girmiş ve içleri yeni başarılar elde etmek arzusu ile yanan çok genç kumandanlar da vardı. Hepsinin bayrağı altında derhal harekete hazır on bin atlı, verilecek emri bekliyordu.

Kumandanlar bir yarım daire halinde yerdeki halıya oturdular. Cengiz Han maharetli Çinli ustaların elinden çıkmış olan altın tahtına yaslandı. Tahtın arkasında birbirine sarılmış iki ejderha resmedilmişti. Pençeleri arasında iri bir inci ile oynayan iki ejderha. Kolların dayanacak yerleri hırslı iki kaplanı temsil ediyordu.

Kağan, Çin imparatorun sarayından alınmış olan bu tahtı bütün seferlerinde yanından ayırmazdı.

Tahtın sağında, Cengiz Han'ın kardeşleriyle iki küçük oğlu Ugeday ve Tuli ayakta duruyorlardı. Solda son ve en genç karısı Kulan Hatun vardı. Kulan Hatun kıymetli taşlarla pırıl pırıl

parlıyordu. Altın bilezikler kollarını dirseklerine kadar kaplıyordu.

Çinli hizmetçiler, sessiz adımlarla hazır bulunanların arkasında dolaşüyor ve onlara çeşitli yemekler, kımız ve kımız şarabı ikram ediyorlardı.

Kağanın solundaki Kulan Hatun'un yanında iki elçi yere oturmuştu.

Bunlardan biri Tangutların Kralı Burkan'ın elçisi Aşağıbu'ydu. Diğer Kuzey Çin İmparatoru Tsin'e karşı büyük bir düşmanlık besleyen ve bu sebeple Cengiz Han'la dostluk tesis etmeye çalışan Güney Çin hükümdarının elçisi General Men Hun'du.⁽¹⁾

Cengiz Han'ın davetlileri altın yemek takımlarına ve kendilerine ikram edilen nefis yemeklere ve içkilere hayran oldular. Büyük emaye tepsilerin içinde kızartmaları getirdiler. Dişi tay ve yabancı eşek etlerinden yapılmış olan bu kızartmaların yanında bir Çinli aşçının hazırladığı nefis tatlılar da vardı.

Kımız, ayran, İran'dan gelen kırmızı şarap, karpuz çekirdeğinden yapılmış olan bir çeşit Çin rakısı ve güney ülkelerine günlerce önce gönderilmiş olan memurların getirdikleri nadir meyvalar ziyafetin başlıca özellikleriydi. Kaplanların kovaladığı yabancı at sürülerinden başka hiçbir canlının uğramadığı bu çorak vadide, bu nimetlerin bir arada bulunması hakikaten şaşırtıcı bir şeydi.

Yurtların ipek perdeli kapılarının arkasından Çinli şarkıcı kadınların söyledikleri şarkılar işitiliyordu. Garip kıyafetlerine bürünmüş dansözler, stepte korkusuz dolaşan ceylanları temsil ediyorlardı. Bunların üzerine hırsla atılan bir panter, oradan tesadüfen geçen bir avcının oku ile vuruluyordu.

Cengiz Han, ziyafetten memnundu. Tahtına yaslanmış ve bir Çinli hizmetkarın kendisine uzattığı tepside aldığı kızarmış et parçalarını keyifle çiğniyordu.

Eline geçen parçaların en iyilerini, iltifat göstermek istediği davetlilerine ikram ediyordu.

Kağan, arada sırada Kulan Hatun'u konuşmaları ile eğlendiren Tangut elçisine kıskanç gözlerle bakıyordu. Elçi,

⁽¹⁾ Men-Hun'un Cengiz Han ve Moğollar hakkında yazdığı notlar olduğu gibi elimize gelmiştir.

Çin'den gelirken stepte yolunu hiç kaybetmemiş olmasına rağmen, başşehrin dar ve karışık sokaklarında kaybolduğunun hikayesini anlatıyordu.

Kulan Hatun keyifli keyifli gülüyordu. Cengiz Han bir koyun budundan kopararak ağzına attığı parçayı çiğnerken Tangut elçisine hitap etti:

- Hükümdarın Burkan, yeni açılacak olan seferde bana yardım edeceğini vaat etti. Müslümanların elçilerimi öldürdükleri ve benim Harzem Şah'ı cezalandırmaya karar verdiğim şu sırada, Kral Burkan atlıları ile ordumun sağ kanadına katılmalıdır.

Kulan Hatun'la giriştiği sohbetin tesirinden kendisini bir anda kurtaramayan Tangut elçisi cevap verdi:

- Tam sefere çıkılacağı sırada elde bulundurduğün kuvvetler sana kafi gelmiyorsa, kağan olmak neye yarar?

Cengiz Han elindeki koyun budunu bıraktı. Yağlı parmaklarını önce keçe çizmelerine, sonra sırtındaki samur kürkün kollarına sildi. Herkes susmuştu. Cengiz hiddetten boğulmuş gibi bir sesle Tangut elçisine bağırdı:

- Hükümdarın adına mı konuşuyorsun? Bana karşı nasıl oluyor da böyle kaba davranıyorsun? Muzaffer ordularımı bir nefeste Tangut topraklarına salmak bana güç mü gelir sanıyorsun? Bugünlerde başka düşüncelerimiz var, onun için şimdilik senin gibi alçak ve sefil Tangutları ortadan kaldırmayı aklıma getirmiyorum. Eğer ebedi olan Gök Tanrı beni düşman oklarından korursa, Harzem Şah'ı ezdikten sonra ordularımı senin hükümdarının üzerine yollayacağım. O zaman senin bu sözlerini hatırlayacağım ve size kağan olup olmadığımı göstereceğim. Ye-Liu-Çu-Çay! Söyle hemen atları getirsinler. Bu alçak herifi de çadırımdan atsınlar.

Aşagabu, kekeleyerek cevap verdi:

- Seni kızdıracak bir şey mi söyledim?

Fakat Çinli uşaklar, onu koltuklamış ve çadırın dışına atmışlardı.

Cengiz Han, kaşlarını çatarak Çin elçisi Meu-Hu'yu çok az içki içtiği için ciddi bir şekilde payladı ve kendisini altı kupa şarap içmeye mecbur etti. Elçi bu emri yerine getirirken bütün davetliler onun şerefine hep bir ağızdan bir şarkı söylüyorlardı. Altıncı kupayı bitirince elçi sırt üstü düştü ve derin

bir uykuya daldı. Cengiz Han bunu görünce birdenbire keyiflendi:

- İşte misafirimiz sızdı... Bu, onun benimle dost olduğunu, bana kalpten bağlandığını gösterir. Onu dikkatle çadırına götürün. Yarın sabah memleketine dönebilir. Gececeği yol üzerindeki valilere emir verin, onu her uğradığı yerde mümkün olduğu kadar uzun zaman misafir etsinler. Şarap içsinsinler, çay ikram etsinler. Bütün istediği yemekleri ikram etsinler. Bütün yol boyunca en iyi flütçüler ona en güzel havaları çalsınlar ve şarkılar söylesinler. Dostumuzun hiçbir şeyi noksan kalmasın.

Çin elçisi, sızmış bir halde huzurdan çıkarıldıktan sonra Cengiz Han, Ye-Liu-Çu-Çay'a hitap etti:

- Elçimin katili Harzem Şahı Muhammed'e bir mektup yazdın mı?

Baş müşavir yavaş bir sesle cevap verdi:

- Büyük ordulara sahip olan iki hükümdar çarpışmaya hazırlandıkları zaman ben gerekli mektubu liyakatla yazabilir miyim? Ben fetholunan topraklar üzerinde tatbik edilecek kanunları tanzim eder ve ancak senin emirlerinin yerine getirilmesine nezaret edebilirim. İşte bu sebeplerle senin benden istediğin mektup, katiplerin en ustası olan Uygur İsmail Hoca tarafından kaleme alındı.

- Nerede öyleyse?

Aynı zamanda hükümdarın mühürdarı vazifesini de gören ihtiyar katip tahta yaklaştı, diz çöktü ve elindeki bir parşömen tomarını başının üzerine kaldırdı:

- Oku!

İsmail Hoca okudu:

“Ebedi olan Gök Tanrısı beni bütün halkların kağanı yaptı. Bu son yedi sene zarfında pek büyük işler başardım. Çok eski zamanlar da dahil, dünyada benim kurduğum devlete benzer bir devlet kurulmuş değildir. Bana itaat etmeyen hükümdarları ben yıldırımla çarparcasına cezalandırırım. Benim ordularımın yaklaştığından haberdar olunur olunmaz en uzak kıtalar bile hemen emrime girer ve sükunete kavuşurlar. Bana karşı niçin saygı ile hareket etmiyorsun? Düşün! Yoksa sen de mi benim hiddetimin yıldırımlarını tecrübe etmek istiyorsun?”

Cengiz Han tahtından indi. İsmail Hoca'nın üzerine atıldı,

yarıda kalan mektubu elinden aldı ve hiddetle parçaladı:

- Bu mektubu kime yazıyorsun? Benimle konuşmaya ehil olan bir hükümdara mı? Yoksa sarı kulaklı bir dişi köpeğin oğluna mı? Düşmanlara böyle mi hitap edilir? Sen de Müslümansın. Onun için bir Müslüman hükümdara mektup yazarken kendini icap ettiği gibi serbest hissedemiyorsun. Yoksa Şah Muhammed'in kendisinden korktuğumu zannetmesini mi istiyorsun?

İsmail Hoca yüzüstü yere kapanmış, korkudan tir tir titriyordu. Kağan onu bel kayışından yakaladı, ayağı ile iteleyerek çadırdan dışarı attı.

Ye-Liu-Çu-Çay yaklaştı:

- Katibin kırışmaya başlayan sakalını göz önüne al. Geçmiş uzun seneler zarfında sana büyük hizmetlerini hatırla. Çocuklarına ve torunlarına okuma ve yazmayı öğretene de odur. Sadık bir adamını böyle cezalandırmamalısın.

Cengiz Han, birden dikildi:

- İsmail Hoca esir mektupları yazıyor. Gurur ve vakarı ile konuşmasını bilmiyor. Oğullarıma ve torunlarıma okuyup yazma öğretmeye devam etsin. Fakat hükümdarlarla konuşmama karışmasın.

Kağan tekrar çadırına döndü. Ve tahtına oturdu. Kolları ile sağ dizini kavriyarak sol topuğunun üzerine oturdu. Bu sırada elinde bir parşömen parçası ile bir katip içeri girdi. Ye-Liu-Çu-Çay ona bir kamyş kalem uzattı. Cengiz Han içinde ateşler doluşan yeşil gözlerini bir köşeye dikmiş susuyordu. Sonra diz çökmüş olan katibe dönerek emir verdi:

- Yaz: "Savaşı sen istedin, istediğin olacak."

Kağan birdenbire kendine gelmiş gibi Ye-Liu-Çu-Çay'ın elinden mavi boyaya bulanmış olan altın mührünü aldı ve mektubun altına bastı.⁽¹⁾ Parşömenin altında beliren mavi izde şunlar okunuyordu:

"Allah göktedir. Kağan toprağa hükmeden, yıldızları parlatan ve hareket ettiren Allah'tan gelmekte ve onun bütün insanlar üzerindeki hakimiyetini temsil etmektedir."

Davetliler, derin bir sükuta dalmışlardı. Bu derin sessizlik-

(1) Kağanın yabancı hükümdarlara gönderdiği namerler mavi boya ile mühürlenir, diğer vesikalarda kırmızı boya kullanılırdı.

ğın içinde savaşta hücumla geçen Moğolların naraları birdenbire yükseldi:

- Ku... Ku... Ku...

Efendilerinin sesini tanıyan Cengiz Han'ın seçme aygırları hep bir ağızdan kişnemeye başladılar. Birkaç saniye sonra ordugahın her yanından kişneyen atların sesleri bunlara cevap verdi.

Parşömeni büyük bir dikkatle eline almış olan Ye-Liu-Çu-Çay'a Cengiz Han:

- Bu mektup hemen gitsin, dedi. Doğru Müslüman ülkelere hududuna. Habercilerin yanına muhafız katın. Üç yüz atlı.

Sonra misafirlerine dönen kağan, neşeli bir sesle:

- Ziyafete ve eğlencemize devam edeceğiz, dedi. Kısa bir zaman sonra gönlümüzü Müslüman şehirlerinde eğlendireceğiz. Daha şimdiden ekilmiş tarlaların atlarımızın terlerinden hasıl olan sisle kaplandığını, insanların kaçıştığını, kementlerle bağlanan kadınların hayvanlar gibi çılgınlık attıklarını ve masmavi gök kubbenin yanan köylerin dumanlarıyla karardığını görür gibi oluyorum.

Gözlerini kıstı, kalın işaret parmağını kaldırdı, bütün ordugahta çınlayan kişnemeleri dinledi. Davetliler birbirlerine fısıldadılar: "Sefer çok yakında başlıyor galiba!" Ve sonra büyük kumandanlara yakışan bir eda ile ellerindeki şarap kupalarını tokuşturarak birbirlerine başarılar dilediler ve geçmiş zaferlerin ve seferlerin hatıralarından söz açtılar.

BEŞİNCİ KISIM

BİLİNMEYEN BİR MİLLETİN İSTİLASI

-1-

KENDİSİNİ MÜDAFAA ETMEYEN ÖLÜME MAHKUMDUR

Moğol istilasından sonra dünya bir
Habeş'in saçları gibi karma karışık oldu.
İnsanlar kurtlara benzediler.

(Sadi, 13. yüzyıl)

CENGİZ HAN'ın kısa ve çok manalı mesajını alan Harzem Şahı Muhammed, pek büyük bir şehir olmasına rağmen yeni başkenti Semerkant'ın etrafının dayanıklı bir duvarla çevrilmesini emretti. Bu yeni kalenin uzunluğu 12 fersahı bulacaktı.⁽¹⁾

Şah bundan sonra memleketin her tarafına vergi tahsildarları göndererek, halktan gelecek üç senenin vergilerini toplamalarını emretti. Halbuki içinde bulunulan senenin vergileri bile pek büyük bir güçlükle tahsil edilebilmişti.

Bundan başka bir de okçu birliklerinin kurulmasını emretti. Atlı olan bu birlikler, ülkenin muhtelif yerlerinde tamamen teçhiz edilmiş bir halde ve yanlarında birkaç günlük yiyecekleri olduğu halde toplanacaklardı.

⁽¹⁾ 84 kilometreye yakın.

Nihayet şah, Moğolların kendilerini gösterdikleri Karahitay bölgesi hudutlarına kadar, Seyhun Nehri'nin sağ sahilinde bulunan bütün köyleri yaktırdı.

Bir çöl haline gelmiş olan bu mıntıkadaki bütün ahaliyi boşalttı. Böylece bu bölgeden geçecek olan istilacı kuvvetlerin barınacak bir yer ve yiyecek bir şey bulmalarını önlemiş oluyordu. Tahrip edilen ve boşaltılan yerlerde oturan halk kendilerine karşı yapılan bu haksız muameleye çok kızdı ve Karahitay'a kaçarak Moğol ordusuna asker yazıldılar.

Harzem'in her tarafında böyle hazırlıklar yapılırken ve asker toplanırken, Harzem Şah Semerkand'da bulunuyordu. Etrafına maiyetini toplayarak büyük camileri ziyaret ediyor, orada şeyhülislamın verdiği vaazları dinliyordu. Camilerin avlularını dolduran büyük kalabalıkların arasına karışarak namaz kılıyor ve heyecanlı dualar ediyordu.

Ejderha senesinin başında (1220) Muhammed bütün kumandanların, asil beylerin, büyük memurların ve din adamlarının hazır bulunduğu bir meclis topladı.

Herkes, Semerkand muzafferiyetinden ve Kıpçaklara karşı kazandığı muharebeden sonra "Yeni İskender", "Gazi Muhammed" adını verdikleri Harzem Şahı'nın herkese kuvvet ve cesaret verecek kararlar alacağından emin bulunuyordu. Büyük bir halının üzerine oturmuş olan meclis üyeleri şahın gelişini beklerken, onun büyük askeri tecrübelerinden bahsediyor, memleketi felaketten kurtaracağından emin olduklarını ifade ediyorlardı.

Timur Melik şöyle diyordu:

- Padişahımız bugün Semerkand kalelerini dolaştı ve yapılan işleri inceledi. Hendek kazmak için her taraftan gelen binlerce işçi ve köle kabilelerini seyretti. Toprak donmuştu, kazma işlemiyordu. Şah kızdı ve bağırmaya başladı:

"Eğer böyle ağır çalışırsanız, kazdığınız çukurlara vahşi Tatarlar ellerindeki kamçılarla sizi doldurabilirler."

Bu sözleri işiten işçilerin kalpleri korku ile doldu. "Cengiz Han'ın bu kadar çok askeri olabilir mi?" diye düşündüler.

Bu sırada Harzem Şah, durgun ve çatık yüzü ile toplantı salonuna girdi. Altın tahtına bağdaş kurdu. Baş imam kısa bir dua okudu. Bu dua şu cümlelerle son buluyordu:

"Allah, Harzem'in mukaddes ve mümbit topraklarını koru-

sun ve padişahımızı daima muzaffer kılsın.” Herkes ellerini açtı ve amin diyerek sakalını sıvazladı. Şah söz aldı:

- Hepinizin yardımına güveniyorum. Herkes kendince en faydalı bildiği tedbirleri burada açıkça söylesin.

İlk söz alan Baş İmam Şihabüeddin Hivaki oldu. Bu çok yaşlı ve çok bilgili adam, “Dinin ve devletin kalesi” unvanı ile anılıyordu.

- Bugün burada, her gün caminin minberinde tekrar ettiğim aynı şeyleri söylüyorum. Peygamberimiz (Allah ondan razı olsun) bir hadisinde “canını ve malını müdafaa ederken ölenler şehit olur” buyurmuşlardır. Bugün herkes kendini gündelik işlerin karanlığından kurtarmalıdır. Yaklaşan tehlikeyi gayret ve sadakat kılıcı ile bertaraf etmek fikrinde birleşmelidir.

Hazır bulunanlar:

- Biz başlarımızı savaş meydanında bırakmaya hazırız, diye bağırıldılar.

Şah sordu:

- Ne tavsiye ediyorsun?

İhtiyar imam:

- Sen büyük bir kumandansın, yeni İskender’sin, dedi. Sayısız askerlerini, Seyhun sahillerine sevketmeli ve orada kafir Moğollara karşı kesin neticeli bir muharebe vermelisin. Düşmanına büyük Asya çölünü geçmekten hasıl olan yorgunluğu gidermeden taze kuvvetlerle hücum etmelisin.

Muhammed gözlerini indirdi, hiç sesini çıkarmadan bir başkasına söz verdi.

Bu bir Kıpçak hanıydı ve şöyle konuştu:

- Düşmanın hududu geçerek topraklarımıza girmesine müsaade etmeliyiz. Çünkü kendi topraklarımızı iyi bildiğimiz için düşmanı mağlup etmek daha kolay olur.

Diğer Kıpçak hanları kalelerin sağlamlığını göz önüne alarak Buhara ile Semerkand’ı kendi talihlerine terk etmeyi teklif ettiler... Onlara göre ordu, Moğolların Ceyhun Nehri’ni geçmelerine ve İran’a girmesine engel olmalıydı.

Hanlardan biri:

- Ben bu vahşi göçebelere tanırım, dedi. Memlekete ayak bastıktan sonra, her şeyi yağma edecekler, fakat buralara yerleşmeyeceklerdir. Atları gibi onlar da şiddetli soğuklara ve

kışlara alışmışlardır. Eğer Moğollar bizim topraklarımızı işgal ederlerse, birinci vazifemiz padişahımızı korumaktır. Hindukuş Dağları'nın arkasına çekilir, Gazne'de yeni ve büyük bir ordu toplarız. Eğer mecburiyet hasıl olursa Hindistan'a çekilebiliriz. Bu müddet zarfında aldıkları ganimetlerden doymuş olan Moğollar tekrar steplerine dönerler.

Timur Melik homurdandı:

- Bu, alçakça bir düşüncedir.

Muhammed, oğlu Celaleddin'e hitap ederek:

- Sen ne teklif ediyorsun?

- Ben senin askerim, emrini bekliyorum.

- Ya sen Timur Melik?

- Hücum eden asker kazanır. Eğer kendini müdafaa etmekten başka bir şey düşünmüyorsa çürümüş demektir. Cesaretle hareket eden zayıf insan en vahşi kaplanları bile yener. Sadece bir köpek, kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırarak dağların arakasına sığınmayı, düşmanla karşı karşıya gelmeye tercih eder. Beni niçin sorguya çekiyorsun? Uzun zamandan beri senden rica ediyorum. Bırak beni, Tatar müfrezelerinin girdikleri bölgelere gideyim diyorum. Ok atmakta ve kılıç kullanmaktaki ustalığımı kavgada göstermek istiyorum.

Muhammed cevap verdi:

- Pekala öyle olsun. Biraz sonra geçitlerdeki karlar kalkar ve düşmanlarımız dağlardan Fergane ovalarına inerler. Sen de orada kılıcının keskinliğini Moğolların kellelerinde denerisin. Seni Hocent şehrindeki kuvvetlerin kumandanlığına tayin ediyorum.

Herkes başını önüne eğdi ve ellerini kavuşturdu. Şahın açık sözlü Timur Melik'e içerlediği belli olmuştu. Timur sözlerinde ihtiyatsız, fakat muharebede çok cesaretliydi. Harzem Şah'ın sözlerini hiçbir zaman dalkavukça cümlelerle kesmezdi. Hocent'te çok küçük bir kıta vardı. Timur Melik gibi tecrübeli bir kumandanın bu kadar önemsiz bir kıtanın kumandanlığına getirilmesi, onun için şerefli bir tayin sayılamazdı. Bu arada Timur Melik'in sözlerinde pek de gizlenmemiş olan bir kinaye mevcuttu. Bu sebeple Muhammed ilave etti:

- Timur Melik, savaşta sadece taarruz edenlerin kazandığını söylüyor. Savaşta kör bir cesaretle değil, düşünceye ve muhakemeye ihtiyaç vardır. Hiçbir şehri bırakmayacağım, hiçbi-

rini müdafaadan mahrum etmeyeceğim. Ben de kalın koyun pöstekilerine bürünmüş olan Moğolların bizim sıcaklarımıza uzun zaman tahammül edemeyeceklerine ve buralardan çekilip gideceklerine inanıyorum. Bizim savaşçı olmayan halkımızın sığınacakları yerler kuvvetli kalelerimiz ve...

Mabeyinciler hep bir ağızdan bağırdılar:

- Senin kuvvetli elin ve sağlam düşüncelerin var.

Muhammed:

- Evet, dedi, benim idare edeceğim ordu, Tatarların yolu üstünde korkunç ve sarsılmaz bir kaya gibi duracaktır. Bizim İnalçık Hayr Han, büyük bir cesaretle beş aydan beri Moğolların muhasara ettiği Otrar'da esaretle dayanmıyor mu? Bütün hücumlara mukavemet etmesinin sebebi zamanında kendisine yirmi bin Kıpçak göndermiş olmamdır.

Hazır bulananlar bağırdılar:

- Kahraman Hayr Han!

- Tecrübeli ve sözlerine inanılır kimseler, Tatar kuvvetlerinin benim ordumun yanında karanlık gecedeki bir avuç duman kadar önemsiz olduğunu söylediler. Onlardan niçin korkayım? Semerkand'da yüz yirmi bin asker, hesapsız gönüllü ve en korkunçlarından yirmi muharebe fili bırakacağım. Buhara, elli bin kahraman tarafından müdafaa edilecek. Bunlardan başka hemen bütün şehirlere yirmi ile otuz bin arasında asker gönderdim. Bütün bu kalelerin etrafında bir sene eğlenecek olsa, Cengiz Han'ın ordusundan ortada ne kalır? Kendilerine bir yardım da gelmeyeceğine göre, ellerindeki kuvvetler yaz güneşine tutulmuş karlar gibi eriyecektir.

Herkes bir ağızdan:

- İnşallah... İnşallah, diye bağırdı.

Şah devam etti:

- Bu esnada ben İran'dan yeni kuvvetler toplayacağım. Bu taze kuvvetlerle, Tatar ordusunun artıklarını öylesine ezeceğim ki, torunları ve torunlarının torunları bir daha İslam topraklarına adım atmak cesaretini kendilerinde bulamayacaklardır.

Hanlar yine bağırdılar:

- İnşallah, inşallah, işte mağlup edilmesi mümkün olmayan bir hükümdara yakışan sözler.

Bu sırada baş mabeynci şaha yaklaşarak bir not verdi. Bu

notu Moğol hatlarını güçlükle geçen bir dilenci derviş getir-mişti. şahın Otrar'a yardıma gönderdiği yirmi bin Kıpçak'ın ihanet ederek düşman saflarına geçtiği bildiriliyordu. Gelen haberin önemli bir şey olduğunu anlamış olan herkes şahın yüzüne bakıyor ve haberin iyi mi, kötü m  olduğunu sezmeye çalışıyordu.

şah, kaşlarını çattı ve mırıldandı:

- Artık zamanı geldi! Gecikmeye imkan yok, diyerek ayağa kalktı ve imamın duasını dinledikten sonra harem dairesine istirahatete çekildi.

KURBAN KIZIK ASKER OLUYOR

HEY, Kurban Kızık, hey oğlum! Bundan sonra toprakla uğraşmayacaksın. Harzem Şah seni ordusunda kumandan olarak kullanacak.

Bir yiğit, atından inmeden elindeki kamçının sapı ile bir köylü kulübesinin kapısını vuruyordu.

Kurban'ın ihtiyar, zayıf ve kambur annesi, sebze bahçesinden topallayarak gelirken:

- Bu üstümüze gelen yeni felaket de ne oluyor, diyordu.

- Bana Kurban'ı çağır! Günün bu vaktinde uyku çekilir mi? Herhalde bozayı fazla kaçırıp sarhoş olmuş olacak!

İhtiyar kadın:

- Bizim bozayı düşünecek halimiz mi var, diye mırıldandı. Kurban bütün gece su başını bekledi. Sonra bahçeyi suladı, sıralarını beklemek istemeyen komşularla kavga etti. Şimdi Kurban'ın her tarafı çürük içinde, dinleniyor.

İhtiyar kadın kulübeye girdi, Kurban da bu sırada ortaya çıktı. Perişan bir haldeydi. Gözlerini oğuşturuyor, korkulu gözlerle demiri kır bir ata binmiş olan süslü elbiseli atlıya bakıyordu.

- Selamünaleyküm Bey Yiğit! Beyiniz ne istiyor?

- Harzem Şah, seni atınla, kılıcınla, mızrağınla Yecüc Me-

cüclere karşı savaşmaya çağırıyor.

Kurban, ikiye bükülmüş, sırtını kaşıyor ve boynunu uzatıyordu.

- Bey Yiğit! Benimle alay etme. Ben asker olabilir miyim hiç? Ben elimde ekmek ile çorba kaşığından başka bir şey tutmamam.

- Bu ne benim, ne de senin işin. Hakim bana bağlı olan bütün köy muhtarlarına haber vermeme emrediyor. Bütün köylüler toplanacaklar. Atı olan atını, devesi olan devesini alacak. Dikkat et! Yarın beyinin yanında hazır bulunacaksın. Bu emre itaat etmeyenler idam edilecek. Anladın mı?

- Dur Bey Yiğit, anlat bana bu Yecüc Mecüc dedikleri nedir?

O zamana kadar bindiği atı kamçulamış olan atlı bu suale bir cevap vermeden uzaklaşıp gitti. Arkasından bir toz yükseldi ve yavaş yavaş dağıldı.

- Oğlum Kurban, bu beyler yine ne istiyorlar? Sana ne ihtiyaçları varmış?

- Herhalde bir şeye kızmış olacaklar. Benim al kısrağın halini görseler de, beni herhalde hakimın yanına çağırmaslardı.

Kurban, tarlanın yanında otlamakta olan al kısrağın yanında duruyordu.

Yakın bahçelerde çalışan köylüler bağırarak Kurban'ın yanına koşuştular:

- Hey Kurban Kızık! Ne var? Ne oluyor?

Kurban hiçbir cevap vermedi. Yediği dayağın acısı henüz geçmemişti, vücudunun her tarafı ağrıyordu. Kısrağını okşadı, yelelerini karıştırdı ve sırtını sıvazladı.

Komşular:

- Kurban, bizim kusurumuza bakma! Bilirsin ya, köpekler ilk önce bir kemik için birbirleriyle boğuşurlar, sonra da güneşte yan yana ve dostça ısınırlar. Su işi ortaya çıktı mı, kardeşler bile vahşi hayvanlar gibi birbirlerinin boğazına atılır. Ne oldu, bize söyle! Bu yiğidi sana niçin göndermişler?

Kurban kısık bir sesle:

- Savaş! dedi.

Şaşkın bir hale düşen dört köylü hep bir ağızdan:

- Ne diyorsun, dediler. Savaş mı?

Birisinin akli birdenbire başına gelerek sordu:

- Ne savaşı olabilir? Harzem Şah, dünyanın en kuvvetli pa-

dişahi, gölgesi bütün dünyayı tutmuş. Onunla savaşmaya kim cesaret edebilir?

- Sonra bizden ne istiyorlar? Biz savaş yapabilecek insanlar değiliz ki. Biz sadece beylerin elimizden aldığı buğdayı yetiştirmesini biliriz. Doğrusu onların da bizi rahat bırakması icap eder.

- O gelen yiğit ne söyledi?

- Topraklarımızı müdafaa için herkes savaşacak dedi. Bir atı veya devesi olan herkes beyin yanında toplanacak dedi.

- Ben çocuklarımı ve karımı alarak ya dağlara, ya da bataklıklara kaçırım. Benim savunacak neyim var? Bu tarlalar mı? Bunlar bizim değil, beyler kendi yiğitleriyle bu topraklar için çarpışsınlar.

- Harzem Şah'ın Kıpçaklardan meydana getirdiği büyük bir ordusu var. Onlara bol para veriliyor. Savaşmak onların işidir. Şimdiye kadar bize karşı savaşıp hayatımızı berbat ettiler, bizi mahvettiler. Şimdi işler sıkıştı, bize başvuruyorlar.

- Hey, buraya bakın! İşte bir kara haber müjdecisi daha geliyor.

Yolun tozları arasında birkaç atlı hızla yaklaşıyordu. Onları, iri tekerlekleri gıcırdayan dört araba takip ediyordu. Hep beraber Kurban'ın kulübesinin önünde durdular.

Ellerinde uzun ve beyaz değnekler bulunan birkaç hizmetkar arabalardan indi. Atlılardan biri:

- Yaklaşın! dedi. Kurban ve arkadaşları bu emre itaat ettiler, ellerini önlerine bağlayarak saygı ile eğildiler.

- Beni tanımanız lazım. Ben bu kazanın hasibiyim. Vergileri topluyorum. Baş haznedar Mustafa bütün hasiplere emir yolladı. Memleketimizi savaş tehdit ediyor. Dinsiz Tatarlar bize hücum ediyorlar. Eğer topraklarımızı istila ederlerse herkesi kılıçtan geçirir, bütün hayvanları ve buğdayı alıp götürür ve bizi çırılçıplak bırakırlar.

Kurban'ın ihtiyar anası:

- Biz zaten çırılçıplak değil miyiz, dedi.

Hasip sözüne devam etti:

- Düşmanlarımız buralara kadar gelirlerse ilk önce başlarımızı keserler. Beş yüz bin askeri teçhiz etmek ve doyurmak için çok paraya ihtiyaç var. Sonra padişah vergilerin toplanmasını emretti.

- Biz vergilerimizi ödedik.

- Siz, bu senenin vergisini verdiniz. Şimdi gelecek senenin vergisini ödeyeceksiniz. Hemen ödemek lazım. Birinciden başlayalım. Bu ev kimin?

Kurban Kızık:

- Benim, diye atıldı. Ne vereceğim? Yumurtlamayan bir tavuktan başka bir şeyim yok ki!

- Ben sizin ne söyleyeceğinizi önceden bilirim. Hepiniz aynı şeyleri söylersiniz. Hey çocuklar kulübeyi, bilhassa erzak ambarını iyi araştırın.

Dört yiğit avluyu geçtiler, ambarı ve sebze bahçesini gözden geçirdiler ve elleri bomboş geri döndüler. İçlerinden birinin elinde bir tavuk vardı.

- Sana iki gün müsaade. Bugün elli sopa yiyeceksin, bana bir çuval buğday getirinceye kadar her gün bu ceza tekrar olunacak. Sonra elindeki toprağı, orduya yardım etmekten çekilmeyecek olan senden daha çalışkan başka bir çiftçiye vereceğim.

Kurban Kızık, yere kapandı:

- Şahın her emrini yerine getireceğim. Atıma binip Yecüc Mecüclerle savaşmaya gideceğim. Çalışacağım, yolları ve köprüleri tamir edeceğim. Beni çocuklarımın gözü önünde dövme, elimde zerresi bulunmayan buğdayı da benden isteme. Hamam böcekleri gibi yaşayan bir ihtiyar anamla dört çocuğum var. Onları nasıl geçindireceğimi bilmiyorum. Bana merhamet et ey büyük hasip!

Bu cesaretli sözlerden sonra kendisi de hayret ederek hasibin ayaklarına sarıldı.

Kendini bir böcek kadar küçük hissediyor ve al kısırağını aç bir köpek gibi görüyordu.

- Kurban Kızık, senin iyi bir adam olduğunu görüyorum. Bilirsin ki Allah insanları çeşitli basamaklar halinde yaratmıştır. Her şeyin üstünde şah vardır. Sonra beyler gelir. Sonra tüccarlar, nihayet işçiler gelir. Herkes kendine ayrılan vazifeyi başarmalıdır. Şah emreder, öbürküler itaat ederler. İşçiler ne yaparlar? Beyler ve şah için çalışırlar, onlara istedikleri kadar buğday hazırlarlar Bugün seni dövmekten vazgeçiyorum. Vaktim yok. Ama dikkat et. Yarın muhakkak geleceğim.

Hasip atını mahmuzladı ve birden uzaklaştı.

Atlıların kaldırdığı toz ortadan kalkıp da komşular da evlerine döndükten sonra Kurban Kızık, harekete hazırlanmaya başladı.

İlk önce camiye molların yanına, sonra büyük yolun köşesindeki tüccarın dükkanına gitti. Oraya gelip gidenlerin sözlerini dinledi. Beyin doğru söylediğini anladı. Herkes meçhul bir düşmana karşı savaş edileceğinden bahsediyordu. Bu düşman doğudan geliyor deniyordu. Belki de bunlar göçebe Kırgız, Karahitay veya Uygurlardan ibaretti.

Söylentilere göre düşman askerleri normal adamların yarı boyundaydılar, kılıçtan ve oktan korkuları yoktu. Bu sebeple onlara mukavemet edilmesi faydasızdı. Onlardan korunmanın çaresi ya şehirlerin yüksek duvarları arkasına sığınmak ya da bataklıklara kaçmaktan ibaretti. Kurban eve döndüğü zaman çok düşünceliydi. Önce kırsağını doyurmak için cugar kökü ile samanı ince ince kıydı. Sonra paslanmış bir orağı bir sırığa bağladı, bununla kendisine bir mızrak yapmayı düşünüyordu. Sonra demirciye yardıma gitti. Şah'ın emri üzerine Buhara'ya hareket etmeden önce birçok köylü demirci dükkanında toplanmıştı. Kurban ihtiyacını karşılamak için dokuz dirhem bakkır aldı. Bununla kendisi için birkaç parça koyun eti satın alabilecekti.

Akşam olunca, bütün gün beyin topraklarında çalışan Kurban'ın karısı eve döndü. Bir tencere dolusu ciğer çorbası yaptı ve kuyruk yağlı bir börek pişirdi.

Herkes toprak çanakların etrafına toplanarak sessizce yemeye başlayınca, Kurban ailenin reisi sıfatıyla etrafında toplanan herkesi gözden geçirdi.

İşte ağarmış saçları ve işten bükülmüş beli ile ihtiyar annesi. Onun siyah ve parlak gözlü, pembe tenli, şakrak kahkahalı genç ve güzel bir kadın olduğu zamanı hatırladı. Su içinde yüzen tarlada kızgın güneşin altında durmadan çalışmak, ağır cugar ve kuru dal demetlerini sırtında taşımak, onun sırtını kamburlaştırmış ve omuzlarını çökertmişti.

İşte karısı da solmak üzereydi. Tatlı ve güzel yüzünde derin çizgiler belirmişti. Bütün gün sabahtan akşama kadar tezgah başında, toprakta oturuyor ve mümkün olduğu kadar çok

bez dokumaya çalışıyordu. Elleri bir ihtiyar kadınıninki gibi sertleşmiş ve parmakları düğüm düğüm olmuştu.

Dört çocuğu yan yana oturmuşlar, mümkün olduğu kadar çok çorba içmek için acele ediyorlardı. Anneleri onlara birer küçük parça et vermişti. En büyükleri olan Hasan, henüz on bir yaşındaydı. O da Buhara'ya gitmek, bu güzel ve büyük şehri görmek, ayrıca babasının keskin bir kılıç, ince bir mızrak ve yuvarlak bir kalkan kuşandıktan sonra, güzel bir at üzerinde dolaştığını seyretmek istiyordu.

Ondan sonra üç çocuğu daha vardı. En büyükleri olan kız daha şimdiden yüzünü, sırtındaki şalın bir ucu ile örtmeye başlamıştı bile. Öbür ikisi ise daha çok küçüktüler. Omuz omuza vermiş, yüzlerine bulaştırdıkları çorbayı iştahla yiyorlardı. Onların hali ne olacaktı?

Kurban bütün gece uyumadı. Kendisinin bulunmadığı günlerde evin nasıl idare edilmesi lazım geldiğini karısı ile uzun uzun konuştu. Ekinlerin sulanacağı zamanı tartıştı, hasat vaktinde komşuları yardıma çağırmasını tavsiye etti. Hizmetlerinin karşılığını o gün ödemesini tembih etti.

Kadın sordu:

- Ya Yecüc Mecücler buraya gelirlirse? Nereye kaçabiliriz? Sonra birbirimizle nasıl buluşuruz?

Kurban karısını teskin ediyordu. Nasıl bu meçhul düşman İslam devletinin kalbi olan Buhara'ya kadar gelebilirdi? Büyük bir ihtimal ile Harzem Şah ordusunu toplayarak Kıpçak topraklarına sevk edecek ve düşmanları stepte mağlup edecekti. O zaman Kurban üzeri kıymetli savaş ganimetleri ile yüklü ikinci bir atı yedeğine alarak eve dönecek ve bu ganimetleri aile fertlerine hediye edecekti.

Kurban şafakla yatağından kalktı, yakındaki koruya giderek kısırağın sırtını kuru dallarla doldurup, eve döndü. Getirdiği odunları yardı, duvarın kenarına muntazam bir şekilde yığıdı. Karısına ve annesine, içinde biraz cugar ile tohumlukları gizledikleri, etrafı kille sıvanmış ve üstü samanla örtülmüş olan çukurdan kimseye bahsetmemelerini bir kere daha sıkı sıkı tembih etti.

Ellerindeki bu ihtiyat, dönünceye kadar onları idare edebilirdi. Annesi ve karısı:

- Sen yolda nasıl idare edeceksin? diye sordular. Ne ekmeğin var, ne de paran. Açlıktan atınla beraber bir hendeğe düşüp ölürsün. Cugarı sen götür.

Kurban:

- Merak etmeyin, dedi. Yol yiğidi doyurur.

SAVAŞ BAŞLAMIŞTI

KURBAN KIZIK, kendi yaptığı mızrağı eline alarak yola koyuldu. Nereye gitmesi gerektiğini öğrenmek için beyin yanına gitti. Kahya onu iyice payladı. İnanç Han maiyetindeki atlılarla beraber çoktan yola çıkmıştı. Geç kalanların ona Buhara'ya giden büyük yolda ulaşmaları lazımdı.

Bütün yollarda atlı ve yaya köylü kabilelerine, üzerine eşyalar ve çocuklar yüklenmiş arabalara rastlanıyordu. Kadınlar ve ihtiyarlar, ağlayıp feryat ederek yollarına devam ediyorlardı. Kabilelerin istikameti birbirlerinden ayrıydı, bir kısmı büyük şehirlere doğru, bir kısmı güneydeki dağlık bölgeye doğru gidiyordu.

İlkbaharın ilk günleriydi. Tarlalardaki ekinler yeşermişti. Güneş daha şimdiden etrafı yakmaya başlamıştı. Yolların üzerinden kalkan kesif toz bulutları, nereye gittiklerini bilmeyen insan kabilelerini boğucu bir sise buluyordu. Köylerin civarında kurulan demirci dükkanlarından çekiç sesleri geliyor, silahlı insanlar ya bir atı nallatmak, ya bir mızrak veya itina ile yapılmış bir kılıcı satın almak için birbirleriyle tartışıyorlardı.

Ertesi gün akşam üzeri, Buhara şehrinin kenar mahalleleri uzaktan gözüktüğü zaman, Kurban üzeri torbalar ve heybelerle yüklü bir eşeğin yanında yürüyen kara gözlü ve uzun saçal-

lı bir dervişle ahbap olmuştu. Derviş durmadan ilahiler okuyor, kafirlere karşı savaşa gideceklere başarılar diliyordu. Yol-
da rastladıkları bazı kimseler dervişin keşkülüne bazen birkaç
avuç darı, bazen bir parça ekmek atıyorlardı.

Gece olduğu zaman şehrin etrafında yüzlerce ateş yandı. Kurban arkadaşlarını takip ederek içinde: “Hu.. Hu.. Hu.. Hu!..” sesleri yükselen büyük bir binanın önüne geldi. Burası kapısı bütün dervişlere açık olan bir tekkeydi. Şeyhlerden, dertlerine deva aramaya veya savaş günlerinde manevi yardımlarını istemeye gelmiş pek çok kimse ile dolu idi. Sihirbazlıkta da usta olan bazı dervişler bunlara dualar okuyor, muskalar veriyorlardı.

Kurban kısrakını bir kenara bağladı, ateşlerin etrafını do-
landı, kısrak ve eşek için biraz saman tedarik etti. Derviş elin-
deki ekmekleri ve keşkülünde pişirdiği un çorbasını dostlarıyla paylaştı.

Kurban, “Yol yiğidi doyurur” dediğini hatırladı.

Bütün geceyi, hiç uyumadan ve atını dizginlerinden tutarak ateşin başında geçirdi. Çünkü anlattıklarına göre en kötü, topal bir at bile ateş pahasına satılıyordu. Şimdi herkes Buhara’dan uzaklaşmak, meçhul düşmanın ulaşmasına imkan olmayan İran’ın dağlık mıntıklarına veya Hindistan’a göç etmek istiyordu.

Sabaha doğru derin bir uykuya dalmış olan Kurban, birisinin dizginleri kestiğini ve al kısrakı yanından alıp gittiğinin farkına varamadı.

Derviş onu:

- Allah, savaşa gitmek için yola çıkmış olan bir askerın atını çalan hırsız elbette cezalandırır, diye teselli etti. Şu anda Allah beni de, bu fakir Hacı Rahim’i de cezalandırıyor. Çünkü hırsız benim ihtiyar eşeğimi de çalmış. Şimdi artık Buhara’ya, bu zengin ve güzel şehri rahat rahat gezeceğimizi düşünerek kendimizi teselli edebiliriz, dedi.

Kurban mızrağını omzuna aldı. İhtiyar derviş ve genç arkadaşı ile beraber Buhara’ya doğru yola çıktı.

Birbirlerine dostluk bağları ile bağlı bulunan üç yolcu, Buhara’nın bir insan seli ile dolu olan sokaklarında maksatsız dolaşıyorlardı.

Eski zamanlarda yapılmış, şimdi yer yer yıkılmış yüksek kale duvarlarını otlar kaplamıştı. On bir kapısından girip çıkan sayısız kervanlar, bu İslam şehrini dünyanın her köşesine bağlıyordu.

Birinci kapının önünde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Muhafızlar herkesi çeviriyor ve herkesin yardım etmesini istiyorlardı.

- Gönlünüzden ne koparsa verin, kalenin tamiri için askerlerin beslenmesi için, kılıç yaptırılması için verin. Hasislik etmeyin, kesenizin ağzını cömertçe açın.

Kalabalığın içinde dolaşan deri külahlı din adamları, herkesin vatanın muhafızları için elinden gelen yardımı yapmasının sevap olduğunu söylüyordu.

Kapıdan içeri girer girmez bir sıra dükkan göze çarpıyordu. Birbirlerine yaslanmış küçük barakalar halindeki bu dükkanlarda her çeşit mal satılmaktaydı. Günün ihtiyaçlarını pek iyi bilen dükkancılar, yolculuğa pek elverişli olan ucuz kumaşlarının sağlamlığını, kılıçlarının faydalarını, uzun zaman bozulmadan muhafaza edilebilecek olan ballı çöreklerinin lezzetlerini methediyorlardı.

Her tarafta, çocukları ve eşyaları ile kendilerine sığınacak bir yer arayan göçmen kabilelerine rastlanıyordu. Dış mahalleleri "Şehristan" denilen iç şehirden ayıran ikinci kapıdan geçtikten sonra üç yolcu kalabalık yolları bıraktılar ve etrafı camiler ve medreselerle çevrili sakin bir meydana ulaştılar. Bu medreselerde Arapça öğrenerek mukaddes din kitaplarının sırlarını çözmeye çalışan ve tahsillerini bitirdikten sonra bir camiye imam veya bir kasabaya kadı olmak hakkını kazancak olan binlerce öğrenci okuyordu.

Meydanda dini bir merasim yapılıyordu. Mukaddes bir kitabın satırları gibi muntazam bir şekilde dizilmiş olan müminler hareketsiz duruyor, beyaz sakallı bir imamın hareketlerini dikkatle takip ediyorlardı... O eğildiği zaman eğiliyor, secde ettiği zaman secde ediyor, ellerini kulaklarına kaldırdığı zaman onlar da aynı hareketi yapıyorlardı. Sadece meydanın taşlarına sürünen elbiselerinin hışırtısı, insana hafif bir rüzgarın uğultusunu düşündürüyordu.

Namaz bitince her tarafı altın çiçeklerle işlenmiş kadifelerle kaplı, kırmızı kuyruklu bir beyaz at, caminin merdivenleri

önüne çekildi.

Siyah sakallı, beyaz sarıklı Harzem Şah camiden çıktı ve halka hitap etti:

- Bütün Müslümanlar, tek bir millet sayılır. Bizim koruyucumuz, keskin kılıcımızdır. Peygamberimiz diyor ki: “Ey İslam muharıpleri, siz dünyanın en mükemmel yaratıklarınız. Müslümanlar, yerdeki ve göktdeki her şeye hakim olacaklardır.” Müminler dünyaya hükmedeceklerdir, hiçbir şeyden korkmayınız! Böyle olmakla beraber, Kur’an-ı kerim diyor ki:

“Allah zahmet çeken kullarına ihsan eder.” Siz de zahmet çekeceksiniz, kılıcınızın kuvveti ve cesaretinizle düşmanı yeneceksiniz. Peygamberimizin emrini yerine getirmek amacı ile savaşan Müslümanların karşısında kim dayanabilir? Her rastladığınız yerde düşmanı öldürünüz ve memleketimizden kovunuz. Ey Allahım, bizi düşmanlarımızın karşısında muzaffer eyle!.

Bütün ahali:

- Kafirleri öldürün! Putperestleri kovun! diye bağırdı.

Harzem Şah, atına bindi ve birkaç cümle daha söyledi:

- Maksudımız size iyi bir nasihat vermektir. Masadımıza ulaştık. Şimdi Semerkand’a gidiyor ve Tiyanşan Dağları’nın karlı geçitlerini aşmaya başlamış olan alçak düşmanımızın karşısına çıkmaya hazırlanıyoruz. Allah onlara bela yağmurlarını yağdıracaktır! Düşmanlarımız kahraman askerlerimizin saflarının karşısında eriyip gidecektir. Allah’a emanet olun!

- Yaşasın Gazi Muhammed, yaşasın kafirleri daima mağlup eden Harzem Şah!

Halk hem bağıyor, hem de şah ile pek süslü elbiseler giymiş Kıpçak atlılarına yol veriyordu.

HARPTE EN İYİ KORUYUCU KILIÇTIR

HARZEM ŞAH Buhara'dan ayrıldıktan sonra, Semerkand'a gitmek yerine güneyde Kelife doğru yolunu çevirdi. Yüzüne ipek bir şal örtmüştü. Atını, hiç ses çıkarmadan bazen hızla sürüyor, bazen ağır ağır yürütüyordu. Yolda karşısına çıkan bütün yolcular kendilerini hemen kenarlardaki hendeklere atıyor, bin atının takip ettiği bu süvariden şeytan görmüş gibi kaçıyorlardı.

Sadrazam boş yere Celaleddin'e, padişahın yolunu şaşırdığını anlatmak istiyordu. Padişahın oğlu ona kayıtsızlıkla cevap veriyordu:

- Bana ne! Cehennemın ateşine de atılacak olsa ben babamın peşini takip ederim.

Bir ara Harzem Şah, köpük içinde kalmış olan atının dizginlerini çekti ve kamçısı ile biraz uzaktaki bir malikaneyi gösterdi. Burası kuleli, yüksek duvarla çevrilmiş, arkasında kavak ağaçları yükselen bir yerdi.

- Burası neresi?

- Timur Melik Han'ın av köşkü efendimiz. Ormanı ve bu ormanda bulunan vahşi hayvanları ile meşhurdur.

Muhammed:

- Orayı görmek isterdim. Timur Melik niçin aramızda değil?

- Bir gün önce sizden aldığı emir üzerine Hocent garnizonunu teslim almak üzere hareket etti.

- Ne mağrur adam! Ben ona acele etmesini emretmiş miydim? Şimdi onun yokluğunu hissediyorum.

Maiyetten yüz atlı ileri fırladı ve köşkte Muhammed'i karşılamak üzere hazırlık yapmaya gitti. Padişah da atını ağırlaştırdı, daha şimdiden büyük kapılarını açmış olan malikaneye doğru yol almaya başladı. Avluda hizmetçiler koşuşuyor, uzun bir terasa çıkan kapıları ellerindeki anahtarla şakırdatarak açmaya çalışıyorlardı. Köleler ağır arpa çuvallarını, saman bağlarını taşımakla meşguller. Birkaç yiğit civardaki köye at koşturdular ve terkilerine bağladıkları koyunları getirdiler. Aşçılar hemen ateşleri yaktılar, yemekleri hazırlamaya koyuldular.

Şah, bahçede kendisini etrafı ağaçlarla çevrili yüksek bir meydana ulaştıracak olan merdivene çıkmaya başladı. Celaleddin onu takip ediyor ve evin kahyası arkasından geliyordu.

Etrafa hakim olan bu noktadan henüz tamamıyla yapraklanmamış ağaçlar görünüyordu. Uzaktaki çayırdaki birkaç dağ keçisi otluyor, onların yanında kıvrım kıvrım boynuzlarıyla bir vahşi teke nöbet beklercesine dikkatle etrafı süzüyordu.

Kahya işaret etti:

- Daha uzakta yavruları ile beraber iki çift yaban domuzu var. Bundan başka yeni yakalanan iki leopar da kafeste duruyorlar. Efendim Timur Melik buradan leoparların domuzlarla keçileri kovalamasını çok sever. Bazen koruya inerek ava çıkar. Her istediği hayvanı önce haber verdiği yerinden tek okla öldürmekte ustadır.

Şah ciddi bir sesle:

- Sen çekil buradan! dedi.

Muhammed, oğlu ile yalnız kalınca ona fısıldadı:

- Sıkışık vaziyetteyim. Aynı ayrı üç yerden haberler geldi. Her tarafta bulutlar birikiyor, hava kararıyor.

Celaleddin bu söze önem vermedi:

- Savaş içinde değil miyiz? Elbette böyle olur.

- Birinci haberci, Cengiz Han'ın Otrar'ı aldığını, İnalıcık Hayr Han'ı esir ettiğini, intikamını almak için gözlerine ve kulaklarına eritilmiş gümüş akıttığını haber verdi. Şimdi Cengiz, bize doğru geliyor ve beni arıyor.

- Gelsin! Zaten biz de onu arıyoruz.
  - Demek sen, en korkunç tehditler karşısında bile hiçbir endişe duymuyorsun, öyle mi?
  - O kadar büyük bir ordumuz var ki, ben endişeye sebep hiçbir şey görmüyorum.
  - Güneyden gelen ikinci haberci, Tatar öncülerinin oralara ulaştığını haber verdi.
  - Bunlar herhalde çok zayıf kuvvetler olmalı. İlkbaharın bu ilk günlerinde büyük kuvvetler, karlı geçitleri aşamazlar.
  - Öyle olsa bile, dağlardan indiklerine göre Hindistan'a çekilme yolumuzu tehdit edecekler demektir.
  - Niçin Hindistan'a çekiliyormuşuz?
  - Başka bilgilerim de var. Moğol öncüleri Kızıl Kum çölünde de kendilerini göstermişler.
  - Biz oraya on bin Türkmen atlısı gönderdik.
  - O Türkmenler, Moğolları tutamazlar.
  - Eğer böyle ise, Cengiz Han şu birkaç gün içinde Buhara kapılarına dayanacak demektir. Bunu gözden uzak tutmamalı.
  - O kızıl sakallı hayvanın şu sıralarda Buhara'ya yaklaştığı büyük bir ihtimal dahilindedir. Emrindeki kıtalar belki civarda bizi aramaktadırlar. Buralardan mümkün olduğu kadar çabuk uzaklaşmalıyız.
- Bunları söyleyen Muhammed, endişeli gözlerle etrafına baktı, bahçenin kesif ağaçları arasında kendisine hücum edebilecek birilerinin saklanmış olduğundan korkar gibiydi.
- Celeddin susuyordu.
- Niçin cevap vermiyorsun?
  - Sen beni budala zannediyorsun. Ne söyleyebilirim ki?
  - Sana konuşmanı emrediyorum.
  - Peki, öyle olsun... Düşüncelerimi olduğu gibi söyleyeceğim. Ondan sonra ya beni af edersin ya da başımı kestirirsin. Eğer bu uğursuz Cengiz Han buralara yaklaşıyorsa, bizim kuvvetlerimiz şehirleri çeviren yüksek kalelere kapanmamalı, onun karşısına çıkmalıdır. Ben senin yerinde olsaydım, bütün cesaretini fakir köylüleri soymakta gösteren, fakat bu karanlık savaş günlerinde tiril tiril titreyen Kıpçak hanlarını savaşa sevk ederdim. Onların şehirlere sığınmasını yasaklar, bu emrimi dinlemeyenleri katlettirirdim. Bir asker, ancak kılıcının kuvvetine ve altındaki atın kıymetine sığınabilir. Eğer kı-

zıl kaplan buraya gelirse, gelsin. Nereden geldiğini öğrenir, atlarımızı o yöne çevirir, peşine düşer, yolunu keser, her taraftan hücum eder, develerini elinden alır, kızıl sakalını yolarız. Yüz bin atlıyı Semerkand duvarlarının arkasında tutmanın ne faydası var? Orada ne yapıyorlar? Sadece kebab yiyip karınlarını şişiriyorlar...

- Demek böyle ha? Sen benim tedbirlerimi isabetli bulmuyorsun. Ben zaten uzun zamandan beri sana dikkat ediyorum. Sen benim ölümümü bekliyorsun.

Celaledin başını önüne eğdi. Sesinde derin bir teessürün titremeleri belirdi:

- Hakikati görmüyorsun. Dünyanın temellerinden sarsıldığı bu günlerde seni terk edecek değilim. Sana saygı gösterdiğimi İskender'in hatırasına yemin ederek söylüyorum. Mütevazı bir şekilde ve düşünmeden hareket etmekle aptallık ediyorsun. Eğer savaş zamanında senin bir işaretin üzerine düşmana saldırmakta tereddüt gösteriyorsa o büyük ordu neye yarar? Kalelerin yüksek duvarları, karılarımızla çocuklarımızı korumaktan ziyade, korkudan kadınlar gibi titreyen ordumuzun askerlerini koruyorsa neye yarar? Bana istediğin işkenceyi yapabilirsin, ama gel benim sözlerimi dinle babacığım. Semerkand'a doğru gidelim ve oradan...

- Doğrudan doğruya İran'a veya Hindistan'a...

- Hayır! Biz iki şeye karar verebiliriz. Ya cesaretle dövüşmeye ya da kaçarak rezil bir şekilde ölmeye... Biz Tatarları yeneriz. İstersek yıldırım gibi yakar, istersek gece karanlığındaki gölgeler gibi yakalanmaz oluruz. Büyük bir ordunun kumandanı olarak muzaffer olacaksın. Geç kalma, harekete geç!

Şah işaret parmağını kaldırarak donuk bir sesle cevap verdi:

- Sen bir kumandan değilsin. Sen cesaretli bir yiğitsin, belki düşmana deliler gibi saldıracak birkaç bin kişilik bir kuvvete kumanda edebilirsin. Ben cesaretli fakat ne yaptığını bilmez bir yiğit gibi davranmam. İşte bu sebeple ben başka türlü bir karar verdim. Kelife gideceğiz ve orada Ceyhun Nehri'nin geçitlerini koruyacağız.

- Demek böylece doğduğumuz toprakları terk edeceğiz, öyle mi? O zaman bütün millet, kendisinden vergi almaktan başka bir şey bilmeyen ve tehlike zamanında onları Tatarların zulmünden kurtaramayan Harzem Şah hanedanına lanet et-

mek hakkını kazanmış olacaktır. ⁽¹⁾

- İran'da büyük ve taze bir ordu toplayacağım.

- Hayır padişahım. Elindeki kuvvetlerle şimdiden harekete geçmen lazımdır. Kendi kuvvetlerin duvarların arkasında kumandansız ve hareketsiz beklerken yeni bir ordu toplamak, o orduyu talim ve terbiye etmek çok güç olur. Bunun için vakit yok. Bir günde muzaffer olabilecek bir ordu elde edebilmek için, yirmi sene çalışmak lazım. Haydi durmayalım. Semerkand'a gidelim. Ben orada senin emrinde basit bir asker gibi çarpışacağım.

- Hayır, hayır! Sana Belh'e gitmeni ve orada yeniden asker toplamanı emrediyorum. Şans benden kaçıyor.

Celaledin hiddetle bağırdı:

- Şans mı? Şans ne demek? Hiç şans cesaretli bir adamı terk edebilir mi? İnsan şansa sırtını dönmemeli, onun peşinden koşmalı, onu tutmalı, saçlarından yakalamalı, sırtını yere getirip göğsüne çökmeli... İnsana şans böyle güler.

- Yeter! Sen bütün ömrün boyunca akli başından bir karış yukarıda basit bir yiğit olarak kalacaksın! Büyük Harzem İmparatorluğu'nu çökmekten kurtaramayacaksın...

Şah Muhammed, hızlı adımlarla bulunduğu yerden terasa çıktı. Halılarla döşenmiş olan burada alelacele namaz kıldı. Önüne getirilen yemekten birkaç lokma aldı, yollar ve geçitler hakkında bilgi edindi. Ve bunları tamamlamaya fırsat bulamadan atların çekilmesini emretti.

---

(1) Raşideddin tarihinden.

YENİLMEZ TİMUR MELİK

OĞULLARI Ugeday ile Çağatay'ı kuvvetlerinin bir kısmı ile Otrar'da bırakan Cengiz Han, onlara:

- Otrar'ı, kale kumandanı İnalçık Hayr Han'ı canlı olarak elde edinceye kadar muhasara edeceksiniz. Sonra onu zincire vurarak benim huzuruma getireceksiniz. O küstah herifin hak ettiği cezayı ben tayin edeceğim.

Sonra büyük oğlu Cuci'ye, Cent ve Engikent şehirlerini almayı emretti. Diğer kuvvetlerini de muhtelif yönlere yölladı.

Bu arada Alak-Noyan kumandasındaki beş bin atlıyı, bir Kıpçak kıtası tarafından müdafaa edilmekte olan Banaket şehrine yolladı. Üç günlük muhasaradan sonra şehir halkı ihtiyarlardan kurulu bir heyet göndererek aman diledi. Alak-Noyan bütün erkeklerin kaleden çıkarak bir tarlada toplanmalarını emretti. Askerler bir tarafa, halk ve esnaf bir tarafa toplanacaktı. Askerler ellerindeki silahları kendilerine gösterilen yere bıraktıktan sonra, Moğollar hepsini kılıçtan geçirdiler. Sonra esirler arasında en kuvvetlilerini seçerek bin kişilik, yüz kişilik gruplara ayırdılar. Her grubun başına bir Moğol bey tayin edildi ve bunlar hayvan sürüleri gibi muhasara edilen kalelere ilk önce saldırmak üzere görevlendirildiler.

Yolda diğerk Moğol ve müttefik kuvvetleri o kadar esir aldılar ki, kısa zamanda Alak-Noyan'ın emrindeki kuvvetlerin miktarı seksen bin silahlıya yükseldi. Seyhun Nehri'nin bol ve coşkun suları ile sulanan Hocent şehri önüne geldiler. Bütün ümitlerini eski ve yüksek kalelerine bağlamış olan şehirliiler teslim olmayı reddettiler.

Askerlik sanatındaki mahareti ile olduğu kadar cesareti, sebatkarlığı ve doğruluğu ile de şöhet kazanmış olan Timur Melik, kale kumandanlığına yeni tayin edilmişti. Seyhun Nehri'nin ikiye ayrıldığı noktadaki bir adanın üzerinde yüksek duvarlı bir kale inşa ettirmek fırsatını bulmuştu. Orayı yiyecek ve silahla doldurmuştu.

Moğollar, Hocent önüne geldikleri zaman vücutları kamçı darbeleri ile parça parça olmuş esirleri hücumu geçirdiler. Din kardeşlerini öldürmek istemeyen şehir halkı, teslim olmaya karar verdi.

Timur Melik bütün gemileri topladı ve maiyetindeki bin yiğitle nehri geçti, adaya yerleşti. Hocentliler aman dileyecek olan temsilcilerini Moğollara gönderdiler. Şehrin kapıları açılır açılmaz yağma başladı.

Moğollar, adanın üzerindeki kaleyi birtakım balistik aletlerle tahrip etmeye çalıştılar.

Fakat attıkları taşları ve okları kaleye ulaştıramadılar. Bunun üzerine Hocent'teki bütün gençleri topladılar, onlara Benaket ve diğerk şehirlerden aldıkları esirleri de karıştırdılar, böylece nehrin kenarına elli bin adam yığıdılar. On kişilik ve yüz kişilik gruplar halinde teşkilatlandırılan bu esirler 20 kilometre kadar uzak olan dağlara gönderildiler. İşleri, dağdan taş getirmek ve bu taşlarla nehrin yolunu kesmekti.

Bu sırada Timur Melik, boş durmamış üzeri keçe ve ıslak kil ile kaplı on iki sal hazırlamıştı. Böylece salları yangından korunuyor ve keçeden açılan deliklerden dışarıya ok atmak kabil oluyordu. Her sabah şafakla bu salları sahillere yakalaşiyor ve onlarla çetin bir savaşa tutuşuyordu. Moğollar ateşleyici maddelere bulayarak attıkları oklarla salları tutuşturmayı başaramıyorlardı. Timur Melik, gece hücumları da hazırlıyordu. Umulmadık anlarda uyuyan Moğollara saldırıyor ve böylece Moğol ordusunu her an alarm halinde tutuyordu.

İstilacıların yanında bulunan Çinli mühendisler, attıklarını

daha uzaklara ulaştıran yeni makineler yapıyorlardı. Büyük taşlar ve oklar fırlatan bu yeni makineler, Timur Melik'in askerleri arasında büyük kayıplara sebep oldu. Timur Melik, gişiştiği işin bir netice vermeyeceğini anlayınca yetmiş sal hazırlattı. Bir karanlık gecede bunlara askerlerini, bütün ağırlıklarını yükledi. Birden bütün gemilerde meşaleler yandı, nehrin kuvvetli suları ile sürüklenen sallar, sellerin sürüklediği kütükler gibi Seyhun Nehri üzerinde akıp gitti.

Moğol kuvvetleri, bunları iki sahil üzerinde de takip ettiler. Timur Melik bütün kuvvetini düşman kıtalarının biriktiği noktalara yönlendiriyor, onları ok yağmuru altında gerilemeye mecbur ettikten sonra yoluna devam ediyordu. Benaket'e geldikleri zaman kullandığı salların ağırlığı ile istilacıların yaptırdığı barajı bir hamlede yıktı ve bu şehrin önünden rüzgar gibi geçti.

Nehrin üzerinde daha ciddi engellere rastlayabileceğini düşünen Timur Melik, Barhalikent civarında büyük at sürüleri görmüş olduğu için sahile yanaştı. Muharipler, yakaladıklarını atlara binerek dört nala steplere doğru sürdüler. Moğollar onları kovalıyorlardı. Bir ara durmaya, düşmanları ile savaşmaya ve kendilerine yeni bir yol açmanın çarelerini aramaya başladılar.

Hiç kimse teslim olmak istemiyordu. Bu sebeple yiğitlerden pek azı gecenin karanlığından faydalanarak kendilerini kurtarmaya muvaffak oldular. Timur Melik birkaç arkadaşı ile orada kaldı ve savaşmaya devam etti. Gittikçe ovanın içlerine doğru çekiliyor ve bütün ümidini bindiği atın kuvvetine bağlıyordu.

Bu cesaretli kumandanın bütün arkadaşları öldüğu ve okluğunda sadece üç ok kalmış olduğu bir zamanda, kendisini hâlâ üç Moğol atlısı takip ediyordu. Bir anda atını çevirdi ve takipçilerden birini tam göğsünden vurdu, iki Moğol korkudan takipten vazgeçtiler.

Çölün ortasında, Kara Konçar Türkmenlerinden bir grubun kamp kurduğu bir kuyunun başına geldiği zaman okluğunda iki oku kalmıştı. Türkmenler ona iyi bir at verdiler ve Harzem'e ulaşmasına yardım ettiler. Bu cesaretli kumandan orada da Cengiz Han'a karşı savaşlarına devam etti.

MOĞOLLAR, ÇÖLÜ GEÇİYORLAR

Hiç kimse gözleriyle görmeden,
bu uğursuz kavmin, at üstünde
ne kadar büyük bir hızla
hareket ettiğini tasavvur edemez.
(Clavigo)

YIKILMIŞ ve tamamen yakılmış olan Otrar şehrinin enkazı üzerinde dumanlar tüterken, kaleye kapanmış olan İnalçık Han, büyük bir inat ile Moğollara karşı koymaktaydı. Bu sırada Cengiz Han, dokuz kuyruklu beyaz tuğunu ortaya çıkardı ve ordusuna harekete hazır olma emrini verdi.

Kağan oğullarını yanına çağırdı. Hepsi büyük bir keçenin üzerine bağdaş kurup oturdular. Hepsi teker teker takip edecekleri yol ve zaptedecekleri şehirler hakkında gerekli emirleri almış bulunuyordu. Fakat hiç kimse, zalim hükümdara kendisinin hangi yöne gideceğini sormaya cesaret edemiyordu.

- Ben, başında bulunmadığım zaman bütün kuvvetlere Bugurci Noyan kumanda edecektir. Öncü kuvvetler Cebe Noyan ile Subutay'ın emrindedirler. Tarlalarda ekilmiş olan buğdayları çiğnemeyin, sonra atlarımız aç kalır. Şah Muhammed ile Buhara ile Semerkand arasındaki ovada karşılaşacağız. On üç yönden birden hücum edeceğiz. Onun ordusunun başlıca

kuvvetlerini ezdikten sonra, ben bütün Müslüman memleketlerinin hükümdarı olacağım.

Cengiz Han kımız içti ve beyaz tuğ ile temsil edilen, savaşçıların manevi koruyucusu Sulde'ye dualar etti. Sonra atına bindi ve bütün ordu harekete geçti. Alaylar Seyhun Nehri'ni takip ettiler. Cengiz Han, kervan yollarını takip ederek Kızıl Kum Çöllerine daldı.

Gündüzleri, şubat güneşi gözleri kör edecekmişçesine etrafı aydınlatıp ısıtıyor, geceleri çıkan şiddetli soğuk, killi kumlar üzerinde kıvrım kıvrım uzanan yolları donduruyordu. Ordu derin bir sessizlik içerisinde ilerliyordu. Ne bir atın kişnemesi, ne bir kılıcın şakırdadığı duyuluyor ve ne de bir asker türkü söylemeye cesaret edebiliyordu. Bütün birlikler toplu bir halde bulunuyorlardı. İstirahat devreleri çok kısa sürüyor, askerler toprak üstünde ve atlarının yanında yatıyorlardı.

Geceleri keşif kolları ellerindeki meşalelerle ileri çıkıyor, tepelere tırmanıyor, verdikleri işaretlerle takip edilecek yolu tesbit ediyorlardı. Böylece kıtalar yollarını kaybetmiyor ve birbirlerine karışmıyordu.

Anlatıldığına göre, birdenbire çıkan bu atlılar kıtaları yarıyor, etrafa korku saçıyor, kementlere bağladıkları esirleri beraberinde sürükleyerek süratle gözden kayboluyorlardı.

Moğollar, ordularının çöl yolu ile Harzem'in başkenti Kurgan'a gittiğini zannediyorlardı. Fakat iki gün sonra Seyhun Nehri'nin bulanık sularını arkada bıraktılar. Artık güneş arkalarından değil, sollarından doğuyordu. Buna bakarak herkes ordunun batıya değil, güneye, şöhretli Semerkand ve Buhara şehirlerine doğru gittiğini anladı.

Cengiz Han, ayakları siyah sekili, sağrısında kalın ve siyah bir çizgi bulunan al bir ata binmiş, maiyetinin ortasında ilerliyordu. Bütün ordunun atları rahvan yürüyordu. Kağan atının dizginlerini bırakmıştı, taş gibi durgun ve sessizdi. Zaman zaman gözlerini ince bir çizgi halinde açıyordu. At üstünde ilerlerken uyukluyor muydu, yoksa bir şeyler mi düşünüyordu. Yoksa hiçbir şeyi ihmal etmeden uzak ve yakın ufukları mı gözetliyordu. Bunu fark etmek mümkün değildi.

Cengiz Han, seferde olduğu günlerde en ufak bir gecikmeye bile göz yummazdı. Bunun için mola yerlerinde çadır kurmaz, yere yayılan bir keçenin üzerinde uyumayı tercih

ederdi. Uyumak için başındaki meşin külâhı çıkarır, onun yerine kulaklarına kadar geçen bir samur takke giyerdi. Uyuduğu zaman dört sadık muhafız onu bekler ve ellerindeki keçelerle onu rüzgara, yağmura ve kara karşı muhafaza ederlerdi.

BUHARA'NIN KUŞATILMASI

**Ciddiyetin lüzumlu olduğu zamanlarda
zaaf göstermek doğru değildir.
Düşmanını yumuşaklıkla değiştiremezsin,
aksine onun cesaretini artırmış olursun.**
(Sadi 13. yüzyıl)

DERVIŞ Hacı Rahim, genç arkadaşı Tugan ve Kurban Kızık, Buhara'da bütün gün dolaştılar ve kendilerine geceyi geçirecek bir yer aradılar. Akşam olunca herkes dükkanını kapattı, acele ile sokakları boşalttı ve yüksek duvarların arkasında gizlenen evlerine sığındı. Üç yolcu, her yerden aynı cevabı alıyorlardı:

- Her taraf misafir dolu. Başka yere başvurun!

Hanlar ve çayhaneler de kapanmıştı. Patronlar geceyi geçirmek isteyenlerden, göçmenlerin arasındaki sıkışık bir yer için bir avuç para istiyorlardı. Sokaklarda nizamı korumakla görevli olan reisler, yanlarında eli sopalı muhafızlarla dolaşıyorlardı. Ve şüpheli şahısları zindana atıyorlardı.

Nihayet dar bir sokağın sonunda, yarı yıkık kulübelerin kale duvarlarına yaslandığı bir yere geldikleri zaman Kurban Kızık, bir evin damına çıkmayı ve geceyi orada yığılmış olan samanlar ve kuru dallar üzerinde geçirmeyi teklif etti. Dama ilk önce kendisi çıktı, arkadaşlarının çıkmasına da yardım etti. Yukarıda hepsi birbirlerine sokuldular ve dervişin büyük

cübbesinin altında kayboldular.

Bütün gece soğuk bir rüzgar esti, üzerlerine ince bir kar yağdı. O sırada şehirden hâlâ sesler geliyordu. Ancak ağır ağır uykuya daldı şehir, o zaman her şeyi derin bir sessizlik kapladı, sadece bekçilerin sesleriyle mahalleden mahalleye birbirlerine cevap veren köpeklerin havlamaları duyuluyordu.

Ertesi sabah müezzinler herkesi namaza davet ederken, üç arkadaş bütün halkın heyecanla tırmandığı kale duvarlarına çıktılar.

Civardaki tepelerden birinin üstüne, Harzemlilerin o zamana kadar bir benzerini görmedikleri büyük bir sarı çadır kurulmuştu. Doğu kapılarının önünde yayılan geniş düzlükte kalabalık askerler kaynaşıyordu. Tarlaların ortasından ilerleyen muhtelif kıtalar şehre yaklaşıyor ve etrafını çeviriyordu. Bu askerlerin davranışları Buharalılara pek garip görünüyordu. Hiddetli yaban domuzları gibi hızla koşan küçük atları kolaylıkla dönüyor, birden duruyor ve sonra başka bir yöne doğru koşuyordu. Madeni tulgaların ve zırhların parlaklığı toz bulutlarını deliyordu. Yeni atlı gruplar tırmıklarını omuzlarında taşıyan binlerce kölüyü kovalıyordu.

Kurban Kızık sordu:

- Bu garip adamlar kim?

Elindeki mızrağı hiddetle yere vuran asık suratlı bir asker:

- Ne soruyorsun? diye cevap verdi. Onların bizden olmadıklarını görmüyor musun? Bunlar halkın Tatar dediği Yecüc Mecücler. Şu sarı çadırda da Allah'ın belasını veresice kumandanları oturuyor.

Kurban Kızık bağırdı:

- Şehrin kapıları şimdi kapalıdır! Benim dışarıya çıkmama artık müsaade etmezler! Zavallı çocuklarım ne hale gelecekler? Ben belki bütün bir sene burada kalmaya mecbur olacağım.

Çelik tulgasından ve gümüş zırhından önemli bir zat olduğu belli olan bir hasip, o sırada oradan geçiyordu. Kurban, ellerini göğsüne kavuşturarak ona yanaştı. Eteğini öptü ve mırıldandı:

- Bey, yiğit İnanç Han, beni tanıyor musun? Ben senin çiftliğinin uşağı Kurban Kızık'ım. Selamün aleyküm.

- Senin burada işin ne? Niçin kendi kıtanla beraber değilsin?

- Padişahın emri üzerine kâfirlerle savaşmak için Buhara'ya

geldim. Yolda kırsrağımı çaldılar. Burada iki günden beri yüzbaşımı arıyorum. Fakat benimle kimse konuşmak istemiyor. Eğer padişahın uğruna kellesini vermeye kararlı bir askere kimse önem vermiyorsa Yecüclere karşı kim savaşıacak?

İnanç Han:

- Böylesine cesaretli sözlerinden çok hoşlandım Kurban Kızık. Kolların kuvvetli, uzun zaman tarla sürmekten kamburun da çıkmış. Savaşta işe yararsın. Ben seni yanıma alıyorum. Peşimden gel.

Kurban, işte böylece ihtiyar dervişle genç arkadaşından ayrıldı.

*

İnanç Hanı takip eden Kurban, atların bağlı olduğu bir meydana geldi. Ateşler yanıyor, etrafa yağ kokusu yayılıyordu.

Kurban kendi kendine, "Burada insanları sadece savaşa sürmüyor, ayrıca karınlarını da doyuruyorlar." diye düşündü.

İnanç Han, iri yarı siyah sakallı bir Türkmene seslendi:

- Hey, Oraz Çavuş!

Çavuş, kumandanının karşısında hürmetle eğildi.

- İşte sana cesur bir asker daha! Bunun adı Kurban Kızık, senin emrinde çalışacak. Savaşta iyi bir yiğit olacaktır herhalde.

- Ona bir at verelim mi? Yoksa piyade mi olacak?

- Ona iyi bir kılıç, bir at ve ne lazımsa verirsin. Allah yardımcınız olsun!

İnanç Han uzaklaştı.

Oraz Çavuş, on kadar atlıya kumanda ediyordu. Bunlar ateşin etrafını çevirmiş oturuyorlardı. Aralarından biri elindeki kocaman kaşığı sallayarak Kurban'ın selamına cevap verdi.

- Bu kadar büyük bir mızrak getirdiğin iyi oldu. Pilavı ısıtacak odunumuz yoktu.

Kurban'ın elinden ağır sırtığı aldı. Küçük parçalar halinde kırdı ve ateşe attı.

Oraz, Kurban'a doğru demiri kır bir aygır getirerek:

- İşte atın, dedi. Huysuz bir hayvandır. Pek arkasına sokulma. Canını yakar. Hep önünden dolaş, hemen dizginlerini yakala. Zamanla sana alışır. Tek kusuru sırada gitmemesi ve dörtnala kalktığı zaman en öne geçmesidir. Sonra savaşırken

sakın dizginlerini elden bırakma. Seni bir nefeste Tatarların arasına götürüverir.

Kurban çekinerek ata doğru yürüdü, hayvan kulaklarını dikti, dişlerini gösterdi ve arka ayaklarını oynatmaya başladı. Kurban tekrar ateşin yanına döndüğü zaman “Allah yardımcım olsun” diye düşünüyordu. Oraz Çavuş ona eski bir kılıç ve delik bir çift çizme verdi ve yemeğe davet etti. O zaman Kurban kendisinin de diğerleri gibi hakiki bir yiğit olduğunu hissetti.

Akşam olunca askerler atlarına doyuncaya kadar arpa verdiler. Kurban da onlar gibi yaptı.

Oraz Çavuş:

- Bizi müşkül bir iş bekliyor, sonra emir verdi: At başına! At bin!...

Herkese atına atladı. Kurban huysuz atına güçlkle bindi ve müfreze Buhara'nın dar yollarında ilerlemeye başladı. Yiğitlerden biri:

- Kaleden çıkmayı tecrübe edeceğiz. Bakalım içimizden kaçısı geri dönecek?

Müfreze şehrin kapısında durdu. Diğer gruplar da toplanıyorlardı. Beş bin atlı bir araya gelmişti.

Muhtelif kumandanlar İnanç Han'ın etrafını sardılar, o da kendilerine şu talimatı verdi:

-Büyük Tatar kağanını esir almak için sarı çadıra saldıracağız. İnsafsızca vuracaksınız. Esir almak yok. Düşman ordugahına biz korkuyu salalım, geriden gelen kuvvetler kafirleri perişan edeceklerdir. Allah cesaretlilerin yardımcısıdır.

Askerlere yol vermek için ağır demir kapılar açıldı. Dışarıya çıkınca Kurban önünde giden atlılarla Moğol ordugahında yanan ateşlerden başka bir şey görmedi. Atlar önce hızlı koşmaya başladılar. Sonra dörtlüye geçtiler. Kurban'ın atı gemi azağına almış, hızla koşuyor ve bütün yanındakileri teker teker geçiyordu.

Beş bin atlı müthiş naralar atarak Tatarların arasına girdi. İnsanlar devriliyor, eyerler fırlıyor, yerlerde yığın halinde duran eşyalar birer kenara atılıyordu.

Moğollar atlarına atladılar ve kampı terk ederek kaçtılar. Kurban, müthiş naralar atan atlıların arasında bir fırtına gibi dolaşüyor ve ağır kılıcını sallayarak kağanın sarı çadırına ulaş-

maya çalışıyordu.

Birden bütün arkadaşlarının yön değiştirdiğinin farkına vardı, onlar kaanları kovalamaktan vazgeçmişlerdi. Kurban da onların arkasına dūřtı. İten içe bir hendeğe yuvarlanması için Allah'a dua ediyordu.

Atlar uzun bir zaman dörtnala gittiler, sonra yavaşladılar. Alay, Buhara'dan batıya giden büyük yolu takip ediyordu.

Bütün gece yol aldılar, sabahleyin İnanç Han'ın emriyle mola verdiler.

- Atlarımızı biraz dinlendirelim. Sonra Ceyhun Nehri'ne doğru gideceğiz, nehri geçip Harzem şah'ın kıtalarına ulaşacağız.

Bu esnada bir gürültü işitildi. Tatarlar uzaktan gözükmişlerdi. Korkunç naralar atarak hızla üzerlerine geliyorlardı. Buharalılar atlarını eyerlemeye ancak fırsat bulabildiler. Cesaretlerini kaybederek sağa sola kaçışmaya başladılar, bu hal felaketlerinin başlıca sebebi oldu.

şair demiş ki: "Ölüm korkusu içinde yaşayan bir insan, kaçmak için göklere tırmansa bile, yine de kendisini ölümün elinden kurtaramaz."

BUHARA, SAVUNMADAN TESLİM OLUYOR

**Sarıncını elindeki silahı ile ve cesaretle
müdafaa etmeyen kişi, onun yıkıldığını görür.
Hücum etmeyen hakir düşer.**
(Arap Atasözü)

İNANÇ HAN'ın beş bin atlısı Buhara şehrini müdafaa etmek yerine kaçma yolunu tutunca, şehrin eşrafı, bütün beyler, imamlar, alimler zengin tüccarlar, büyük camide toplandılar ve aşağıdaki kararı alabilmek için uzum müzakerelere giriştiler.

- Eğilmiş bir baş, asi bir başa nazaran daha büyük bir kolaylıkla hayatını muhafaza edebilir. O halde Cengiz Han'a hizmet etmeyi kabul edelim.

- İnsanlar nerede olurlarsa olsun, birbirlerine benzerler. Tatar hanı, ricalarımızı dinleyecektir. Ak sakallı ihtiyarlara karşı anlayışlı davranacaktır. Ve "Bilgiler aleminin parlak yıldızı" adını kazanmış olan şehir halkına karşı müsamaha gösterecektir, dediler.

İpek brokardan yapılmış elbiselerini giymiş olan beyler, imamlar, zengin tüccarlar, şehrin on bir kapısının altın anahhtarlarını bir gümüş tepsiye koydular ve bir kfile halinde şehirden çıkarak Moğol hükümdarının sarı çadırına doğru yürü-

meye başladılar. Kağanın atlı bir adamı hemen onları karşılamaya geldi. Heyet azaları, kendilerini karşılayan süvarinin, Kurgan şehrinin zengin tüccarlarından Mahmut Yalvaç olduğunu tanıdı. Bu zat yaptığı uzun seyahatlerde yabancı dilleri öğrenmiş ve şimdi değerli bir tercüman olmuştu.

Buharalılar arasındaki en asil ihtiyarlardan biri şöyle hitap etti:

- Şehrimizin kale duvarları çok yüksek ve çok sağlamdır. Ne kadar büyük gayret harcanırsa harcanırsın, şehrin alınması için senelerce kuşatılması edilmesi gerekir. Boş yere kan dökmülmesine mani olmak ve şehir halkını ızdıraptan kurtarmak ve büyük padişah Cengiz Han'ın cesaretli askerlerini kızdırmamak için, şehri muharebesiz teslim etmeyi teklif ediyoruz. Buna karşılık padişahınız şehir halkına karşı şefkatle muamele etmeye söz vermelidir.

Mahmut Yalvaç:

- Pekala, dedi ve ağır adımlarla sarı çadıra doğru yürüdü. Bir müddet sonra yine aynı şekilde korkudan titreyen ihtiyarların yanına döndü.

- Ak sakallar büyük kağanın söylediklerini dinleyin: Bir kalenin sağlamlığı ve alınmazlığı o kaleyi müdafaa edenlerin cesaretine bağlıdır. Siz savaşız teslim olmak istiyorsunuz, olsun! O halde size bütün kapıları açarak beklemenizi emrediyorum.

Buhara'nın mağrur eşrafı sakallarını tuttular, başlarını salladılar ve endişeli gözlerle birbirlerine baktılar. Kalpleri endişe ile doluydu, mağlupların neye uğrayacağını kestiremiyorlardı.

Buhara kalesinin duvarları çok yüksek ve sağlamdı. Bu duvarlar şehir halkını aylarca düşmandan koruyabilirdi. Fakat o gün sadece miskinlerin ve korkakların sözleri dinlendi, savaşmak isteyenler budalalıkla itham edildi.

Kalenin kumandanı ve onunla beraber hareket eden askerler, şehrin anahtarlarını kafirlere teslim eden imamlara ve eşrafa lanetler ederek Şehristan'ın ortasındaki küçük kaleye kapandılar ve son nefeslerine kadar savaşmaya karar verdiler.

Şehrin on kapısı ardına kadar açıldı, binlerce Tatar atlısı dört nala şehrin dar sokaklarına girdi. Büyük bir intizam ile hareket ediyorlardı. Her kıt'a ayrı bir mahalleyi işgal ediyordu.

Evlerinin damına çıkmış olan halk, endişeli gözlerle uzun

yeleli küçük atların üzerine binmiş olan bu vahşi askerleri seyrediyordu.

Şehirde derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Bu sessizliği bu meçhul atlılardan yükselen keskin koku ile hırçınlaşan, sivri burunlu, uzun ve kırmızı tüylü köpeklerin havlamaları bozuyordu. Hırçınlaşan bu köpekler bir damdan öbürüne atlamakta ve sürekli bir şekilde havlamaktaydılar.

Moğollar başlıca caddeleri tuttuktan sonra kendileri gibi atları da zırhlara bürünmüş olan muhafız kıtası şehre girdi.

Bu bin seçme atının ortasında Kızıl Kum çöllerinden gelmiş olan Doğu Hükümdarı, bir ateş sütunu gibi kendisini gösterdi. Hükümdarın önünde giden bir atlı dokuz kuyruklu beyaz tuğu taşıyor, iki seyis ateş gözlü bir kır atı sürüyordu. Büyük kağan, sade binek takımlı doru atına binmişti.

Cengiz Han iri yarıydı, beli hafifçe bükülmüştü ve duruşunda bir gariplik vardı. Belindeki kayışa siyah kınlı bir kısa kılıç takmıştı. Başında aynı zamanda ensesini ve burnunu örten siyah meşin külahı, uzun kır sakalı, hüzünlü yüzü ve yarı kapalı gözleriyle Cengiz Han, Harzem Şah'ın altınlar ve kıymetli taşlarla süslenmiş kıyafetine ve ihtişamlı muhafızlarına alışmış olan Buharalılara hakikaten garip görünüyordu.

Cengiz Han şehrin en büyük meydanına geldi. Üç sıra halinde dizilmiş olan muhafızları kendisini orada bekliyordular. Büyük din adamları, kadılar, şehrin ileri gelenleri Ulu Caminin merdivenlerinde saf tutmuşlardı.

Moğol hükümdarı camiye yaklaştığı zaman bütün halk, kendi padişahlarına yaptıkları gibi doru aygırın ayaklarına kapandı. Yalnız birkaç ihtiyar din alimi ellerini göbekleri üzerine kavuşturarak ayakta kaldılar ve halkın hareketine iştirak etmediler.

Dik sesli bir ihtiyar bağırdı:

- Yaşasın padişahımız Cengiz Han! Yaşasın doğunun güneşi! Halk hep bir ağızdan aynı sözleri tekrar ediyordu.

Cengiz Han gözlerini kıstı, cami kapısının yüksekliğini bir hesapladı, sonra atını mahmuzlayarak caminin taş merdivenlerine doğru sürdü.

Kağan sordu:

- Bu büyük bina valinin sarayı mıdır?

İmamlar cevap verdiler:

- Hayır burası camidir, Allah'ın evidir.

Cengiz Han, etrafındaki muhafızlarıyla beraber tabanı kıymetli halılarla kaplı olan camiin içine atını sürdü. Ve üzerinde büyük bir Kuran-ı Kerim'in açık durduğu taş rahlenin önünde atından indi. Beyaz ve yeşil sarıklar sarmış olan ihtiyarlar korku dolu gözlerini hükümdarın kırçillaşmış kızıl sakalına diktiler. Milletleri mahvetmiş olan bu zalim hükümdardan, şimdi onlar ya af ya da zulüm bekliyorlardı.

Cengiz Han parmağı ile bir ihtiyar imamın sarığını işaret ederek sordu:

- Başına niçin bu kadar çok kumaş sarıyor?

Tercüman, imamın cevabını öğrendi ve kağana tercüme etti:

- Bu imam, Arabistan'a, Mekke'ye gitmiş, orada Allah'a dua etmiş ve Peygamber Muhammed'in mezarını ziyaret etmiş. Başına bu kadar büyük bir sarık sarmasının sebebi buymuş.

Cengiz Han:

- Allah'a dua etmek için bu kadar büyük bir seyahate çıkmasına ne lüzum vardı? Allah'a burada da dua edilebilirdi, dedi.

İmamlar şaşırılmışlardı, seslerini çıkarmadılar.

Cengiz Han, devam etti:

- Şahınızın omuzları üzerinde büyük cinayetlerin mesuliyeti var. Beni Gök Tanrısı onu cezalandırmak için yolladı. Emrediyorum! Bugünden sonra kimse Şah Muhammed'e barınacak yer vermesin, bir avuç un dahi olsa, sadaka etmesin.

Hükümdar mimberin iki basamağını daha çıktı ve caminin kapısında birikmiş olan adamlarına hitap etti:

- Ey yenilmez askerlerim. Beni dinleyin! Tatarlarda hasat tamamlanmıştır. Atlarınıza karınlarını doyuracak bir şey kalmamıştır. Burada ise ambarlar arpa ve buğday ile dolu. Bu ambarlar sizindir, hayvanlarınızın torbalarını oradan doldurabilirsiniz.

Moğolların naraları bütün meydanı tuttu.

- Buhara'nın ambarlarının kapıları bize açıldı. Büyük Kağan atlarımızı buğdayla doyurmamızı emrediyor.

Cengiz Han mimberden indi ve emir verdi:

- Bu ihtiyarların her birinin yanına bir asker katılsın, hiç biri saklamadan bütün evlerdeki erzak ambarlarını, bütün dükkanları birer birer teslim etsinler. Bundan sonra katipler bir deftere bütün zengin tüccarların adlarını yazsınlar, onlar Ot-

rar'da soyulan kervanımızdan alınanları ödeyeceklerdir. Zenginler, ellerindeki yiyecek ve içecekleri buraya getirsinler. Askerlerim yesinler, içsinler ve eğlensinler. Buhara'nın alınışını ben burada, Müslümanların Allahı'nın evinde kutlayacağım.

İhtiyarlar yanlarındaki askerlerle uzaklaştılar. Az sonra deve kervanları büyük meydana bakır kazanlar, pirinç çuvalları, kesilmiş koyunlar, içi yağla, balla ve eski şarapla dolu büyük küpler getirmeye başladılar.

KERULEN STEPLERİNDE YAŞAMAK NE KADAR TATLIDIR

BÜYÜK caminin önündeki meydanda ateşler yakıldı. İçine kuyruk yağı ve her çeşit et parçaları atılmış olan kazanlarda pişen pilavların dumanları tütmeye başladı.

Cengiz Han, cami kapısının önünde hazırlanan bir sedirde ipek yastıklara yaslanmış oturuyordu. Etrafında kumandanları ve şahsi muhafızları vardı. Biraz uzakta, Buharalı ihtiyarların getirdikleri bir saz takımı çalıyor ve muhtelif kabilelere mensup olan kızların teşkil ettiği bir koro şarkılar söylüyordu.

İmamlar ve hatırlı ulema Moğolların atlarını tutuyor ve onların önlerine ot ve saman atıyorlardı. Cengiz Han'ın tercümanını Mahmut Yalvaç bu manzarayı dikkatle seyrediyordu. Arka-sındaki üç katip renkli kağıtlar üzerine hükümdarın emirlerini kaydediyor ve Moğol habercileri için yol kağıtları hazırlıyorlardı.

Sırtında topuklarına kadar inen bir pelerine sarılmış olan, dışından tırnağına kadar silahlı bir asker, Mahmut Yalvaç'a yaklaştı, kulağına eğilerek fısıldadı:

- Benim müfrezem iki adam yakaladı. Biri başındaki sivri külâh ile bir sihirbaza benziyor, diğeri bir çocuk. Onların işini bitirmek istediğimiz zaman ihtiyar adam kendi dilimizle:

“Mahmut Yalvaç bize kefildir, o bizim üvey babamızdır. Bize dokunma!” dedi. Biz şamanlarla sihirbazlara dokunmamak için zaten emir almıştık, seni de kefil gösterdi. Şimdilik onlara bir şey yapmadık. Ne emredersin?

- Onları buraya getirin.

Moğol, Hacı Rahim ile genç Tugan'ı getirdi. Mahmut Yalvaç onlara işaret etti ve katiplerin yanında yer gösterdi.

Cengiz Han, eğlencenin gürültüsü içinde dahi olsa etrafındaki olup biten en ufak hadiseleri bile gözden kaçırmıyordu. Bakışlarıyla Mahmut Yalvaç'ı yanına çağırırdı:

- Bu adamlar kim?

- Senin emrin üzerine çözü geçerken haydutlar beni çevirdiler, az kalsın öldürüyorlardı. O zaman bu ihtiyar benim hayatımı kurtardı. Şimdi benim de onunla meşgul olmam icap etmez mi?

- Ona daha çok itibar göstermene müsaade ediyorum. Başındaki bu uzun külahı taşımasının sebebi ne?

- Bu bir ilim adamıdır ve falcıdır. Sema yaparak fal bakar ve hakikatleri söyler. Ahali bu gibi bilginlere saygı gösterir, onlara hediyeler verir.

- Benim önümde de sema yapsın. Müslümanların nasıl dans ettiklerini görmek istiyorum.

Mahmut Yalvaç yerine döndü ve dervişe hitap etti:

- Hükümdarımız dervişlerin nasıl sema yaptıklarını görmek istiyor. Cengiz Han'ın emrini yerine getirmeyenlerin kelleleri uçar. Kalk yerinden bu zahmete gir. Ben sana yardım ederim, ney üflerim.

Hacı Rahim torbasını, keşkülünü, اساسını halının üzerine bıraktı. Sonra sönmek üzere olan ateşlerin ortasındaki küçük meydana yürüdü. Orada Bağdatlı dervişlere mahsus olan tavırla kolları iki yana açarak sağ avucu toprağa, sol avucu gök yüzüne çevrili bir halde durdu.

Mahmut Yalvaç'ın neyinden ince, hüznü ve yalvarıcı bir ses yükseldi, bu ses bazen bir çocuk sesi gibi inceliyor, bazen bir imdat haykırışı gibi kalınlaşıyordu. Kudümcüler hafif hafif tempo tutuyorlardı. Hacı Rahim yavaşça iri kaldırım taşlarının üzerine kaydı ve dönmeye başladı. Elbisesinin uzun ve geniş etekleri yelpaze gibi açılıyordu. Neyin sesi gittikçe inceliyor, gittikçe titrek ve yalvarıcı bir hal alıyordu. Bazen susuyor ve

sadece kudümlerin boğuk sesi işitiliyordu. Hacı Rahim, sonunda dönmesini bir topaç hızına kadar vardırdı ve bir anda kendinden geçerek yüzüstü taşların üzerine kapandı.

Askerler onu yerden kaldırdılar ve katiplerin yanına, halılının üzerine uzattılar. Cengiz Han o zaman:

-Buharalı sihirbaza bir tas şarap ihsan ettim. Başının dönmesi geçsin ve akli başına gelsin. Bizans oyuncularını ondan daha yükseğe sıçırıyor ve daha neşeli dans ediyorlar. Şimdi şairlerimizi dinlemek istiyoruz.

İki Moğol meydanın ortasına geldi. Bağdaş kurup karşı karşıya oturdular. Genç yaşta olan başladı:

Sevgili sürüleri hatırası ile
Kısraklar kişiyor, ayaklarını vurarak yere,
Sevgili annelerin hatırası ile
Genç kadınlar iniyor ve gözyaşı döküyor.

Bütün hazır bulanan askerler nakarat halinde tekrar ettiler:
Vay mallarım vay, zaferlerim vay.

İhtiyar şair başladı:

Step atlarının hızını, yeşil ovada karınlarını yere
sürermişçesine koşarken anlarsın,
Step yiğitlerinin cesaretini, dünya yüzünde,
kağanın peşinde koşarken anlarsın.

Ve yeniden nakarat başladı:

Vay mallarım vay, zaferlerim vay.

Genç şair devam etti:

Şimşek gibi koşan bir ata binersen
Uzak yollar yakın olur
Hırslı bir düşmanı yenersen
Savaş biter her yerde barış olur.

Yeniden nakarat duyuldu, sonra ihtiyar şair başladı:

Bütün Cengiz Han'ı görenler
Ondan daha büyük bir kahraman olmadığını bilirler
Biz de onun şanını şarkılarla yükseltelim.
Meydanda hazır bulunanların hepsi bir ağızdan bağırıldılar:

- Yaşasın Cengiz Han! Bugün onun şerefine eğlenelim.

Bu sözleri, ıslıklar, naralar ve alkışlar takip etti.

Bu sefer meydana dans edecek olanlar geldiler ve karşılıklı iki sıra halinde dizildiler. Onlar Moğolların şarkılarına ve kudümlerin, teflerin tempolarına uyarak kımıldamaya başladılar. Hareketleri ile ayıları taklit ediyorlar ve onlar gibi itişerek ayaklarıyla birbirlerine vuruyorlardı. Sonra birden kılıçlarını kınlarından sıyırdılar, savaş edermişçesine birbirlerine girdiler. Çarpışan kılıçlardan kıvılcımlar çıkıyordu.

Cengiz Han, birer ateş parçasını andıran gözlerini onlara dikmiş, kırçıl ve kızıl sakalını iri avucunun içine almıştı.

Şarkılar ve naralar bir an kesildi, ortaya çıkan yeni bir adam yüksek sesi ile ağır ahenkli bir destanı, hükümdarın en çok sevdiği bir destanı okumaya başladı:

Analım,
Moğol steplerini,
Mavi Keruleni, altın renkli Onon'u⁽¹⁾
Üç kere otuz
Asi kabile
Toz toprak oldu,
Moğolların eliyle,
Düşmanlara
Korku ve ateş saçacağız.
Bizler, ölüm saçıp dolaşan
Cengiz Han'ın oğulları.
Arkamızda kalan
Kırk stepin kumları
Kıpkırmızı kesildi
Mağlupların kanıyla.
"Öldürün, kılıçlayın,
Gençleri, ihtiyarları.
Moğolların kemendi,
Bütün acunu sarmalı."
Onun verdiği emir bu
Yangınların ortasında,

⁽¹⁾ Moğolistan'ın başlıca nehirleri. Cengiz Han, gençliğini onun sahillerinde geçirmiştir.

Batur Cengiz Han
Allah'ın kızıl belası
O dedi ki: "Ağızlarınızı
Şekerle dolduracağım!
Kıvrak bellerinize,
İpekliler, şallar saracağım!
Dünya benimdir!
Korku nedir, bilmem ben!
Atımın eğerine
Bütün dünyayı bağlayacağım!"
İleri, ileri!
Demir bilekli aygırlar!
Milletlerin belası gölgeleriniz
Yayınız, genişletiniz!
Yavaşlatmayacağız
Bu hırslı avı,
Köpüklere bulanmış aygırlarımızı
Dünyadaki son denizin
Son dalgalarında yıkamadan.

Cengiz Han, bu en sevdiği destan okunurken sağa sola sallanıyor ve söylenenleri kalın, pürüzlü sesi ile tekrar ediyordu. Gözyaşlarını samur kürkünün koluna sildi, destan okuyana bir altın dinar fırlattı. Destancı yere kapanarak parayı alırken, Cengiz Han:

- Bu Kerulen Destanı kalbimi kederle dolduruyor, dedi. Eğlenmek istiyorum. Hey, Mahmut Yalvaç! Şu genç kızlara söyle güzel şarkılarla beni neşelendirsinler.

- Senin ne istediğini biliyorum efendim, söyleyeceğim onlara.

Mahmut Yalvaç ağır adımlarla Buharalı kadınlara doğru yürüdü, onlarla konuştu.

- Bir türkü seçin. Öyle ki, feryatlarınız yavrularını kaybetmiş olan dişi kurtların ulumalarını hatırlatsın! İhtiyarlar da sizinle beraber bu işe katılsın! Yoksa yeni hükümdarımız öyle bir kızar ki, sade saçlarınızı değil, başlarınızı da beraber kaybedersiniz.

Mahmut Yalvaç vakar ile Moğol hükümdarının yanına dönerken kadınlar hep bir ağızdan ağlamaya başladılar.

Mavi sarıklı, uzun çizgili entarili bir genç çocuk kızların

arasından çıktı: “Korkmayın. Ben istenilen şarkıyı söyleyeceğim.” Ve saf, tatlı bir sesle başladı. Ağzından dökülen hazin sesler, yanan odunların çatırtıları, atların kımıldamaları ve kuldümlerin pek hafif seslerinden başka bir şey işitilmeyen meydana uzun uzun dalgalandı.

Ey sihirli Gülistan,
Neşelerin, türkülerin ülkesi
Çöle döndün, bahçelerin yanıyor.
Şimdi burada kürklerine bürünmüş Moğollar var
Kan içinde yüzüyorsun, ey yaralı Harzem!

Genç kızlar hazin nağmeli nakaratı hep bir ağızdan tekrar ettiler:

Yalnız çocuklarla esirlerin ağlamaları
Na-a! Na-a! Na-a!

Genç kızlardan sonra Buhara'nın bütün ihtiyarları hep bir ağızdan:

Ah Harzem, vah Harzem! diye bağırdılar.
Genç çocuk devam etti:

Karlı dağlardan kopan seller Zerefşan'a akıyordu
Gözyaşı ile kan acılaştırdı onu,
Kara duman bulut gibi çıkıyor, gökler karanlık
Babalar, kardeşler boynu bükük yatıyor.

Genç Müslüman kızları nakaratı tekrar ettiler:
Yalnız çocuklarla esirlerin ağlamaları
Na-a! Na-a! Na-a!

İhtiyarların ümitsiz hıçkırıkları bunu tamamladı:
Ah Harzem! Vah Harzem!

Bütün Harzemliler arasında soğukkanlılığını muhafaza eden ve bütün dikkati ile ihtiyarların bulunduğu tarafı gözleyen tek adam Mahmut Yalvaç'tı.

Cengiz Han, içini çekerek sordu?

- Bu çocuk ne söylüyor? Herkes niçin bu kadar ağlıyor?

Mahmut Yalvaç izah etti:

- Senin duymaktan hoşlandığın bir şarkıyı söylüyor. Vatanlarının ölümüne ağlıyor “Ah Harzem, Vah Harzem” diye geçmiş günlere yanyorlar.

Cengiz Han'ın yüzü buruştu. Kuru dudaklarının üzerinde tebessüme benzeyen bir kıpırdanma belirdi. Sonra ihtiyar bir kurt köpeğinin havlamasını hatırlatan bir kahkaha salıverdi. Kocaman ellerini dizlerine vurdu:

- İşte bana neşe veren bir türkü! Bu oğlan iyi söylüyor! Ağlar gibi! Büyük Cengiz Han gülünce bütün dünya ağlamalı! Bana yenilmiş olan birisinin başını dizimin altına alınca, düşmanımın kıvranışını, ümitsiz gözyaşları döküşünü zevkle seyredirim⁽¹⁾. Bu acıklı şarkı çok hoşuma gitti. Bunu her zaman duymak isterim. Bu oğlan nereden gelmiş?

- Bu oğlan değil, Binti Zenkiye adlı Buharalı bir kız. Gayet iyi okuma yazma bilir. Onun için başına sarık sarmış. Şahın vakanüvisinin yanında katıpti.

- Böyle bir genç kız, kıymetli bir esirdir. Onun bütün ziyafetlerimde böyle acıklı şarkılar söylemesini istiyorum. Buhara'nın ağlamasını istiyorum. Buhara'nın bütün genç kızlarını askerlerime ihsan ettim. Buna gelince o beni her yerde takip edecektir.

- Ey büyük hükümdar, emirlerin yerine getirilecektir.

Cengiz Han ayağa kalktı. Etrafında oturan bütün Moğolar onu taklit ettiler ve ellerindeki yarı dolu kadehleri “Zafer tanrısının şerefine” yere boşalttılar.

Cengiz Han:

- Ben yoluma devam edeceğim. Atımı getirsinler. Tair Han burada vali olarak kalacaktır. Herkes onun emirlerine itaat etsin.

Meydanda yanan ateşlerin ve gökteki parlayan yarım ayın solgun ışığı altında kağan doru atına bindi. Muhafızlar Buharalı ihtiyarların tuttukları atlarına doğru koştular. Birkaç saniye sonra, nallarıyla kaldırım taşlarını inleyen atlar uzun bir kafele halinde meydandan çekiliyor ve karanlık sokakların arasında kayboluyordu.

⁽¹⁾ Raşideddin tarihi.

Moğol Kırbaacı Altında

ALTINCI KISIM

HARZEM ÜSTÜNDEKİ TAYFUN

-1-

VEYL MAĞLUPLARA!

Ya biz düşmanlarımızın kafasını taşlara
çarparak parçalarız veya o bizim
ölülerimizi kale bedenlerine asar.
(Eski bir Fars şiirinden)

MOĞOL ordusunun bütün esasları, Cengiz Han tarafından tespit edilmiş olan çok sert bir disipline bağlıydı. Her atlı onluk, yüzlük, binlik gruplar içindeki yerini bilirdi. Binlerce atlıdan kurulu kıtaların kumandanları özel emirleri ya bizzat kağandan ya da sağ veya sol kanat kumandanlarından alırlardı.

Moğollar çok kısa bir zaman sonra Buhara'nın zengin ve kalabalık sokaklarına dağıldılar. Yanlarında şehrin ihtiyarları ve vaktiyle göçebe Moğollarla ticaret yaparak onların dillerini öğrenmiş olan Müslüman tüccarlar vardı. Bu tercümanlar korkudan evlerine kapanmış olan halka şehrin yeni sahiplerinin emirlerini tebliğ ediyorlardı. Her dört yol ağzına nizamı korumaya memur bir karakol kıtası konmuştu.

Şehrin Moğol Valisi Tair Han, Cengiz Han'ın emri ile Buhara eşrafının toplanmış olduğu büyük camiye yerleşti. İhtiyarlar şehrin zenginlerinin ve bir zamanlar Harzem Şah ordusu tarafından biriktirilmiş olan gizli savaş malzemeleri depola-

rının listesini verdiler. Erzak depolarını, kıymetli mallar satan dükkanları gösterdiler.

Kısa bir zaman sonra şehrin her tarafından gelen yüklü deve ve at kabileleri büyük meydanı doldurdu. Büyük bir korkuya kapılmış olan şehir halkı, erzak dolu çuvalları, kumaş denkleri, elbiseler, kıymetli vazolar ve halılar getiriyorlardı. Üçte biri Moğolların hükümdarı Cengiz Han'a ait olan bütün bu mallar camiye depo edildi.

Çalışabilecek kuvvette olan bütün erkekler toplandı ve İhtiyar Kuşlu'nun içine kapanarak müdafaaya karar verdiği kalenin etrafını çeviren hendekleri doldurmaya memur edildiler. Bu kumandan düşmana teslim olmamaya ve son nefesine kadar dövüşmeye karar vermişti. Kaleyi müdafa edenler arasında başka beyler de vardı. Cengiz Han'dan kaçarak Harzem Şah'ın hizmetine girmiş olan Moğol Gurkan da bunlardan biriydi.

Galipler, hendeği toprakla ve büyük ağaç gövdeleri ile doldurmak için çalıştırılan birkaç bin Buharalıyı göz altında tutuyorlardı. İki gün sonra üzerinde nöbetçilerin dolaştığı yüksek duvarlara yaklaşmak mümkün olabilmişti.

Esirler:

- Biz işlerimizi çabuk bitirdik. Bakalım, şimdi düşmanlarımız bu yüksek duvarlara nasıl çıkacaklar, diyorlardı.

Yeni efendilerinin emirlerine uyan dülgeler uzun merdivenler hazırladılar. O zaman Moğollar ellerindeki kırbaçları şaklatarak halkın üzerine vahşice atıldılar:

- Ne duruyorsunuz? Kimi gözlüyorsunuz? Merdivenleri dayayın ve tırmanın.

Buharalılardan hiç biri duvarlara yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Yukarıdan taşlar atılıyor, kaynar sular dökülüyordu.

Fakat Moğol askerleri kılıçlarını çektiler, esirlerin etrafını sardılar. Onlara öyle kıyasıya vurdular ki, zavallılar en sonunda kolları ile kendilerini koruyarak, ileri atılmaktan başka çare bulamadılar. Düşmanları onları kılıçlamakta, ellerini kollarını kesmekte devam ediyorlardı.

Tercümanlar halkı merdivenlere tırmanmaya teşvik ediyorlardı.

Bazı Buharalılar:

- Kaleye tırmanmak ölüm, burada durmak da ölüm. Kaleye

çıkmaq daha iyi. Belki halimizi gören din kardeşlerimiz, bize merhamet eder de dövüşmekten vazgeçerler, demeye başladılar.

Merdivenleri aldılar, duvarlara dayadılar ve basamakları tırmanırken bağırmağa başladılar:

- Biz de sizin gibi Müslümanız! Silahlarınızı bırakın! Teslim olun.

Müdafiler seslerini çıkarmadan onların yaklaşmasını belediler, sonra taşlarla, direklerle merdivenleri çökerttiler. Kaleye tırmanmak isteyenleri yerlere yuvarladılar. Bir taraftan da bağırıyordu:

- Bakın şu korkak köpeklere! Geriye dönün, vurun Moğollara! Bakın biz teslim olmadan nasıl bir mücahit olarak dövüşüyoruz. Düşmanlara baş eğmeyin!

Kale duvarlarının üzerinde Gurkan Bey hem ok atıyor, hem bağırıyordu:

- Moğollar niçin bu itaatli koyunların arkasına saklanıyorlar? Cesaretlerini görelim! Cengiz Han nerede? O lanet surathı ihtiyar, o küçük çocukları yiyen çakal nerede?

Gurkan elinde kılıcı, ümitsizce çarpışıyordu. Kılıcı kırılınca eline geçirdiği bir balta ile hücum edenlere karşı koymaya çalıştı ve nihayet oklarla delik deşik olarak cansız yere düştü.

Bu sırada düşmanlar, Çinlilerin yaptıkları büyük mancınıkları getirdiler. Bunlarla kalenin içine parlayıcı maddelerle tutuşturulmuş paçavralar, içleri patlayıcı maddelerle dolu tüpler atıyorlardı. Az sonra kalenin içinde yangınlar başladı.

Kalenin kuşatması on iki gün sürdü. Nihayet Moğollar, savunanların hemen hepsini öldürdükten sonra kaleye girdiler. Ve nasılsa sağ kalmış birkaç yaralıyı ele geçirdiler.

Büyük bir orduya günlerce karşı koyabilmiş olanların dört yüz kişi olduğunu öğrenince büyük bir hayrete düştüler. Bu cesur insanlar esir olmaya razı olmadıkları için ölmüşlerdi. Eğer bütün halk aşılması mümkün olmayan bu kaleleri onlar kadar cesaretle, sebatla müdafaa edebilseydi, Moğollar bu eski şehri ne altı ayda ne de bir senede ele geçiremezlerdi. Buharalılar da kendi elleriyle başlarına getirdikleri büyük felaketten kendilerini kurtarmış olurlardı.

Büyük cami galiplere takdim olunan hediyelerle dolduktan sonra yeni bir emirname daha çıkarıldı.

“Bütün şehir halkı yanlarına karılarını ve çocuklarını alarak şehrin dışına çıkacaklardır. Elbiselerinden başka bütün eşya ve mallar evlerde bırakılacaktır.”

Tercümanlar meseleyi izah ettiler.

“Telaş etmeyin, her yerde nöbetçiler var. Mallarınız gereği gibi korunacaktır. Sizi bir araya toplamalarının sebebi, saymak ve neticede vergileri adalet dairesinde belirlemek içindir. Emirleri dinlemeyerek şehirde kalacak olanlar, yakalandıkları yerde öldürüleceklerdir.”

Sabahleyin bütün şehir halkı verilen emri yerine getirdi. Babaları, çocuklarının ellerinden tutmuştu, analar küçükleri kucaklarında taşıyorlardı. Senelerden beri evlerinden dışarı çıkmamış olan ihtiyarlar bile sokaklara dökülmüştü.

Sokaklarda dolaşan müfrezeler bütün kapıları çalıyor:

-Haydi, çabuk olun, acele edin, diyorlardı.

Şehir ahali kalenin on bir kapısından çıktı ve kaleyi çeviren tarlalarda toplandı. Şehirde bir tek insan kalmamıştı.

O zaman “Buhara” şehrinde oturan ahalinin ne kadar çok olduğu görüldü. Düşmanlarından iki üç misli fazlaydılar.

Yanlarına tercümanlarını almış olan Moğollar, halkın arasına daldılar, aralarındaki sanatkarları arıyor ve hangi mesleğin adamı olduklarını tesbit ediyorlardı. Sonra bunları bir grup halinde topladılar. Daha sonra genç ve kuvvetli erkekler de bir kenara ayrıldı ve etrafları atlılarla sarıldı.

Moğollar, nihayet güzel kadınları, genç kızları ve oğlanları da bir araya topladılar. O zaman herkes ailesinden belki de bir daha buluşmamak üzere ayrılmakta olduğunu anladı. Ağlamalar, hıçkırıklar duyuldu, ümitsiz göz yaşları döküldü, feryatlar işiildi.

Kasapların hayvan pazarlarında, biraz sonra bıçak altına yatacakları inekleri ve keçileri seçmeleri gibi bu haranın yeni hakimleri de hiçbir feryada kulak asmadan, atlarını mahmuzlayarak onları kalabalığın içinden çekip çıkarıyorlardı.

Moğolların telkin ettiği korku, o kadar kuvvetliydi ki, ahali en ufak bir mukavemet bile gösteremiyordu.

Bazı kocalar ve babalar, karılarının veya kızlarının cellatların elinde yerlerde sürüklendiğini görerek ileriye atıldılar, onları kurtarmak istediler. Fakat vahşi Moğollar, onları ya atlarının ayakları altında çiğnediler veya ellerindeki topuzlarla başlarına vurarak cansız yere serdiler.

Halkın arasında uzun seneler camilerde verdikleri derslerle geniş bilgileri halka yaymış, öğrenciler yetiştirmiş olan kıymetli alimler de vardı. Bu büyük alimlerden ikisi, etraflarında cereyan eden vahşi ve insanlığa uymayan halleri görünce şaşkına dönmüşlerdi. Birincisi:

- Bu putperestler camileri talan ediyorlar, dedi. Din ve hikmet kitapları atlarının nalları altında parça parça oluyor. Yeni doğmuş çocukları parçalıyor, genç kızları babalarının gözleri önünde kirletiyorlar. Bunlara tahammül etmemiz mümkün mü?

Diğeri, Buhara'nın en büyük alimlerinden biri olan Rükneddin İmamzade cevap verdi:

- Sus! Üzerimizden Allah'ın gazap fırtınası geçiyor. Rüzgarın önüne katılmış olan saman çöpünün söz hakkı yoktur.

Bununla beraber ihtiyar Rükneddin yapılanlar karşısında uzun zaman tahammül gösteremedi. Oğlu ile beraber Moğolların kadınlara karşı yaptıklarına müdahale etmek istedi ve orada öldürüldü. Onlar gibi birçoğu daha ailelerinin karşılaştığı iğrenç muamelelere ve hakaretlere tahammül edemeyerek ortaya atıldılar, müdafaaya teşebbüs ettiler.

O gün müthiş bir gündü: Sadece ölenlerin feryatları, iniltileri, babalarından, kardeşlerinden ebediyen ayrılan çocukların ağlamaları duyuluyordu. Yakınlarına yardım edebilmek imkanından tamamen yoksun bırakılmış olan erkekler, sadece:

“Kılıcının kabzasına sıkıca yapışmasını bilmeyen, biraz sonra keskin yüzün kendisine döndüğünü görür.” diyen şairin sözlerini hatırlıyorlardı.

Moğollar, boş ve terk edilmiş sokaklara döndüler. Evlere girdiler ve oralardan işlerine yarayabilecek eşyayı hayvanlarına yükleyerek şehri terke başladıkları zaman her tarafta birden yangınlar çıktı. Yükselen alevler ve kapkara dumanlar güneşin ışıklarını karartıyor, bütün şehrin semasını kaplıyordu. Evler ahşap ve kerpiçten yapılmıştı. Onun için bütün şehir kısa zamanda büyük bir ateş yığını haline geldi. Ayakta kalan tek bina büyük cami ve bazı sarayların tuğladan yapılmış duvarlarıydı.

Moğollar birdenbire şiddetlenen yangınlar karşısında, gasp ettikleri malları da bir kenara atarak kaçmaya başladılar. Uzun seneler şehir, sadece baykuşlarla çakalların uluduğu bir yangın yeri halinde kaldı.

-2-

SEMERKANDLI İHTİYARLAR, ŞEHİRLERİNİ TESLİM EDİYORLAR

Size her şey zevkiniz ve sefanız
için bir av hayvanı gibidir.
Parmaklarınızı boyayan al,
kına değil, kandır.
(Rıza Tevfik)

EJDERHA yılı (1220) ilkbaharının ilk günlerinde Cengiz Han, Semerkand'a gitmek üzere Buhara'dan ayrıldı. Orduları Zerefşan Nehri'nin sahillerini takip ediyorlardı. Kendisine itaat edenlere karşı özel tedbirler almaktan vazgeçen kağan, kapılarını Moğollara kapamış olan Sarepul ve Dabussiye şehirlerini kuşatmak için kuvvetler ayırdı.

Semerkand'a gelince Cengiz Han, şehrin dışında Harzem Şah'a ait olan Keksaray'a yerleşti. Dört oğlunun ayrı yarı kumanda ettiği ordularla, hayvan sürüleri gibi kırbaçlanarak yürütülen esir kabileleri de orada toplandılar. Bütün kıtalar bir çember gibi büyük şehri sardı.

Harzem ülkesinin şehirleri arasında müdafaaya en elverişli olanı ve kuvvetlisi Semerkand'dı. Tarihi kalesinin kalın duvarlarını yıkmak, kulelerini aşmak, dövme demir kapılarını kırmak mümkün değildi. Şehirdeki askeri garnizonda tam yüz

on bin asker vardı. Bunlar arasından altmış bini Türk'tü ve Türkler arasında Kıpçaklar çoğunluğu teşkil ediyordu. Geri kalanlar Tacik, Karahitay ve diğer milletlerdendi. Harzem Şah, şehrin müdafaasında korkunç görünüşlü yirmi muharebe fileline büyük bir önem verirdi. Bundan başka şehrin sivil halkından bir sanatkarlar ve esirler ordusunun tertibi de mümkündü.

Eğer şehrin müdafaasına Hayr Han veya Timur Melik gibi askerlikte tecrübeli ve kahraman bir kumandan memur edilmiş olsaydı, Semerkand yiyecek stoklarının bitmesine kadar -belki bir sene- düşman kuşatmasına dayanabilirdi. Fakat Harzem Şah bu vazifeyi dayısına, herkesin nefret ettiği Valide Sultan Türkan Hatun'un öz kardeşine vermişti. Çok mağrur bir insan olan Tugay Han, ömründe hiçbir askeri kıtaya kumanda etmemişti.

Cengiz Han tam iki gün şehrin etrafını dolaştı, kale duvarlarını, ağzına kadar su dolu hendekleri inceledi. Şehre girmek için zayıf bir nokta aradı ve hücum planını düşündü.

Moğollar, gerçek kuvvetlerini gizlemek ve Semerkandlıları korkutmak için, esirleri savaşa hazırlanmış kıtalar halinde dizdiler ve her mangaya bir de bayrak verdiler. Öyle ki, bu manzarayı uzaktan seyreden şehirliler, şehirlerini sayısız kuvvetlerin muhasara ettiği düşüncesine kapılarak aldandılar.

Şehirdeki Türk kumandanları Ali Er Han, Balan Han, Siyunch Han kumanda ettikleri Kıpçak atlıları ile şehirden çıktılar. Çok şiddetli ve kanlı çarpışmalar oldu.

Müslümanlar bir miktar esir almalarına rağmen, bin kişi kaybettiler ve şehre sığınmaya mecbur oldular.

Ertesi gün bir defa daha şehirden dışarı çıkmak istediler. O zaman halk arasından toplanan gönüllüler bir çıkış yaptı. Moğollar bunların karşısında süratle geri çekildiler. Semerkandlılar onları takibe başladılar ve bir an her taraftan çevrildiklerini gördüler. Moğollar çekilme yollarını kesmişlerdi. Müslümanların üzerine vahşi bir hırsıyla atıldılar ve hepsini kılıçtan geçirdiler. Canını kurtaran pek nadir birkaç kişi şehre dönebildi.

Üçüncü gün sabahleyin Cengiz Han atına bindi ve hücumları bizzat idare etti. Bütün kuvvetlerini kale duvarlarının çıkış yerlerinin önüne dizdi. Moğollar dışarı çıkmak isteyenleri akşama kadar mağlup ettiler ve gece olunca taraflar kendi

ordugahlarına döndüler.

O gece Semerkand'ın en hatırlı kimseleri olan Başkadı, Şeyhülislam, ileri gelen din bilginleri ve imamları büyük bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda Moğollara teslim olmaya karar verdiler. Sabahleyin toplu bir halde kağana müracaat ederek kuşatılmış olan şehirlerine karşı lütufkar davranmasını istediler. Cengiz Han "Kendilerine gazabından uzak tutacağımı bildirdi ve yerlerine dönmelerine müsaade etti". Heyet, sevinç içinde şehre döndü. O zaman kaleye kapanarak kendilerini sonuna kadar müdafaa etmek isteyenler ortaya çıktı. Fakat başlarında Tugay Han bulunduğu halde Kıpçak hanları, düşmanlarının hizmetine girmeye karar verdiler. Cengiz Han bu isteği gülümseyerek kabul etti.

Kuşatmanın altıncı gününün sabahı, kalenin başlıca kapıları açıldı ve Moğollar Harzem Şah'ın başkentine girdiler.

Cengiz Han'ın vaadine rağmen Semerkand'ın bütün ahali-si, kadın, erkek, yüzer kişilik gruplar halinde toplanarak şehir dışındaki tarlalara sevk edildi. Orada Moğollar halkı çırılçır-lak soyarak her türlü işkence yaptılar. Bu işkenceden ancak Cengiz Han'ın casusları tarafından isimleri bildirilenler kendilerini kurtarabildiler. Başkadı ile şeyhülislam bunların arasındaydı.

Bütün şehir halkına evlerde saklanacak olanların derhal öldürülecekleri önceden bildirilmişti. Bu emirden faydalanan Moğollar birçok insanın kanını döktüler.

Başlarında Harzem Şah'ın dayısı Tugay Han bulunan otuz bin Kıpçak atlısı karıları ve çocukları ile kaleden çıkarak Cengiz Han'ın emrine girdiler. Cengiz Han, onlara silahlarını bırakmalarını ve onların yerine Moğol kılıçları kuşanmalarını emretti. Cengiz Han'ın hizmetine girmiş olan Kıpçaklar, Moğol askerlerinin kıyafetine girmeliydiler. Saçları da Moğollar gibi tepelerinden traş edildi. Sonra onlara yerleşmeleri için bir vadi gösterildi. Kıpçaklar oraya çadırlarını kurdular ve aileleri ile yerleştiler. Ertesi gün hiç beklenmedik bir zamanda bu vadi, Tatarların hücumuna uğradı, bütün Kıpçaklar kılıçtan geçirildi ve bütün malları yağma edildi. Bu katliamdan kendilerini kurtarabilen nadir insanlar, kılıçtan geçirilen kardeşlerinin "ne dövüşmek, ne de kaçmak için kafi derecede cesaret gösteremediklerini" söylediler.

O gece Ali Er Han'ın kumandasındaki bin kahraman atlı kaleden çıktılar. Karanlıktan faydalanarak Moğol hatlarını yarıdılar ve gözden kayboldular. Bunlar sonradan Celaledin'in kumanda ettiği kuvvetlere katılmaya muvaffak olmuşlardır.

Kaleyi müdafaa etmeye karar vermiş olanlar mücadelelerine devam ettiler. O zaman Moğollar yatakları suni olarak kurşunla kaplanmış olan Cakerdiz kanalının setlerini yıktılar. Taşan sular her tarafı kapladı, kale duvarlarını çöktürdü ve bundan faydalanarak kaleye giren Moğollar bütün savunmacıları kılıçtan geçirdiler.

Şehrin dışındaki tarlalarda kesilen halk arasında bulunan bütün sanatkarlar Moğolistan'a götürülmek üzere ayrılmıştı. Bu sanatkarlar kağıt, brokar, gümüşle dokunmuş ipekli kumaşlar, deri terbiyesi, koşum ve eğer takımları, büyük bakır kazan, gümüş ve maden kupa, bıçak, iğne, kılıç, yay ve sair kıymetli şeyler imal etmekle şöhret kazanmışlardı. Bunlar arasında en ustaları Cengiz Han'ın oğullarına ve yakın akrabalarına esir olarak verildi ve Moğolistan'a gönderildiler. Sonradan orada kurulan özel şehirlere yerleştirildiler.

Moğollar, diğer şehirlerde tatbik ettikleri usulleri aynen Semerkand'a da tatbik ettiler. Öyle ki şehir ve civarı uzun zaman bomboş kaldı.

Kalenin alınmasından sonra Cengiz Han, içi yığınlar halinde cesetlerle dolmuş olan şehre girdi ve sonra sarayına döndü. Sarayın büyük ağaçlarla gölgelenmiş olan bahçesi hükümdarın güçlkle dayandığı sıcağı biraz olsun hafifletiyordu. Çürümekte olan cesetlerden yükselen iğrenç koku, şehirde yaşanmasını imkansız bir hale getirmişti. Bu sebeple şehrin çok az kalan sakinleri de şehirden kaçmaktan başka çare bulamadılar.

HARZEM ŞAH, SIĞINACAK YER BULAMIYOR

Cesaretini kaybeden adamın atı dört nala kalkmaz.

(Bir Doğu Atasözü)

DÜŞMAN Harzem ülkesini alt üst ederken Şah Muhammed memleketinden çok uzaklarda bulunuyordu. Hadiselerin gelişmesini beklemek üzere yanındaki küçük bir Kıt'a ile Ceyhun Nehri üzerindeki Kelif şehrine çekilmişti.

- Hedefim Moğolların nehri geçmelerini önlemektir, diyor-du. Bir müddet sonra İran'dan yeni ve büyük bir ordu toplayacağım ve bu ordu ile o korkunç putperestleri memleketimden kovacağım.

Akar suyun kenarındaki sarp bir kayanın üzerinde bir taş kule yükseliyor ve bu kuleye düz damlı küçük bir kulübe yaslanmış duruyordu. Bunları eski bir taş duvar çevirmekteydi.

Harzem Şah düşünceleri ve ızdırapları ile başbaşa işte burada yaşıyordu. Kulenin damı üzerinde bekleyen bir nöbetçi kuzeyi gözlemekteydi. Geceleri uzak tepelerde yanan ateşler, gündüzleri yükselen toz sütunları düşmanın hareketleri hakkında bir fikir vermekte idi.

Bazen Muhammed Şah Ceyhun kenarına iniyor, orada ilerleyen ağır yapılı gemileri, sarp kayaların arasından süratle akan bulanık suları seyrediyordu. Kıtalarının büyük bir kısmı tarihi Kelif şehrinin bulunduğu karşı sahile geçmişti.

Bir zamanlar Büyük İskender ve askerleri Ceyhun'u bu noktadan, göğüslerine şişirilmiş tulumlar bağlayarak geçmişlerdi.

Semer kand kuşatması başladığı zaman Harzem Şah, oraya iki defa yardıma kuvvet göndermişti. Önce on bin, sonra yirmi bin atlı. Fakat bu kuvvetler her defasında başkente yaklaşmaya cesaret edememiş, Semer kand'ın düşmek üzere olduğunu ve bütün yardımların faydasız olacağını söyleyerek Kelife dönmüşlerdi.

İnanç Han, Kelife yanında iki yüz kadar yaralı ve perişan atlı ile geçebilmişti. Bunlar bir gece Buhara'dan çıkmayı başarabilmiş olan kuvvetin son artıklarıydı. Tatarlar bu yiğitlere Ceyhun kenarında yetişmiş ve hemen hepsini kılıçtan geçirmişlerdi. Kurban Kızık, yaşayanların arasındaydı.

Harzem Şah, Buhara'yı savunmak için bıraktığı büyük ordunun hiçbir şeye yaramadan, hiçbir zafer kazanmadan perişan olduğunu öğrenince çok sarsıldı. Uzun bir zaman ne düşünebildi, ne de bir karar alabildi. Civardaki bütün hanların emirlerine itaat etmekten kaçındıklarını ve yanına gelmekten çekindiklerini fark ediyordu. Her taraftan ihanete uğradığına ve hainlerin düşmana katıldıklarına dair haberler geliyordu. Harzem Şah, kurulmuş nizamın bozulduğunu, iktidarının temellerinin sarsıldığını görüyordu. Buna karşılık kendisine bağlılıkta ve itaatte ısrar edenler, rüzgara kapılmış tozlar gibi dağılıp gitmekteydiler.

İşte bu sıralarda Şah Muhammed büyük bir gemiye bindi, deri sandıklara doldurulmuş olan hazinesini, altınlarını, en sevdiği atını yanına aldı. Gemi sahili terk etti ve süratle akan sulara karşı gemicilerin küreklerle ve sırıklarla yaptıkları mücadele sonunda karşılıklı İran sahiline yanaşmaya muvaffak oldu.

Yalçın kayalıklı sahil, geminin karaya yanaşmasına imkan vermiyordu. O zaman kürekçileri arasından iri yarı bir askere kendisini sırtına alarak sahile çıkarmasını emretti.

Muhammed, ayağını karaya basınca:

- Senin adın ne? Nereden geliyorsun? diye sordu.

- Adım Kurban Kızık. Çiftçiyim. Ailemi İnanç Han'ın bana kiraladığı topraklarda bıraktım. Onunla beraber Buhara'dan geliyorum. Kaleden dışarı çıktığımız zaman ben hemen hemen Tatar hanının sarı çadırına kadar gelmiştim, onu kılıçla-

yacağımızı zannetmiştim. Fakat neden bilmiyorum, bizim yiğitler bundan vazgeçtiler. Geri döndüler ve Ceyhun yolunu tuttular. Benim kır at da onların peşine takıldı.

- Sana niçin Kurban Kızık diyorlar, halinde “Kızık”⁽¹⁾ olduğunu gösterir bir şey göremiyorum.

- Bana hep doğru söylediğim için “Kızık” adını taktılar. Söylediklerim ekseriye hoşsa gitmiyor. Ne zaman susmak, ne zaman konuşmak lazım geldiğini kestiremiyorum. Doğruyu söylediğim zaman dayak yediğim de oluyor ama ben de altta kalmıyorum doğrusu...

- Bundan önce beni hiç görmüş müydün?

- Hayır. Seni hiç görmemiştim ama seni çok düşünmüştüm. Bizden vergi istendiği zaman hakim bu verginin şah için alındığını söylüyordu. O zaman seni düşünüyorduk.

Muhammed gülmeye başladı. Vekilinden istediği bir altın dinarı Kurban’a verdi.

- Bu adam benim yanımdan ayrılmasın. Bizi hendeklerden ustaca geçirir ve bana doğruyu söyler.

- Büyük padişahım, seni sırtımda taşımak bana çift sürmekten daha kolay gelir. Şimdi bana müsaade et, karşı sahile geçerek çizmelerimi alıp geleyim.

- Müsaade ettim.

Padişah atına bindi ve iri yarı uzun boylu Kurban’a baktı. Tamamen ıslanmış olan şalvarını paçalarının diz kapaklarının üstüne kadar sıvamış, kıymetli hazineleri saklayan deri sandıkların taşınmasına yardım ediyordu.

Sonra Kurban’ı taşıyan gemi karşı sahile geçti.

Harzem Şah, atının üzerinde sarp yolda henüz ilerlemeye başlamıştı ki, karşı sahilde alarm işaretleri verildi. Herkes birbirine kuzey istikametinde, uzaklarda yükselen beş kesif du-man sütununu gösteriyordu.

Bu korkunç bir işaretti: Büyük bir düşman ordusu yaklaşıyor demekti.

Muhammed emir verdi:

- Gemileri hemen sahilden açın. Tatarların bu tarafa geçmesine imkan vermemeli, dedi ve atını dörtnala kaldırdı.

⁽¹⁾ Kızık: Kötü şakalar yapan adam demektir.

Cebe Noyan ile Subutay'ın kumandasındaki Harzem Şah'ı aramaya çıkmış olan yirmi bin Moğol atlısı, Ceyhun Nehri'nin kenarına ulaştı.

Hiç kimse onların nehri geçmesine engel olamadı. Karşı sahil bomboştu ve Kelif şehrinin bütün ahalisi başka yere kaçmıştı. Civarda hiçbir gemi bulamamış olan Tatarlar, Cengiz Han'ın “nefes almadan takip” emrini yerine getirmek için ağaç dallarından küçük salları yaptılar ve bunların üzerini sığır derileri ile kapladılar, sonra da silahlarını ve elbiselerini koydular. Atlarını suya sürdüler, kendileri atların kuyruklarına yapıştılar ve bir elleriyle de küçük salları çektiler.

Tatarlar böylece bir günde Ceyhun Nehri'ni geçtiler. ⁽¹⁾

Batıya doğru hızla kaçan Harzem Şah, çoktan aradaki mesafeyi açmıştı. Ordusunun büyük çoğunluğu Kıpçaklardan oluşuyordu. Bunlar, Şah Muhammed'e karşı suikastlar hazırlamaktaydılar. Birisi bunu Şah Muhammed'e haber verdi ve şah, o andan sonra her gece yattığı çadırı değiştirmek mecburiyetinde kaldı. Çünkü bir gece yatmaya karar vermiş olduğu ve sonradan değiştirdiği çadırın ertesi sabah Kıpçak okları ile delik deşik edilmiş olduğunu görmüştü.

Harzem Şah'ın endişeleri gün geçtikçe artmaktaydı. Acele ediyor, durmadan istikamet değiştiriyor, nereye sığınacağını bilemiyordu. Her geçtiği yerde rastladığı şehirlerin kalelerinin kuvvetlendirilmesini emrediyor, halka kalelere sığınarak savaştan kaçınmalarını tavsiye ediyordu. Halkın korkusu dalga dalga büyüyordu. Pek çok kimse aileleriyle dağlara çekilmişti.

Yüksek dağlarla çevrelenmiş olan Nişabur şehrine gelmez Muhammed Şah, üzüntülerini ziyafetlerde ve eğlence alemlerinde unutmaya karar verdi.

Tatarlar, onu soluk almadan takip ediyor ve her yerde, geçtiği yollardan haberdar oluyorlardı. Moğolların devamlı takipte oldukları Nişabur'da öğrenilince Muhammed Şah, yanına pek az bir kuvvet aldı ve ava çıkmakta olduğunu söyleyerek ortadan kayboldu.

Tatarlar Taus, Zave ve Rey ile birçok şehirden geçtikten

⁽¹⁾ Raşideddin tarihi

sonra nihayet Nişabur yakınlarına geldiler ve Harzem Şah'ın takip ettiği yolu anlayabilmek için orada muhtelif istikametlerden küçük müfrezeler sevkettiler. Önlere gelen şehri, her kasabayı her köyü yağma ediyor, yıkıyor, yakıyor, hiç merhamet etmeden kadınları, ihtiyarları hatta küçük çocukları öldürüyorlardı.

Muhammed Şah, yeniden büyük bir ordu topladı.

Yanında yirmi bin atlıdan ibaret bir kuvvetle Hemdan civarındaki Devletabat Ovası'na gelince birdenbire düşman ordusuyla sarıldığını gördü. Moğollar bu kuvvetin büyük bir kısmını kılıçtan geçirdiler. Şah Muhammed köylü kıyafetine girmiş fakat sağlam bir ata binerek muharebeye öyle katılmıştı. Bu onun Tatarlarla son karşılaşması oldu. Düşman kuvvetleri Müslüman kuvvetlerinden üstün olmamakla beraber, yalnız kendi hayatını kurtarmaktan başka bir şey düşünmeyen şah muharebeyi kazanıp zafer elde edemedi.

Onu şah olarak tanıyamadıkları halde, tesadüfen kendisine nişan alan Moğollar atını yaraladılar. Buna rağmen Muhammed dağlara kaçmayı başardı ve maiyeti ile birlikte izini kaybettirdi.

Tatarlar bundan sonra Zerican'a, Kazvin'e, batıya doğru ilerlediler. Beytekin ve Koç Boğa Han kumandasındaki Harzem ordularını mağlup ettiler. Azerbaycan yolu ile Mugansk steplerine ulaştılar ve orada ilk defa Gürcülerle kanlı savaşıra giriştiler.

Hiç bir yerde durmuyorlardı. Kendilerine lazım olan yiyecek ve giyeceği alıyor, altın ve gümüşleri talan ediyor, yollarına devam ediyorlardı. Cengiz Han'ın kendilerine verdiği emri hiç hatırlarından çıkarmıyor, gece gündüz yürüyor, molaları çok kısa veriyor ve durmadan Harzem Şah'ı arıyorlardı.

Tatarlar, meskun yerlerde rastladıkları en iyi atları alıyorlardı. Her atlı yanında en azından bir yedek at götürüyor ve yolda yorulan hayvanını değiştirebiliyordu. Bu sebeple yirmi dört saatte hiç beklenmedik mesafeleri geçebiliyor ve umulmadık bir anda ortaya çıkıyorlardı.

ABESKUN DENİZİ'NDE BİR ADA

**Bana ordumu kim verecek?
Benim öcümü kim alacak?
Kim benim ülkemi onaracak?
Kim onu düşmandan arıacak?**
(Bir Türk efsanesinden)

ŞAH MUHAMMED, hiç tanınmadan Diyanuy kazasına Şgeldi ve Amol şehri yakınlarında durakladı. Mahalli beyler, şahı büyük merasimle karşıladılar, hizmetine hazır olduklarını bildirdiler. Şahın kalabalık maiyetinden kimse kalmamış gibiydi. Hastaydı, gücünü kuvvetini kaybetmişti. Kendisini büyük bir cesaretsizliğe kaptırmıştı. Yanında bulunan, itimadını kazanmış olan ihtiyar emirlere akıl danışıyor ve durmadan soruyordu:

- Dünya yüzünde Tatarların şerrinden kendimi koruyabileceğim bir yer var mı?

Herkes hükümdarın bir gemiye binerek Abeskün⁽¹⁾ Denizi'ndeki adalardan birisine gitmesini öneriyordu.

Bu tavsiyeleri dinleyen Harzem Şah, Hazar'ın ortasındaki küçük ve boş bir adaya çekildi.⁽²⁾

Bir zaman sonra oğulları Ozlak Şah, Ak Şah ve Celaleddin

⁽¹⁾ Hazar Denizi'nin eski adı.

⁽²⁾ 13. yüzyılda Hazar Denizi'nin seviyesi bugünkünden farklıydı. O zamanki adalardan pek çoğu bugün suların altında kaybolmuştur.

babalarının yanına geldiler. O zaman Harzem Şah, hazırlattığı bir ferman ile veliahtlığa genç Ozlak Şah'ın yerine, vaktiyle tahkir ve tehdit ettiği Celaleddin'i tayin ediyordu.

Muhammed:

- Bugün devletimizi kurtarmaya ancak Celaleddin muktedir olabilir, diyordu. O düşmandan korkmuyor, aksine onlarla çarpışmak için fırsat arıyor. Yemin ediyorum, oğlumun zafere-rinden sonra Allah bana tekrar hükümdar olmayı nasip ederse, ülkelerimde sadece iyi niyet ve doğruluk hükümran olacaktır.

Harzem Şah elmas kabızalı kılıcını Celaleddin'e verdi, ona "Sultan" unvanını tevcih etti ve diğer oğullarına Celaleddin'e itaat edeceklerine dair yemin ettirdi.

Sultan Celaleddin, babasının kılıcını kuşandıktan sonra:

- Tatarların bütün ülkemizi istila ettiği şu sırada Harzem devletinin mesuliyetini omuzlarıma alıyorum. Sadece birer kuru isimden ibaret kalmış olan orduların da baş kumandanı oluyorum. Bu ordular fırtınaya kapılmış kuru yapraklar gibi dağılıp perişan olmuşlardır. Ama Müslüman memleketlerini kaplayan bu karanlık gecede, ben dağlarda kavganın ateşini yakacağım ve etrafıma cesur adamlar toplayacağım.

Celaleddin babasından izin aldı ve yeni vazifelerinin icaplarını yerine getirmeye koştu. Herkes Şah Muhammed'in yanından ayrıldı ve o Abeskün Denizi'nin bu vahşi ve münzevi adasında yapayalnız kaldı.

*

Gövdesi ziftle kapkara kesilmiş olan ağır gemi sahilden uzaklaşınca, Harzem Şah durgun ve düşünceli bir halde sahildeki kumların üzerine oturdu. Gözleriyle gri renkli büyük yelkeni çeken Türkmen gemicilerinin hareketlerini takip ediyordu. Bu sırada şahın oğulları ve Astrabat emiri ellerini göğüslerine kavuşturmuş, padişahı seyrediyorlardı.

Rüzgar yelkenleri şişirdi, gemi yerinde sallandı, dalgalara gömüldü ve uzaktaki mavi sisli dağlara doğru süratle uzaklaştı. Şimdi Harzem Şah'ı vatanına, kendisinden memnun olmadıkları için durmadan isyan eden tebalarına bağlayan son bağ da kopmuş oluyordu. Artık ne Tatar istilasından ne de kendisi

daima takip eden Cengiz Han'ın kızıl gölgesinden korkusu kalmamıştı. Peşinden hiç yorulmadan koşan Cebe Noyan ile Subutay, elbet buralara gelemeyeceklerdi.

Şimdi bu hudutsuz denizin ortasında, geçmişi hüznle anmak, bugün durumu soğukkanlılıkla düşünmek ve gelecek hakkında projeler yapmak mümkün olabilirdi. Harzem Şah'ın yanında bir aylık yiyeceği vardı. Astrabat Emiri bir vadide bir yurt kurmuş, oraya bir kazan, bir çuval piriç, kuyruk yağı, bir bakır bakraç, bir balta ve diğer lüzumlu şeyleri koydurmuştu. Bundan sonra şah bir derviş gibi yaşayacak ve kendi yemeğini kendisi pişirecekti.

Gemi çok uzaklara gitmişti fakat Muhammed derin düşüncelere dalmış, olduğu yerde duruyordu. Nihayet sıcak kumların üzerine uzandı ve kendisini denizden esen serin rüzgarın okşayıcı tesirine terk etti.

Bir takım hışırtılar ve mırıldanmalar onu birdenbire düştüğü dalgınlıktan uyandırdı. Birisi: "Hem iri hem de kuvvetli" diyordu.

Bu ıssız adada, kim sesini işittirebilirdi? Düşmanlar mı? Şah etrafına bakındı. Biraz uzakta, bir tümseğin üzerindeki sararmış otların arasında siyah kalpaklı bir baş görünmüş ve kaybolmuştu. Muhammed'in üzerinde silah yoktu. Yayı, okları, baltası çadırındaydı. Şah acele adımlarla tümseğin üstüne çıktı. Perişan kıyafeti, çıplak ayakları ile birkaç adam killi toprağın üzerinde koşuyorlardı. Aralarından bir tanesi acaip bir hayvan gibi dört ayaklı yürüyordu.

"Astrabad emirine beni kimsesiz bir adaya bırakmasını emretmiştim. Bu adamlar nereden çıktı?" Muhammed endişeli adımlarla tepesindeki delikten ince bir duman yükselen çadırına doğru yürüdü. Orada on-on iki garip ve çirkin mahluk bir yarım daire halinde dizilerek yere oturmuştu. Yüzlerinde insanlara mahsus olan bütün güzellikleri kaybetmiş olan bu mahluklar kimdi? Her tarafları şişmiş, cerahatlanmış ve yüzleri bir arslan kafası manzarası almıştı.

Aralarından biri:

- Kimsin sen? diye bağırdı. Niçin buraya geldin? Bizi her taraftan kovdukları için biz bu adayı işgal ettik.

- Ya sizler kimleriniz?

- Biz, Allah'ın lanetlenmiş kullarıyız. Bugün buraya çıktık.

Balık avlayacağız.

- Görmüyor musun? İşte hepimiz cüzamlıyız. Hâlâ canlı olmamıza rağmen gündün güne bir ceset gibi çürüyoruz. Bak şuna: Bütün parmakları düştü. Öbürünün ayakları ve kolları eriyip gidiyor, onun için bir ayı gibi dört ayaklı yürüyor. Şunun gözü akıp gitti, öbürküsüne gelince, dili çürüdüğü için artık konuşmıyor.

Muhammed susuyor ve uzak sahillere doğru kayıp giderken siyah bir nokta gibi küçülmüş olan gemiyi düşünüyordu.

- Hepimiz Allah'a yalvarmış, ondan bize bir yardımcı göndermesini istemiştik. Bize merhamet etti, seni gönderdi.

- Ben size nasıl yardım edebilirim?

Korkunç adamlardan biri ayağa kalktı. Hepsinin irisi ve kuvvetlisiydi, elinde bir balta vardı.

- Buranın şeyhi benim, lanetliler adasında herkes benim emrime itaat eder. Emrimi dinlemeyenleri gebertirim. Sen sağlam ve kuvvetlisin. Seni aramıza kabul ediyoruz. Bizim ağlarımızı çekeceksin, suyumuzu, odunumuzu getireceksin. Allah'ın bize ihsan ettiği bu yurttaki bir kazan, pirinç, un, bir testi zeytin yağı ve kuyruk yağı bulduk. Bundan sonra sen de bizimle beraber yaşayacaksın. Çıkar bakalım elbiselerini. Onlara senin ihtiyacın yok, sıra ile biz giyeceğiz.

Muhammed hızla geri döndü ve sahile doğru koştu. Cüzamlılar onu takip ettiler ve bir tümseğin üzerinden onu seydirdiler. Harzem Şah kumluğa indi, denizin sahile attığı kuru dalları topladı, onları tutuşturdu. Kalın bir duman sütunu göğe yükseldi.

Muhammed kendi kendine mırıldanıyordu: "Sahilden bu dumanı görürler ve bir kayık gönderip beni aldırırlar." Sonra uzakta sisler arasında kaybolan gemiyi düşünüyordu. "Orada savaş varmış, Tatar atlıları her yerde atlarını dört nal sürüyorlarmış, bana ne? Oradaki insanlar canlı ve sıhhatli. Birbirlerinden nefret ediyorlar, birbirlerine azap veriyorlar, ağlıyorlar, gülüyorlar. Onların arasında yaşamak, bu ölü-canlılar arasında geçen bir gündün sonra hakiki bir saadet olacak."

Muhammed'in verdiği talimata uyarak, on beş gün sonra adaya bir kayık gönderildi. Bu kayıktan Harzem Şah ordusu kumandanlarından Timur Melik, yanındaki birkaç yiğitle beraber sahile çıktı. Aradığını derhal bulamadı. Nihayet onu

kumların üzerinde çırılçıplak ve cansız bir halde buldu. Başına konmuş olan bir karga gözlerini gagalıyordu.

Timur Melik bütün adayı dolaştı, korkudan çalıkların arasına saklanmış olan cüzamlıları buldu. Ne olduğunu onlardan sordu. Aralarından biri olup biteni şöyle anlattı:

-Bu adama yanında bulunanlar padişahım diye hitap ediyor ve önünde saygı ile eğiliyorlardı.

Eskilerden öğrendiğimize göre, bir padişahın veya sultanın elbisesini giyen cüzamlıların yaraları iyi olur. Onun için bu adamı soyduk. Sonra kendisini yemeğe çağırdık, gelmedi. Kendisine verdiğimiz yemekleri de yemedi. Şimdi olduğu gibi sessiz yatıyor ve yaktığı ateşi canlı tutmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Bütün elbiseleri olduğu gibi duruyor. Biz bu adamın sultan olmadığına inanıyoruz. Çünkü hiçbirimizin yarası iyi olmadı.

Yiğitlerden biri bağırdı:

- Bizi bırak şunların canlarını alalım!

Cüzamlıların şeyhini bir okla cansız yere yıkan başka bir yiğit:

- Kılıçlarımızı bunların kanı ile kirletmeyelim, diye gürledi.

Timur Melik:

- Onları rahat bırakın, dedi. Allah onların cezalarını zaten vermiş. Ben onlardan daha bedbahtım. Bütün hayatım boyunca Harzem Şah'ın büyüklüğü için savaştım. Muhammed'in bir gün yeni ve yenilmez bir İskender olacağını düşünerek kanımı döktüm. Felaket günlerinde cesur Müslüman ordularına büyük zaferler kazandıracağına inandım. Bugün vücudumdaki yaralardan utanıyorum. Bir hayali savunmak için geçirdiğim gençlik günlerine yanıyorum. Elindeki büyük bir ordu ile bütün dünyayı dize getirebilecek olan adam işte! Şu anda kolunda, gözünü oymakta olan kargayı kovacak kadar bile kuvveti kalmamış, orada unutulmuş yatıyor ve sırtında çıplaklığını örtecek ne bir parça bez var ne de vatanında kendisini kabul edecek bir avuç toprak! Bundan sonra asker olup ne yapacağım! Gözlerimde kalbimi yakan hataların ateşini söndürecek yaş bile kalmadı.

Timur Melik kılıcını sıyırdı ve ayaklarının altında onu parça parça etti. Sonra Harzem Şah'ın cesedini kendi eliyle, başından çözdüğü sarığa sardı ve baş ucunda kısa bir dua oku-

du. Yiğitler hançerleriyle kumlarda bir çukur kazdılar ve Müslüman hükümdarlar arasında en kudretli bir hükümdar olmasına rağmen, şan ve şeref yoksulu hayatını kasabın bir zavallı keçisi gibi bitiren Muhammed'in cesedini o çukura gömdüler.

Timur Melik adadan ayrıldı ve yanındakilerle beraber babasının ölümünü haber vermek üzere Celaleddin'i aramaya başladı. Anlattıklarına göre bundan sonra her şeyi terk ederek basit bir derviş kılığına girmiş ve senelerce Arabistan, İran ve Hindistan'da bir serseri gibi dolaşmıştır.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Bazı tarihçiler Timur Melik'in senelerden sonra Orta Asya'ya döndüğünü söylerler. Sefil bir derviş kılığında olmasına rağmen, vaktiyle bir muharebede okla gözünü kör ettiği bir Moğol kendisini Hırcant'ın valisi onu huzuruna getirtmiş ve söylediği cesur ve gururlu sözler yüzünden de kendisine ağır işkenceler yaptırmış.

KURBAN KIZIK EVİNE DÖNÜYOR

KÜREKLERE asılın! Biraz daha cesaret.

Ceyhun'un süratli dalgalarını yaran gemi ağır ağır sarp sahile yaklaşıyordu.

"Şah'ın seyisliğini yapmak için yabancı memleketlere gitmek olur mu? Sonra ne olacak, insanın kendi memleketinde aç kalması daha iyidir." Kurban kendi kendine böyle düşünüyordu. "Bir çayhanenin kapısındaki kafesinde rahat rahat oturan bir keklik benden daha rahat değildir. Padişah bana bir altın dinar verdi. İnsan hayatında böyle bir güne her zaman rastlayamaz, evime gidinceye kadar bu altını nasıl muhafaza edeceğim. En iyi çare onu ağızıma almak ve dişlerimle yanaklarımın arasında saklamaktır. Gemilerin Harzem'e kadar inmesi emri verildi. Benim oralara gitmeye niyetim yok. Kurban ne dövüşmek istiyor, ne de düşmandan kaçmak. Çünkü bunun için uzaktaki denizlerin kenarını bulmak lazım gelecek! Ondan sonra nereye gidecek? Kurban üzerinde çalıştığı topraklara dönmek ve çocuklarına kavuşmak istiyor."

Tesadüfen asker olan Kurban Kızık, terk ettiği sahili uzaktan seyrediyordu. Oradaki yolun üzerinde Şah Muhammed doru atını hâlâ mahmuzluyordu. Köylü delikanlısı suya atladı

ve karşı sahile kadar yüzdü. Korkudan deliye dönmüş olan insanlar, yüklendikleri bazı eşyalarla kaleden çıkıyor, aşağıya doğru hızla koşuyor, sahile bağlı duran gemilere atlıyorlardı.

- İşte Tatarlar geliyor! Akı olan canını kurtarsın.

Hiç kimse Ceyhun kenarında yürüyen Kurban'a dikkat etmiyordu. Kurban diğer kürekçi arkadaşlarıyla bir süre sığınmış olduğu kulübeye doğru yürüdü.

Orada bir saman yığının altına saklamış olduğu torbasını ve çizmelerini aldı, dolu kayıkların birbiri peşi sıra ayrıldıkları sahile doğru indi. Sonra hiç tereddüt etmeden yeni bir mace-rayaya girmeyi düşünerek kaleye yükselen yokuşa doğru yola koyuldu. Kaleye çıktı. Aşağıdaki sarı taşlarla dolu ovada kırmızı elbiseli birtakım adamlar kaçışıyor, uzaklardan kesif bir toz bulutu şehre doğru hızla yaklaşıyordu.

Kurban: "Bu gelenler Tatarlar olsa gerek" diye düşündü. Ve ayağına batan taşlara ve dikenlere dikkat bile etmeden stepe doğru ilerlemeye başladı.

"Şu tepenin arkasında şüphesiz gizlenecek bir yer vardır. Tatarlar şehri aldıktan sonra Ceyhun'u geçerler. Hiç Kurban'la uğraşmaya vakitleri olur mu?"

Kurban üzerinde uzun bir direk dikilmiş olan bir mezarın başına geldi, oraya gizlendi, biraz nefes aldı ve etrafı gözetlemeye başladı.

Daha şimdiden dörtnala koşmakta olan atların boyunlarına yatmış olan süvarilerin mor renkli elbiseleri seçiliyordu. Bazılarının sırtında parlak demir zırhları vardı. Atlıların naraları, vahşi bir sesle "Ku... Ku... Ku..." diye bağırımları duyuluyor ve bu sesler dört nala koşan binlerce küçük atın ayak seslerine karışıyordu.

Bazı atlılar kafileden ayrılıyor ve kaçakların yollarını kesmek için ovada at sürüyorlardı. Kılıçlar parlıyor, adamlar devriliyor, Tatarlar bir an duruyor ve yere inmeye lüzum görmeden yere düşenin sırtındaki torbayı alıyorlardı. Sonra yeniden kafiyleye katılmak üzere atları dörtnala kaldırıyorlardı. Kurban tepeye kadar çıktı, sonra arka yamaçtan kendisini aşağıya salıverdi.

Bütün gün bir çöl haline gelmiş olan ovada yürüdü. Bazen terkedilmiş bir tarladan geçiyor, bazen kafiyle halinde ilerleyen insanlara tesadüf ediyordu. Kurban'ın "ızdıraplar ve göz yaşla-

rı vadisinden” geldiğini öğrenenler onu yolda tutuyor, Buha-
ra'nın akıbetinden ve Harzem Şah'ın kaçışından söz açıyorlar-
dı. Onu ateş başına davet ediyor, anlattıklarını dikkatle dinli-
yorlardı.

Kurban bir başına birkaç Tatarla nasıl dövüştüğünü, onla-
rın hepsini nasıl öldürdüğünü, altındaki atın nasıl vurulduğu-
nu anlatıyordu. Şimdi sadece çocuklarını okşamak ve sulama
kanalının kendi tarlasına kıvrıldığı yerdeki ihtiyar söğütlerin
gölgesinde dinlenmek için evine doğru gidiyordu.

En sonunda söylediklerine kendisi de inanmaya başladı.
Sadece padişahı kayıktan sahile kadar sırtında taşıdığını her-
kesten saklıyordu. Çünkü felaket günlerinde vatani yüzüstü
bırakıp kaçan Muhammed'ten herkes nefret ediyordu. Teba-
sını olduğu gibi Moğolların ve Tatarların eline terk etmiş,
savaş meydanında hakiki bir İslam mücahidi gibi şehit olma-
sını istememişti. Bir sel çukuruna gelen Kurban orada birçok
kimsenin bir araya toplandığını gördü. Onlara yaklaştı. Tatar-
lardan ve düşmanla karşılaşmalarından bahseden bu adamlar
açıldılar ve Kurban'a ateş başında bir yer verdiler.

- Biz hepimiz bir köyün insanlarıyız. Bak bizim köyde ne
oldu: Beş on kişi bir araya gelmiş birbirimizle söyleşiyorduk.
O sırada bir Tatar geldi. Hemen bizim üzerimize atıldı ve kılı-
cını sallamaya başladı. Hiç kimse bu tek adama el kaldırmağa
cesaret edemedi. Ölenler oldu, bizim gibi çitten ve duvardan
atlamaya muvaffak olanlar canlarını kurtardı.

- Ben tarlada çalışan bir köylünün yanına yaklaşan bir Ta-
tar'ın yaptıklarını duydum. Herifin üzerinde köylüye vuracak
kılıç değil bir sopa bile yokmuş. Öyle olduğu halde hiddetle
bağırılmış: “Kafanı toprağa koy ve kımıldama!” Ne olmuş zan-
nedersiniz? Köylü sessiz yere yatmış, Tatar, atını üzerinde çal-
dığı mallarla dolu öbür atının yanına hızla sürmüş ve oradan
alıp geldiği bir kılıçla köylünün kafasını vücudundan ayırmış.

Kaçaklar böylece ateşin etrafında oturuyor ve halkın uğra-
dığı zulümden acı bir dille bahsediyorlardı. Kurban'a biraz ek-
mekle bir tas un çorbası ikram ettiler.

Birdenbire kalın ve korkunç bir ses duyuldu.

- Hey, oradakiler! Birbirinizin ellerini arkanızdan bağlayın!

Çukurun kenarında al bir ata binmiş olan bir Tatar duru-
yordu.

Yerlerinden kalkan ve bellerinden çözdükleri kemerlerle birbirlerinin ellerini bağlamaya başlamış olan köylüler:

-İşte felaket günü gelip çattı. Bizi kimse ölümden kurtarmaz, diye mırıldanıyorlardı.

Kurban:

- Durun, dedi, herif yalnız.

- Onu öldürmemiz mümkün mü?

- Biz korkuyoruz.

- Ellerimizi bağladığımız zaman o bizi nasıl olsa öldürecek. Bir kere biz de onu öldürmeyi deneyelim. Belki kurtulmayı başarırız.

- Hayır, hayır, buna kim cesaret edecek? Ve titreyerek birbirlerini bağlamaya devam ettiler.

Kurban, ikiye bükülmüş, eline torbasını almış bir şey ikram etmek istermiş gibi Tatar'a yaklaşmıştı. Tatar, ihtiyar bir adamdı. Çenesinden kır sakalının seyrek kılları sallanıyordu. Rüzgardan ve soğuktan yanmış olan yüzünde derin çizgiler vardı. Küçük ve çekik gözlerinden ateşler fışkırıyordu. Kendisine uzatılan torbaya doğru eğilerek:

- Nedir bu? diye sordu.

Kurban, herifi kafasından ve kulaklarından yakaladı. Ürken at bir kenara sıçradı. Kurban, Tatar'ı bırakmadı ve onu atından düşürünceye kadar dört nala koşan atın yanından sürüklenmeyi göze aldı. Tatar yere düşünce, çektiği hançeri boğazına taktı ve onu bir koyun gibi boğazladı.

Kurban ayağa kalktı, etrafına baktı. Tesadüfen arkadaş olduğu köylülerden biri koşarak kaçıyor. Diğerleri sessiz sedasız hendeğin içine sinmiş etraflarına bakıyorlardı. İçlerinden ikisi Tatar'a yaklaştı, ölmekte olan Tatar'ı dikkatle inceleyerek:

- Artık nefes almıyor, dedi.

Öbürü koyun postundan yapılmış ceketi Tatar'ın çıplak vücudundan çıkararak:

- Şimdi nesi varsa aramızda dostça taksim etmeliyiz, dedi.

Herkes, Kurban'ın kolaylıkla yakalayabilmesi için atın etrafını çevirdi. O zaman Kurban bağırdı:

- Ne isterseniz alınız, al ata gelince o benim olacak. Görüyorsunuz ya bu bir Moğol atı değil, bizim köylülerden çalınmış bir at. Benim tarlamı sürmeme yardımcı olur.

Köylülerden biri atın dizginlerini eline sarmış şöyle konuşuyordu:

- En iyisi bunun için kura çekmek.

Kurban:

- Bak, Tatar yaşıyor! Ayağa kalkıyor, diye bağırdı. Korkuya kapılan köylü atın dizginlerini bırakarak kaçmaya başladı. Kurban, eğere bağlanmış olan bütün torbaları, heybeleri çıkarıp attı. Yalnız eline en ağır gelenini muhafaza etti. Ve atın sırtına atlayarak bağırdı:

- Ne cesur yiğitlermişsiniz meğer! Siz bir sopadan bile korkan böceklere benziyorsunuz. Eğer sizde biraz yürek olsaydı, biz sadece Tatarları ve Moğolları değil ellerimizdeki tarlaları almış olan Harzemşahları, beyleri, sultanları da topraklarımızdan kovardık. Ama siz hamam böceklerine benziyorsunuz. Deliklere gizleniyor ve en ufak bir gürültüden bile korkuyorsunuz. Karşınıza çıkan her Tatar sizi ezecektir. Allahaismarladık. Akılınızda kalsın. Kurban Kızık, dünyada hiç kimseden korkmaz.

Ve eli ile bir selam veren Kurban, atı dörtnala tarlalara doğru sürdü.

KURBAN, AİLESİNİ ARIYOR

KURBAN, Buhara'ya yaklaştıkça yanmış ve yıkılmış köyler sıklaşıyor, parça parça edilmiş insan cesetlerinin miktarı çoğalıyordu. Şişmiş karınlı besili köpekler, ölülerin başucundan ayrılmıyor, kuyruk sallıyor veya hiç kımıldamadan yerlere uzanmış yatıyorlardı. Kimsesiz bir yere gelince Kurban, hâlâ atının eğerinde asılı duran meşin torbayı çıkardı. Onun içinde altın bulacağını zannediyordu. Fakat Kurban muhtelif boyda üç çekiç, bir ege, birkaç kıskaç, bir küçük torba ve bir parça ekmekten başka bir şey bulamadı. Altınlar neredeydi? Kurban, bir bez parçasına sarılmış bir kese buldu. Kesede birçok gümüş ve bakır para vardı. Ne olursa olsun bu paralar işine yarayacaktı. Sonra Harzem Şah'ın verdiği altın dinarı hâlâ ağzında saklamaktaydı. Bazı köylerde köylüler işlerine başlamışlardı. Gelip geçenlerden şikayet ediyorlardı. Bazı yerlerde tarlalar kurumuş, bazı yerlerde de sürülmüş ve ekilmişti. Her yerde hendekler kazılmıştı. Kurban, evinin yakınlarına geldiği sırada, tanıdığı köylülerden Kıvanç'a rastladı. Kıvanç başını sallayarak ve elleriyle isten kararmış bir taş yığını göstererek:

- İşte, bizim evden arta kalan bunlar. Her tarafı dört dönüyorum, çocuklarımı arıyorum, fakat bulamıyorum. Moğollar

geldiği zaman ben tarlada çalışıyordum. Bir duman gördüm. Komşular kaçıyordu. Bizimkiler onlarla beraberdir, diye ben de komşuların peşinden koştum. Gece buraya döndüğüm zaman evden bu taşlarla yanmakta olan birkaç kütükten başka bir şey kalmamıştı. Bilmiyorum, çocukları Moğollar mı götürdü, yoksa burada alevlerin içinde yanıp kül mü oldular? Belki bir gün çıkıp gelirler.

Kurban, büyük bir endişe içinde yoluna devam etti. Kananın tarlasına döndüğü yerdeki ihtiyar söğüdün yanına geldiği zaman ortalık çoktan kararmıştı. Kanalin suyu gürültü ile akıyordu. Solgun bir ay ışığı ile aydınlanan sessiz gecede evine doğru yaklaştı. Atından atladı, atı bir kenara bağladı. Kapıya doğru yürüdü. Kapı, üzerine çakılan bir tahta parçası ile kapatılmıştı. İçerden ne bir ses ne de bir nefes geliyordu.

Onu bir köpek bile karşılamadı. Kurban bir kucak saman buldu, onları atın önüne attı. Duvarın sivri taşlarına tutunarak dama çıktı. Orada bulduğu ot yığınlarının üzerine uzandı. Uykuya dalarken Kıvanç'ın söylediklerini düşünüyordu: "Belki bir gün çıkıp gelirler."

Sabah erkenden gecenin ayazı ile uyanmış olan Kurban, damın üzerindeki ot yığınları arasında yatarken, uzaktan bir iniltiyi hatırlatan garip bir ses duydu. Bütün dikkati ile kulaklarını açtı. İniltiler yeniden başladı. Aşağıdan geliyordu. Böyle inleyen kimdi? Tatarlar tarafından yaralanmış olan birisi mi? Yoksa ölmek üzere olan yaralı bir Tatar mı?

Kurban damdan yere atladı. Atına doğru koştu. At önündeki samanları tamamen yemiş sabırsızlıktan tepiniyordu. Kurban eyere bağlı olan meşin torbadan bir çekiç çıkardı. Kulübenin kapısını kırarak içeriye girdi. Her taraf kapkaranlıktı. El yordamı ile yerdeki yatağa uzanmış olan bir vücudu buldu. Yüzünü yokladı ve bunun annesi olduğunu anladı. Zavallı kadın, yarı ölü bir hale gelmiş, inliyordu:

- Oğlum, senin geleceğini biliyordum. Bizi bırakmayacağını biliyordum.

- Öbürküler nerede?

- Hep dağlara doğru kaçtılar. Ben burada bekçi kaldım. Bit-

üm, harap oldum. Her halde beni ölmüş sandılar ki, kapıyı çivilemişler. Eh oğlum artık sen geldin ya her şey yoluna girer.

Kurban bir çömlek aldı, içine su doldurdu. Kuru dallar topladı. Tandırı yaktı ve içi darı ile dolu olan çömleği tandırın içine yerleştirdi. Oda ısındı ve aydınlandı. İhtiyar kadın zayıf ve kuvvetsiz bir halde yatağında yatıyordu. Burnu incelmış, dudakları kurumuş ve çekilmişti:

- Nihayet geldin oğlum, gelebildin.

Kurban, atını uzaklardaki bir çayıra götürdü ve bağladı. Tarlası bu çayın yanında avuç içi kadar bir yerdi. Bütün ailesini onunla nasıl doyurabilirdi. Sonra mahsulün yarısını, toprağın sahibi olan beye vermek gerekiyordu. Tarlayı daha şimdiden otlar sarmıştı. Etrafında komşuların ettikleri tarlalar uzanıyordu. Onlara da el sürülmemişti. Hiçbir yerde bir tek insana rastlanmıyordu. Biraz ileride, ihtiyar kekeme demirci Sakou-Kuli'nin yanmış evinin isten kararmış duvarları gözüküyordu. Etrafındaki bütün ağaçların yaprakları alevlerin sıcaklığından kavrularak yerlere dökülmüştü. Fakat orada durmakta olan adam kim? Durdu, elindeki çapayı salladı. Belki kanalı tamir ediyordu. Kurban:

- Hey, diye bağırdı.

Karşığı:

- Hey... Kurban Kızık! diye cevap verdi. İkisi de birbirleri ile karşılaşmak için çitin kenarında yürüdüler ve birbirlerine el uzattılar. Bu ihtiyar demirci Sakou-Kuliydi. İhtiyar adam gözlerini kolları ile silerek:

- Ne günlere geldik evlat, dedi.

- Çocukların sıhhatte mi, ineğine bir şey oldu mu, eşeğin yaşıyor mu, koyunların iyi mi?

- Bu sırtları pöstekli herifler geldiler, bütün hayvanları sürdüler. Koyunlarımdan dördünü bir de küçük kız torunumu eğerlerine alıp gittiler. Çocukların geri kalanı kaçtı. Gelmelerini bekliyorum. Açlıktan ölmemişlerdir inşallah. Eşek ile ineğe bir şey olmadı.

Kurban sordu:

- Ya benimkilere ne oldu?

Bu sorunun cevabını beklerken nefesi kesilmişti.

- Sana bir müjdem var. Karın dün gece döndü. Ve geceyi bizim evin yığınları arasında geçirdi. İşte bak, tarlayı geçiyor.

Kurban Kızık, uzaktan karısının her günkü kırmızı elbisesini tanıdı. Niçin yle ayağını sürüyerek yürüyordu acaba? Kurban birden ciddileşti. Bir ailenin reisi olduğunu ve onları kanadı altında toplamaya, evini yeniden kurmaya mecbur olduğunu hatırlamıştı. İhtiyara:

- Ey Sakou-Kuli, dedi. Senin bir ineğin ve eşeğin var. İkisini bir araya koşar tarlamızı sreriz. Etrafımızda savaş var. Dn bu iş Kıpçak beyleri için, bugün Moğol hanları için yapılıyor. Bunlardan kendimizi ne zaman kurtaracağız? Bizim gibi çiftçilerin kaybedecek vakitleri kalmadı. Hemen tarlalarımızı ekmeliyiz. Kendi işimizle kendimiz uğraşmazsak, bizim karnımızı kim doyurur?

- Doğru, ayağımızı srmeyelim artık. Toprak, saban ve su bekliyor.

VALİDE SULTAN TÜRKAN HATUN'UN KAÇIŞI

BU korkunç ejderha senesinin ilkbaharında bütün Mave-Braünnehir, Cengiz Han'ın hakimiyeti altına girmişti. Kıymetli bir mirasa konmuş olan dikkatli ve titiz bir malikane sahibi gibi Moğol hükümdarı, hükmü altına aldığı topraklarda nizam ve asayişin korunması ve huzurun tesisi için büyük bir gayret sarfetti. Bütün şehirlere Tatar kuvvetleri yerleştirdi. Yerli halktan hakimler tayin etti. Ve onların yanına olup bitenleri kendisine haber vermekle vazifeli Moğol valiler oturttu. Henüz korkunun tesirinden kendilerini kurtaramamış olan köylüler yavaş yavaş işlerinin başına dönüyorlardı. Bununla beraber yersiz yurtsuz ve aç kalmış olan göçmen kabileleri her yerde karınlarını doyuracak bir şeyler arıyor, Moğolların peşinden giderek zaten soyulmuş olan köyleri yağma ediyorlardı. Ele geçmemiş olan yegane toprak, asıl Harzem topraklarıydı. Orada Harzem Şah'ın başşehri Kurgan, Moğolların istila ettikleri toprakların ortasında, direkleri kırılmış bir çadır gibi yükseliyordu. Cengiz Han bu gölgeyi elde etmek istedi. Ve buranın fethedilmesine üç oğlu Cuci, Çağatay ve Ugeday'ı memur etti. Çağatay ile Ugeday Harzem'e Ceyhun Nehri'ni takip ederek güneyden yaklaşıyorlardı. Halbuki her zamanki gibi babasının emirlerine kulak asmayan Cuci, maiyetindeki

ordu ile Cent civarında oyalanıyor ve vaktini yaban eŖeęi avlamak ve gcebelerden babası için at toplamakla geçiriyordu. Cengiz Han ordularını dinlendirmeye karar verdi. Kış ı Ceyhun kenarında geçireceklerdi. Kurgan'a vaktiyle Ŗah Muhammed'in itimat ettiği adamlardan olduğu halde, dŖmanlarının emrine girmiŖ olan DaniŖment Hacıp'i gönderdi. İhtiyar, Valide Sultan Türkan Hatun'un yanına gelince, büyük kağanın kendisi ile değil fakat oğlu ile savaŖtıęını bildirdi. Moğol hükümdarı Harzem Ŗah'ı cinayetlerinden, kendisine karŖı gösterdiği itaatsizlikten ve annesi Türkan Hatun'a verdiği ıstıraptan dolayı takip ediyordu. DaniŖment Hacıp bu sözlerine "Eğer Türkan Hatun, Cengiz Han'a itaat ederse ve onun hükümüne girmeye razı olursa, hükümet ettiği toprakları olduğu gibi kendisine bırakmaya" söz verdiğini de bildirdi. Fakat ihtiyatlı Valide Sultan, sade kendi adamlarına verdiği sözleri tuttuğunu bildiği Moğol hükümdarının vaadlerine inanmadı. O bütün herkese karŖı, etlerinden güzel bir kebab yapmak istediği keçileri etrafına toplamak için kaval çalan bir avcı gibi hareket etmiyor muydu?

DaniŖment Hacıp'in Kurgan'a geldiği sıralarda Keliften gelen gemiler de sahile yanaŖmıŖ bulunuyordu. Bu gemilerden birinde bir köylü kıyafetine girmiŖ olan ve Harzem Ŗah'tan bir mektup getiren İnanç Han da vardı. Harzem Ŗah, yazdığı mektupta annesine Ceyhun kenarlarını terk ettiğini bildiriyordu. Büyük bir ordu toplamak için Horasan'a gidecekti. Türkan Hatun'dan Moğol hükümdarının hiçbir sözüne inanmamasını ve bütün haremi ile beraber kendi yanına gelmesini istiyordu. Bu haber Valide Sultan'ı büyük bir telaŖa dŖrd. O kadar ki, bakıŖlarına parlaklık vermesi için gözüne sürmek durumunda olduğu merhemi bile kullanmaktan vazgeçti. Harzem'de kalmanın çok tehlikeli olduğunu anladı. Bir büyük kervan hazırlattı. Harzem Ŗah'ın bütün kadınlarını ve çocuklarını topladı, hazinesini develere yükledi. Ve Karakum l'n geçerek, güneydeki Kapet Dağları'na doğru yol almaya baŖladı. Kamadan önce, ihtiyar kadın torunlarını muhtemel rakiplerine karŖı koruma çarelerini de dŖnd. BaŖ cellada, Ŗahın sarayında yaŖamakta olan bütün geç rehineleri toplayıp huzuruna getirmesini emretti. Onların yaŖlarına bile bakmadan ayaklarına büyük taŖlar bağlatarak Ceyhun'un en derin yerin-

de suya attırdı. Harzem ülkesinin en kudretli derebeylerinin çocuk ve genç yaşlardaki yirmi yedi evladı, böylece boğularak ortadan kaldırılmış oldu.

Türkan Hatun, onlar arasında yalnız birisinin hayatını bağışlamıştı: Türkmen ülkesinden Yazer ⁽¹⁾ Beyi'nin oğlu Ömer Han. Genç adam çölden geçerek kendi memleketine ulaşan yolu iyi biliyordu. Valide Sultan da oralara çekilmeyi düşünüyordu. Böylece Ömer Han ve arkadaşları, Karakum çöllerinde on altı günlük çok zahmetli seyahatte Valide Sultan'ın yanından ayrılmadılar. Ve onun her istediğini yerine getirdiler. Kervan, Yazer sınırlarına yaklaştığı ve kumlarla dolu ufukta yüksek dağların tepeleri gözükmeye başladığı zaman Türkan Hatun, uykuya dalmış olmasından faydalanarak Ömer Han'ın başını kestirdi. Bundan sonra kervan bir kayanın üzerinde bulunan İlal Kalesi'ne doğru yol aldı. Orada, bütün maiyeti ile Şah Muhammed'in peşini kovalayan Moğol orduları öncülerinin o civarda gözüktükleri haberi gelinceye kadar oturdu. O zaman muhafız kıtası kumandanlarından biri sultana derhal burarlardan ayrılmak ve İran'da yeni bir ordu toplamış olan torununun yanına gitmek gerektiğini telkin etti. Herkes Celaledin'in cesaretinden ve onun kuvvetli ordusunun gelecekteki zaferlerinden bahsediyordu. İhtiyar kadın hiddetle bağırdı:

- Asla! Moğolların kılıcı altında can vermeyi tercih ederim. Ben nasıl olur da kendisinden nefret ettiğim Türkmen kızı Ayçiçek'in himayesine sığınırım? Torunlarımın damarlarında hâlâ asil Kıpçak kanı dolaşırken bu nasıl olur? Ben Cengiz Han'a esir olmayı, kendi celladımın elinde her türlü hakarete uğramayı daha uygun bulurum.

Bir müddet sonra Moğollar kaleyi kuşattılar. Kalenin inşa edilmiş olduğu kayanın etrafını yüksek duvarlarla çevirdiler ve kale ile bütün dünyanın bağlantısını kestiler. Kale dört ay dayandı. Sarnıçlardaki ve kuyulardaki sular bittiği zaman, Türkan Hatun teslim olmaya karar verdi. Harzem Şah'ın annesini, haremینی ve çocuklarını Moğollar beraberlerine alıp götürdüler. Erkek çocuklar hemen öldürüldü. Kızlar ve kadınlar ile Türkan Hatun kağanın yanına gönderildi. Kalenin geri ka-

⁽¹⁾ Yazer bugünkü Merv ile Aşkabad arasındaki dağların eteklerinde kurulmuş bir şehirdir.

lan bütün halkı kılıçtan geçirildi. Cengiz Han Harzem Şah'ın kızlarını, oğulları ve yakınları arasında taksim etti ve hırslı Türkan Hatun'u çektiği ziyafetlerde davetlilerine teşhir etmek üzere yanında alıkoydu. Bu ziyafetlerde Türkan Hatun, çadırın kapısında oturarak hüznü şarkılar söyleyecekti. Cengiz Han ona, üzerindeki etlerini yarı yarıya kemirdiği kemikleri fırlatacaktı.

Bir zamanlar Harzem'de bağımsız bir hükümdar olan ve dünyadaki bütün kadınların sultanı sayılan Türkan Hatun, karnını işte böyle doyuruyordu.

YEDİNCİ KISIM

BÜYÜK HARZEM'İN SON GÜNLERİ

-1-

CELALEDDİN, CENGİZ HAN'I ÇARPIŞMAYA TAHRİK EDİYOR

**Eğer ekmedinse, biçemezsin.
Eğer hayatını gözden çıkarmadınsa,
düşmanını yenemezsin.**
(Sadi, 13. yüzyıl)

CELALEDDİN ile üvey kardeşleri Ozlak Şah ve Ak Şah, Harzem Şah'tan ayrıldıktan sonra yanlarındaki yetmiş atlı ile Mangışlak'a geldiler. Civardaki göçebeler onlara yeni atlar verdiler. Genç Han'lar Karakum'u bu atlarla geçerek Harzem'in başkenti olan Kurgan'a geldiler.

Oranın ileri gelenlerine Muhammed'in vasiyetnamesini de-
ğiştirdiğini ve veliahtlığa Celaleddin'i getirdiğini haber verdiler.

Eski veliaht Ozlak Şah bu söylenenleri aynen tasdik etme-
sine rağmen Kıpçaklar, kendi kanlarından olmayan bir Sulta-
na itaat etmek istemediler. Celaleddin'e karşı bir suikast ha-
zırladılar. Keliften gelmiş olan İnanç Han, Kıpçakların bu ha-
zırlıklarını genç hükümdara haber verdi. Celaleddin o zaman:

- Tehlike karşısında bile bir araya gelmeyen bu akrepler ve
kertenkelelerle dolu şehirde ben ne yapayım? Niçin durayım?
dedi. O gece yanına Timur Melik ile 300 Türkmen atlısını ala-
rak ansızın şehirden çıktı.

Karakum yolu ile güneye doğru inmeye başladı. Bu küçük kabile, kervanların 16 günde aşttıkları yolu birkaç günde aşarak Nessa⁽¹⁾ şehrine geldi. Bir haberci Kapet Dağı eteklerindeki çayırlarda birtakım yurtların kurulmuş olduğu haberini getirdi. Yurtların etrafında o zamana kadar atlar otluyordu. İhtimal burası birkaç yüz kadar Moğol'un kamp kurmuş oldukları bir yerdi. Timur Melik teklif etti:

- Uzun ve zahmetli bir yolculuk yapmış olan atlarımız yorğun olsalar bile bu kampı saracak kadar kuvvetleri vardır. Sonra düşmanı mağlup etmek için biz de kendimize emniyet ederiz elbet.

Celaledin cevap verdi:

- Başarı cesaret sahibi olanlarla beraberdir.

Türkmen atlıları aniden kumlardan çıktılar, düşmana şiddetli bir hücumla geçtiler. Kavga çok kanlı oldu, iki taraf da insafsızca kılıç sallıyordu. Moğollar bu hücumla dayanamadılar, perişan bir halde kaçarak yeraltı su kanallarına saklandılar. Aralarında pek azı hayatını kurtarabildi. Bu Türkmenlerin Moğollara karşı elde ettikleri ilk başarıydı. O güne kadar Moğollar her tarafa öyle büyük bir korku salmışlardı ki, kimse onları bir muharebede mağlup edebileceklerini akıllarına bile getirmiyordu. Celaledin:

- Eğer Moğollar açıkta, yurtlarının içinde olmasaydılar, Nessa gibi kalenin duvarları arkasında bulunsaydı, onları yorğun atlarımızla katiyen mağlup edemezdik. Onların başı boş bıraktıkları atları yakalayarak eğerleyin, gideceğimiz yol daha çok uzun.

Türkmenler, alelacele Moğolların atlarını yakaladılar, üzerlerine bindiler. Sarp ve taşlık dağ yollarından güneye, Nişabur'a hareket ettiler. Birkaç gün sonra, Kıpçak hanlarının hayatından endişe eden Şah Muhammed'in iki oğlu Ozlak Şah ile Ak Şah da Kurgan'dan Nessa'ya geldiler. Kalabalık bir maiyetleri olduğu halde düşman birlikleri arasından geçmeye çalıştılar. Fakat dört taraftan sarılarak, bütün maiyetleri ile beraber kılıçtan geçirildiler. Bu sırada Celaledin hiçbir yere takılmadan Nişabur ve Zuzen yoluyla Herat mıntıkasına doğru yoluna devam etti. Sarp dağlar üzerinde bulunan bir kalenin ku-

(1) Kumlarla örtülü olan Nessa şehrinin harabeleri, Kapet Dağı'nın eteklerinde ve Aşkabat vilayeti hudutları içinde 1931 yılında bulunmuştur.

mandanı Celaleddin'e, kalenin kuvvetli duvarlarına itimat etmesini ve orada durmasını rica etti.

- Bir ordunun başkumandanı, açık bir muharebe sahasında harekete geçmek mecburiyetindedir. Bir kalenin arkasına saklanarak hareketsiz kalmaz. Kaleniz ne kadar kuvvetli olursa olsun, Moğollar onu elde etmek için bir çaresini bulacaklardır.

Bust şehrine geldikleri zaman, genç sultan önemli kuvvetler toplamış ve Harzem Şah'ın dağılık askerlerini bir araya getirmeyi başarmıştı. Bu kuvvetlerle Emin-El Mulka'nın kuvvetlerine katıldı. Kandeher'ı sarmış olan Moğol kuvvetlerini mağlup ederek, babası Muhammed Şah'ın kendisini valililiğine tayin ettiği Gazne şehrine geldi. Orada toplanan memleketin bütün beyleri kendisine sadakat yemini ettiler. Celaleddin'in emrinde o anda 30 bin Türkmenden başka yine bu miktara yaklaşan Afgan, Karluk vesair halkları arasından toplanmış bir ordu mevcuttu. Celaleddin bu 60 bin kişilik ordunun başında Moğollara karşı yürüdü. Ve Kabi Nehri'ne dökülen Lugar Irmağı üzerindeki Pervan şehrinde ordugah kurdu. Buradan Türkistan'a bir akın yaptı ve orada Varyan şehrini kuşatan Mukacek kuvvetlerini perişan etti. Arkasında bin ölü bırakan düşman kuvvetleri Pantşi Nehri'ni güçlkle geçti ve Celaleddin bir elçi ile kağana şu mesajı gönderdi:

“Karşılaşacağımız yeri tayin et. Ben seni orada bekleyeceğim.”

Cengiz Han bu mesaja cevap vermedi. Mukacek'in mağlup olmasından ve Celaleddin'in cesaretinden endişeye düştü. Celaleddin'e karşı, üvey kardeşi Şiki-Kutuku-Noyan'ın kumandasında 40 bin kişilik bir ordu gönderdi. Celaleddin düşmana karşı cesaretle yürüdü, iki ordu Pervan'ın 7 kilometre kadar uzağındaki bir vadide karşılaştı.

Muharebe başlamadan önce Sultan Celaleddin ordularına şu emri vermişti:

- Erlerim, atlarınızın kuvvetini boş yere harcamayın. Davullar çalınca kadar atlarınıza binmeyin, atlarınıza bindiğiniz zaman dizginleri belinize bağlayın ve böylece savaşa girin.

Muharebe tam iki gün sürdü. Şiki-Kutuku-Noyan ikinci gün askerlerinin bitkin bir hale geldiğini, büyük kayıp verdiğini, bu durumda Celaleddin'in ordusu ile başa çıkamayacağını

anlayınca, bir hileye başvurdu. Keçeden mankenler yapılmasını ve bunların ihtiyattaki atlara bağlanılmasını emretti. Bu hile ile az kalsın başarılı oluyordu. Fakat Celaleddin cesareti ile Müslüman ordusunun sarsılmış olan manevi kuvvetini yükseltti. Ve muharebe yeniden büyük bir şiddetle başladı. Nihayet sultan davulların çalınmasını emretti. Herkes atına atladı. Genç sultan atlıların başına geçti, düşmanın üzerine atıldı ve Moğol ordusunu perişan etti. Moğollar atlarının nallarından kıvılcımlar saçarak darına dağınık bir halde kaçtılar.

Celaleddin'in atlıları, o zamana kadar yorulmamış olan atlarının sayesinde Moğolların peşinden yetişerek hepsini kılıçtan geçirdiler. Şiki-Kutuku-Noyan mağlup ordusundan arta kalan çok az bir kuvvetle Cengiz Han'ın yanına döndü.

Yenilmez sanılan Moğolların Pervan Muharebesi'ndeki mağlubiyetleri, dağları, tepeleri, vadileri aşarak her tarafa yayıldı. Belh Kalesini kuşatan Moğollar hemen kuşatmayı bırakarak kuzeydeki dağlara çekildiler. Düşman tarafından işgal edilmiş bazı şehirlerdeki halk ayaklandı ve şehirdeki Moğol askerlerini kılıçtan geçirdi. O zaman Cengiz Han, yine hileye müracaat etti. Celaleddin'e sadakat yemini etmiş olan hanlara casuslar gönderdi. Eğer Celaleddin'i terk ederlerse kendilerine altınla yüklü develer hediye edeceğini vaat etti. Bundan kısa bir zaman sonra, savaş ganimetlerinin taksimi meselesi yüzünden Müslümanlar arasında büyük ihtilaflar çıktı. Bir Arap atının kime verilmesi konuşulurken, Kıpçak hanlarından biri önemli bir kuvvete kumanda etmekte olan Ağrak'ı vurdu. Fakat buna rağmen Celaleddin onları barıştırmayı başardı.

Bir müddet sonra Afganlara kumanda eden Muzaffer Melik, Karluklar'a kumanda eden Azam Melik ve Nihayet Ağrak Kıpçaklarının mağrur hallerine, kabalıklarına tahammül edemediklerini ileri sürerek, hakikatte Cengiz'in hileli vaatlerine aldanarak, genç Sultan Celaleddin'i terk ettiler. Kendisinden ayrılmadan önce şunları söylediler:

- Kıpçaklar, eskiden Moğollardan korkuyorlardı. Onların diğer insanlara benzemediklerini söylüyorlardı. Onların yenilmesinin mümkün olmadığını, çünkü kendilerini kılıçlarının kesmediğini ifade ediyorlardı. Sonra yine onların söylediklerine göre düşmanları hiç kimseden korkmuyordu. Dünyada onlarla başa çıkabilecek hiçbir kuvvet yoktu. Bugün biz Moğol-

ları yendik. Herkes Moğolların da yaralanabileceğini ve diğer insanlar gibi kan dökebileceğini gördü. Kıpçaklar bizi tahrik etmek için bugünü, bütün gücümüzle muharebeye katıldığı-mız günü seçtiler.

Celaledin ayaklanan beylere karşı bir şey yapamadı, boş yere Cengiz Han'ın bütün düşmanlarını birbirinden ayırarak teker teker yenmek yolunu tercih ettiğini ve bu taktiğinde de başarılı olduğunu anlatmaya çalıştı. Söylediklerinin hiçbir tesiri olmadı. Ordusunun yarısı kendisini terk etti. Sadece Emin el Mülk'ün kumandasındaki Türkmenler sultanın yanında kaldı.

Şiki-Kutuku-Noyan, Cengiz Han'ın yanına gelerek Pervan Muharebeleri'nin neticelerinden bahsettiği zaman kağan her zaman olduğu gibi duygularını anlatacak bir harekette bulunmadı. Uzun uzun düşündü. Sonra:

- Kutuku, kendisini zaferlere alıştırdı. Her şeyin üstesinden gelmeyi de bilmişti. Şimdi mağlup olduğuna göre askerlik işlerinde daha büyük bir tecrübe sahibi olmuş ve daha ihtiyatlı davranmasını öğrenmiştir, dedi.

Bununla beraber Cengiz Han, ufak bir tereddüt geçirmedi. O esnada emrindeki bütün barbarları harekete geçirerek, toplayabildiği bütün kuvvetleri emrine alarak yola çıktı. Atlıları o kadar hızla ileri sürüyordu ki askerler verilen molalarda yemek pişirmeye bile fırsat bulamıyorlardı. Kağan, Gazne'ye yürüyordu. Ağırlıkları ile beraber ilerleyebildiği yolların sonuna geldiği zaman ağırlıklarını orada bıraktı ve sarp dağ yollarına tırmanmaya başladı.

SİND MUHAREBESİ

**Sana atım demem, kardeşim derim
Sen bana kardeşlerimden de yakınsın.**
(Dede Korkut Kitabı)

KUVVETLERİN bölünmesinden sonra Celaledin, Moğollara karşı düşündüğü gibi bir meydan muharebesi veremeyeceğini anlamış bulunuyordu. Onun için yegane kuruluş çaresi güneye, Sind Nehri'ne doğru çekilmektir. Bu nehrin dar geçitlerinden süratle akan bol suları onu durdurdu. Sultan emrindeki kuvvetleri karşıya geçirmek için gemiler aradı, salları yaptırdı. Fakat bunlardan hiçbirisi karşı sahile yanaşmıyor, sarp kayalıklarda parça parça oluyordu. Nihayet bir küçük kayık buldular. Genç sultan bir kayığa annesi Ayçiçek Hatun'u, karısı, genç oğlu ve onların arkadaşlarını bindirdi. Bu kayık da kayalara çarparak parçalandı. Ve kadınlar sahilde, askerlerin arasında beklemek mecburiyetinde kaldılar. Akşam üzeri karanlıkların her tarafı kaplamakta olduğu bir sırada, birdenbire bir haberci çıkageldi. "Moğollar yaklaşıyorlar." Sultanın Sind Nehri'ni geçmeye çalıştığını öğrenen Cengiz Han, acele hareket ederek onu esir etmeye karar vermişti. Bütün gece yoluna devam etti ve şafak vakti düşmanı ile karşı karşıya geldi.

Moğollar, Müslümanları üç taraftan sardılar. Sonra da bir yarım daire şeklinde gruplaştılar. Öyle ki, kendileri gergin bir

yaya ve Sind Nehri bu yayın kirişine benziyordu. Cengiz Han, Uner Gulica ile Gugas Gulica'nın emrindeki alayları düşmanı yerinden çıkarmak için gönderdi. Bu alaylara şu emri verdi: "Sultanı öldürmeyin. Onu canlı olarak ele geçirmek istiyorum."

Celaledin, Müslüman ordusunun ortasında etrafında 700 fedai atlı ile etrafı gözlüyordu. Cengiz Han'ı bir tepenin üzerinde muharebeyi idare ederken görünce yiğitleri ile beraber öyle büyük bir şiddetle hücumla geçti ki, Moğol askerlerini bozguna uğrattı. Ve Cengiz Han bile şahsen atını mahmuzlayıp dört nala kaldırarak canını güç kurtardı. Fakat uzak görüşlü ve ihtiyatlı bir adam olan Cengiz Han, on bin kişilik seçme bir kuvveti ihtiyata saklamıştı. Bunlar bir kanattan birdenbire çıkararak Celaledin'i çekilmeye mecbur ettiler. Ve sonra Emin El Mülk'ün kumanda ettiği sağ kanattaki Türkmen kuvvetlerinin üzerine yüklendiler. Moğollar, Müslüman hatlarını bozmuşlar ve askerler arasında şaşkınlık yaratmışlardı. Öyle ki merkeze doğru itilen bu kuvvetler, gerilemeye başladılar. İşte o zaman Moğolların sol kanat taarruzu başladı. Celaledin başında bulunduğu yiğitlerle öğleye kadar kahramanca savaştı. Buna rağmen her zamanki soğukkanlılığını kaybetmişti. Celaledin bir arslan gibi bazen sol kanada, bazen sağ kanada koşuyordu. Moğollar Cengiz'in verdiği, "Sultanı öldürmeyeceksiniz" emrini hiç akıllarından çıkarmıyorlardı. Ümitsiz bir şekilde savaşan ve etrafında sıkışan çemberi kırmak için çırpınan Celaledin'in etrafındaki halkayı gittikçe darlaştırıyorlardı. Celaledin vaziyetin ümitsiz olduğunu görünce, sırtındaki zırh ve başındaki tolgayı sıyrıp attı, eline kılıcını aldı ve en sevdiği Türkmen atının sırtına bindi. Birden atını çevirdi ve bir kayanın üzerinden Sind Nehri'nin korkunç karanlık sularına atladı. Nehri geçip karaya çıktıktan ve elindeki kılıcı Cengiz Han'a uzaktan hiddetle salladıktan sonra atını dörtnala kaldırdı. Ve çalılar arasında kaybolup gitti.

Bu hareket karşısında derin bir hayranlığa düşmüş olan Cengiz Han, bir elini ağzının kenarına getirerek ve diğer eliyle Celaledin'i göstererek oğullarına bağırdı:

- İşte babanızın böyle bir oğlu olmalıydı! ⁽¹⁾. Moğollar sultanın suya atladığını görünce yüzerek onu takip etmek istediler,

⁽¹⁾ Raşideddin tarihi.

Cengiz bu teşebbüsü önledi.

Celaledin'in bütün ordusu kılıçtan geçirildi... Askerleri, Moğolların kılıçları altında can vermeden önce, onların eline sağ olarak geçmesini istemedikleri Celaledin'in annesi ile karısını Sind Nehri'nin sularına atmak fırsatını buldular. Sadece Celaledin'in 7 yaşındaki oğlu canlı olarak ele geçti. Cengiz Han'ın huzuruna getirilen bu çocuk ona cesaretli, kan ve intikam hırsı ile bakıyordu. Cengiz Han:

- Düşmanlarımızın soyunu kökünden kesmeliyiz. Yoksa bu kadar cesaretli bir Müslümanın soyundan türeyecek olan benim torunlarım da olsa, intikamlarını alırlar. Bu çocuğun kalbini köpeğime verin.

Maharetini büyük kağana göstermek fırsatını elde ettiği için sevinen ve 32 dişini ortaya çıkararak sırttan cellat, kollarını sıvayarak küçük çocuğa yaklaştı. Bir saniyede onu sırtı üstü yıktı, Moğol adetlerine göre hançeri ile karnını deşti, kaburga kemiklerinin altından elleri ile kopardığı, üzerinde henüz taze hayat dumanları tüten küçük kalbi hükümdarına gösterdi. Cengiz, ihtiyar bir domuz gibi hiddetle karışık bir zevkle defalarca bağırdı: "Ku... Ku... Ku..." Sonra doru atını çevirdi, taşlı yoldan bir tepeye tırmanmaya başladı. Bakışları durgun ve karanlık, omuzları çöküktü.

Sind Muharebesi'nden sonra Celaledin birçok yerde dolaştı, etrafında cesur insanlardan kurulu kuvvetler topladı ve senelerce Moğollara karşı başarıyla mücadele etmeye devam etti. Fakat hiçbir zaman onları tamamen mağlup edebilecek kadar büyük bir orduya sahip olamadı.

HACI RAHİM, KATİP OLUYOR

HACI RAHİM, Mahmut Yalvaç'ın yardımı ile Moğol kılıçlarının altında can vermekten kurtulduktan sonra, hamisinin yanında kalmış ve onun yaptığı yardımların hesabını tutmaya memur edilmişti. Derviş Rahim ve kardeşi Turgan her yerde ve bir gölge gibi Mahmut Yalvaç'ı takip ediyorlardı. Mahmut Yalvaç, Maverâünnehir eyaletinin yeni valisi Çağatay'ın baş müşaviri olmuştu. Cengiz Han'ın oğlu, zamanını avlanmakla ve ziyafetler tertip etmekle geçiriyordu. Vergi toplamak, Tatarların yağma ettikleri hazinelere kıymet biçmek, Moğolistan'a kabileler halinde esirler göndermek, beylerin bıraktıkları evlerde ve malikanelerde bulunan eşyaları tesbit etmek, yeni vergiler koymak, bu vergileri tahsil edecek memurları tayin etmek gibi vazifeleri tamamen Mahmut Yalvaç'a bırakmıştı. Köylüleri tarlalarının başına geçerek buğday ve pamuk ekmeye teşvik ediyor, eski beylerin topraklarına dönemeyeceklerini ve bundan böyle aşar vergisi ödemeyeceklerini söylüyordu. Bunları söylemesinin sebebi, her biri bir tarafa dağılmış olan ahaliyi teskin etmek, işlerini bırakmış olan kaçakları yerlerine döndürmek, aç serserilerden kurulu çeteleri kervanlara taarruz etmekten vazgeçirmekten ibaretti. Bir zaman sonra, bütün vaatlerin birer birer yalandan başka bir şey olmadığı anlaşıldı.

Neticede kısa bir zaman sonra Moğol prensleri ve beyleri topraklara el koydular. Eski Türkmen ve Tacik beylerinin yerlerini aldılar. Köylüler yine çalışıyor ve bu sefer mahsullerinin hemen tamamını yeni efendilerine veriyorlardı. Mahmut Yalvaç, Hacı Rahim'i katip olarak yanına almıştı. İhtiyar derviş, bir zaman için gazel ve kaside yazmaktan ibaret olan gündelik işini bir kenara bırakmış ve sabahın ilk saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar oturduğu eski bir seccadenin üzerinde diğer kâtiplerle beraber çalışmaya başlamıştı. Minderinin üzerinde, ikiye katlayarak aldığı kağıtlar üzerinde hesaplar yapıyor, çeşitli malların listelerini hazırlıyor, çeşitli eserler yazıyor ve önemli belgeleri kaleme alıyordu. Mahmut Yalvaç, ona bu iş için hiç para vermiyordu. Bir gün ona dedi ki:

- Parayı ne yapacaksın? Zengin adamların işleriyle uğraşanlar, kısa bir zaman sonra ellerinin altın tozuna bulandığını görürler.

Hacı Rahim:

- O tozlar, şair dervişlerin ellerine ulaşmaz, dedi. Bizim eski heybemizin üzerinde, sadece senelerden beri yaya dolaştığımız yollardan kalkan tozlar vardır.

O zaman Mahmut Yalvaç yeni bir elbise ihvan etti. Ve her perşembe günü gelerek haftalığı olan bir dirhem gümüşü kendisinden almasını söyledi. Bu kâdarcık bir para ihtiyar adamın ekmeğini ve çayını temin etmesine kâfi geliyordu. Artık sık sık hamama gidiyor ve böylece hac yollarından ve diğer seyahatlerden üzerinde birikmiş olan tozlar, iş kağıtlarının üstüne dökülmüyordu.

Hacı Rahim'in yerinde başka birisi olsaydı, sahibi tarafından terk edilmiş evde oturmak suretiyle kendisini daha mesut hissederdi. Her akşam işinden döndüğü saatlerde, bu evin eşliğinde oturur ve dalları kendisini bir sene doyuracak kadar iri salkımlarla dolu asma kütüklerini seyredirdi. Evin önünde yükselen büyük çınarın gölgesi, civardaki mescidine minaresine kadar uzanıyor ve dervişin küçük evini kuvvetli sıcaklardan koruyordu. Oradan geçen bir küçük kanal asma kütüklerini suluyordu. Geceleri hava serinlediği zaman Hacı Rahim, küçük kardeşi Turgan'a cebir ve Arap harfleri ile yazı öğretiyordu. Hacı Rahim dünyada saadet değil, olağanüstü hadisele-ri arıyordu. İçinde hiç sönmeyen bir kuvveli heyecan ve hare-

ket ateşi yanıyordu.

Kısa bir zaman sonra, uğraştığı iş kendisini memnun etmeye başladı. Her gün Mahmut Yalvaç'ın dairesine yüzlerce insan geliyor ve Moğolların sivil halka yapmakta oldukları zulümden şikayet ediyorlardı. Moğollar, kuzu postuna bürünmüş kurtlar gibi, halkın içine dağılmışlardı.

O zaman Hacı Rahim kendi kendine: "Artık bu kadarı yeter dervişim," dedi. "Milletin düşmanlarına hizmet edenlere Allah saadet değil, belasını gönderir." Ve sonra içinde yananları bütün samimiyetiyle açmaya karar vererek Mahmut Yalvaç'ın yanına gitti. Mahmut Yalvaç, sarayın büyük bahçesindeki bağları budayarak kendisini günün yorgunluğundan kurtarmaya çalışıyordu. Mahmut, dervişin söylediklerini dinledi ve ona:

- Demek yaralarının kanı hâlâ dinmemiş ve ızdıraptan bitkin hale gelmiş olan atandan ayrılmak istiyorsun öyle mi? dedi.

- Ben, milletimize zulüm eden adamlara hizmet etmek istemiyorum.

- Buradaki valiye yardım ettiğim için sen belki beni de bir alçak zannediyorsundur, değil mi? Sana vereceğim cevap şudur: Hükümdarımız Cengiz Han'ın baş müşaviri kendisine her şeyin doğrusunu söylemekten çekinmeyen biridir; Ye-Liu-Çu-Çay. O tavsiyeleri ile birçok şehrin yakılıp yıkılmasına mani oldu. Kağan'a dedi ki: "Eğer bütün halkı kılıçtan geçirecek olursak, sana ve torunlarına kim vergi ödeyecek?"

Cengiz Han, bu sözleri dinledikten sonra yüz binlerce esiri serbest bıraktı. İşte ben de Müslüman kardeşlerimizi bir katliamdan kurtarmaya çalışıyorum. Sen hiç Çağatay'ın yüzünü gördün mü? Gözlerinde korkunç bir hiddetin ateşleri yanıyor. Her günlük kabullerinde parmağı ile bizi işaret ederek, "Alib Barin" diyor. "Bunun kellesini alın" demek. Sonra zavallı işkenceye götürülüyor. Ben her gün bu zalim adamın korkunç kararlarını bozmaya ve eline düşmüş olan insanları zulümden ve işkenceden kurtarmaya çalışıyorum.

O zaman Hacı Rahim:

- Memlekette kalmaya razıyım, dedi. Yalnız bana başka bir iş ver. Artık kanlı elbiselerin hesabını tutmaya, gözü yaşlı insanları seyretmeye kuvvetim kalmadı.

- Pekala, sana daha önemli bir görev vereceğim.

- Seni dinliyorum efendim.

- Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci Han, doğu ve kuzey topraklarının hükümdarıdır. Yeni aldığım bir bilgiye göre, Harzem ordusunun kuzey kısımlarını fethetmeye hazırlandığını öğrendim.

- Sana önemli bir şey söyleyeyim mi? Kurza'nın kazancıları ve demircileri şehirlerini harap etmeden teslim etmezler, onlar Buhara ve Semerkand halkına benzemezler.

- Benim Cuci Han'a bir mektup göndermem lazım. Halbuki Kızılkum Çölleri çetelerle dolu, rast geldikleri Moğollara taarruz ediyorlar ve onları kılıçtan geçiriyorlar. Onların başında bir "Kara Atlı" varmış.

Yağız bir ata binmiş olan bu adam, bir türlü yakalanmıyor, umulmadık bir yerde ortaya çıkıyor ve yapacağını yaptıktan sonra hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolup gidiyor.

Hacı Rahim:

- Bu Kara Atlı, Müslümanlar arasında hâlâ bir çok cesaretli yiğitlerin mevcut olduğunu gösteriyor, dedi.

- Sana bizzat Cuci Han'a verilmek üzere bir mektup vereceğim. Onu öyle bir yere saklayacaksın ki, ne Moğol müfrezele-ri ne de Kara Atlı elde edemeyecek. Yoksa sen de mahvolur-sun, beni de mahvedersin.

Hacı Rahim, gözlerini önüne eğerek düşündü:

"Hepsinin ölümüne sebep olacak bu mektubun içerisinde ne olabilirdi?"

Sonra gözlerini kaldırdı. Asmanın iri yaprakları, batmakta olan güneşin rengini alarak kıpkırmızı kesilmişlerdi. Mahmut Yalvaç sessiz duran dervişin düşüncelerini anlamaya çalışıyordu. İhtiyar adam zamanla kırılmış olan sakalını sıvazladı. Ve dudaklarında hafif bir gülümseme belirdi.

- O mektubu Cuci Han'ın eline bizzat vereceğim, onun içinde yazılanları, Cuci'den önce kimse öğrenemeyecek. Asamın içini oyduracağım, mektubu oraya koyduktan sonra, açtığım deliği balmumu ile tıkayacağım. Yalnız mesele, hanın yanına kadar gidebilmekte. O şimdi, rastladıkları bütün yolcuları kılıçtan geçiren çetelerle dolu olan Kıpçak steplerinde savaşıyor. Şimdi ben şu anda senin ayağının üzerine konmuş ve seninle beraber bu bahçede dolaşan bir böcek gibiyim. Eğer senin beni koruyan kuvvetli kolundan mahrum kalırsam, benim halim nice olur? Ben Kara Atlı'dan korkmuyorum. Fakat kar-

şima çıkacak ilk Moğol müfrezesi beni parça parça eder.

Mahmut Yalvaç eğildi, ayağının üzerindeki kırmızı böceği aldı ve avucunun içine koydu. Böcek önce parmaklarının ucuna kadar hızlı hızlı yürüdü, sonra kanatlarını açarak uçup gitti.

- Sen de bu böcek gibi bin atının kendilerine yol açamadığı yerlerden geçip gideceksin. Bir derviş gibi eski ceketini giyeceksin, eşeğini önüne katacak ve ona kitaplarını yükleyeceksin. Moğol müfrezelerinin seni rahat bırakması için üzerinde bir doğan resmi bulunan bu altın plakayı vereceğim.

- Kardeşim Turgan'ı ne yapacağım?

- Onu da öğrencin olarak yanında götürürsün. Cuci Han'ın ordugahında askerlik sanatını öğrenir ve cesaretli bir yiğit olur. Allah yolunu açık etsin.

- Kalbini rahat tut. Lazım gelen her şeyi yapacağım.

- Seyahatini bitirdiğin zaman benim için dua et. Ben oldukça yaşlı bir adamım ve senin iyiliğini istiyorum.

KARA ATLI

BİR akşam üzeri, Hacı Rahim ve Turgan yola koyuldular. Kısa bir zaman sonra ellerindeki boş sepetlerle pazardan dönmekte olan bir köylü kafilesine ulaştılar. Kafilede bulunanlar yavaş yavaş yolun kenarındaki yanmış köylere sapaarak gözden kayboldular. Hacı Rahim, her zaman olduğu gibi ağır ve muntazam adımlarla yürüyor ve yüksek sesle Arapça ilahiler okuyordu. Turgan şimdi oldukça büyümüştü. Bütün delikanlılar gibi başına sardığı mavi sarığının kenarından siyah renkli perçemleri görünüyordu. Sırtına bir heybe yüklenmişti. Büyük bir değneğe dayanarak hafif adımlarla tepelere tırmanıyor ve oradan uzaktaki dağları sisler içinde kaybolduğu ufuklara bakarak etrafındaki her şeyi görmek, her şeyi anlamak istiyordu. Kurgan zindanının karanlık ve rutubetli hücrelerinde zahmetli aylar geçirdikten sonra bugün yaşadığı hayat onun için saadet doluydu. Siyah eşek uzun kulaklarını oynatıyor, sağlam bacakları üzerinde seke seke ve hızla yürüyordu. Üzerinde taşıdığı çuvallar Arap ve Fars diliyle yazılmış şiir kitapları ile doluydu. Ayrıca birkaç günlük yiyecekleri de vardı. Zaman zaman uzaklarda bir toz bulutu görülüyor, sonra ağaçların arasından bazen bir kumandan, bazen ağır adımlarla yürüyen yüklü develeri muhafaza eden Moğol atlıları çıkıyor-

du. Moğollardan biri kafileden ayrılarak Hacı Rahim'e doğru gelip bağıyordu:

- Sen kimsin? Nereye gidiyorsun?

Hacı Rahim, hiç ses çıkarmadan başındaki uzun külâhı çıkarıyor ve ince bir iplikle başına bağlayarak alnının ortasından sallandırdığı üzeri doğan resimli altın levhayı gösteriyordu. O zaman elini kaldırarak kendisine hücumu hazırlanmış olan Moğol hürmetle eğiliyor "Bayartay! Urag"⁽¹⁾ diye bağıyordu. Sonra atını hızla döndürerek arkadaşının yanına ulaşıyordu.

Derviş sivri külâhını tekrar başına koyuyor, yola koyuluyor ve yeni bir şarkı söylemeye başlıyordu:

Yürü Karabekir yürü, ayaklarını şarkına uydur.

Yürü, bütün insanları, ölümle korkutan yerlere doğru.

Ne çok kimse rahat döşeginde öldü.

Yalnız alçak ruhlu olanlar Kızıl kumlara gömülmekten korkarlar.

Birdenbire bir tepenin arkasından dört atlı fırladı. Ve yolun ortasında durdu. Aralarından biri:

- Dur! diye bağırdı. Bu, güneşten yanan cildi kapkara kesilmiş buruşuk yüzlü bir ihtiyardı.

- Adın ne senin

Derviş cevap verdi:

- Allah hayırlar selametler versin, benim ismimi ne yapacaksın?

- Seni tanıdım. Elimden kurtulamazsın. Müslümanları Moğollara alçakça satan Mahmut Yalvaç'ın yanında katip değil miydin sen? Onun halkımızı soymasına yardım ettin. Şimdi de benim kılıcımın ne kadar keskin olduğunu anlayacaksın.

- Sözlerinin arasında iki damlacık hakikat var. Öbür tarafı karmakarışık yalan.

İhtiyar kılıcını kınından sıyrarak hiddetle bağırdı:

- Yalan mı?

- Muhterem bir Müslüman olan Mahmut Yalvaç'ın yanında katip olduğum doğru. Ölümü hak ettiğim de doğru. Kim şimdiye kadar ölümün elinden kendisini kurtarmış ki, ben de kurtabileyim? Fakat ben hiç kimseyi soymadım. Moğolların çal-

⁽¹⁾ Güle güle, yolun açık olsun.

dıkları bütün eşyaların uzun listelerini tuttum. Mahmut Yalvaç'ın aracılığını istemeye gelenlerin hepsine dilekçe yazdım.

- Eğer derviş baba, şu anda külahınla beraber kelleni de kaybetmek istemiyorsan, bizim peşimizden geleceksin. Ve asla kaçırmaya teşebbüs etmeyeceksin.

Hacı Rahim, hiç telaşa düşmeden:

- Ben, beni her çağırmanın yanına giderim, dedi. Fakat sen bana ismini bağışlamadın. Eğer beni felaketli bir akibete sürüklüyorsan, seni ahrette Allah'a nasıl şikayet edeceğim?

Atlılardan biri:

- Allah'a iş düşmeden önce Kara Yiğit'in kılıcı ile karşılaşılacak. Şefimizin karşısında şakalaşmanın yeri yok.

Kafile yolu bıraktı. Sağa saptı, kuzeye doğru uzanan kızıl ve kızgın kumların üzerinde ilerlemeye başladı. Kurumuş otlar, yer yer sararmış dikenli çalılar, acele adımlarla kaçışan kertenkeleler manzaraya derin bir hüznün ve kasvetli bir hava veriyordu. Turgan, Hacı Rahim'e fısıldadı:

- Acaba son günümüz mü geldi? Niçin bu lüzumsuz seyahate çıktık? Semerkand'da ne kadar rahat ve mesut yaşıyorduk.

Derviş cevap verdi:

- Saati gelmeden sızlanmaya başlama! Bugünkü günümüz henüz sona ermedi, geleceğin neler getireceğini bilemeyiz.

Yolcular, uzun zaman kuzeye doğru yürüdüler. Nihayet belli belirsiz bir yol kavşağında atlılar durdular. İçlerinden biri atını bir tepeye doğru sürdü. Uzun süre etrafı gözetledi ve sonra eliyle batıyı işaret ederek:

- Çabuk. Bu tarafa doğru yürüyelim. Güneş batmak üzere.

Küçük kafile, kuru bir hendeğin içinde canlı alevlerle yanan ateşin başına geldiği zaman ortalık çoktan kararmıştı. Dervişle Turgan'ın elleri arkalarından bağlanmıştı. Karanlıktan faydalanarak kaçmalarını önlemek için, boyunlarına bir gemin ilmeği geçirilmişti. İhtiyar adam iki yolcuyu ateşin başına getirdi. Onlara diz çökmelerini emretti. Eşeklerini de yanlarına bıraktı.

Sıska garip görünüşlü bir Türkmen bağdaş kurmuş, bir halının üzerinde oturuyordu. Güneşten yanmış olan yüzünde siyah gözleri bir kor gibi yanıyordu. Yanında bir kılıç duruyordu. Hacı Rahim bu Türkmeni görünce: "Bu mağrur delikanlıyı ben nerede gördüm acaba? Her halde Kara Atlı dedikleri bu

olmalı.” diye düşündü. Türkmenin sırtında koyu renkli cepken ve başında arkaya doğru attığı siyah bir külah vardı. Biraz ötede yağız bir aygır kazığa bağlanmıştı. Kıyafetleri perişan, fakat ellerinde kıymeti kılıçlar bulunan 20 yiğit, ateşin kenarına dizilmiş oturuyordu. Bazılarının yüzü hiddetli bazılarının ki de hırçındı. Aralarından biri eşekler üzerindeki torbalardan birini aldı. İçindekileri yere boşalttı. Torbadan bir miktar peksimet, bir parça kuru üzüm, bir kavun ve bir miktar ekşi peynir çıktı. Bundan sonra, içinde un bulunan çuvallara yüklenmiş olan üçüncü eşekteki çuvalı itina ile aldı, içindekileri yere döktü. Bu çuvaldan bir hokka takımı ve muhtelif kamış kalemler, birkaç kitap, tomar halinde kağıtlar ile zırh tamirine yarayan birkaç alet çıktı. Yiğitlerden biri kitaplardan birini eline aldı, sayfalarını çevirmeye başladı.

- Bu kitapta herhalde dualar yazılmış olmalı, şu uzun ve koca göbekli hocaların aç ve sıska talebelerin kafalarına doldurmaya çalıştığı şeyler.

Hacı Rahim:

- Hayır yiğidim, bu kitap bütün dünyayı fethetmiş olan Büyük İskender’ in hayatını anlatıyor.

- Senin bu kahraman kumandan hakkında söylediklerini dinlemek isterim. Fakat çok az bir zaman kaldı. Neredeyse Azrail canını almak üzere kendisini gösterecek.

Hacı Rahim’e yaklaşmış olan ihtiyar, eşeği bir tarafa çekti. Sonra kasapların, keçileri boğazlamakta kullandıklarına benzeyen ince ve keskin bıçağını kemerinden sıyırdı. Kuvvetli eliyle dervişi çenesinden yakaladı. Yiğitlerden biri bağırdı:

- Hey büyükbaba, dur kesme, şefimiz diğer kitaplarda neler yazılı olduğunu öğrenmek istiyor.

Yarı boğulmuş bir vaziyette bulunan Hacı Rahim inledi:

- Kitaplardan biri çöllerin arslanı, kervanların belası Kara Burgut’un maceralarını yazıyor.

Kitabın yapraklarını dikkatle çeviren ve oradaki çarpışma resimlerini hayretle inceleyen çete reisi:

- Dur, dedi. Bırak onu.

İhtiyar dervişi itti ve homurdanarak oradan uzaklaştı. Hacı Rahim, yıldızların parıldadığı karanlık gökyüzüne, kıpırdayarak yanan ateşin kızıl alevlerine etrafı çevreleyen adamların sert yüzlerine ve ufuklara doğru yayılan çölün kumlarına bak-

tı. Ve düşündü:

“Kurtuluşum nerede acaba? Bunlar benim gibi fakir bir serseriye merhamet etmeseler bile, hiç değilse şahın karanlık zindanından canını kurtarmış, ondan sonra da zırh yapmayı öğrenmiş olan bu çocuğa olsun merhamet etmelidirler. Bir derviş bir uçuruma yuvarlanmış olsa bile şikayetçi olmamalıdır. Eğer onu bir kartalın kanadı tutmayacaksa, belki hırkasının eteği bir çalıya takılacaktır.”

Diğer taraftan Turgan da kendi kendine söyleniyordu:

“Son saatimizin geldiğini görmüyor musun artık?” Derviş cevap verdi: “Gün daha bitmedi. Önümüzde koskocaman bir gece var. Bu gecenin bize ne sakladığını kim tahmin edebilir?”

Kara Atlı, sarı meşinle kaplı kitabı önüne koydu:

- Çoban Yıldızı'nın parlamasına çok zaman kalmadı. Fakat kafirlerin hizmetine girmiş olan bu adamı öldürmek için acelemiz de yok. Onu dinleyebiliriz. Bize bu meşhur kahramanın maceralarını anlatsın.

Turgan:

- Bu halde iki diz üstüne çökmüş ve alçalmış bir vaziyette bir şey anlatmak doğru olur mu? Onlara tek kelime bile cevap verme. Bizi burada öldürsünler daha iyi.

Hacı Rahim:

- Sabırlı ol, diye cevap verdi. Gece uzundur. Ve gelecek saatler belki de ümit ettiğimizden daha iyi olacaktır.

Birkaç ses:

- Konuşmaya başla, diye seslendi. Kafesindeki bülbül, serbest olandan daha iyi öter.

Hacı Rahim, o zaman başladı:

- Öyle ise dinleyin. Ben size ne Büyük İskender'den, ne Rüstem'den, ne de Zorap'dan bahsedecek değilim. Ben size çölün kahramanı Kara Burgut'dan ve genç Türkmen kızı Gülcemal'den bahsedeceğim.

Gülcemal ismini duyan çete reisi dikkatle ihtiyar dervişe baktı ve kaşlarını hayretle kaldırdı. Yan üstü uzanarak dirseğine dayandı. Şimdi kolları bağlı olan hikayeci derviş dikkatle dinliyordu.

HACI RAHİM'İN HİKAYESİ

Hızlı adımlarla benim yanımdan
geçerken, elbisesinin etekleri
bana süründü.

(Bir şark masalından)

HACI RAHİM, hafif bir sesle anlatmaya başladı:

- Gülcemal, büyük Türkmen çölünün ortasındaki küçük bir köyde oturan fakir bir çoban kıızıydı. Gülcemal pek çok türkü biliyordu. Kuzuları suya götürmek için bir türkü tutturuyor ve onların otlamaları için uğraşıyordu. Bu türkülerden biri, hazin nağmeleri ile sürüden ayrılmış olan kuzulara can alıcı kurdun yakınlarında olduğunu haber veriyordu. O zaman bir çalının gölgesinde dinlenmekte olan hayvanlar birden yerinden sıçırıyor, Gülcemal'in üzerine çıkarak etrafı gözetlediği tepeye doğru koşmaya başlıyordu. Üç iri çoban köpeği geç kalan kuzuların etrafında dolaşıyor ve sürüyü bir araya topluyordu. Gülcemal bütün bu türküleri, kaval çalmasını bilen ve uzun seneler çobanlık yapmış olan büyük babası Korkut'tan öğrenmişti. Bütün hayatınca kendisini fakirlikten kurtaramamış olan zavallı, kendisini köye çoban olarak kiralıyor ve yiyeceğini bu yolla tedarik ediyordu. Köyün bir ucunda kendisi kadar ihtiyar, harap ve çökmek üzere olan bir de yurdu vardı. Orada

Harzem Şah'ın Afgan dağlarına karşı açtığı harpte can veren iki oğlunun ve karısının ölümünden sonra yapayalnız oturuyordu. Korkut'un uzaklarda oturan bir göçebe ile evlendirilmiş olan kızı, bir gün kucağında bir kız çocuğu ile çıkageldi. Son derece zayıf ve hastaydı. Nitekim birkaç gün sonra hayata gözlerini kapayıp gitti. Yüzü gözü çürükler içindeydi. Kimse onun başına ne geldiğini öğrenemedi. İhtiyar Korkut, kendisine sorulan bütün sorulara şu cevabı veriyordu:

- İhtimal, Allah böyle olmasını istedi. Her genç kız muhakkak iyi bir kocaya düşmez ki.

Ve sonra hırkasının geniş kolları ile güneşten kararmış çirkin yüzünü örterdi. Korkut çoban torununun total bir kuzuya gösterdiği itina ile muhafaza etti. Sürüsü ile steppe dolaştığı zamanlarda onu yanına aldığı bir meşin heybede taşıyordu.

Bazen aynı heybeye hasta bir kuzunun konduğu da oluyordu. Büyükbaba kaval çalarak sürüsünü gözetler ve iri çoban köpekleri koyunları kurtların hücumundan korurken, Gülcemal de büyüdü. Bir gün Korkut, artık ihtiyarladığını, yurdunun içine serdiği keçenin üzerine yatıp istirahat edeceğini ve bundan sonra sürüyü kendi yerine torunu Gülcemal'in güdeceğini söyledi.

Bu sıralarda kendisi gibi ihtiyar bir kadın olan kız kardeşi de bir eşeğin sırtında çıkagelmiş ve Korkut'un yanına yerleşmişti. Bütün köylüler Korkut'un steppe dolaşırken şeytanı gördüğünü ve torununu ona karşı olarak verdiğini söylüyorlardı. Bazıları ise, ihtiyarın eski bir mezarda bir hazine bulduğunu anlatıyor, daha buna benzer çok şeyler uyduruyorlardı. Bunlar ne dereceye kadar doğru olabilirdi? Ama bir gün Korkut'un yurduna eski bir kazan getirdiği görüldü. Şimdi artık her gün yakılan ateşin dumanı yurdun üzerine yükseliyor, fakir çoban kendisini ziyarete gelenlere çay ikram ediyordu. Nihayet hayatının en önemli günleri geldi. Ve ihtiyar adam torununu uygun biri ile evlendirmeyi düşünmeye başladı. Talip olacak damat da başlık olarak bir deve, bir at, bir inek ve birçok koyun verebilirdi. O zaman da büyükbaba, ömrünün geri kalan senelerini tam bir huzur içinde geçirebilirdi. Keçesinin üzerine rahatça uzanır, istediği kadar kıymız içer, gündüzleri gökte dolaşan bulutları, geceleri ise parıldayan yıldızları seyredebilirdi. Sahip olacağı hayvanlara kız kardeşi, toru-

nu ve damadı bakabilirdi. Korkut bu işte acele etmiyordu. Gülcemal ile evlenmeye talip olanlar ise, ihtiyar çobanın başlık miktarını her geçen gün biraz daha arttırdığını görmekteydiler. İstekliler ihtiyar çobanın hudutsuz arzuları karşısında uzaklaşmaktan başka çare bulamıyorlardı. Buna rağmen içlerinden biri genç kıza talip olmaktan bir türlü vazgeçemiyordu. Bu büyük yolun panteri, kervanların belası, meşhur eşkiya Kara Burgut'du. ⁽¹⁾

“İnsan bir genç kıızı sevince ona verilecek başlık için pazarlığa girişmez.” diyordu. Ve ihtiyar çobana her istediğini vereceğini vaat ediyordu. Bununla beraber, genç adamın her müracaatında Korkut kesin bir cevap vermiyordu. Düşünmesi lazım geldiğini söylüyordu.

Bu arada şeytan ihtiyar adama fena bir şaka yapmış olacak ki, Korkut yıldızları seyrederek hayalini kurduğu develeri, atları, inekleri, koyunları bir anda kaybediverdi. Bir gün şahın yeğenleri gelmiş, geçmiş ve gelecek yılların vergilerini toplamak için köye geldiler. Köylülerden birçok hayvan aldılar ve aynı sebeple en güzel kızları şaha vermeye mecbur olduklarını söyleyerek Gülcemal'i de beraberlerinde götürdüler. Geç vakit Korkut Çoban'ın yurduna gelen Kara Burgut sabaha kadar kecenin üzerinde oturdu. Gelen yiğitler hakkında sorular sordu.

- Bu yiğitlerin başı kimdi? Ne biçim atlara binmişlerdi, eğerleri nasıldı? Bunların hepsini ihtiyardan öğrendi ve ona:

- Şimdi, dedi. Gece karanlığında olsa bile o heriflerin hepsini teker teker tanıyabilirim. Harzem Denizi'nin dibine saklansalar bile onların hepsi ile teker teker ve topu ile beraber görülecek hesabım var. Gülcemal'e gelince onu arayacağım ve bulup sana getireceğim. Sonra büyük bir düğün yapacağız. Ve o günden sonra artık benim karım olacak. Onu alıp kendi yurduma götüreceğim. Sana başlık olarak bir deve, taylı bir kısırak, buzağılı bir inek ve 9 koyun vaat etmiştim. Şimdi sana bunun dokuz mislini vaat ediyorum. Yalnız torununu benden başka kimseyle evlendirmeyeceğine söz vereceksin.

Bu sözlerden sonra ihtiyarın kucağına gümüş dirhemlerle dolu bir kese atan Kara Burgut atına atladı ve gecenin karan-

⁽¹⁾ Kara Burgut: Kara Kartal demektir.

lıkları içinde kayboldu.

Hacı Rahim hikayenin burasında sustu. Yerinde sallandı, inledi ve olduğu yere yıkıldı. Ateşin etrafında oturan yiğitler sordular:

- Sonra ne oldu? Burgut kızı buldu mu?

Hacı Rahim, içini çekerek:

- Genç kızla yiğit delikanlının başına daha neler neler geldi, dedi. Fakat ben hikayeye devam edecek halde değilim. İpler her yanıma acıtıyor, çok yoruldum.

Kara Atlı:

- İpleri çözün, diye emretti.

- İplerin yara içinde bıraktığı kardeşimi de çözün, dedi ve gözlerini kapadı.

Hoşnutsuzlukla homurdanan Türkmen, iki esirin de ellerini çözdü. Onlar da ferahlayarak kumların üzerine daha rahat bir şekilde oturdular.

Derviş hikayesine devam etti:

- Stepte başı boş dolaşan Kara Burgut, bir gün padişahın oğlu Celaleddin'e rastgeldi. Genç adam bir geyiği kovalarken yolunu kaybetmişti. Arkadaşları çok uzaklarda kalmıştı. Yorgun atının dizginlerinden çekiyordu. Açlıktan ve susuzluktan perişan bir hale gelmişti. Bu sırada ihtiyar Korkut'un yurdunu görmüştü. Korkut delikanlıyı güler yüzle karşıladı, ona istirahat edecek bir yer gösterdi, karnını doyurdu, atına yem verdi. Az sonra tesadüfen çadıra giren Kara Burgut, düşmanın oğlu ile kim olduğunun farkına varmadan uzun uzun konuştu. Ayrılacakları zaman şahın oğlu, Burgut'u Tillial'deki sarayına davet etti. Burgut ancak o zaman kiminle karşı karşıya gelmiş olduğunu anladı. Misafirperverlik kaideleri, misafire karşı saygı ile davranmayı emrediyordu. Bu sebeple Burgut, genç hana karşı hiçbir kötü muamelede bulunmadı. Kendisini sarayında ziyaret edeceğini vaat etti. Kısa bir zaman sonra Kara Burgut, Celalleddin ile buluşmak üzere şehrin yolunu tuttu. Celaleddin basit kimselerle konuştuğu, göçebeleri, dervişleri ve uzak memleketlerden gelen seyyahları kabul ettiği için şahın gözünden düşmüştü. Şah Muhammed, bir suikast hazırlamasından korktuğu oğlunu sıkı bir gözetleme altına almıştı. İşte bu sebeptendir ki sarayın etrafına ve bahçesine gizlenmiş olan şahın muhafızları, saraya girip çıkanları dikkatle takip

ediyorlardı. Kara Burgut Tillial sarayına gelince, genç prens onu neşe ile kabul etti.

Ona güzel yemekler ikram etti. Bir tarafta bir şarkıcılar grubu eski savaş destanları okuyorlardı. Kara Burgut veda etmek istediği zaman, Celaleddin ondan sabahı beklemesini, yanına kendisini şehrin dışına kadar uğurlayacak emin adamlardan bir muhafız grubunun verilebileceğini söyledi. O zaman Burgut:

- "Kara Burgut'a dokunmaya kim cesaret edebilir? dedi. Benim kılıç tutan elim 20 yiğidin önünde bile korkuya düşüp titremez." Ve sarayın bahçesinden çıktı. Daha kılıcına el atmaya fırsat bulamadan ellerinin ve kollarının bağlandığını gördü.

Onu böyle paket gibi bağlayanlar, doğruca hakiminin ve celaladın bulunduğu binaya doğru sürükleyerek götürdüler. Celalbaş Cihan Pehlivanı, kızgın demirle vücudunu dağlayarak Kara Burgut'u sorguya çekti. Ve ondan Celaleddin'i niçin ziyaret etmiş olduğunu öğrenmek istedi. Kara Burgut:

- Beye Tatar hanının en güzel atını çalmayı vaat etmiştim de onun için.

Sorularına ciddi cevap vermeyen delikanlıya işkence etmekten yorulan Cihan Pehlivanı, nihayet onun zindana gönderilmesini emretti. Etrafı cellatlarla sıkı sıkıya çevrilmiş olduğu halde gece vakti zindana götürüldü. Yanına yaklaşan birisi kulağına hafifçe fısıldadı: "Elini sağa doğru uzatacağın ve oradaki demir çengeli tutacaksın." Aynı zamanda ellerini bağlayan iplerin üst tarafından kesilmiş olduğunu ve gittikçe ellerinin gevşediğini hissetti. Kara Burgut, kendisini müdafaa edebilir bir hale geldiğini sezdirmeden kaleye girdi. Ve döner merdivenleri çıkmaya başladı. Bir fenerin ışığı ile aydınlatılmış olan kulenin en üst katında bir küçük kapı açıldı. Delikanlı kendisini bu kapıdan içeriye itmek istedikleri zaman bütün kuvveti ile karşı koymaya çalıştı. Işık birdenbire söndü. Burgut ellerindeki ipleri atarak göz kararı ile sağ taraftaki demir çengele yapıştı. Birisi bağırdı:

- Dünyadan bir köpek daha eksildi.

Kapı gürültü ile kapandı. Kara Burgut karanlıkların ortasında dayanacak bir yer bulamadan öylece çengele asıldı kaldı. Sol bileğini inciten ve acıtan iplerden kendisini güçlkle kurtardı. Artık çengeli iki eli ile tutabiliyordu.

Sabahın ilk ışıkları eski kulenin mazgal deliklerinden sızarak içerisini aydınlatmaya başladığı zaman, Burgut bir çatının altında bulunduğunu gördü. Önünde içinden anlaşılmaz sesler gelen derin bir çukur vardı. Çukurun dibindeki kemik yığınları arasında kımıldanan birtakım gölgeler görür gibi oluyordu. Esrarengiz dostları imdadına yetişmeyecek olurlarsa, bu çengelde böyle asılı olarak uzun zaman durmasına imkan yoktu.

Hacı Rahim, yanan ateşin alevlerine dalarak birdenbire susuverince, dinleyenlerin sesi yükseldi:

- Ondan sonra ne oldu? Kara Burgut ile Gülcemal'in başına neler geldi?

- Bu çocuğa biraz su ile bir parça ekmek verir misiniz? Ben de bir yudum su ile kuruyan boğazımı ıslatayım. Sabahtan beri ağzıma bir damla su girmedi.

Kara Atlı emretti:

- Ona neyiniz varsa verin, ekmek, kuru üzüm her şey... Anlat derviş, çünkü güneşin doğmasına çok az kaldı.

Hacı Rahim, bir tas ekşimiş sütü yavaş yavaş yudumlayarak sözlerine devam etti:

- Bu sırada şahın oğlu, sarayın bahçesindeki büyük kara ağaçların gölgesinde hiçbir şey düşünmeden eğlencesine devam ediyor ve sevdiği atlara dilim dilim kavun yediriyordu. Birdenbire gözlerine kadar sıkı sıkı örtünmüş olan sadık dostlarından biri yanına yaklaştı. Ve çölde tanışıp ahbap olduğu yiğidin saraydan çıktıktan sonra yakalandığını, muhafız kumandanının yanına götürüldüğünü ve oradan da zindana gönderildiğini fısıldadı.

Genç han, birdenbire kendisini şiddetli bir hiddete kapırdı. Bütün adamlarına ata binmelerini ve çarpışmaya hazır olmalarını emretti. Etrafında dışından tırnağına kadar silahlı 100 kadar atlı olan Celaleddin bütün hızı ile şehrin sokaklarına daldı, muhafızları dağıttı. Ve mahkumların öldürüldükleri kuleye doğru atıldı. Büyük bir korkuya kapılan zindancı kaçtı, yiğitler ellerindeki baltalarla kulenin kapısını kırdılar. Celaleddin hızla merdivenleri çıkararak kulenin tepesine çıktı ve oradaki ikinci bir kapıyı kırmak mecburiyetinde kaldı. Bu kapı açılınca herkes hayretten dona kaldı: İki adım ötede simsiyah bir uçurum göze çarpıyor ve bu karanlık çukurun üzerinde

bir adam bir çengele tutunmuş sallanıyordu. Kurtarıcılar onu ihtiyatla kendilerine çektiler. Celaleddin yakılmış olan feneri aldı ve çukurun dibinde neler olduğunu görmeye çalıştı. Derinliklerde gözler parıltıyor ve korkunç iniltiler geliyordu. Han, elindeki feneri bıraktı, fener döne döne karanlıklara gömüldü. Aşağıdaki insan yiyen köpekler korkudan havlayarak bir kenara fırladılar.

Genç han:

- Yemin ediyorum, dedi. Şah olunca bu köpekleri olduğu gibi muhafaza edeceğim ve böyle bir kulenin yapılmasını ilk defa düşünmüş olanları onlara parçalatacağım.

Celaleddin hemen meydana indi. Atına atladı. Eğerlenmiş ikinci bir at Kara Burgut'u bekliyordu. Yiğitler sıkışık bir grup halinde şehri geçtiler, kalenin kapısından dışarı çıktıkları zaman önlerinde stebin geniş ufukları açıldı. O zaman Celaleddin Kara Burgut'a:

- "Benim, seni bir gün cellatların eline teslim etmek için sarayıma davet etmiş olduğumu acaba düşündün mü?" diye sordu. Seni yine Tillial'de bahçeme davet etmek istiyorum. Fakat bir kere daha Cihan Pehlivanı'nın katil eline düşmenden çekmiyorum.

- Hiçbir zaman kendimi böyle bir düşünceye kaptırmadım. Bana müsaade et, doğduğum çöle döneyim. Oradaki kumlar çıplak, otlar kuru, sular yosunlu olmakla beraber orada sizlerin yüksek kuleli sağlam duvarlı sarayınızdan daha çok hürriyet var. Saadet var.

- Seni tutmayacağım, benim yüzümden büyük ızdırap çektin. Her istediğini yerine getirmek isterim, dile benden ne dilerse.

- Senden bir tek dileğim var. Cellatlar beni yakaladıkları zaman elimden kılıcımı aldılar. Onu beline takmaya cesaret edecek olan herifi yakalayarak kılıcımı yeniden elde edinceye kadar, yiğitlerinden birinin kılıcını bana ödünç vermesine müsaade eder misin?

Genç han, kabzası yakut ve zümrütlerle bezenmiş olan kılıcını belinden çıkardı ve Kara Burgut'a uzattı.

- Bu kılıcı belinde şerefle taşı, onu kınından sadece milletimize düşman olanlara karşı sıyr. Kervanlar ve yolculara karşı kullanma. Bindığın bu yağız at da bugünden sonra senin ola-

caktır. Onu vatanımıza düşman olanlarla çarpışmak yolunda kullanacaksın.

Kara Burgut:

- Senden bir ricam daha var, dedi.

- Söyle!

- Sarayda cereyan eden her şeyi bilen sen, bizim Türkmen kabilesinden kaçırılan Gülcemal'in ne olduğunu biliyor musun? O kızcağızı, soyguncular şahın gönlünü eğlendirsin diye götürdüklerini söylemişlerdi.

- Biliyorum. Babam, bahçelerinden birinde Gülcemal için bir yurt kurdurdu. Fakat genç kız çok mağrur ve itaatsiz. Bu sebeple onun da başına benzerleri gibi bir felaket gelmesinden korkuyorum.

Kara Burgut:

- Sana çok teşekkür ederim cömert ruhlu kurtarıcım, dedi. Eğer bir gün benim hayatıma ihtiyacın olursa beni çağır. Dağları, uçurumları aşmak da lazım gelse emrini yerine getiririm.

Kara Burgut, atını çöle doğru dörtнала sürdürdü. Fakat biraz sonra istikametini değiştirdi. Ve kendisini harikulade bir şehre, bahçeler içinde kaybolmuş olan büyük Semerkand'a doğru götürecek olan yolda ilerlemeye başladı. Yağız aygır, ağır ağır ilerliyor ve zindandan canını kurtaran delikanlı, acıklı bir türküyü, içinden gelen bir sesle söylüyordu.

Rüzgar, uzaklardan beni çağırın sevgilimin sesini getiriyor.

Bu sesin karşısında hissiz kalabilir miyim?

Ölüm her kayanın arkasında beni gözlese de ne gam.

Her yolda, her yerde sessizce yürüten ölüm...

Kara Burgut düşüncelerine kendisini kaptırmış giderken, dörtнала giden bir grup atının çarpmasından kendisini güçlkle kurtardı. Atlılar:

- Yol ver. Yol ver... Padişahın habercileri geliyor. Padişahın habercileri geliyor diye bağıryıyorlardı. Birkaç atlı toz bulutları içinde gelip geçti. Bir ucunu ellerinde tuttıkları kementlerle haberciyi bir atın eğerine bağlamışlardı. Dörtнала koşan ata böylece bağlanmış olan haberci, önüne eğdiği başını sağa sola sallıyordu.

Habercinin bindiği atın, şehrin kapılarına ulaşmak için büyük bir gayret sarfettiği belliydi. Boğazından hırıltılar çıkıyor, kuyruğunu hiddetle sallıyor ve ancak padişahın habercilerini

bir köyden öbürüne götürmekle vazifeli olan yiğitler tarafından çekildiği için koşmaya devam ediyordu. At birdenbire yere yıkıldı. Yiğitler durup, atlarından indiler. Bitkin bir hale gelmiş olan atı yerden kaldırmak istediler. Fakat gayretleri faydasızdı. Tozlu yol, atın burnundan boşanan kanlarla kıpkırmızı olmuştu. Haberci düştüğü gibi kalmıştı. Sadece şunları söyleyebildi:

- "Şaha verilecek çok mühim bir mektubum var. İsyan eden halk tarafından Semerkand kalesinin bir kulesinde muhasara edilmiş olan kızından geliyor. Semerkand halkı Muhammed'in cellatlarına ve tahsildarlarına karşı isyan etti. Ahalî bunları parça parça etti ve etlerini salkım salkım ağaçlara astı. Ben ise artık ölmek üzereyim!"

Bu sözleri söyledikten sonra zavallı adam başını avuçlarının içine aldı ve gözlerini kapadı.

Kara Burgut, yaklaştı ve emretti:

- Mektup kesesini bana ver, mektubu ben kendim elimle padişaha vereceğim. Sana gelince bu ölmüş atın yanında kal. Şu ağacın gölgesine git ve yat. Böyle kötü bir haberi padişaha vermekte acele etmeyeceğini biliyorum. Çünkü padişah kötü habercilerin kellesini kestirir. Adam meşin mektup kesesini uzattı:

- Ben burada istirahat etmenin isabetli olacağı düşüncesindeyim, dedi. Birkaç adım yürüdü, ağacın altına yığıldı. Ve otların içinde horlamaya başladı. Kara Burgut, kemendin ucunu eyeye bağladı ve 'ileri' diye bağırdı. Atlılar başkente doğru dört nala koşmaya başladılar.

Sarayın bütün kapıları, padişahın kızının gönderdiği habercinin önünde açılı. Bir ihtiyar harem ağası anahtarlarını sallayarak ona karmakarışık koridorlarda yol gösterdi. Kara Burgut kendisini padişahın korkunç bakışlarına hazırlıyordu. Bu sırada bir duvarın arkasında bağırarak bir kadının sesini duydu:

- "İmdat, imdat... Beni öldürüyorlar!"

Kara Burgut, şimdi bu acı feryatları koparan sesi tanıamazlık edemezdi. Celaleddin'in kendisine hediye ettiği kılıcı kınından çekti, ihtiyar harem ağasının üzerine yürüdü. Ve kapıyı açmasını emretti. Bir kaplan hızı ile duvarları kumaşlarla kaplanmış odaya girdi. Bir Türkmen kızı ile böylesine alay edebilmek hakkını sadece padişahın kendisinde görebileceği-

ni düşünerek bu zalim hükümdarı arıyordu. Hiç kimseyi göremedi. Bir köşede bir acem şalının üzerine uzanmış olan üzeri siyah benekli bir panter, pençelerinin arasında bir keçe tomarını tutuyordu. Boğuk kadın sesleri bu tomardan yükseliyordu. Burgut, iki kılıç darbesi ile panterin işini bitirdi. Keçeyi açtı, karşısında Gülcemal boğulmak derecesine gelmiş bir halde sapsarı uzanıyordu.

- Hangi alçak böyle müdafaasız bir genç kızın yanına bu vahşi hayvanı salıvermiş diye bağırın Kara Burgut, uzun zamandan beri düşüncesinde yaşattığı genç kızın üzerine eğildi. Az sonra padişah hiddetli adımlarla odadan içeriye girdi. Büyük bir hiddete kapılarak, sevgili panterini öldürmüş olan yiğidi hemen öldürmek istedi. İşte o zaman Kara Burgut getirdiği mektubu gururla padişaha uzattı. Muhammed, Semerkand ahalsinin kızının canına kıymaya karar vererek ayaklandıklarını öğrenince kumandanlarından birine hemen askerlerle Semerkand'a hareket etmesini ve asileri cezalandırmasını emretti. Artık haberciye dikkat etmiyordu. Kara Burgut, Gülcemal'i kucağına aldı, güzel bir Acem bahçesinin ortasına kurulmuş beyaz yurda götürdü. Oradakilere ertesi gün bir kervanla köyden gelecek olan ihtiyarların, genç kızı doğduğu memlekete götüreceklerini söyledi. Ertesi günü gelen ihtiyarların, Gülcemal'e yaklaşmasına müsaade edilmedi. Onları saraydan kovdular ve Gülcemal'in padişahın hayatına kastetmek suçu ile hapse mahkum edilerek müebbed mahkumlar kulesine kapatıldığını ve ömrünün sonuna kadar orada yaşayacağını söylediler...

Bir ses sordu:

- Gülcemal orada öldü mü?

Hacı Rahim, sesini yavaşlatarak:

- Hayır dedi. Gülcemal yaşıyor. Kurgan'daki taş kulede. Şahın insafsız anası Türkan Hatun, onun kulede hapsedilmesini emretti. İhtiyar Valide Sultan korkak bir sırtlan gibi Harzem ülkesinin başkentinden kaçmış olmasına rağmen, budala hakimler ve zindancılar onun emrinden çıkmaya cesaret edemiyorlar ve Gülcemal'le birlikte birçok masumu o kulede hapis tutuyorlar.

Kara Atlı, yerinden kalkarak sordu:

- Söyle bana derviş, bunları nereden öğrendin? Bize anlat-

tıkların masal değil. Hakikatlerin ta kendisi...

- Bizler dünyanın dört bucağında dolaşırken birçok kimse-
lere rast geliyoruz. Birçok şey öğreniyoruz. Çölde esen rüz-
garlar bana bu hikayeyi kaç defa anlattı bir bilsen.

Kara Atlı, arkadaşlarına hitap etti:

- Yiğitler, beyler! Hazırlanın! Şafakla beraber Kurgan'a gidi-
yoruz.

Hacı Rahim:

- Eğer şehre vaktinde ulaşmak istiyorsan acele et! Yanların-
da büyük ordular olduğu halde Tatar hanının oğulları Kur-
gan'a doğru ilerliyorlar. Şehri kuşatacaklar. Geç kalırsan kale
duvarlarından içeri girmen mümkün olmaz.

Kara Atlı:

- Derviş, dedi. Sen benim yanımdan ayrılmayacaksın. Sana
ve bu çocuğa iyi atlar vereceğim. Üç gün sonra Kurgan kapıla-
rına varmış olacağız. Size gelince arkadaşlar. Siz yerlerinize
dönünüz ve benim emrimi bekleyiniz. Sizinle tekrar buluşa-
cak mıyız, yoksa canımı Azrail'e mi teslim edeceğim? Bunu
ancak Allah bilir.

CENGİZ HAN'IN OĞULLARINDAN ÜÇÜ KURGAN'I ALMAK İSTİYOR

CENGİZ HAN, küçük oğlu Tuli Han'a eski Merv şehrini Calıp yağma etmesini emretti. Diğer üç oğlu Cuci, Çağatay ve Ugeday'a ordularını Kurgan'a doğru sevk etmelerini emretti. Bütün Moğollar, Müslüman topraklarını bu en zengin şehirlerine karşı yapılacak muharebelere iştirak etmek istiyorlardı. Harzem İmparatorluğu'nun başkentinden bütün dünyaya ince kumaşlar, çelik tellerden örülmüş meşhur zırhlar ve çok kıymetli eşyalarla yüklü kervanlar gönderilirdi. Kuşatmaya katılanlar hiç değilse bir çift at veya deve ele geçireceklerini, kıymetli taşlardan yapılmış, zümrütlerle, yakutlarla bezenmiş kolyeler, ipekli elbiseler ve her türlü kıymetli eşyayı ganimet olarak alabileceklerini, ayrıca memleketlerine beraber götürebilecekleri sanatkarlardan birkaç kişiyi esir edebileceklerini düşünüyorlardı. Bu sanatkarlar kıymetli kumaşlar dokuyacak, elbise ve çizmeler dikecek ve galip Moğollar da kıymetli halıların üstüne uzanarak Kurgan'dan aldıkları esirlerin çaldıkları utları dinleyecekler, yurtlarında keyif çatacaklardı. Ceyhun Nehri sahiline ve Harzem'in ovalarına yaklaşan Moğol askerleri, işte bunları düşünmekteydiler.

Çağatay ile Ugeday büyük şehrin önüne, ağabeyleri Cuci'den önce gelmek ve şehre ondan önce girmek istiyorlardı.

Cengiz Han'ın fermanına göre bütün Harzem ve Kıpçak step-
lerinin idaresi Cuci'ye verilecekti. Cuci, kardeşlerinin özerk hü-
kümdarlığının merkezindeki zenginliklerin taksimine ortak edil-
miş olmalarına kızıyordu. Bu sebeple acele etmemeye ve en çok
hoşlandığı bir eğlence olan yabani at avı ile biraz vakit geçir-
meye karar verdi. Kendi kendine:

- Ben olmadan Kurgan'ı alamazlar. Hele biraz kafalarını du-
varlara vursunlar bakalım, diye düşünüyordu.

Hırslı ve haset bir adam olan Çağatay yakınları ile konuştu-
ğu zaman:

- Cuci büyük bir hükümdarlık elde etti. En güzel toprakları
kendi başına fethetmek istiyor. Bir enkaz yığını haline getir-
meden Kurgan'ı ona teslim etmeyeceğim, diyordu.

Moğolların Maveräünnehir mıntıkasına girmelerinden beri
Harzem ülkesi ve mağrur Kıpçak beylerinin başkenti, zengin
tüccarların, usta sanatkarların ve her ırktan esirlerin toplandı-
ğı bir merkez olan Kurgan endişeli günler yaşıyordu. Vahşi
iradesi ile bütün şehri hükmü altında tutan Valide Sultan Tür-
kan Hatun ile bütün hanedan mensuplarının kaçmasından
sonra kalabalık şehir, Kıpçak hanlarının idaresi altında kal-
mıştı. Bu beylerden her biri bir gün için bile olsa Müslüman
topraklarının hükümdarı olabilmek ihtirası ile yanıyordu.
Hanlarla beyler bu maksatla birbirlerine karşı mücadelelere
girişecekleri bir sırada, aralarından Humar Tekin kendisine
biat edilmesini, "Beyaz keçeye oturtulmasını" beklemeden
Harzem'e sultan olduğunu ilan etti. Herkes bu karar boyun
eğdi. Ak sakallı imamlar camilerde onun adına hutbeler, dua-
lar okumaya başladılar. Yeni hükümdar, iktidar sahibi oldu-
ğunu göstermek için ilk önce dine bağlılığını ispat etmek istedi.
Her gün camilerde namazlara muntazam bir şekilde devam
etmeyenlerin araştırılmasını ve böylelerinin hapsedilmesini
emretti. Ahlak bekçileri yanlarında silahlı askerler olduğu hal-
de şehrin sokaklarında dolaşmaya ve intizamı tesis etmeye,
namazlara intizamla devam etmeyenlere cezalar vermeye baş-
ladılar. Sultan, akrabalarından Alaaddin el Hayti'yi polis ku-
mandanlığına tayin etti, gece bekçilerinin sayısını artırdı. Bu-
na rağmen soygunların önü alınamadı. Bilhassa buğday ve pi-
riuç ambarları soyuluyordu. Endişe ve korku günden güne ar-
tıyor, korkunç Moğol atlıları geldiği zaman herkes başına ne-

ler geleceğini kötü kötü düşünüyordu.

Humar Tekin, tellallar ve imamlar vasıtasıyla halkı sükuna davet etmeye çalışıyordu.

Düşmanın Kurgan üzerine yürümek niyetinde olmadığını, Merv, Semerkand ve Buhara yağmasının onları kafi derecede doyurduğunu ve daha şimdiden kendi memleketlerine dönmek üzere olduklarını ilan ediyordu.

*

Kurgan, eski günlerdeki hayatını yaşamaya başlamış gibiydi. Eskisi gibi müezzinler beş vakit ezan okuyorlardı. Eskisi gibi pazarlarda mallarını sermiş olan satıcılar, eskisi gibi dar sokaklar kalabalık halk kitleleri ile dolup boşalıyordu. Bütün bunlara rağmen, ticari ve sınai hayatta günden güne bir azalma göze çarpıyordu. Tüccarlar ticaretin bozulduğundan şikayetçiydiler. Aralarından bazıları işlerini terk etmek mecburiyetinde kalmıştı. Şehir halkı sadece satışa sunulan malların fiyatlarını sormakla yetiniyor, başlarını sağa sola sallıyor, ve hiçbir şey satın almıyorlardı. Halbuki bütün mallar yarı yarıya ucuzlamıştı. Sadece yiyecek maddelerinin fiyatları yüksekti. Şehir halkı un, darı, kuru üzüm gibi maddeleri satın alıyor ve bunların bir süre sonra tamamen ortadan kalkacağını düşünüyordu. Sokak başlarında biriken işsiz güçsüzler birbirleriyle konuşuyorlardı:

- Tatarlar yakınlara geldiler. Büyük orduları var. Tatarlar şehri kuşatacaklar. Kale duvarları hem yüksek hem de sağlam, kuşatma uzun sürecek. Bütün koyunlarımızı yiyeceğiz, sonra ne olacak? Acaba nerelere kaçsak?

İnanılmasına imkan olmayan rivayetler bazen halkı korkutuyor, bazen sevindiriyordu:

- Celaleddin, 50 bin kişilik bir ordu toplamış. Kurgan'a doğru ilerliyormuş. Bir kısım Tatarları mağlup etmiş, onlar da doğruya doğru kaçmışlar.

Diğerleri bunlara cevap veriyordu:

- Düşmanlarımız kalemizin etrafında dönüp dolaşacaktır. Boş yere, hiç Kurgan muhasara ile alınır mı? Nihayet kuzeye doğru geçip gidecekler.

Şehirden yeniden deve kafileleri çıkıp gidiyordu. Develerin

üzerine mal yükleri yerine küfeler asılmıştı. Küfelerin içinde çocuk ve kadın başları görünüyordu. Bunlar Mangışak mintikasına, Türkmenler ülkesine gidiyorlardı. Diğer taraftan şehre yeni kervanlar geliyordu.

Bütün eşyalarını at ve eşeklerin çektikleri arabalara yüklemiş olan zengin toprak sahipleri, mallarını geride bırakmış, şehrin kalın ve yüksek duvarları arkasında kendilerine sığınacak bir yer arıyorlardı. Pazarlarda börek ve çörek satan kimseleler yavaş yavaş gözden kayboldular. Fırınlara kapandı. Koyunların, atların fiyatları alabildiğine yükseldi. Bir eşeğin o günkü fiyatı, eski günlerde en güzel bir at için istenen paranın çok üstündeydi.

*

Bir gün Moğollar, birdenbire şehrin önünde göründüler. Hiç kimse ne olduğunun farkına varamamıştı. Stepten gelen göçebeler önlerine kattıkları hayvanları şehrin güney kapısına getirmişlerdi. Sürü sahipleri şehrin kapısında resmi memurlara gereken vergiyi ödemekle meşgulken, koyunlar ve inekler de hendeğin üzerinden aşarak, şehre ulaşan köprünün üzerinde bekleyip duruyorlardı. Birdenbire ne Türkmenlere, ne Kıpçaklara benzemeyen garip kıyafetli 200 atlı ortaya çıkmış ve sürüden yükselen beyaz toz bulutunun içine karışmıştı. Küçük atlara binmiş olan bu garip adamlar yerden aldıkları koyunları, eğerlerinin üstüne alıyor ve çobanların müdafaasına imkan vermeden diğer hayvanları da önlerine katıp kovalıyorlardı. Birkaç çobanı öldürdükten sonra, kamçılarını şaklatarak önlerine kattıkları sürü ile beraber hiç mücadele etmeden uzaklaşıp gittiler. Bu olaydan sonra şehirde büyük bir panik başladı. Sultan Humar Tekin, bu soyguncuların peşine 1000 atlı gönderdi. Ve onları canlı yakalayarak getirmelerini emretti.

KARA KONÇAR, MASALIN SONUNU ARIYOR

İlahi yürütişünü görmek için yanıyorum,
Dudaklarından çıkacak bir kelimeye,
Hayatımı veririm.
(Bir Fars türküsünden)

KARA KONÇAR, Moğollara çatmamaya çalışarak bütün Kçölü geçti. Ceyhun Nehri sahiline ulaştığı zaman, uzunca bir kabile halinde yürüyen düşman kuvvetleri uzaktan göründü. Bunların hepsi kuzeye, Kurgan'a doğru ilerliyorlardı. Zaman zaman yeniden çölün derinliklerine dalmak, yolu değiştirip uzatmak, tesadüfün karşısına çıkardığı göçebeleri sorguya çekmek gerekiyordu. Bunlar Kızılkum'dan bile korkar hale gelmişlerdi. Çünkü düşman her tarafta birden kendisini gösteriyordu.

Kara Konçar, başlarında iri kalpaklar bulunan iki Türkmenle beraberdi. Biri çok genç ve düşüncele bir çocuk, diğeri sakallı bir dervişti. İkisi de güneşten yanmışlardı.

Gece vakti gökyüzünde parıldayan yarım ay parçasının solgun ışığından faydalanarak, nehrin kenarına doğru bir yol bulmaya çalışıyorlardı. Bir keçi yoluna girdiler, bir tepeyi aştılar ve nihayet suyun kenarına geldiler. Yüksek kenarlı birkaç gemi suyun üzerinde ağır ağır ilerliyordu. Gemiler insanlar, at-

lar ve koyunlarla doluydu. Üç yolcunun bağırmaları ve yalvarmaları hiçbir fayda vermedi. Gemilerden kendilerine sürekli aynı cümlelerle cevap veriyorlardı. "Allah elbet size de yardım eder. Kimseyi alacak yerimiz yok."

Bununla beraber bir kayık durdu. İçindeki adam:

- Bir Müslüman diğer bir Müslüman kardeşini felaket içinde yalnız bırakmaz, dedi.

Kayıklı sahile yanaştı ve yolcuları Kurgan'a kadar götürmeyi kabul etti. Kara Konçar sordu:

- Bu yolculuk için bizden ne isteyeceksin?

- Konuşmaya bile değmez bu. Bugün ne paranın ne eşyanın ne de hayvanların hiçbir kıymeti yok. Sen bugün bir felaket içindesin. Ben de öyleyim. Evimi yağma ettiler, bütün ailemi öldürdüler. Ben kimin için ve ne için para kazanmaya çalışayım? Haydi binin kayığa.

İnsanlarla ve hayvanlarla dolu olan kayık Ceyhun Nehri'nin geniş ve bulanık suları üzerinde sallanarak süratle ilerliyordu. Bazen kenarlardan Moğol müfrezeleri kendilerini gösteriyorlardı. O zaman kayık sol sahile doğru yanaşıyordu. Dört gün sonra Kurgan'ın ortasından bölüp geçen büyük kanala girdiler. Bir tarafta yüksek kale duvarlarının arkasına gizlenmiş olan eski şehir yükseliyor, diğer tarafta yeşil dut ağaçları ile çevrilmiş bahçelerin içinden yükselen evleri ile şehrin dış mahalleleri göz alabildiğine yayılıyordu.

*

Kara Konçar kuşağından meşin bir kese çıkardı, ağzını açtı. Ve oradan aldığı 10 altın dinarı gemi sahibinin iri avucuna koydu:

- Bilmiyorum, sana bir kere daha rastgelebilecek miyim? Adın ne senin? Kaptan gülümsedi, başındaki kırmızı sarığı ensesine doğru itti:

- Bana demirci Kerim Gulam derler. İsmi bağışlamadığın halde ben seni tanıdım. Bu ince bacaklı, kuğu boyunlu yağız aygır, şiirlere ve masallara konu teşkil eden kahramana ait olsa gerek. Eğer burada bu kafirlerle savaşmaya karar verdinse ben de seninle beraber geleceğim.

Kara Konçar kendisine söylenenleri dinlemiyordu, dikkatle

uzakları gözlüyordu. Kanalin öbür sahilinde gittikçe büyüyen bir toz bulutu göze çarpıyordu. Biraz sonra, atlarının yelelerine eğilmiş olan ve onları durmadan mahmuzlayan, naralar atan Kıpçak atlıları gözüktü. Bağırmalarına karışan bir gürültü kulaklara çarpıyordu. Kafilenin başında atını dörtnala süren adam, eğerin üzerinde sallanıyordu. Nerede ise yuvarlanacaktı. Beyaz sarığı ve sarı renkte elbisesi kırmızı lekeler içindeydi. Böğürüne saplanan uzun bir okla yaralanmış olduğu anlaşılan atı kan ve köpük içindeydi. Kıpçaklar köprüünün üzerinden fırtına gibi geçtiler.

- Yakına geldiler! Bizi takip ediyorlar! Canını kurtarabilen kurtarsın, diye bağırıyorlardı.

Şehrin kapısına geldikleri zaman, Kara Konçar dörtnala giden atları görerek huylanan yağız aygırını güçlükle zapt ediyordu. Kara Konçar'ın arkadaşları ile beraber takip ettiği Kıpçaklar, şehrin kapısından içeriye girer girmez, ağır kapılar gıcırdayarak kapandı ve arkalarına ağır direklerden payandalar kondu. Yiğitlerden biri kale muhafızlarının yanında duraklayarak anlattı:

- Yeni Sultan Humar Tekin, sürülerimizi yağma eden 200 Moğol'u yakalayıp getirmemizi söylemişti. Onlar bizi görünce sürüleri bıraktılar ve fareler gibi korku içinde kaçmaya başladılar. Kim bir tuzağa düştüğümüzü ve ölüme gittiğimizi aklına getirebilirdi? Kudurmuş kafirlerden 2000'i Tillial bahçesi yakınlarında üzerimize saldırdı. Etrafımızı çevirdi. Uzun oklarıyla insanlara nişan alıyor ve ölenlerin atlarını kaçırıyorlardı. Arkadaşlarımızın en kahramanları orada can verdiler. İşte gidenlerden geri kalanlar bunlardan ibaret. Ah sultan bizi oraya niçin yolladı?

Kara Konçar bağırdı:

- Siz de öyle bir domuz yavrusunu niçin sultan seçtiniz?

Herkes şaşırıldı. Sultandan böyle bir dille bahsetmeye cesaret eden bu adam kim olabilirdi?

Kara Konçar, konuşmasına devam ediyordu:

- Alçaklık ile el ele veren kudurmuş bir köylüden başka bir şey olmayan Valide Sultan Türkan Hatun ve yanındakileri Harzem'den kaçtılar. O koca göbekli Şah Muhammed de kaçıp gitti. Geride kalan köpekler onların artıklarını paylaşmak için birbirleriyle kavga ediyorlardı. Bu çakallar sürüsünü de

Moğol fırtınası süpürüp götürünce, siz de Humar Tekin gibi bir budalayı padişahlığa seçtiniz. Ona ordu kumandanlığını verdiniz ve şehri savunmaya memur ettiniz. Siz kendinizi esirliğe alıştırmışsınız. Başınızda bir çoban olmadan yaşayamazsınız.

Kara Konçar'a arkadaşlık eden iki yiğit onu teskine çalıştılar:

- Biraz daha yavaş konuş Kara Konçar! Kıpçaklar etrafımızı sarmaya başladılar. Bunlar şahın ırkındandır. Buralardan uzaklaşalım.

Kale kapısının yanında birikmeye başlamış olan askerler ve muhafızlar şaşkınlıktan ağızları açılmış Kara Atlı'yı dinliyorlardı.

- Bu ne kahraman yiğit böyle! Doğru söylüyor. Humar Tekin'in herhangi bir çarpışmada bir kahramanlık göstererek başarı kazandığını kim gördü? Zekasıyla, fedakarlığı ve feragati ile dikkati çektiğini kim biliyor? Onun bütün kuvveti Türkân Hatun'un gölgesinde yürümekten ibaret kamıştır. Böyle bir sultan bizi ancak felakete götürür.

Kara Konçar, Kurgan'ın başlıca caddesinden geçiyor, siyah gözlerinin ciddi bakışları ile geçenleri süzüyordu. Arkadaşlarına:

- Haydi, siz pazara gidin, orada Merzan'ın çayhanesi var. Kime sorarsanız bilir. Beni orada bekleyin. Şimdilik yalnız kalmak istiyorum.

Pazardaki sergilerin yarısı kapalıydı. Diğerlerin de ince ipekli ve yünlü kumaşlar, yığınlar halinde duruyordu. Fakat mal sahipleri müşterilerini çağırmak için hiçbir gayret göstermiyorlardı. Bir araya gelmiş oturuyor ve gelecek günler hakkında tahminlerde bulunuyorlardı.

- Eğer düşman şehri muhasara ederse bir tek silah bile satamayız. Kafirlerin vahşi hayvanlar gibi şehre gireceğini ve önlerine ne gelirse alıp gideceğini bilenler hiçbir şey satın alırlar mı? Sonra kelleimizin yerinde kalıp kalmayacağı da şüpheli bir şey...

*

Müebbet Mahkumlar Kalesi, Harzem Şah sarayının yakınlarındaydı. Kalenin bir yüzü meydana bakıyordu. Meydan gelir gelmez Kara Konçar, pencere yerini tutan ufak deliklere bakmaya başladı. Kendi kendine: "Çölümüzün nadide çiçeği"

bu pencerelerin hangisinin arkasında acaba? Yaşıyor mu dersin? Eğer yaşıyorsa, yüzündeki mahzunluğu, gözlerindeki parıltıları ve ellerindeki o latif yumuşaklığı muhafaza ediyor mu acaba? Bir korkunç kalenin içinde erkekler deliriyor, kadınlar korkunç sihirbaz kocakarılarına dönüyorlardı. Belki de şu esnada Gülcemal'i zincirlerle duvara bağlamışlardır." diye düşünüyordu. Bu düşünceler onu korkutuyordu. Ne bulacaktı? Aradığını istediği gibi bulacak mıydı? Muharebede düşman kılıcı altında can vermek, bütün hayatına ışık tutmuş olan genç kızı çirkin bir kocakarı veya çıldırmış bir halde bulmaktan çok iyiydi. Kalenin dibinde, alçak bir demir kapının yanındaki merdivende sakallı gardiyan, kucağında bir eğri kılıç olarak oturmuş uyukluyordu. Yanındaki küçük keçe parçasının üzerinde bir tahta çanak vardı. Ve bunun içinde birkaç parça kurumuş çörek, birkaç bakır mangır göze çarpıyordu.

Şimdi herkes kendi derdine düşmüştü. Aileleri bile mahpuslarla meşgul değildiler. Yuvarlak taş pencerelerden sıkı kollar uzanıyor ve sesler duyuluyordu:

- Hapisleri düşünün... Gün ışığından mahrum kalmış olanlara bir parça ekmek veriniz.

Kara Konçar, gardiyana seslendi:

- Hey ihtiyar! Biraz buraya gel...

Gardiyan, uykusundan uyandı, kırçıl sakalını salladı ve yerinden kalkmaya hiç de niyetli olmadığını gösteren bir eda ile cevap verdi:

- Ne istiyorsun?

Kara Konçar, yerinden kalkan adama birkaç adım yaklaştı:

- Al şu gümüş dirhemi, söyle bakalım, kaleye yeni mahpuslar geldi mi? Eskilerden çok kimse var mı içeride?

-Açlıktan ölmeyenlerin hepsi ümit halkalarında asılı duruyorlar. İki kadın var. Yeni sultanın kendisine büyü yaptıkları için hapsedtiği iki cadaloz.

- Genç kadınlar da yok mu?

- Beni böyle ne sıkıştırıp duruyorsun? Cellatbaşı mısın? Yoksa imam mısın? Ben bildiklerimi sana söylemem. Belki sen bir eşkiyasın. Ve burada hapsedilen arkadaşlarını kurtarmak istiyorsan. Al paralarını ve buradan defol git.

Kara Konçar kamçısını kaldırdı ve zindancıya vurmak istedi. Fakat bir el kendisini yavaşça tuttu, genç adam geriye döndü.

Paçavralar içinde ihtiyar bir adam, omuzlarına kadar dökülen beyaz saçlarının çevrelediği yüzünde parlayan simsiyah gözleri ile kendisine bakıyordu.

- Herhalde buranın adetlerinden haberin yok... Eğer olsaydı bu adamla bu şekilde konuşmazdın. Buradan gidelim. Ben sana her şeyi anlatacağım. Bak! Sen burada nutuk çekerken, şahın cellatlarından bir düzinesi ortaya çıktı, bizim tarafa bakıyor. Ve senin üzerine atlamaya hazırlanıyorlar. Haydi, buradan çabuk gidelim. Sözümü dinle, benimle beraber gel.

Kara Konçar atını sürdü. Ve kendisi ile konuşan garip kıyafteli ihtiyarı takibe başladı. İhtiyar da yürüyüşünü hızlandırmış, biraz sonra boş bir sokağa saparak orada durmuştu.

- Seninle konuştuğum için kusuruma bakma, ben senden çok daha fazla bir zamandır her sabah buraya gelir, kalenin bodrumunda hapsedilmiş olan efendime ekmek getiririm. Adı Mirza Yusuf'tur. Bir zamanlar Muhammed Şah'ın vakanüvisiydi. Şahın büyük güven ve sevgisini kazanmıştı. Fakat o ihtiyar sırtlan Türkan Hatun, büyük kılıcı, iktidarın mızrağı haline gelince, ne Mirza Yusuf'un beyaz saçlarına ne de ihtiyarlık ve hastalığına merhamet etti. Onu buraya attırdı.

- Sebep ne?

- Sebep mi? Yazılarında Valide Sultanı Harzem Şah'ın iktidar kürkü üzerinde siyah bir leke olarak tasvir etmiş ve kusurlarını padişaha açıkça yazmış. Olup bitenleri Valide Sultana haber verdiler. Şimdi ben şehrin sokaklarında dileniyor, hiç kimsenin yardım etmediği zavallı ihtiyara ekmek parası getiriyorum. Şehrin kapısına gelmiş göçebelerin şehri almalarını bekliyorum. Onlar şehir halkını keserlerken, cellatlar da bir fare gibi kaçacak delik arayacaklar. Ben de zindancıyı ellerimle boğacak, hem Mirza Yusufu hem de diğer mahpusları kurtaracağım. Ancak bundan sonra memleketime dönebilirim.

- Memleketin uzak mı buradan?

- Çok uzak! Ben Rus topraklarında doğdum. Bana Saklap derler. Kendi yerimizdeki adım Slavka'dır.

Kara Konçar düşünmeye başladı. Karşısındaki sözlerine devam etti.

- Söyle bey yiğit, sen kimi arıyorsun? Sana yardım edemez miyim acaba?

- Burada çok kadın mahpus var mı? Zindancının bana söy-

lediğine göre iki ihtiyardan başka kadın yokmuş.

- Yalan söylemiş. Dikkat etmedin mi, en yukarıda tek damın altında dar pencereleli bir yer var. Oradaki küçük hücreler vardır. Haremde itaatsizlik eden birkaç kadını oraya kapatırlar.

- Aralarında hiç Türkmenler de var mı?

- Öğreneyim, dedi. Zindancı parayı çok sever. Dilenci gibi giyinmiş olmasına rağmen çok zengindir. Esirlere verilen şeylerin hiç değilse yarısını kendisine saklar. Bir evi, bir bahçesi, haremde de 8 karısı var. Sana yardım etmeye çalışacağım. Şu ağacın altındaki eski kapıyı görüyor musun? Bir zamanlar efendim Mirza Yusuf orada otururdu. Ben onun evine ve kitaplarına bekçilik ediyorum. Yanında Binti Zenkiye adlı genç bir kız vardı, yazıları kopya etmeye yardım ederdi. Buhara'ya gitti. Orada da kayboldu. Ben de böylece yalnız kaldım...

KURGAN'I ALMAK İÇİN, ONU ÖNCE YIKMAK LAZIMDIR

MOĞOL kıtaları Harzem'e girer girmez başkenti kuşatmadılar. İlk önce şehrin yakınındaki köylere yerleştiler ve esir ettikleri köylüleri kurdukları ordugahta toplamaya başladılar. Ugeday ile Çağatay, Tillial sarayına yerleştiler. Ordularının muhtelif kıtalarına kumanda eden generallerden Kadan, Bugurci, Tulencerbi, Tacibek ve diğerleri kuşatmayı sağlayacak ve şehrin alınmasını kolaylaştıracak aletlerin temini meşgul olmaya başladılar. Çok uzaklardan esir olarak getirilmiş olan Çinli mühendisler, şehrin alınmasını mümkün kılacak yeni aletleri yapmayı vaat ettiler.

Civarda taş bulunmaması, atılacak güllerin yapımını çok zor bir hale getiriyordu. O zaman Çinliler, bu güllerini suya atarak sertleştirdikleri dut ağacı kütüklerinden yapmayı teklif ettiler. Moğol atlı kabileleri, zaman zaman şehrin çeşitli yerlerinde kendilerini gösteriyor ve şehrin dışına çıkmış olan Müslüman atlılarıyla çarpışmalar yaparak süratle gözden kayboluyorlardı. Fakat yeni çatışmalar için yine ortaya çıkıyorlardı. Kurganlı muharipler ihtiyatlı davranıyor ve kale duvarlarının himayesini kolay kolay terk etmiyorlardı.

Humar Tekin'e Buhara müdafii Oğul Hacip, Er Buka Pehlivan, Ali Durugi yardım ediyor ve kıtaların kumandanlığı vazifelerini omuzlamış bulunuyorlardı. Savaş meclisi kurulduğu zaman sultan, Moğollar tarafından halka yazılmış olan ve onları şehri savaşız teslimine davet eden imzasız mektuplarda, yapılan teklifin kabul edildiği takdirde, Moğolların halka karşı müsama-halı bir şekilde davranacakları da vaat olunuyordu.

Sultan:

- Onlarla niçin anlaşmayalım? diye teklif etti. Halkı bir istilanın tehlikeleri, ölümleri, yağmaları ve yangınlarıyla karşı karşıya getirmek yerine, kuvvetli bir fidyeye veririz, sulhu imzalarız ve bu işi böylece bitiririz.

Buna karşı Oğul Hacip ile diğerleri itiraz ettiler:

- Ey padişahım, Moğolların Buhara, Semerkand, Merv ve diğer şehirlere ne yaptıkları unutuldu mu? Oralarda da şehir halkı anlaşmaya razı oldu, silahlarını terk etti. Galipler en iyi ustaları seçip uzak memleketlere götürdüler. Diğer halkı ise, demirli topuzlarla kafalarına vurarak öldürdüler.

- Ne olursa olsun, ne istediklerini öğrenmek lazımdır.

Gece, Humar Tekin yanında birkaç muhafızı olduğu halde Kurgan'dan çıktı. Çağatay ile Ugeday'ın büyük bir ziyafet tertip ettikleri saraya gitti. Ellerini göğsüne kavuşturarak, bir ricacı gibi onların huzuruna çıktı. Ugeday alay ederek sordu:

- Bize ne getirdin? Şehrin altın anahtarları nerede?

- Doğru ülkelerinin hükümdarı Cengiz Han'ın büyüklüğü ve kudreti önünde saygı ile eğilirim. Diğer beyler gibi onun emrine ve hizmetine girmek arzusundayım.

Aksi suratlı Çağatay:

- Biz Kurgan şehrini istiyoruz, diye cevap verdi. Senin gibi maskaralara ihtiyacımız yok. Senin kendi hemşehrilerini tamamen bıraktığın ve bizimle beraber onların üzerine yürümeye hazırlandığın hakkındaki sözlerine inanabilir miyiz? Kaldırın bu herifleri!...

Cellatlar, Humar ile arkadaşlarını huzurdan aldılar, çırılçıplak soydular, kan dökmeden bel kemiklerini kırdılar ve bir hendeğin içine attılar. Henüz can vermemiş olan bu adamları orada çakallar ve köpekler parçalayıp yediler.

Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci Han, ordusuyla beraber geldiği zaman Kurgan, Moğollar tarafından sınımsız kuşatıl-

mişti. Duvarları yıkacak mancınıkların kaleye yaklaştırılması için üç bin Moğol ve sayısız esir kanalı aşan yıkık köprüyü tamire başladı.

Bu esnada Kara Konçar'ın kumanda ettiği atlılardan kurulu bir kabile Kurgan kapılarından çıktı. İşlere kendisini kaptırılmış olan Moğollar tamamen kılıçtan geçirildi. Köprünün üzeri Moğol ölüleri ile doldu. Bu başarı şehirlilere büyük bir cesaret vermişti. O zaman Moğollar bütün kuvvetlerini şehrin etrafında topladılar. Esir ettikleri binlerce köylüyü zorla hendekleri doldurmaya mecbur ettiler. Ondan sonra kuşatma aletleri kale duvarlarının yakınına getirildi ve şehrin kuşatması başladı. Mancınıklar şehrin içine ıslak dut kütüklerinden yapılmış olan yangın bombalarını atıyorlardı. Bunlar rastgeldikleri ahşap binaların bir çıra gibi tutuşturup yakıyorlardı. Kuzey yönünde çarpışan Cuci Han'ın kuvvetleri şehri almakta daha kararlı görünüyorlardı. Esirler duvarların altından geçecek tünelleri kazmaya zorlanıyordu. Moğollar böylece şehre girmeye muvaffak oldular. Şiddetli ve kanlı çarpışmalardan sonra, kalenin kuzey kulelerinden birinin üzerine büyük kağanın oğlunun beyaz bayrağını diktiler. Bu başarı Çağatay'ın arzu ve ihtiraslarını tahrik etti. Bütün kuvvetlerini birbirini takip eden dalgalar halinde kale duvarlarına doğru sürdü. Bunlara karşı Kurgan savunucuları büyük bir direnme gösteriyorlardı. Moğolların kafalarına tuğlalar fırlatıyor, kaynar sular döküyor, duvarların üzerine çıkmayı başarabilenleri cansız bir külçe halinde aşağıya yuvarlıyorlardı.

KARA KONÇAR, “MÜEBBET MAHKUMLAR” KULESİNDE

KARA KONÇAR, birçok defa eski kapının önünden geçen İhtiyar Saklap'a bir türlü rastlayamamıştı. Nihayet bu rastlaşma mümkün oldu. İhtiyar sırtındaki paçavraları çıkarmış, rengarenk bir entari giymiş ve başına mavi bir sarık sarmıştı. İlk bakışta tanınmayacak bir hale gelmişti.

- Kahraman bey, yiğit, sana öğrendiklerimi ve yaptıklarımı, daha önce anlatmamış olduğumdan dolayı beni affet. Zindancı cellatlardan korkuyor, hiç değilse onlarla suç ortağı olmak istemiyor. Onu yumuşatmak için birçok çarelere başvurdum. Mesela zindanı temizlemeyi teklif ettim. Bu teklif şüphelerini büsbütün arttırdı. Birkaç parça çörek mukabilinde evinde hizmet görmeyi teklif ettim, sevindi ve bana 8 karısını muhafaza etme vazifesini verdi. Çok edepsiz bir şey olan birinci karısını dövdüğüm gün, mükafat olarak bana bu elbise ile bu sarığı verdi...

Kara Konçar hiddetle bağırdı:

- Nedir bu kadın ve entari hikayeleri? Ben sana beş altın verdim. Onlarla ne yaptın? Beni alakadar eden şeyleri öğrendin mi?

- Tabii öğrendim. Nazar Baba susmasını biliyor ama, karıla-

rının çenesi hiç durmuyor. Onlar olup bitenleri çoktan öğrenmişler, ben de onlardan öğrendim. Kalenin içinde birçok hücre varmış, kırlangıç yuvası gibi hücreler. Kalenin döşemeleri ve bu döşemeleri tutan direkler tamamen çürüyerek mahzene kadar çökmüşler.

- Allah senin belanı versin, seni de çürütüp çökertsin.

- Bu sebeple hücrelere girmek çok zor oluyormuş. Küflenmiş iperle bağlı merdivenlere çıkmak icap ediyormuş. Bir zamanlar Nazar Baba buralara çıkarmış, şimdi o da korkuyor.

- Yukarıda kapalı olanlar kimlermiş?

- Harzem Şah'ı gazaba getirmiş olanlar. Çatının tam altında bulunan hücrelerden birinde genç bir Türkmen kızı da varmış.

Delikanlı ihtiyarı omuzlarından yakaladı:

- İsmi söyle, ismi ne imiş?

- Bana söylediklerine göre, Gülcemal...

- Beni şimdi onun yanına götüreceksin.

- Bunu hemen yapmak imkansız. Kalenin kapısının önündeki yüz muhafız işsiz güçsüz bekliyor. Önlerine çıkacak olan birisinin üzerine atlamak için fırsat kolluyorlar. Sen de doğrudan doğruya kuleye gitmek istiyorsun.

- Sus, Allah cezanı versin. Kuleye doğru koş orada beni bekle. Gelip seni bulacağım ve kuledekilerin hepsini kurtaracağım.

Kara Konçar, atını mahmuzladı, arkasında bir toz bulutu bırakarak dar sokaklarda kayboldu. Sanayi çarşısına geldi. Burada demirciler, bakırcılar, zırh dokuyucuları, zırh ve kalkan dökücüleri vardı. Sayısız örslerin üzerine vuran çekiçler, kulakları sağırlandıran sesler çıkarıyordu. Bununla beraber işler yavaş gidiyordu. Çalışan sadece silahçılardı. Böyle tehlikeli günlerde kimin bakır leğene, güğüme veya eyer takımları için yapılmış süslere ihtiyacı olabilirdi?

Kara Konçar bir araya gelerek, bağırp, çağırın bir grubu uzaktan gördü. Çatık kaşlı atının yaklaştığını görenler bu garip adama merakla baktılar ve sustular. Bu yağız atlı yiğit onlardan ne istiyordu.

Kara Konçar, yaklaştı ve heyecanla konuşmaya başladı:

- Ey, demir kollu ve bakır göğüslü demirciler. Beyler ve hanlar sizlerle daha ne zamana kadar alay edecek? Önce, Harzem Şahı Muhammed alın terinizle elde ettiklerinizi elinizden aldı. İran'a kaçtı ve beraberinde sandık dolusu altın götürdü.

Anası, o kudurmuş sırtlan da kendisini takip etti. Şimdi de o sahtekar sultan Humar Tekin, düşmanların tarafına geçti. Belki de Kurgan Kalesi'nin zayıf noktalarını düşmanlarımıza bildirmiştir. Daha ne bekliyorsunuz burada. Yeni bir sultanın gelmesini ve sizi bir kere daha sağmasını mı? Ne bekliyorsunuz? Haydi saraya yürüyelim. O günahkarlar yuvasını alt üst edelim. Zindanın kapılarını açalım ve oralarda çürüyenleri kurtaralım. Orada yatanlar, eşkıyalar ve katiller değil, sultanın yüzüne karşı, hoşuna gitmeyen hakikati söyleyenlerdir.

Adamlar hep bir ağızdan bağırıyorlar.

- Haydi yürüyün. Gidelim. Harzem Şah'ın sarayını yakalım. Zindanın kapılarını kıralım.

- Çekiçlerinizi, makaslarınızı, keskilerinizi, zincir kırmak için bütün aletlerinizi yanınıza alınız. Zindanda çürüyen kardeşlerimizi kurtaralım.

Bütün demirciler, silahçılar, kazancılar ve diğer sanatkarlar çekiçlerini, mızraklarını, kılıçlarını aldılar ve korkunç bir kalabalık halinde Şah Muhammed'in sarayına doğru yürüdüler. Kalabalığı yolundan alıkoymak için ileri atılan birkaç muhafız dövüldü, ayaklar altında çiğnendi. Halk saraya girmeye uğraşırken birkaç kişi Kara Konçar'a yardım ederek zindanın demir kapısını kırmaya koyuldu. Elleri ayakları bağlanmış olan zindancı Baba Nazar, olup bitenleri uzaktan seyretmekten başka bir şey yapamıyordu. Bununla beraber esirlere karşı daima iyi muamele ettiğini ve onlara evlatları gibi baktığını söylüyordu.

Demir kapı kolaylıkla kırıldı. O sırada yetişen Turgan bağırıyordu:

- Çabuk mahzene inin, mahzene! Orada kuvvetten kesilmiş, gözleri ebedi karanlıklar içinde görmez oluş dostlar yaşıyor. Bazıları mahzenden çıkamayacak haldeler, kötürüm olmuşlar.

Birkaç kişi karanlık merdivenlerden aşağıya indi. Üzerleri paçavralarla örtülü, tırnakları uzamış, saçları sakalları birbirine karışmış, korkunç yüzlü mahkumlar birbirlerine tutunarak merdivenleri çıkmaya başladılar. Senelerden beri karanlıklar içinde yaşamaları gözlerini kör etmişti.

Bu sebeple rastladıkları şeylere çarpıyor, el yordamıyla yollarını bulmaya çalışıyor ve bazen ağlayarak, bazen gülererek tekrar gökyüzüne, güneşe ve hür insanların hayatına kavuş-

muş olmanın saadetine bir türlü inanamıyordu.

Kalabalığın arasından bağıryorlardı:

- Pazardan geçin, herkes Harzem Şah'ın tebasına nasıl baktığını görsün. Dükkancılar size gömlek ve elbiseler versinler.

Elinde yanmış bir fener tutan Kara Konçar, soğuk ve rutubetli zindandan içeri daldı ve korkudan dualar mırıldanmaya başlamış olan zindancıyı önüne kattı. Basamakları sallanan merdivenlerden hızla yukarı çıkıyordu. Turgan onları takip ediyor, elindeki çekiçle bütün kilitleri kırıyordu. Hücrelerden perişan bir hale gelmiş, zayıflamış, sararmış saçları birbirine karışmış korkunç yüzlü kadınlar çıkıyor, ağlayarak duvarlara tutunarak merdivenden aşağı iniyorlardı. Kara Konçar, kule-nin kubbesinin altına geldiği zaman, zindancı demir kapının önünde durdu:

- Bu hücrede dedi, ölünceye kadar burada kalmaya mahkum edilmiş bir kadın var. Harzem'de padişaha el kaldırmaya cesaret etmiş...

- Ne bekliyorsun? Açsana!

- Bana kızma kahraman yiğit. Bu kapının anahtarı bende değil. Şah Muhammed'in kendisinde.

- Demek anahtar yok, öyle mi?

- Hayır efendim, hayır büyük Allahım...

Kara Konçar zindancıyı şiddetle iteledi. Zindancı korkunç çığlıklar atarak boşluğun karanlıklarında kayboldu. Düşerken çürümüş direklere çarpıyor ve zindanın derinliklerinde kendilerine bir av geldiğini hisseden vahşi köpeklerin havlamaları duyuluyordu.

Kara Konçar, demir kapının parmaklıklı küçük deliğine gözlerini dayadı. İçerde bir köşede küçük bir pencereden sı-zan güneşin ışığıyla aydınlanan bir keçe parçasından başka bir şey görünmüyordu.

"Nerede? Hücre boşa benziyor. Ölmüş olması mümkün mü?" diye düşündü. Birden bir gölge önünden geçti. Karanlıklar içinde bir yüz belirdi, iri siyah gözleriyle kendisine bakmaya başladı.

Kara Konçar uzun zamandan beri zihninde, eski şiir kitaplarından seçilmiş güzel sözler hazırlamıştı. Bütün bunların hepsi o anda kafasından ürkek arılar gibi uçup gitti. Sadece:

- Ben geldim, diye mırıldandı.

İçerden zayıf ve korkulu bir ses cevap verdi:

- Yüzüne ışık tut da seni tanıyabileyim.

Kara Konçar kapıdan uzaklaştı ve elindeki feneri yüzüne doğru kaldırdı.

- Panterin yüzünde bıraktığı yaranın izini tanıdım. Evet sensin, hiçbir şeyin, hiçbir kimsenin zaptedemeyeceği sen...

- Kapının yanından çekil. Biraz sonra seni kurtaracağım.

Kara Konçar çok zayıf ve genç kızın yavaş yavaş gerilediğini, kenardaki çok eski keçe parçasının üzerine bir tüy hafifliği ile oturduğunu gördü. Yarı çıplak halde bulunan zayıf vücudunun üstüne düşen güneş ışığında, parça parça olmuş kırmızı bir entari ile mavi camdan bir kolyenin parıltıları göze çarpıyordu.

Büyük ve ihtirashlı kara gözler Kara Konçar'a bakıyordu.

Kurtarıcılardan biri:

- Bırak bize Kara Konçar, dedi. Bir silahçı bu kilitleri çok çabuk açar.

Demirci elindeki çekiçle kilidi kırdı. Kapı açıldı. Gülcemal kollarıyla vücudunu örterek:

- Senin huzurunda ayağa kalkamam. Bütün elbiselerim toz haline gelmiş, sırtımdan dökülüyor.

O zaman Kara Konçar demirciye döndü:

- Sırtını dön. Arkadaki hırkayı da ona ver. Ben sana bir başka ipekli hırka alırım.

Geri döndü ve yarı yarıya yıkılmış merdivenleri tırmanarak kulenin damına çıktı. Damdan bütün şehrin yanmakta olduğunu, alevlerin ve dumanların yükselerek bulutlara karıştığını gördü. Şehir yanıyordu. Kale duvarlarının arkasında hareket halinde bulunan kıtalar, çıkardıkları tozların arasında kayboluyorlardı. Uzaktaki kalelerden birinin üzerinde Cuci Han'ın yedi kuyruklu beyaz tuğu dalgalanıyordu. Gülcemal de kalenin üzerine çıktı. Sırtındaki erkek hırkası ve başındaki mavi sarıkla, ince uzun ve güzel bir delikanlıya benziyordu. Gergin birer yayı andıran kaşlarını hayretle kaldırarak uzaklara baktı:

- Kurgan'da neler oluyor? Kale duvarlarının arkasındaki bu korkunç atlılar kim?

Kara Konçar:

- Savaş buralara kadar geldi, diye cevap verdi. Düşmanlar Kurgan'ı kuşattılar. Bundan sonra seninle yan yana çarpışaca-

ğız. Savaşın ateşi ve hüznü gözlerinin yaşları bizi birleştirdi.

- Bu korkunç kulede her şeyi unuttum. Sadece kinimi biliyorum. Seni her yerde vahşi bir dişi kaplan gibi takip edeceğim. Eskiden tanıdığım o neşeli ve gamsız kız değilim artık.

Kara Konçar bu sözleri dinlemiyordu. Bir elini gözlerinin üzerine siper etmiş, duman ve toz sütununun arkasında olup bitenleri görmeye çalışıyordu.

- Ne yapıyor bu deli herifler! Bak Ceyhun yatağından çıkmış bize doğru geliyor, önüne gelen evleri birer çocuk oyuncağı gibi süpürüyor. O koskoca söğütler balta yemiş gibi gövdelerinin üzerine yıkılıyorlar. Bu insafsız barbarlar, beki bin seneden beri Ceyhun'un coşkun sularını tutan eski seti yıkmışlar.⁽¹⁾ Şimdi taşan sular önüne gelen her şeyi yıkacak, şehrin altını üstüne getirecek. Gülcemal, bu eski kuleden hemen kaçmalıyız. Suların tersi ile yıkılabilir. Biz de altında kalırız.

*

Moğolların zorla hücumu geçirdikleri esirler, şehrin büyük bir kısmını yıkmışlardı. Bununla beraber Kurgan halkı ümitsiz bir şekilde mücadelelerine devam ediyordu. Moğollar teker teker bütün mahalleleri alıyorlardı. Açık yerlerde, atlarından inmeden savaşmaya alışık oldukları için dar sokaklar, yanmış ve yıkılmış binaların arasında güçlüklerle ilerliyorlardı. Buna rağmen taarruzlarına sebatla devam ediyorlar, uzun okları ile şehri savunanları öldürüyorlardı.

En şiddetli savaşanlar, Kurgan'ın sanatkarlarıydı.

Esirlerin başına geleceklerin neler olduğunu biliyorlardı. İçlerinden en ustaları ve en sağlamları Moğolistan'a yollanacak, diğerlerinin kafaları kesilecekti.

Kadınlar ve genç kızlar duvarların ve damların üzerinde babalarının, kocalarının, erkek kardeşlerinin yanlarında savaşıyorlardı. Bunlardan biri bir okla yaralandığı zaman, kadınlar onu korumak için yaralının önüne tuğladan bir siper yapıyorlardı.

Kurgan'ın savunması, büyük Harzem İmparatorluğu'nun

⁽¹⁾ Moğollar seti yıktılar. Setin arkasındaki birikmiş sular bütün şehri baştan aşağı kapladı. Binalar çöktü, temelleri sularla örtüldü. (İbnel Assir 13. yüzyıl)

yıkılışı sırasında olağanüstü bir hadise olarak tarihe geçti. Diğer bütün şehirler Moğollara karşı kör bir itimat göstermişler, büyük bir zaaf içinde, şerefsizce göçüp gitmişlerdi. Düşman, Kurgan muhasarasında askerlerinden pek çoğunu kaybetmişti. Ölülerin kemiklerinden meydana gelen tepeler, seneler sonra harabeler arasında hâlâ göze çarpıyordu.

Yorgun düşmüş, yaralanmış, perişan bir hale gelmiş olan şehirli, ellerinde sadece üç mahalle kaldığını gördüğü zaman, Cuci Han'a elçiler göndermeye ve ondan aman dilemeye karar verdiler. Cengiz Han'ın büyük oğlu, gelenlere şöyle cevap verdi:

- Şimdiye kadar aklınız neredeydi? Askerlerim şehre yaklaşırken niçin teslim olmadınız? En kıymetli askerlerimi kaybettiğim gibi, şu sırada geri kalanların hiddetlerini ve yağma arzularını nasıl önleyebilirim? Hayır, size aman vermeyeceğim.

Moğollar, şehrin harap olmamış kısımları üzerine yürüdüler. Çok az kimseyi esir aldılar. Geri kalanının hepsini kılıçtan geçirdiler ve bütün evleri yağma ettiler. Harzem ülkesinin incisi olan Kurgan'ın, ağabeyinin eline geçmesini istemeyen Çağatay'ın emri üzerine bütün bölgeye su veren büyük baraj da yıkıldı. Sular bütün şehri istila etti, binaları yıktı. Şehir harabeleri uzun zaman suların altında kaldı. Tatarların kılıcından kendini kurtaranlardan çoğu, taşan suların korkunç dalgaları veya yıkılan binaların harabeleri altında can verdi. Pek az bina bu baskından kendini kurtarabildi. Tuğla ile inşa edilmiş olan eski sarayın bir kısmıyla, Şah'lara ait iki türbe yıkılmaktan kurtuldu. Nehrin kuduran suları Harzem'in diğer şehirlerine de zarar verdi. Ceyhun Nehri yatağını değiştirdi ve Abeskum Denizi'ne dökülmek için kumlardan geçmeye mecbur oldu.

Kurgan'ın müdafaası sırasında Hacı Rahim, kale duvarlarının üzerinden ayrılmadı. Yaraları iyi etmek ve pansuman yapmak için Arapların kullandıkları usulleri bildiği için yaralılarla meşgul oluyordu.

Ceyhun'un suları birdenbire taşınca, derviş Şah Tekeş'in tuğladan yapılmış türbesinin damında iki gün kaldı. Sonra birdenbire bir kayığın içinde demirci Kerim Sula'nın geçtiğini gördü. Kerim onu da kayığına aldı ve suların içinde rastgeldiklerini de kurtararak yollarına devam ettiler. Fakat bu sırada ne Kara Konçar, ne de Gülcemal'le karşılaşmadılar. Buradan uzun bir zaman

sonra Hacı Rahim, Kara Konçar'ın kahramanlıklarını bir halk şairinden kulağa gelen masallar halinde dinledi. Bu şair onun Karakum çöllerinde Moğollara karşı yaptığı savaşlardan ve zorla Harzem Şah'ın haremine götürülmüş olan sevgilisi Gülcemal'e karşı aşkından bahsediyordu.

Şair anlattıklarını, nehrin taşmasını tarif ederek bitirmişti. Şöhretli, güzel ve zengin Kurgan bu sulara gömülüp gitmişti. Birçok şahit, kudurmuş dalgaların arasında sürüklenen Kara Konçar'ı Gülcemal'i kurtarmak için dalgalarla mücadele ederken gördüklerini söylemişlerdi. Bu sırada ikisi de ölmüş ve sonradan cesetleri birbirlerinin yanında, bir tepenin üzerinde bulunmuştu. Türkmen kızının küçücük eli, Karakum kaplanının avuçları içindeydi.

Şair, sözlerini şu cümlelerle bitirdi:

“Hakiki bir ihtirastan doğan aşk, ölümden başka bir şeyle nihayet bulamaz.”⁽¹⁾

Şairin bu sözlerini bütün genç kızlar ağlayarak dinliyorlardı. O zaman şair bu sözlere şunları ilave etti. “Dünyada olup bitenlerden daima haberdar olan bazı kimseler, bana bu hikayenin başka suretle neticelendiğini söylediler. Onlara göre, Kara Konçar'ın Seyhun Nehri'nin sularında boğulduğu rivayeti doğru değildir. Kahramanımız sulardan kurtulmuş, yağız atının sayesinde Gülcemal'i de ölümden kurtararak Karakum Çölü'nün derinliklerine çekilmiştir. Onların İşem Bala'daki yurtlarında uzun ve mesut seneler beraber yaşadıklarını öğrendim. Allah hepimize onlar gibi mesut bir hayat geçirmeyi nasip etsin.”

⁽¹⁾ İbn Hazam (11. yüzyıl)

HACI RAHİM, GENÇ BATU HAN'IN YANINA GİDİYOR

**Küçük ve zarif bir çocuğa hor bakma.
O, belki de bir arslanın oğludur.**
(Arap Atasözü)

HACI RAHİM, hiddetten kudurmuş bir hale gelen Moğol kıtalarının arasında güçlkle bir yol bularak Cuci Han'ın ordugahına geldi. Daima saçlarının arasında taşıdığı, üzerinde kabartma bir doğan resmi olan altın plaka, Moğol imparatorluğunun kuzey batı kısmına kumanda eden Cuci'nin yurduna kolaylıkla gelmesini temin etmişti. Hacı Rahim, Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci Han'ın, hükümdarı çeviren muhit içinde kendisiyle münakaşa etmekten çekinmeyecek tek adam olduğunu duymuştu.

Diğer taraftan büyük oğluna asla güvenmeyen ve daima kendisine suikast hazırladığını zanneden Cengiz Han, onu imparatorluğun en uzak topraklarını idareye memur etmişti. Bu toprakların büyük bir kısım ise henüz zaptedilmemişti. Cengiz Han oğluna demişti ki:

“Batıda Moğol atlılarının ulaşabileceği bütün ülkeleri sana veriyorum.”

Cuci Han alçak bir tahtta bağdaş kurmuş oturuyordu. Boyu, ayıyı andıran tavırları, yeşil gözlerinin soğuk bakışlarıyla babasına çok benzerdi. Köse Moğollardan ayrıldığı tarafı si-

yah bıyıklarıyla uzun sakalıydı. Bu sakalın uç taraflarını, at kılırlarıyla karıştırarak ince örgüler halinde örüyor ve sonra bu örgüleri sağ kulağının arkasına atıyordu. Tahtının önünde yere kapaklanmış olan ricacı hanlar, tüccarlar, basit vatandaşlar büyük bir itaat içinde Cuci'nin emirlerini bekliyorlardı. Hacı Rahim, yüksek sesle: "Ya hu... Ya hak!..." diye mırıldanarak ricacıların üstünden atladı. Cuci Han'a doğru yürüdü ve asasına dayanarak hanın önünde durdu. Cengiz'in oğlu karanlık gözleriyle dervişi süzdü ve sordu:

- Bizden ne istiyorsun Kıpçak Şamanı?

Hacı Rahim, büyük vezir Mahmut Yalvaç'ın bir mektubunu getirmiş olduğunu söyledi.

- Niçin bu kadar geç kaldın? Ben ne zamandır bu mektubu bekliyordum.

- Kurgan şehrinde muhasaraya tutuldum.

- Demek düşmanlarımızla beraberdin? Onlara yardım mı ediyordun?

- Evet, hekim olarak yaralıları tedavi ettim.

Hacı Rahim, elindeki asanın sapını kırdı ve oradaki bir oyuktan kırmızı mumla mühürlenmiş bir kağıt tomarı çıkardı. Cuci Han'ın katibi tomarı açtı ve hayretle okudu:

- Bu mektupta dört kelimedenden başka bir şey yok. "Bu adama itimat et."

Cuci:

- Bu kadarı açık ve kafi, dedi. Oğlum Batu Han'ı çağırın.

Nöbetçiler koşarak çadırdan çıktılar ve geri döndüler. Elinde bir yay ile üç kırmızı ok⁽¹⁾ bulunan dokuz yaşında bir çocuk, önlerinde zıplayarak yürüyordu. Kendisini elinden tutarak getirmek isteyen ihtiyarların elinden kurtulmuştu. Babasının tahtının önüne gelince, diz çöktü, elini halıya değdirdi ve doğrularak kestane rengi gözleriyle etrafına bakındı. Cuci, çocuğu göstererek:

- İşte Batu Han, dedi. Mahmut Yalvaç'tan oğluma okuma, yazma ve yeni tebaamın dilini öğretecek bilgili adam istemişim. Benim istediğim bu vazifeyi yapar mısınız?

Hacı Rahim:

⁽¹⁾ Üç kırmızı ok, en yüksek soyluluk işaretidir.

- Oğluna Türk, Arap ve Acem kitaplarını okumayı öğretilim. Bu işi de memnunlukla yaparım, diye cevap verdi. Yapamayacağım bir şey varsa o da camilerde imamların yaptıkları gibi, ona mukaddes kitapları izah etmektir. Ben ancak dünyadaki seyyahlardan, hayırdan, şerden, vatan sevgisinden ve her insanın üzerine düşen vazifelerden bahseden kitapları okutabilirim.

Cuci:

- Bu hem faydalı hem mükemmel bir şey, diye cevap verdi. Böyle bir öğretmen, oğlumun sırtındaki vahşi step postunu kolaylıkla çıkararak onu milletleri idare edecek bir insan haline getirebilir. Batu, yeni hocana itaat et. Derviş, sana müsaa-de ediyorum, gerekirse onu dövebilirsin.

Çocuk döndü:

- Eğer bana kahramanların, askerlerin güzel hikayelerini anlatırsa, onu elbette dinlerim.

- Sana büyük Rum ordusunun kumandanı İskender'in maceralarını anlatacağım. Bu hükümdar genç yaşında büyük ülkeler fethetmişti. Öyle ülkeler ki onların hükümdarları kendisinden daha çok paraya, silaha ve orduya sahiplerdiler.

Çocuk dervişe döndü ve onu merakla inceledi:

- İskender Han, bu kadar büyük zaferleri nasıl elde etti?

- Söylendiğine göre, İskender kendisine bu soruyu sordukları zaman şöyle cevap vermiş. "Çünkü bana itaat eden milletlere kötü muamele yapmadım."

Cuci Han, oğluna baktı, sordu:

- Dünyanın bir tek ve kuvvetli padişahı olan babam Cengiz Han, dünyanın yarısını zaptetti. Öbür yarısı da İskender'in elinde. Batu Han, sana yapılacak ne kaldı?

Çocuk hiç tereddüt etmeden cevap verdi:

- İskender'in elindeki bütün toprakları almak.

*

O günden sonra Hacı Rahim, Cuci Han'ın yanında Batu'nun öğretmeni olarak kaldı. Onunla senelerce, babasının esrarengiz bir şekilde öldürüldüğü güne kadar meşgul oldu. Sürek avında bir geyiği kovalarken maiyetindeki askerlerden uzaklaşmış ve ormanın derinliklerine dalmıştı. Onu güçlkle

buldular. Belkemiği Moğol usulüne göre kırılmış bir halde yerde yatıyordu. Kaçmış veya gizlenmiş olan katiller bir süre bulunamadılar. Bazıları bunların bizzat Cengiz Han tarafından gönderilmiş olduklarını söylüyorlardı.⁽¹⁾ Bulduğu zaman henüz canlı olan Cuci ne bir kelime söyleyebilmiş, ne de bir kolunu oynatabilmişti. Sadece yeşil gözlerinde, ebediyen kapanıncaya kadar hırçın ve hüzünlü ışıklar dolaşmıştı. Bu tarihlerde batıdaki bir seferden dönen meşhur ordu kumandanlarından Subutay Bagatur, Batu Han'ı kucaklayarak eğerine almış ve ona şöyle demişti:

- Bu topraklarda seni de babanın kötü akıbeti bekliyor. Seni benimle beraber Çin'e götüreceğim. Orada askerlik sanatı öğreneceksin. Seni kendi oğlum gibi yetiştireceğim, usta bir ordu kumandanı yapacağım.⁽²⁾

Hacı Rahim, Batu Han'dan ayrıldıktan sonra eski münzevi göçebe hayatına döndü. Kurgan'ı sular bastığı zaman kaybettiği küçük kardeşi Turgan'a çok yanıyordu. Acaba Turgan kendisini dalgalardan ve Moğolların keskin kılıçlarından kurtarmış mıydı? Başka topraklarda yaşıyor muydu? Hür müydü, yoksa esir mi? Hacı Rahim bir çok şehirleri dolaştı, insafsız Moğolların katliamından kurtulmuş olan kimselerle uzun uzun konuştu. İtimat ettiği kimselerin söylediklerini not etti ve bütün bunları bir araya getirerek Cengiz Han hakkındaki hatıralarını yazmaya karar verdi. Hadiseleri anlatmayı, hükümdarın kudretinin sebeplerini araştırmayı, kağanın fetihler yapmaktaki iradesini izah etmeyi ve nihayet istilacıların ayakları altında ezilip kaybolan, bir çöl haline gelmiş bulunan memlekete ait hatırlayabileceklerini tespit etmeyi düşünüyordu.

---

(1) Cuveyni ve diğer doğu tarihçileri böyle yazıyorlar.

(2) 1237'de Batu Han, Subutay Bagatur ile beraber üç yüz bin kişilik bir ordu ile Rusya'yı işgal etti ve Rusları Tatarların hakimiyetleri altına aldı.

SEKİZİNCİ KISIM

KALKA MUHAREBESİ

-1-

CENGİZ HAN'IN EMİRLERİ

Görünüřleri korkunç ve herkesi dehşete dűřürüyordu. Sakalları yoktu, dudaklarının ve çenelerinin üzerindeki birkaç seyrek kıl sakal ve bıyık yerine kaim olmuştu. Gözleri kısık ve keskin bakışlı, sesleri ince ve yüksekti. Sağlam yapılı, uzun ömürlüydüler. (Kurakos, 12. yüzyıl Ermeni tarihçisi).

EJDERHA yılının sığır ayında⁽¹⁾ Cengiz Han, bir çok muharebede denenmiş ve zor görevlerden başarı ile sıyrılmış kumandanlarını huzuruna çağırıldı. Bunlar tek gözlü ihtiyar Subutay Bagatur ile genç Cebe Noyan'dı.⁽²⁾

İki kumandan süratle dünya fatihinin ipek çadırına geldiler. Cengiz Han tahtında sol ayağını altına almış, sağ ayağını elleriyle kavramış oturuyordu. Başında üzeri iri yakutlarla ve tilki kuyruklarıyla süslenmiş toparlak ve cilalı bir taç vardı. Yeşil ve yırtıcı gözleriyle huzuruna gelenleri süzüyordu. İki kumandan tahtın önündeki halıya ellerini değdirdiler. Nihayet cihan hükümdarı, kalın ve kısık sesiyle konuştu:

⁽¹⁾ Nisan 1220

⁽²⁾ O tarihlerde Buhara'yı ve Semerkand'ı almış olan Cengiz Han, Hindistan'a hücum etmeye hazırlanıyordu.

- Casuslar bana haber verdiler. Sarı kulaklı dişi köpeğin oğlu Harzem Şah, birdenbire bütün ordularını yüz üstü bırakmış. İzini kaybetmeye çalışmasına rağmen, onu Ceyhun Nehri'ni geçerken görmüşler. Yanında bir asırdan beri Harzem hükümdarının topladığı bütün hazineler varmış, yeni bir ordu kurmasına fırsat vermeden onu yakalamak lazımdır.

Emrinize yirmi bin atlı veriyorum. Eğer Şah'a hücum etmeye cesaret edemeyeceğiniz kadar büyük bir ordunun içinde görürseniz, muharebeye girişmekten sakının. Derhal bana haber verin. O zaman ben sizin başarı gösteremediğiniz yerlerde başarı gösterecek birini, Tohutçar Noyan'ı yanınıza gönderirim. Bununla beraber, bu emirlerin size rastlayacağınız bütün orduları yenmek cesaretini vereceğini tahmin ediyorum.

Muhammed'i elleri zincirlerle bağlı olarak huzuruma getirmedikçe siz de huzuruma çıkmayın. Eğer şah arkadaşlarıyla sizin önünüzden kaçır, yüksek ve sarp dağlara saklanır, karanlık mağaralarda kaybolur veya sihirbaz gibi insanların gözünden kaybolmanın çaresini bulursa, o zaman siz de, fırtına gibi onun bütün toprakları üzerinden geçiniz. Teslim olan şehirlere dokunmayınız, fakat oralara muhafız kuvveti ve gülümsemek nedir bilmeyen bir vali bırakın. Direnen bütün şehirleri kuşatın. Taş taş üstünde bırakmayın. Her şey kül ve kömür haline gelsin.

Bu emirlerim, size yerine getiremeyecek kadar ağır gözüküyor, değil mi?

Cebe Noyan dikildi ve sordu:

- Eğer Harzem Şahı Muhammed, sihirli bir şekilde gözümüzün önünden kaybolursa onu ne kadar aramız lazım gelecek? Senin yanından ne kadar uzak kalacağız?

- Onu dünyanın öbür ucuna, son denizin kenarına kadar takip edeceksiniz!

- Eğer Şah Muhammed, balık haline gelir de denizin derinliklerinde kaybolursa ne olacak?

Cengiz Han, burnunu kaşdı, şaşkın gözlerle Subutay'ı süzdü:

- Onu daha önce yakalamaya çalışın. Derhal hareket etmenize müsaade ediyorum.

İki general, oturdukları yerden kalktılar. Geri geri yürüyerek çadırdan çıktılar.

Aynı gün, peşlerine taktıkları rüzgar gibi süratli yirmi bin Tatar ve Moğol atlısıyla batı ülkelerinin yolunu tutuyorlardı.

KUDRETLİ KAĞAN'A İLK RAPOR

CENGİZ HAN'ın emirlerine göre, Cebe Noyan ile Subutay Bagatur tam iki sene kuzey İran'ın bütün dağlarında, bayırlarında ve vadilerinde Harzem Şah'ı boş yere aradılar. Nihayet halk arasındaki söylentilerden hükümdarın memleketini terk ettiğini, yorgun ve perişan bir halde Abeskun denizinin kimsesiz bir adasında öldüğünü öğrendiler. O zaman Cebe Noyan ile Subutay, kahramanların muharebelerdeki destanlarını okumakta maharetli bir Moğol'u yanlarına aldılar. Ona kudretli Kağan'a verilecek raporu dinlettiler ve kendilerine bunu dokuz defa tekrar etmesini emrettiler.⁽¹⁾ Sonra haberciyi Cengiz Han'ın yanına gönderdiler. Cengiz Han'ın çadırı Nessef⁽²⁾ şehri civarındaki sulak ve otlak bir ovada kurulmuştu. Şehirlerin yangınlarından kendilerini kurtaranların devamlı hücumları ve yağmaları, yolları tehlikeli bir hale getirmiş olduğu için, habercinin yanına seçilmiş askerlerden oluşan üç yüz kişilik bir muhafız kafesi de verdiler.

Haberci bütün yol boyunca, mavi renkli Moğol steplerini, ormanlarla kaplı dağları, ordugahta akşam yakılan ateşin alevlerine benzeyen Kerulen kızlarını anlatan eski Moğol destan-

---

⁽¹⁾ Moğol kumandanları okuyup yazmayı bilmezlerdi. Önemli raporları göndermek istedikleri zaman bu raporu bir destan haline getirerek haberciye ezberletirlerdi. Dokuz rakamını Moğollar mukaddes sayarlardı.

⁽²⁾ Nessef şehri bugün Beh-Budi adını taşımaktadır. Buhara'nın kuzeyindedir.

larını söyleyip durdu. Fakat, büyük kağana okuyacağı destandan hiç söz açmadı. Cengiz'in ordugahına gelince, mukaddes ateşin dumanları ile takdis edilmiş olan muhafızların çember halindeki saflarını geçti, sarı çadıra yaklaştı ve altın kapının önünde durdu. Çadırın iki kenarına çatılmış olan altın kazıklar, at kılından yapılmış iplerle bağlanmıştı. Bu kadar güzel, göz alıcı bir manzara karşısında şaşkına dönen haberci yere kapandı. O zaman iki muhafız kollarına girdiler ve hükümdarın huzuruna götürerek oradaki bir halının üzerine bıraktılar. Hükümdar büyük altın tahtının üstüne bağdaş kurarak oturmuştu. Diz çökmüş olan Moğol, gözleri kapalı, birçok yerlerini tekrar ede ede hükümdara gönderilen raporu okudu. Memleketin eski destanlarını okuduğu sesle ve ahenkle raporu tekrar ediyordu.

Kudretli hükümdara, sadık askerleri Subutay Bağatur ve Cebe Noyan'dan rapor:

*Kuyruksuz dişi tilkinin oğlu Harzem Şahı Muhammed,
Hayatını bir cüzamlının kulübesinde bitirdi.
Oğlu yılan Celaleddin,
İran dağlarında kaybolup gitti,
Bir duman gibi, hiçbir iz bırakmadan,
Onlarla işimizi bitirdik, şimdi Kafkasya'ya geçiyoruz.
Rastladığımız milletlerin omzuna çökmek için,
Kuvvetlerini ölçmek, ordularını soymak için.
Kıpçak steplerini dört nala geçeceğiz.
Ve orada atlarımızı dinlendireceğiz.
Yolları aklımızdan çıkarmadan, çayırılar arayacağız.
Altın renkli aygırın için,
Batıda bir fırtına gibi esmek için,*

⁽¹⁾ Bazı askeri tarihçiler, Subutay Bağatur'un Kalka muharebeleri ile nihayete eren seferi, Cengiz Han'ın batı Avrupa'yı istila etmek için hazırladığı planın gerçekleşmesini sağlamaya yönelik stratejik bir ileri keşif hareketinden başka bir şey değildi derler. Cengiz Han ölünce, Moğollar ve Tatarlar düşünülmüş olan bu seferi on iki yıl sonra (1237) Cengiz'in torunu Batu Han'ın kumandasındaki ordularla gerçekleştirdiler. Batu'nun baş müşaviri burada sözü geçen keşif hareketini yapmış olan Subutay Bağatur'du.

*Dünyayı dizlerinin altında kıvrandırmak için.⁽¹⁾
Bizi tutabilecek, bir kuvvet dünyada yok,
Son denizin kenarlarına doğru yapacağımız seferde.
Orada atlarımızın ayaklarını,
Mavi renkli dalgalarla yıkayacağız.
Ve korkunç bir dağ yapacağız, kestiğimiz kellelerle,
Bir kayalar mahallesi kuracağız,
Mukaddes ismini oraya kazıyacağız,
Bundan sonradır ki, ancak atlarımızın başını doğuya çevirip
Dönüş yoluna gireceğiz.
Senin ateş çadırına doğru.*

Haberci, vazifesini bitirince gözlerini açtı ve alelade insanların görmesi mümkün olmayan hükümdara baktı. Yıldırımla çarpılmış gibi tekrar yere kapandı. Cengiz Han sessiz, sakın gözleri yarı kapalı oturuyor, kızıl sakalını sallayarak çıplak ayağının tabanını kaşıyordu.

- Bir yaban kazı gibi senin kafanı... Hayır... Daha doğrusu sana bir mükafat vermek. Tahtın kenarına asılmış olan sarı ipek keseyi karıştırdı ve oradan tozlara bulanmış bir parça şeker alarak⁽²⁾ korkudan titreyen habercinin ağzına tıktı. Sonra konuştu:

- Cebe Noyan ile Subutay'ı methetmek için zaman daha gelmedi. Bekleyelim bakalım seferlerinin sonu ne olacak? Cevabımızı hususi bir haberci ile göndereceğiz.

Hükümdar bir el işareti ile habercinin dışarı çıkmasına izin verdi. Kendisine yemek, kırmız verilmesini ve yanında gelenlere de layık oldukları itibarın gösterilmesini emretti. Ertesi gün hepsine kıtalarına dönmeleri emredildi. Batıya hareket eden Moğollardan hiçbir haber gelmeden tam bir sene geçti. Bir gün Cengiz Han, katibi Uygur Hacı İsmail'i çağırırdı. Sonra güvenilir bir adamına içinde ne yazılı olduğunu kimsenin bilmediği ve sıkı sıkı kapanarak mühürlenmiş bir mektup verdi. Bu haberci koşum takımları küçük zillerle bezenmiş bir ata binmişti ve başına bir şahin tüyü takınmıştı. Cengiz Han, bu habercinin yanına Tukuçar'ın kumandasında on bin atlı verdi.

⁽²⁾ O devirde şeker kamışından yapılan Hint veya Mısır şekerinin büyük bir kıymeti vardı.

Bu atlıların komutanına da Şu emri verdi:

- Dñnyanın öbür ucuna kadar gideceksin. Cebe Noyan ile Subutay Bagatur'u buluncaya kadar durmayacaksın. Habercimizin götürdüğü mektubumun, Subutay Bagatur'a teslimini mutlaka temin edeceksin. Onlar o kadar uzaklara gittiler ki, belki de ayaklanan otuz millet, Şimdi onları tehdit etmektedir. Onları kurtarmanın zamanı geldi.

Tukuçar, aynı gün emrindeki kıtalarla batıya, dñnyanın öbür ucuna doğru Moğolları bulmak için hareket etti.

SON DENİZİ ARARKEN

**İleri, demir bilekli atlarım!
Gölgeleriniz bütün dünyaya dehşet saçsın.
(Bir Moğol türküsünden)**

KİŞ uykusundan henüz uyanmış, ihtiyar bir ağacın gövdelerinden süzülen ilkbaharın sıcak güneşiyle ısınmış iki büyük akara yılana benzeyen, cesaretli Cebe Noyan ile ihtiyatlı Subutay Bagatur'ın kumanda ettiği ordular, atların üzerinde bazen kabileler halinde dağılıp, bazen toplanıp bir araya gelerek, dağlardan ve bayırlardan geçerek sürekli ilerliyorlardı. Atların renkli kalabalığı, boş şehirlerin civarındaki tarlaları çiğniyordu. Şehir halkı korkudan batıya kaçmış, arka-larında yıkık ve yanık harabelerle bazen şişmiş, bazen simsiyah kesilmiş insan cesetlerinden başka bir şey bırakmamıştı. Cengiz Han'ın öncü kuvvetleri böylece Kuzey İran'ı geçti.

Har, Semnan, Kum, Zencan ve diğer şehirleri tahrip etti, sadece zengin bir şehir olan Hemedan'a dokunmadı. Hemedan valisi akıllı davranmış ve istilacıları kıymetli atlar ve üzeri kumaş denkleri ile yüklü iki yüz deve ile karşılamıştı. Bundan sonra Moğollar Kazvin'de şiddetli bir muharebeye tutuştular. Halk bütün şehir baştan aşağı yakılıncaya kadar, uzun bıçaklarını kullanarak sonuna kadar Moğollarla boğuştu. Moğollar

kışın soğuk aylarını Rey⁽¹⁾ civarında geçirdiler. Her taraftan kendilerine koyun sürüleri, kıymetli atlar, kumaşlar ve elbise denkleri yüklü develer hediye ediliyordu. Burada sefere uygun mevsimin gelmesini beklediler.

İran dağlarının etekleri ilkbahar güneşi altında pişmeye başladığı zaman Azerbaycan'ı geçtiler. Zengin Tebriz şehri kendilerine kıymetli hediyeler gönderdiği için ona dokunmadılar. Hiçbir şeyi tahrip etmeden Kafkasya'ya geçtiler. Arrana'nın başkenti olan Gence'ye geldiler. Şehri kuşatmayı düşünmemekle beraber, istedikleri parayı ve hediyeleri aldılar. Bundan sonra Gürcistan'a doğru yollarına devam ettiler. Orada çok kuvvetli bir ordu yollarını kesti. Subutay, kuvvetlerin büyük bir kısmını emrine alarak ilerledi.

Cebe Noyan, beş bin atlı ile pusuda bekliyordu. İlk çarpışmalardan sonra Moğollar çekilmiş gibi yaptılar. Gürcüler hiçbir tedbire gerek duymadan bunların peşlerine takıldılar. O zaman pusuda bekleyen Cebe'nin kuvvetleri ortaya atıldı. Subutay'ın atlıları da birden yön değiştirerek düşmanlarını dört bir taraftan sardı ve hepsini kılıçtan geçirdi.

Fetihlerin ganimetleriyle ağırlaşmış olan Moğollar, Kafkas geçitlerinde boğulacaklarını hissettiklerini söyleyerek geri döndüler. Atlarını rahatça otlatacakları geniş stepler arıyorlardı. Şermakla şehri ahalisinin hepsini boğazlayarak, kuzey yolunu kapayan yüksek ve aşılmaz bir dağ üzerindeki Derbent'in karşısına geldiler.

Kaleye sığınmış olan Şirvan Şahı Raşid'e, Cebe Noyan şu ultimatomu gönderdi.

- Bana şehrin ileri gelenlerini gönder, onlarla dostane bir barış anlaşması yapalım.

Şirvan Şahı, asil ailelere mensup on ihtiyarı müzakerelere memur etti. Bunların arasında bulunan mağrur edalı birini kendi adamlarının gözü önünde öldürten Cebe Noyan, şu teklifte bulundu:

- Ordularımızı dağlardan geçirecek kılavuzlar verin bize. O zaman sizi affederiz. Eğer adamlarınız kötü niyetle hareket ederlerse işte hepinizi bekleyen kötü akıbet budur.

(1) Bugünkü Tahran'a pek yakın bir yerde bulunan bir şehrin adı.

Şirvan beyleri bu isteğe boyun eğdiler. Derbent'in etrafından dolaşarak Moğol ordusunun dağ yollarından geçmesini sağladılar ve onlara Kıpçak ovalarına açılan yolları gösterdiler. Moğollar o zaman ihtiyarları serbest bıraktılar ve kuzeye doğru yollarına devam ettiler.

4

ALENLERİN VE KIPÇAKLARIN ÜLKESİNDE

C EBE ile SUBUTAY, Kafkasya'nın kuzeyinde Alenlerin yaşadıkları topraklara geldiler.⁽¹⁾ Kuzey steplerden gelen bir çok Lezgi, Çerkes ve Kıpçak, Alenlerin imdadına koştu.

Moğollar, düşmanları ile sabahtan akşama kadar döğüştiler. Akşam olduğu zaman kuvvetler birbirlerine denk gelmiş, muharebeyi iki taraftan hiç biri kazanamamıştı. O zaman Cebe Noyan, asıl Kıpçak hanı Kotian'a bir casusla aşağıdaki mesajı yolladı:

“Biz Tatarlar, siz Kıpçaklarla aynı kandanız. Siz kan kardeşinize karşı yabancılarla işbirliği yapıyorsunuz. Birbirimizle anlaşma yapalım ve birbirlerimize karşı silah çekmeyelim. Size de istediğiniz kadar aletler ile güzel elbiseler vermeyi vaat ediyoruz. Buralardan çekilin. Bizi Alenlerle baş başa bırakın.”

Moğollar, Kıpçak hanına hediyelerle yüklü develer gönderdiler. Bunları alan Kıpçak hanları Alenlere ihanet ettiler ve kuvvetleri beraberlerinde götürerek kuzeye doğru çekildiler.

---

(1) Bugünkü Osetlerin ataları.

İstilacılar Alenlere bundan sonra bir kere daha hücum ettiler. Evlerini bastılar, her yeri ateşe verdiler, önlerine geleni kılıçtan geçirdiler ve yağma ettiler. Mağluplar, tamamen Cengiz Han'a itaat etmeyi kabul ettiler ve kuvvetlerinin bir kısmı Moğol ordularına katıldı. Cebe ile Subutay emirlerindeki kuvvetleri kuzey ovalarına, göçebe Kıpçakların yaşadıkları bölgelere doğru sürdüler.

Moğollarla yapılan anlaşmaya güvenen beyler, kendilerini tam bir emniyet içinde hissederek yanlarındaki kuvvetlerle beraber birbirlerinden ayrılmışlardı. Herkes kendi bölgesine dönmüştü. Moğollar teker teker bunların peşlerine düştüler, gördükleri köprü ve şehirleri tahrip ettiler. Kıpçak beylerine ihanetlerine karşılık verdikleri hediyelerden çok kıymetli ganimetler aldılar. Felaket haberini alan ve başka bölgelerde yaşayan Kıpçaklar bütün mallarını develere yüklediler ve her biri bir tarafa kaçtılar. Bazıları bataklıklarda, bazıları ormanlarda gizlendiler, birçokları da Rus topraklarına girdi.

Moğollar, Kıpçakları Don Nehri sahillerine kadar kovaladılar ve nihayet düşmanlarını Hazar Denizi'nin mavi sularının kenarlarında yakalayarak büyük bir çoğunluğunu denizin dalgaları arasında boğdular. Esir edilenleri, her taraftan alınan hayvanların teşkil ettiği büyük sürüleri korumakla vazifeli çobanlar olarak kullandılar. İstilacılar Hazar yarımadasına girmek fırsatını da bulmuşlardı. Sahildeki bir zengin şehir olan Sudak'a hücum ettiler. Bir zamanlar kumaşlar, diğer mallarla yüklü gemiler Sudak sahillerine yanaşırlardı. Kıpçaklar bunları, esirler, siyah ve boz tilki derileri ve memlekette meşhur olan köseleleriyle değiştirerek satın alırlardı. Moğolların yaklaşmakta olduğunu duyan Sudak halkı, kamilen şehri terk ederek kaçtı.

Kimisi dağlarda saklandı, kimisi gemilere binerek Karadeniz'i aştı ve Trabzon'a sığındı. Cebe ile Subutay şehri tahrip ettikten sonra kuzeye doğru yola çıktılar. Kıpçak kamplarında bir sene kadar dinlendiler. Memleket bol otlu, büyük çayırlarla kaplıydı, verimli tarlalarda esirler çalışıyordu. Orada bol miktarda kavun ve karpuz bulunuyor, besili sığırlarla ince tüylü koyunlar hiç eksik olmuyordu. Moğol askerleri buraları çok beğendiler. Hayvanları Onon ve Kerulen sahillerinde olduğu gibi sulak otlaklar bulabiliyorlardı. Bununla beraber,

kendi steplerini unutamıyorlardı. Bütün dünyayı fethetmiş olsalar bile, yegane arzuları, doğdukları topraklara, Kerulen sahillerine dönmekten ibaretti.

Cebe ile Subutay, emirlerinde bulundurdıkları kuvvetlerle Şarukan şehrinde⁽¹⁾ çok az bir zaman oturdular. Bu şehirde yarısı toprak altında bulunan büyük binalar, içleri yabancı mallarla tıklım tıklım dolu büyük ardiyeler vardı. Bununla beraber, gerek hanlar, gerekse diğer halk ve göçebeler istedikleri yere taşınıp kurdukları yurtlarda oturmayı tercih ediyorlardı. Göçebeler, ilkbaharda topluca şehri terk ediyor, steplere göç ediyor ve kış gelince tekrar şehre dönüyorlardı.

Moğolların yaklaştığını görünce, denizleri aşarak buralara uzaklardan gelmiş olan tüccarlar, anlaşmazlıkların çıkmasından korkarak steplerden gelenlerle alışverişi kestiler. Şarukan boşaltıldı ve yakılarak bir harabe haline getirildi. O zaman Moğollar Lukomonye'ye gittiler ve sert rüzgarlardan korunmak için çadırlarını tepelerin arasına kurdular. Her bölgede Kıpçaklardan alınmış yüzlerce yurt kurulmuştu ve bunların içine birer asker yerleştirilmişti. Bir daire halinde kurulmuş olan bu yurtların orasında, üzerinde bir tuğ dalgalanan bir çadır vardı.

Ordugahın çok yakınında eyerlenmiş ve hemen yola çıkmaya hazır bekletilen atlar demir kazıklara bağlanmıştı. Diğer hayvanlar büyük sürüler halinde çayırlarda otluyor, bunlara Kıpçak esirleri çobanlık ediyordu. Ordu, Cengiz Han yasında yer alan kesin kuralları muhafaza etmeye devam ediyordu. Kampların etrafını üç halka halinde nöbetçiler bekliyordu. Bulgar, Rus, Macar topraklarına giden başlıca yollar üzerine gizli gözetleme yerleri kurulmuştu. Burada saklanan Moğollar, bütün yolcuları durduruyor, sorguya çekiyor, komşu milletler hakkında işe yarar bilgiler verebilecek olanlar Cebe Noyan'ın yanına gönderiliyor, diğerleri kılıçtan geçiriliyordu.

Askerlerin pek çoklarının yanlarında, uzak memleketlerden gelen karıları veya yollarda esir ettikleri kadınlarla çocuklar vardı. Moğol kadınları erkekler gibi giyinirlerdi.

Kadın mı, erkek mi oldukları ilk bakışta anlaşılamazdı. Ba-

(1) Bazı yüksek bilgili tarihçilere göre, Şarukan "yani Şaruk Han" şehri bugünkü Harkof şehrinin bulunduğu yerdeydi.

zen muharebelere savaşlara katıldıkları olurdu. Fakat genellikle yük taşıyan atlarla, develerle meşgul olurlar, yağmalarda elde edilen malların taksiminde hazır bulunurlardı. Bacaklarına kızgın demirle özel işaretler konulmuş olan esirlere de onlar nezaret eder, onları muhtelif işlerde çalıştırırlardı. Esirlerin yardımı ile kısrakları, develeri ve inekleri sağarlar, mola verildiği zaman bakır veya taştan yapılmış tencerelerde yemekleri pişirirlerdi. Sefer esnasında doğan veya esir edilmiş çocuklar, yola çıkıldığı zaman arabalarda, hayvanların sırtına yüklenen meşin heybede veya at sırtında ordu ile beraber yürüyen annelerinin sırtında taşınırlardı. Moğol kamplarının biraz uzağında, muhtelif kabilelerin mensup oldukları halde yolda Moğol ordusunun peşine takılmış olan yabancı askerlerin kampı da vardı. Bu kamplarda Türkmen yurtlarına, Rus, Tangut çadırlarına, siyah renkli Beluç çadırlarına, Alenlerin ve hangi kabileye mensup oldukları bilinmeyen askerlerin iptidai kulübelere rastlamak mümkündü. Bu karmakarışık kalabalık her muharebede ileri hatlara sürülürdü ve savaştan sonra elde edilen mallardan artan kısmını aralarında taksim ederlerdi.

KALKA NEHRİ ÜZERİNDEKİ TATAR KAMPI

SUBUTAY BAGATUR, yurdunun bulanık sulu ve ağır Sakışlı nehre bakan yüksek bir tepeye kurulmasını emretti. Bir molaya geçileceğini memnurlukla hisseden askerler, bu emri alelacele yerine getirdiler. 12 deve birçok çadırın kurulmasına yetecek malzemeyi getirdi. Çöken develerin üzerinde oturmakta devam eden sivri külahlı esir Kıpçak kadınları, aldıkları emir üzerine şarkılar söylüyorlardı. İlk önce yurtların yarım küre halindeki tahta kısımları kuruldu. Bunların üzerine siyah keçe parçaları renkli şeritlerle bağlandı.

Subutay, kaşlarını çatarak sordu:

- Niçin üç yurt?

- Bir tanesi senin için. İkincisine en çok sevdiğin panterlerini koyacağız. Üçüncüsüne gelince, ondan vazgeçemezsin. Ona şarkı söylemesini ve dans etmesini bilen en güzel Kıpçak kadınlarını koyacağız.

Subutay askerlerinin sözünü kesti:

- Hayır, iki yurtda da panterlerim kalsın ama, üçüncü yurdu ihtiyar Saklab'a verin, orada yemeklerimi hazırlasın. Seferde esir kadınlar beni rahatsız etmesinler. Onları yüzbaşılara dağıtın.

Saklab kazanları, iri tahta kaşıkları, belinde sallanan uzun bıçağı ile üçüncü yurda yerleşti. Zayıf, iri kemikli kır saçlı bir

adam olan Saklab, Astrabad'a doğru giderken Tatarlar tarafından esir alınmıştı. Askerler Subutay'a şunları söylemişlerdi: "Bu ihtiyar Rus asıllıdır. Mirza Muhammed'in yanında aşçıydı, şimdi bozgun dan faydalanarak memleketine dönmek istiyor. Bütün dilleri konuşur, her çeşit yemeği yapar, bademli pilav, taze sütt en kaymak, helva ve baklava yapmasını bilir. Yanında genç, sessiz sedasız Turgan adlı bir çocuk var, o da kendisine yardım eder."

Subutay hiddetle bağırdı:

- Yemekleri hazırlamak için ihtiyar kafi. Başka kimseye ihtiyacım yok. Tencerenin etrafında dolaşmak oldu mu, herkes yardıma hazır. Genç Turgan'a bir kılıç, bir de eyersiz uyuz at verin, öncülerin arasına katılsın. Askerlik sanatını öğrensin. Eğer savaşta ustalık gösterirse ona iyi bir at, eyer ve zırh veririm. Eğer kötü askerse zaten ilk saflarda ölür gider. O zaman kayıp da büyük olmaz.

Subutay, kapısı güneye doğru kurulmuş olan çadırında uzun bir süre kaldı. Hayret dolu gözlerle, dalgalı gri renkli suya bakıyordu. Burada her şey su, rüzgar ve hatta suların derinliklerindeki balıklar bile Moğolistan'ın mavi göklerinde yaşayanlardan tamamıyla başkaydılar. Sahiller dümdüz kumluklar halindeydi. Bazen mavi sislerin arasından bir geminin beyaz yelkeni kendisini gösteriyordu. Fakat hiç kimse işgal edilmiş sahillere yanaşmaya cesaret edemiyordu. Öbür taraf yüksek boylu otlarla yer yer küçük köylerle kaplı, üzerinde kafiler halinde uçuş an kuşların gezdiği hudutsuz stepti. Etrafında Kıpçaklardan alınan beyaz renkli uzun boynuzlu öküzlerden, iri kuyruklu beyaz koyunlardan kurulu sürüler otluyordu. Kıpçakların keçileri ile yurtları da beyazdı.

Subutay'ın adamları, her gün karınlarını etle doyuruyor, İran halılarının üzerinde yuvarlanıyorlardı. Bazen Moğol hanları şahinleriyle ava çıkıyor, bazen kendi atları ile yollarda ellerine geçirmiş oldukları Türkmen, İran ve Kafkas atlarını yarış ettiriyorlardı.

İkinci kumandan Cebe Noyan'ın çadırını, stepte Kalka Nehri'nin çıktığı yeşil ovalar çeviriyordu. Kuzeyde muhafız kıtalarının nöbet tuttuğu tepeler göze çarpıyordu.

Cebe ve Subutay, Cengiz Han tarafından aynı maksatla batıya gönderilmiş olmalarına rağmen, iki kumandan arasında fi-

kir birliği yoktu. Durmadan tartışıyor ve birbirlerinin kusurlarını bulmaya çalışıyorlardı. Cengiz Han'ın bu iki rakibi uzak memleketlere yollamaya karar vermesinde de bir kurnazlık yok değildi. Onun adeti böyleydi. İki kumandanı aynı sefere memur ederken, bu kumandanların seferdeki başarısını sağlamak üzere birbirleriyle yarış edeceklerini düşünürdü. Cebe, yürüyüşlerde atak bir kumandan olarak daima ilerde yürüyordu. Kumanda ettiği kuvvetler birçok defa endişe verici durumlara düşmüştü. Genellikle ağır basan düşmanın karşısında derhal geri ekilirlerdi. Tehlike işaretleri gözüktüğü anda Subutay daima yetişir ve onu mağlubiyetten kurtarırdı. Düşmanın zerine zırlı atlara binmiş zırlı süvarilerini sıkışık saflar halinde saldırtırdı. İri, uzun boylu, sabit bakışlı hiç gülmeyen Cebe, toz içinde Subutay'ın yanına gelir, rakibine hiçbir hata yapmadığını, fakat düşmanlarının çok kalabalık çıktığını izah etmeye çalışırdı. Diğer, bir kere kurtarıcı rolünü oynamış olmaktan memnun gülerdi. Cebe'ye hatalarından bahsetmeye lüzum görmediğini söyler ve padişahın sarayında yapıldığı gibi ilerine fıstık ve sarımsak gömüldükten sonra pişi-rilmiş, kuzu şiş kebabından yemesini teklif ederdi. Kendisini çok beğenmiş bir insan olan Cebe, bu sözlere kızardı. Attığını karşısındaki hedefe isabet ettiremeyeceğini kabul etmezdi. Altmış adımdan kaçan bir tarla faresini bir okla başından vurdu o değil miydi? Keskin nişancılığı yüzünden ona Cebe adı verilmişti.⁽¹⁾ Asıl adı başka olduğu halde bütün ordu onu bu takma adı ile tanıyordu.

Muharebelerden önce atına biner, muharebe bölgesini bizzat kendi gözü ile görür, ilk hatlardan, en tehlikeli yerlerden yıldıırım hızı ile geçerdi. Muhafızları onu birçok defa ölüm tehlikesinden güçlükle kurtarmışlardı.

Subutay, enesindeki bir tutam beyaz sakalla bir ihtiyaara benzerdi. Hiç kimse kaç yaşında olduğunu bilmezdi. Gençliğinde bir gün omzundan yaralanmıştı. Adaleleri kesildiği için

⁽¹⁾ Cebe, basit bir askerdi. "Cebe cesur bir adam olduğu için Cengiz Han, onun emrine 10 kişilik bir manga verdi. İyi hizmet ettiği için yüz kişiye kumanda eden bir bey oldu. Kendisine verilen vazifeleri başarı ile yerine getirdiği için binbaşlığa geçti. Sonra Cengiz Han, ona ordularından birisinin kumandanlığını verdi. Cebe, uzun zaman Cengiz Han'ın maiyetinde kaldı. Kıtalarının başında kıymetli hizmetler gördü.

sağ kolu bükülü kalmıştı. O tarihten sonra da sadece sol elini kullanabilmişti. Kaşlarından birinin üzerinde de derin bir yara izi vardı. Bu yüzden sol gözü karşısına gelen herkesi ruhunun derinliklerine kadar görmek istermiş gibi sonuna kadar açıktı. Bütün askerler Subutay'ın ihtiyar bir tilki kadar kurnaz ve ihtiyatlı, yeni kapandan kurtulmuş bir panter kadar vahşi ve hırslı olduğunu bilirlerdi. Onunla beraber bulunanlara hiçbir düşman korku vermez, onun yanında bulunanlara ölüm elini değdiremezdi.

Cebe, onu dünyayı çevreleyen son denizin kenarına ulaştıracak olan seferin planlarını düşünmekle meşguldü. Hükümdarına saz şairlerinin dili ile devamlı rapor gönderiyordu. Rakibi bunları tasdik ediyor, başını iki yana sallayarak gülüyordu.

- Daha uzaklara gidecek misin? Bir yaban keçisi gibi kenarında döneceğin ve bizi bir kere daha seni korumaya mecbur bırakacağın yer daha uzaklarda mı?

Gözcüler devamlı olarak stepleri kolluyor, yakaladıkları yolcuları Cebe'nin huzuruna getiriyorlardı. Cebe onları sorguya çekiyor, batı ve kuzey muntikalarında yaşayan milletler hakkında bilgiler edinmeye çalışıyordu. Memleketlerine giden yollardan, nehirlerden aşılması gereken engellerden, atları besleyecek çayırlardan, zengin şehirlerden, korkulu kalelerden, ordulardan, silahlardan ve savaşma güçlerinden, rastlayacakları askerlerden söz açarak bilgilerini arttırmak istiyordu. Bu askerlerin iyi dövüşüp dövüşmediklerini ve okları ile attıkları hedefleri vurup vuramadıklarını soruyordu. Dünyayı çeviren son denizin daha çok uzaklarda olduğunu öğrenmekle endişeye düşüyordu.

PLOSKINA BRODNIK, TATARLARIN ESİRİ

BİR gün gözcüler Cebe'nin huzuruna, o zamana kadar bvarlığından haberdar olmadıkları bir millete mensup birkaç adam getirdiler. Onları, yolcuları sallarla ve kayıklarla taşırlarken bulmuşlar. İri yarı, geniş omuzlu, uzun sarı sakallı olan bu adamlar koyun postundan yapılmış koca deri ceketler giyiyor, topuksuz yumuşak çizmelerini iplerle baldırlarına sarıyorlardı. Başlarındaki gri renkli kalpaklar kulaklarına kadar geçirilmişti. Cebe Noyan sordu:

- Siz kimsiniz? Nereden geliyorsunuz?

İçlerinde en irisi Kıpçak dili ile cevap verdi:

- Bize stepte dolaştığımız için Brodnik derler. Babalarımız ve büyükbabalarımız derebeylerinin zulümlerinden kendilerini kurtarmak ve hür yaşamak için buralara yerleşmişler.

- Eğer hükümdarınız yoksa veya onun hükmünden kaçmışsanız, demek siz eşkiyasınız, ya da serseri...

- Biz ne eşkiyayız ne de serseri. Biz hür insanlarız. Özgür ruhlu avcı ve balıkçılarız.

Cebe, en iri yapılı olanına sordu:

- Ya sen kimsin?

- Bana Ploskina derler. Ben Brodniklerin başıyım.

Cebe, hemen Subutay'a haber göndererek: "Gel işimize ya-

riyacak adamlar esir ettik!" dedi. Askerleri geri döndü: "Subutay Bagatur bakla ile dolu torbanın önüne oturmuş, işim var, gelemeyeceğim!" dedi. Ploskina lafa karıştı:

- Eğer birisi ile konuşmak istiyorsan, senin onun yanına gitmen daha doğrudur.

Cebe, bütün Brodnikleri sağlam muhafaza altına aldı ve Ploskina ile beraber Subutay'ın yanına gitti. Subutay'ın üç çadırı, batmakta olan güneşin son ışıkları ile kıpkırmızı kesilmiş olan ufukta beyaz renklerle bütün dikkatleri üzerine topluyordu. Yurtların üzerinden ince bir duman sütunu yükseliyordu. Çadırların etrafında üzerine manda boynuzları ve at kuyrukları çakılmış uzun direkler göze çarpıyordu. Subutay kamp ateşinin ışığı ile aydınlanan çadırların içinde bir ipek Acem halısının üstüne oturmuş, renkli kumuşlarla yapılmış bir torbadan aldığı baklaları garip çizgiler halinde yan yana diziyordu. Sonuna kadar açık olan gözü ile bir saniye Ploskina'ya baktıktan sonra:

- Bu da kim? Otursana Cebe Noyan.

Cebe rakibinin yanına oturdu ve Bagatur'un ne yaptığına dikkatle bakmaya başladı. İhtiyar tilkinin ne düşündüğünü ve ne yapmak istediğini keşfetmek mümkün değildi. İri yarı, geniş omuzlu, uzun sarı sakalı ile güzel bir adam olan Ploskina, kaçamaklı bakışlarla etrafını inceliyor ve kafasında bir şeyler hazırlıyordu. Çadırın kapısının önünde dışından tırnağına kadar silahlı iki Moğol arasında, saygılı bir tavırla ayakta duruyordu. Cebe, Subutay'ın bakla tanelerine süratle yer değiştiren ellerine dikkatle bakıyor ve esirlerden öğrendiklerini anlatarak Ploskina'yı kılavuz olarak kullanmayı teklif ediyordu. Subutay sözünü kesti:

- Şu anda Kıpçak hanları ne yapıyorlar?

Ploskina:

- Korktular, diye cevap verdi. Sizin Tatarlar Şarukan şehrine girdikleri zaman hepsi kaçtılar. Kimisi Rus hudutlarına gitti, kimisi bataklıklara sığındı.

- Rusların memleketine sığınanlar kimler?

- Birçokları. Çok zengin olan Kozyanlar, Plovtsesler ve diğerleri.

Subutay elindekileri bıraktı, esire dikkatle baktı:

- Şu anda Rusların belli başlı kuvvetleri nerede?

- Tanrı'dan başka kim bilir bunu?

Subutay titredi, yüzü buruştu, sonuna kadar açık olan gözünde hiddet alevleri uçuştı. Küçük tırnaklı kıvrık parmağı ile tehdit etti:

- Bize bütün bildiklerini söyle. Onların izlerini kaybetmeyi aklına getirme. Seni bir tahtanın altına koyar, üstüne 20 askeri oturturum. Bakalım geberecek zamana kadar susmaya devam edebilecek misin?

- Niçin susuyor muşum?

- Söyle bana. Rus beyleri nerede bulunuyorlar? Savaşa hazırlanıyorlar mı?

Ploskina:

- Bana düşünme zamanı bırak, dedi ve iki ayağını açarak gözlerini havaya kaldırdı.

Subutay iki defa çekingen gözlerle esire baktı. Sonra tekrar baklaları ile oynamaya devam etti. Nihayet patladı:

- Dinle step serserisi! Eğer istediklerimin cevabını vermezsen, sana ihtarda bulunuyorum. Buraya bak. Bu bakla dizisini görüyor musun? İşte bu nehirdir... Bu uzun çizgi de Dinyeper Nehri'dir. Yaklaş bana, göster Rusların Kiev şehri nerede?

Ploskina bir adım attı. Bunu gören nöbetçiler hemen üzerine atladılar ve belinde sallanan kılıcı çıkarıp aldılar. Esir diz çöktü ve yavaş yavaş Subutay'a yaklaştı. Alnını kırıştırarak, başındaki kalpağı ensesine doğru iterek:

- İyi, dedi. Anlıyorum. Bu bizim Dinyeper, burası nehirlerin denize döküldü nokta, orada Oleyşe şehri vardır. Bu küçük nehir üzerinde bulduğumuz Kalka. Fakat ey büyük han, Dinyeper Nehri kuzeyden güneye böyle dosdoğru akmaz. Bükülmüş bir kol gibi bir dirsek yapar. Kiev bu dirseğin üstlerine rastlar. Yumruğunun ucunda da Karadeniz vardır. Dirseğin tepe daldığı yerde Hortista adası vardır. Rus ordusu Hortista civarında yığınak yapıyor.

Ploskina, Dinyeper'in hakiki akış istikametini göstermek için bakla tanelerinin yerlerini değiştirdi. Subutay sordu:

- Buradan Kiev ne kadar sürer? Elindeki torbadan bakla taneleri ile karışık bir avuç altın çıkardı. Ve avucunda zıplattıktan sonra yanına koydu. Ploskina'nın gözleri parladı. Kuruyan dudaklarını dili ile ıslattı:

- Kiev'i ne yapacaksın? Ruslar oraya gidecek değiller. Hem

Kiev buradan çok uzakta, tam altı yüz verst.

Hiddetlenen Subutay:

- “Verst ne demek?” diye bağırdı. Ben verst’ten anlamam, söyle bana buradan Kiev’e kaç at molası?

- Aynı attan inmezsen ve dosdoğru oraya gidersen 12 günde Kiev’i bulursun. At değiştirirsen yol yarı yarıya iner.

- Şimdi senin doğru söylediğini anlıyorum.

- Fakat Ruslar Kiev’e doğrudan doğruya stebi geçerek gitmezler. Dinyeper’in dirseğine kadar gemilere binerler, Hor-tista adasına gelince karşı sahile geçerler, sonra demir yoluna çıkarlar.⁽¹⁾

İyi bir atla üç dört günde ada civarına gidebilirsin. At değiştirirsen, bu mesafe iki güne iner.

Subutay hayret etti:

- Hepsi hepsi iki gün mü? Ruslar iki günde Dinyeper’den gelebilirler mi?

-Bak buradan bu dirsekten Ruslar, ekseriya Plotseslerin kamplarına hücum ederler. Arabaların gidişine ayak uyduramazsınız. Yolu iki üç günde kesersiniz.

Subutay, kendisi için pek kıymetli olan bu bilgiyi aldığı için son derece memnundu. Güldü. Kımız getirilmesini emretti. Ploskina’yı uzun uzun sorguya çekti. Yollar, nehirler, geçitler ve Rus ordusu hakkında bilgi aldı. Düşman atlılarının savaşçılık derecesini, erlerin silahlarının dayanıklı olup olmadığını, kavgada cesur veya korkak mı davrandıklarını sordu.

- Ellerinde sadece baltalar bile olsa iyi dövüşürler.

- Kalabalık mıdır?

- Kiev’den Çernigof’tan, İmolensk’ten, Galiç’ten, Volini’den ve diğer yerlerden bütün beyler kuvvetlerini toplayarak Hor-tista’ya gelirlerse atlı ve yaya 50 bin kişiyi bulurlar.

Subutay, elindeki altınlardan beşini Dinyeper dirseğinin yanına koyarak:

- Bu beş tümen olur değil mi? Kıpçaklar kaç bin atlı verirler?

- Onlar da 50 bin atlı çıkarırlar ihtimal. Büyük bir orduları

⁽¹⁾ Demir yolu çok eski bir ticaret yoluydu. Azak Denizi’ni Dinyeper Nehri’ne bağ-lardı. Çin’den gelen kervanlar, o sıralarda kıymetli bir maden olarak tanınan demiri bu yolla getirdikleri için yola demir yolu adı verilmişti.

Dinyeper'in bu tarafında zaten toplu bir halde bulunuyor.

Subutay 5 altın daha koydu. Karşısında sessiz bir halde duran Cebe'ye bakarak:

- Demek, dedi. Ruslarla Kıpçaklar hepsi hepsi karşımıza on tümenle çıkacaklar. Cebe Noyan hatırlıyorsun ya, İrtiş'ten Harzem'e hareket ederken kaç kişiye kumanda ediyorduk? Şimdi dünyayı fetheden Cengiz'in öğrencileri olduğumuzu göstermenin zamanı geldi.

Ploskina olduğu yerde dört ayak üstünde duruyor, kah aletlere, kah sessiz ve düşünceli duran Moğol kumandanlarına bakıyordu. Gözlerinde kurnazlığını gösteren parıltıları fark ettirmemeye çalışarak aptal aptal sordu:

- Saygıdeğer kumandan, şuraya birkaç altın daha koyarak, senin kuvvetlerinin ne kadar olduğunu gösteremez misin? Kimbilir ne kadar büyük bir ordun var?

Subutay, sıktığı yumruğunu Ploskina'nın burnuna uzattı:

- İşte benim ordum bu kadar. Bak, Ruslara ve Kıpçaklara ne yapacağım.

Subutay, halının üzerindeki altınları alarak torbasının içine attı.

- Hepsini torbaya dolduracağım ve hepsini ekşimiş gibi bir lokmada yutacağım.

Ploskine geri çekildi:

- Lütfen bana biraz ihsanda bulunun.

- Hayır, ben kimseye para vermem. Aksine herkes hükümdarımı zengin etmek için bana para verir. Ama bu vesile ile biraz para kazanabilirsin. Oğulların var mı?

- Tanrı hepsine ömür versin, dört oğlum var.

- Nerelerdeler? Uzaktalar mı?

- Don Nehri'ndeki geçidin kenarında.

- Birkaç yüz atlı gönderip, onları buraya getirteceğim. Kısa bir zaman sonra buraya gelmiş olurlar. Onları, Rusların yanına casusluk yapmak için göndeririz. Orduları nerede? Kaç kişilik? Düşman kumandanları neler düşünüyorlar? Çabucak öğrenip buraya gelirler, bize anlatırlar. Bundan daha önce ne seni ne de onları serbest bırakmam. Hizmetinize karşılık size bir sürü at ve hepinize birer avuç altın veririm. Anladın mı? Niçin tereddüt ediyorsun? Böyle tereddüt etmeye ne sebep var?

Ploskina uzun ayaklarını açmış, ayakta sağlam duruyordu.

Bir ara derin derin içini çekti:

- Han'ım dedi. Benim kafamı kes, fakat oğullarıma dokunma.
Subutay, birdenbire hiddetlendi. Yumruğu ile halıya vurdu:

- Benim karşımda nasıl oluyor da, böyle konuşuyorsun? Ey askerler! Bu saygıdeğer misafirimi panterlerimin bulunduğu yurda götürün, yurdun etrafına da üç kuşak muhafız koyun. Saklap, onun karnını bir han gibi doyurmasına yardım etsin.

- Ayaklarını bağlayalım mı? Bu herif kurt gibi. Belki kaçar.

- Evet. Hem de kalınca bir zincirle.

-7-

KİEV, TELAŞ İÇİNDE

Siz kendi aranızdaki anlaşmazlıkların sebebi ile o melunların Rus topraklarına girmesini kolaylaştırdınız. Kavgalarının Plovtselerin şiddete başvurmalarına sebep oldu. Rus topraklarının aşkı için, İgor Sviyatoslaviç'in yaralarının intikamını almak için oklarınızla Büyük Step'in yolunu kapayınız. (İgor'un seferine ait menkıbelerden).

SABAHIN erken saatlerinde birdenbire ortaya çıkan Plovtseler, Kiev'in karşısındaki Dinyeper'in sol sahilinde bulunan büyük gemiye el koydular ve karşı tarafa geçip savaşmak isteyen yolcuları tehdit etmeye başladılar. Gemiye dolan yolcuların ağırlığı gemiyi yana yatırmış ve içeriye su dolmaya başlamıştı. Şimdi ihtiyar ve şişman Plovtse beyi, derisinin rengi panteri andıran bir ata binmiş geliyordu. Kafilenin başında at kuyrukları, bakır çingiraklarla süslenmiş bir bayrağı tutan adamlardan biri etrafı dikkatle gözetliyordu. Gelenler arasından biri bir kuddüme vuruyor, diğerleri çaldıkları kavalardan tiz sesler çıkarıyorlardı. Durmadan tepinen bir vahşi aygıra binmiş olan bir delikanlı, elindeki kırbacı ile beyine yol açmaya çalışıyordu. Biraz uzakta kesif bir dinleyici kalabalığı ortasında konuşan toz toprak içinde, zayıf ve ihtiyar bir adam bütün Plovtselerin korkunç yüzlü Tatarların önünden kaçtıklarını ve Karadeniz'i çeviren büyük stebi Moğollara bıraktıkla-

rını söylüyordu.

“Yüzleri köse, burunları kısa ve yassı, hepsinin sırtında sihirbaz gibi bir atkı var. Bu Tanrısız Tatarları gören korkusundan ölüyor.”

- Bunlar ne biçim insanlar? Bize onları anlat. Tanrı rızası için, sen her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan bir insana benziyorsun.

İhtiyar adam bastonuna dayanarak anlatmaya başladı:

- Bugüne kadar isimlerini hiç işitmediğimiz o vahşi Tatarlar, büyük bir kalabalık halinde doğudan geliyorlar. Peşlerinde kendilerini takip eden 7 millet var. Komşularını yağma ile öldürmeleri ile yıldırılmış olan Plovtseleler, şimdi ölüm sırasının kendilerine geldiğini gördüler. Tatarlar sade onları mağlup etmediler. Hepsini kılıçtan geçirdiler ve topraklarına yan gelip oturdular.

- Bu adamlar nereden çıktı?

- Patara piskoposu da şahittir, mukaddes kitaplar, Yunan çarı Makedonyalı İskender'in Yecüc denilen bu vahşi kabileleri dünyanın öbür ucuna, doğuyla kuzey arasındaki çöllere sürdüğünü yazıyor. Bundan sonra onların yollarını belirli vakit gelince açmak üzere dağlar aşılacak ve bunlar Dicle ve Fırat sahillerine kadar, Habeşistan hariç bütün dünyaya bir anda yayılacaklardır.

- “Bütün dünyaya mı?” diye bağıştılar. İhtiyar adam devam etti:

- Etrafınızda olup bitenlerden hiç mi haberiniz yok? Kıyamet günü yaklaştı. Korkunç yıldız gökyüzünde kendisini gösterdi. Fırtınalar yine yeni felaketler, yeni istilalar gösteriyor. O melun Ye'cüc, Me'cücler dağların duvarlarından kendilerini sıyırdılar. Üstümüze geliyorlar. Dünyanın sonu artık yaklaştı.

İhtiyar adam bunları söyledikten sonra başındaki külahı çıkarttı, etrafındakiler külahın içine ufak paralar, çörek parçaları ve kuru yemişler attılar. Nehrin sağ sahilinden gelen Kiev büyük prensinin birkaç silahşörü, her tarafı katranlara bulanmış olan büyük gemiye yaklaştı. Halkı dağıttılar ve ihtiyar prensin gemiye binmesine yardım ettiler. Sırtına kırmızı ipek ile kaplı bir kürk giymiş, başına kenarları kırmızı tilki postu ile kaplanmış sivri bir külah geçirmiş, ayaklarına incilerle işlenmiş kırmızı bir yumuşak çizme giymiş olan prens, asık su-

ratlı bir adamdı.

Sağ elinde iki parmaklı bir deri eldiven vardı. Sol eli ile kabzası elmaslarla parıldayan eğri kılıcı tutuyordu. İri yarıydı. İhtişamlı bir görünüşü vardı. Sakin duruyordu, sadece endişeli gözlerle Dinyeper'in bulanık sularına bakıyordu. Rüzgar gitkiçe şiddetleniyordu. Suyun yüzü buruşuyor, yeşilimtrak sularda köpüklenen dalgalar, beyaz koyun sürüleri gibi koşuyordu.

Cömert bir adam olan prensten avuçla altın almış olan gemiciler, büyük bir gayretle işlerini başarmaya çalışıyorlardı. Daha sabahleyin eyer takımları işlemelerle süslü kıymetli atlardan, korkudan homurdanan develerden, sırtlarına ağır yükler vurulmuş kıvrık boynuzlu mandalardan, hepsi kıymetli kolyelerle süslü beyaz tenli siyah saçlı esir kadınlardan ibaret büyük bir kervanı da karşıya geçirmişlerdi. Bütün bunların hepsi Kiev prensine ve Rus beylerine aitti. Halk içinde söylenenlere bakılırsa Plovtse hanlarının en yaşlısı olan Kotian, büyük steppe sağrılarını kızgın demirlerle işaretlenmiş yüz binlerce atlık sürülere sahipti.

- Kotian stebin beyidir. O kendi başına koskoca bir ordu donatabilir. Kiev'e gelmesinin elbette bir sebebi olmalı, herhalde diğer Plovtse prensleri de bütün kabileleri ile beraber Rus sahiline doğru geliyorlar. Şu anda bütün geçitlerden ve köprülerden faydalanarak karşı tarafa geçiyorlar. Zırhlarla bezenmiş ve ellerine kalkanlarını almış olan adamları, atlarının sırtında suların içine dalıyorlar. Ne oluyor acaba kötü bir düşünceleri mi var? Sonra, Plovtselerden hiç biri keyifli bir türkü söylemiyor. Stepten bizim topraklara doğru gelirken söyledikleri hep deve yürüyüşünü hatırlatan elemli türküler.

Herkes Kiev Büyük Prensi Romanoviç Mistislav'ın sarayında yapılacak olan toplantıya hazırlanıyor ve şahsen büyük prens diğer ikinci derecedeki şahısların bu toplantıya katılacağını ümit ediyordu.⁽¹⁾

Bu sonunculara gönderilen haberciler vasıtasıyla kendileri, Rus topraklarını müdafaaya davet edilmişti. Kiev prensinin misafirlerini layık oldukları şekilde karşılaması ve ağırlaması mümkün olamıyordu. Çünkü gelenlerin hepsi askerleriyle be-

⁽¹⁾ Mistislav Romanoviç (1214-1223) Monomak hanedanından gelen son Kiev prensi.

raber geliyor ve maiyetleri önem dereceleri ölçüsünde kalabalık oluyordu. Şehir muhafızları bütün fırıncıları ve kasapları etli ekmek pişirmeye zorladılar. O günkü Kiev prensi, kendisinden yüz yıl önce yaşamış dedeleri kadar kuvvetli değildi. Onlar hemen hemen bütün Rus topraklarını hakimiyetleri altına alabilmişlerdi. Kiev'ten başka Prelaslav, Simolensk, Suzdal, Rostof ile birlikte uzak ve zengin bir ülke olan Novgorat da hükümleri altındaydı. O zamanlar bütün prensler kendilerine itaat ediyor ve Plovtseler yerlerinden kımıldamaya cesaret edemiyorlardı.

Monomak hudutlarını genişletmeye muvaffak olmuştu. Fakat seneler geçmiş ve kurduğu hanedan zaafa düşmüştü. Torunları şehirleri, oğullarına, yeğenlerine, torunlarına dağıtmışlardı. O günlerde Mistislav Romanoviç'in hükümranlık hududu sadece Kiev'le sınırlı kalmıştı. Son 25 sene zarfında Rus prensleri tarafından yapılan yağmalar, şehri çok zayıf düşürmüştü. İstikbal endişesinden mahrum olan bazı prensler tarafından yardıma davet edilen Galiçyalılar, Vladmirler, Suzdallar, Plovtseler bu eski başkenti yağma etmiş ve yakmışlardı. Bütün bu felaketler prensliğin kuvvetini çok azaltmıştı. Kiev bir türlü kalkınamadı. Birçok ev birer harabe halinde kaldı. Şimdi stebi tehdit eden yeni felaketler, bütün hayatları boyunca daha şerefli bir taht, daha zengin bir şehir, daha kalabalık insan topluluğunun hakimiyetini ele geçirmek için mücadele etmiş olan bu mağrur, inatçı ve uzlaşmaz tabiatlı prensleri bir araya getirmişti.

Bugün eski düşman Plovtseler kendi ayakları ile Kiev'e gelmiş yardım teklifinde bulunuyorlardı. Bütün cesaretlerini kaybetmiş, başları önlerine düşmüş bir kalabalık halinde kalenin kapıları önünde oturmuş bekliyorlardı. Prensler gelince Plovtseler onların etrafını çeviriyor, atlarının dizginlerinden öperek dert yanıyorlardı:

- Ordularınızı bizim steplere doğru sürün, bizi müdafaa edin. Vahşi düşmanlarımızı kovmamıza yardım edin!

Etraflarında maiyetleri olduğu halde sarayın avlusunda toplanmış olan prensler, birbirleriyle münakaşa ediyor, bir gruptan öbürüne gidiyor, söylenenlerin hepsini duymak istiyor ve muhafızların ısrarına rağmen büyük prensin kabul salonuna sığınmak istemiyorlardı.

Plovtselerin Hanı Kotian da her zamanki edasıyla oradaydı. Yüzleri stebin güneşi ve rüzgarı ile yanık danışmanları, başlarına sivri külahlar giymiş ellerini göğüslerinde kavuşturmuşlar, sessiz sedasız hanın etrafını çeviriyorlardı. İhtiyar bir tercüman hana toplantıda hazır bulunan prensleri, beyleri teker teker gösteriyor, hepsinin kuvvet ve itibarı hakkında gerekli bilgileri veriyordu.

Kotian uzun uzun düşündükten sonra, kendince saygı göstermeye layık bulduklarının önünde eğiliyor, doğrularak kırçıl sakalını okşuyor ve hepsine aynı lafları tekrar ediyordu.

- Bize yardım et. Bizimle kardeş ol. Felaket hepimizi tehdit ediyor. Yan yana gelirse, düşmanlarımızı topraklarımızdan kovabiliriz. Bu mütevazı hediyeleri hor görme. Benim saygımı kabul et. Hiç kimseyi unutmadım. Herkese karşı beslediğim saygıyı ifade etmek istiyorum. Bunun için size bu kumaşları, bu atları, bu sığırları, bu esirleri hediye ediyorum.

Vakit öğleyi bulmuştu. Prensler hâlâ avluda birbirleriyle münakaşa ediyorlardı. Etraflarına meraklı bir halk kalabalığı birikmişti. Herkes aralarında kimin kabul salonuna ilk önce gireceğine dikkat ediyordu. Mistislav Romanoviç'in birisini beklemekte olduğu da söyleniyordu. Bu acaba kuzeydeki Suzdalların mağrur prensi Yuri Volodoviç'e gönderilmiş haberci miydi? Bu prens toplantının kendi başkenti Vladimir'de yapılmasını uygun buluyor, fakir bir şehir olan Kiev'te yapılacak bir toplantıya iştirak etmek istemiyordu. Sonra etrafına gönderdiği habercilerle, bütün prensleri bir araya gelmeye davet etmiş olan Galiçya prensi şanslı Mistislav da henüz gelmemişti.

Birden halk arasında bir gürültüdür koptu:

- Şanslı Mistislav geldi.

Halk arasından birçoğu ayaklarının burunlarına basarak kalabalık arasından bu şöhretli prensi görmeye çalıştı. Şanslı Mistislav, yaşlı olmasına rağmen çevik adımlarla içeri girdi, ateşli siyah gözleri ile etrafına bakındı.

Dudaklarının kenarından aşağıya sarkan bıyıklarını buruyor, kalabalık arasında prensi arıyordu. Güneşte parıldayan tolgası ve üzeri yaldızlı hafif örme zırh ile kavgaya hazır. Ağır ve emin adımlarla ilerliyor, sırtındaki kırmızı pelerinin etekleri uçuşuyordu. Bir kenarda prens Kotian'ı gördü. Doğruca onun yanına gitti. Kotian kollarını açarak Mistislav'a doğ-

ru koştı. İki adam birbirlerine sarıldılar. Kotian, başını Galiçya prensinin göğsüne dayadı. Beyaz külahı tozların içine yuvarlandı. Herkes omuzlarının asabi bir şekilde sarsıldığını gördü:

- Ağlıyor! Ağlasın. Bu alçaklar az adamımızı mı esir ettiler? Şimdi kendileri öksüzlerin acı gözyaşları ne demekmiş öğreniyorlar. Mistislav, Kotian Han'ın kızı ile evlendi. Onun için zengin kayınpederine doğru dörtnala koşuyor. Askerler Kiev prensine, Galiçyalıların geldiklerini haber verdiler. Mistislav Romanoviç yeğenini karşılamak hususunda biraz geç davranıyordu. Eski kinlerini henüz söndürmemişti. Bu sırada Kotian'ı kollarının arasına almış olan Galiçya prensi, onu avlunun bir kenarına çekti, orada uzun uzun konuştular. Halk yeniden hareketlendi, yeniden sesler duyuldu:

- Suzdallar da orada, şimdi artık kuvvetli bir yardımdan emin olabiliriz. Onlar yardıma gelmeselerdi ne yapardık? Hayır, onlar Suzdallar değilmiş. Rostof'un genç prensi Vasilko Konstantinoviç ile maiyetiymiş. Güzel endamlı genç bir prens avludan içeri girdi. Hafif sarı sakalı çenesini örtüyordu. O da Galiçya prensi gibi kavgaya hazır. Sırtında zırhı, başında çelik tulgası, belinde uzun ve düz kılıcı vardı. Kıyafeti o kadar düzgün değildi. Sırtındaki kırmızı pelerinin rengi soluktu. Ayağındaki yumuşak çizmelerin üzerindeki mavi bir kumaştan kesilmiş şeritler, yer yer çamur parçaları ile lekeli idi. Her halinden uzun ve zahmetli bir yolculuk yapmış olduğu belli oluyordu. Uzun ve beyaz saçları omuzlarına dökülmüş olan ihtiyar bir adam yanından hiç ayrılmıyordu:

- Bu kör, bir şairdir. Meşhur Rotibor. Birçok defa kumanda ettiği ordularla Povtselere karşı çarpışmıştı. Riazon Prensi Glep, ondan nefret ediyordu. Onu esir etti, gözlerini kör ederek üç sene bir zindanda hapsetti. Rotibor, ilk destanlarını bu hapisliği sırasında hazırladı. Serbest kalınca şehirden şehre dolaşmaya başladı. Demek bugün Rotibor'u dinleyeceğiz.

Genç Prens Vasilko etrafına gülümseyerek baktı, büyük prenlere karşı soğuk davranıyordu. Bu prenlere sabırsızlanarak onun yanına geldiler ve sordular:

- Suzdallar niçin gelmiyorlar? Sen onların komşususun, belki gelmeyişlerindeki sebebi bilirsin. Yuri Vsevodoloviç, Suzdalların büyük prensi senin amcan değil mi? Onu kandırabil-

din mi bari?

- Düşünmeye devam ediyor, gelip gelmeyeceğini kimse bilmez.

*

Ellerinde kısa mızrak bulunan, zırhları tolgalarıyla gözleri alan on atlı ikişer ikişer sarayın avlusuna çıktılar. Merdivenin dibinde sıraya dizildiler ve Prens Mistislav Romanoviç'i beklemeye başladılar. Romanoviç elinde, başı altın yaldızlı bir kartal heykeli ile süslü uzun bir asa olduğu halde ağır ağır ilerledi. Gözleri ciddi, kaşları çatık, yüzü yorgun ve hüznüydü. Çatal sakalının arasından göğsüne sallanan altın bir haç görünüyordu. Brokar kaftanı, bir azize benzeyen hali, onun savaş işlerinden daha ziyade gece duaları ile kalp meseleleriyle meşgul olduğunu gösteriyordu. Hafifçe topallayarak merdivenleri indi ve son basamağın üzerinde durdu:

- Aziz misafirlerim hoş geldiniz, dedi.

Kederli sesi kalbinin endişelerle dolu olduğunu gösteriyordu. Bütün prensler hep bir ağızdan, birbirlerinin sözlerini keserek konuşmaya başladılar:

- Bizi niçin çağırıdın? Vahşi Plovtseleri kurtarmak için mi? Eğer birisi çıkıp da onları boğazlayacak olursa, memleketimizde daha rahat yaşarız. Kendi kendilerini müdafaa etsinler. Bize ne, yaptıklarına uzaktan bakarız.

İri yarı Kotian halkın arasından ayrıldı, eğri bacaklarının üzerinde sallanarak merdivene çıktı. Elini yere sürerek bununla prensin altın işlemeli elbisesine dokunduktan sonra konuşmaya başladı:

- Baba, seni saygıyla selamlarım. Bana karşı, sen de benim sana karşı davrandığım gibi iyi niyetle davran. Bizim hepimize babalık yap, Cengiz Han'ın ordularını mağlup etmemize yardım et. Kendilerine Tatar adı veren bu eşkıyalar, kurtlar gibi dolaşıyorlar. Bugün bizi kendi topraklarımızdan attılar. Yarın sizin üzerinize yürüyecekler, her şeyinizi elinizden alacaklar. Bizi müdafaa edin. Eğer bize yardım etmezseniz, biz mahvolacağız. Bizden sonra siz, Ruslara sıra gelecek. Hepimizin birleşmesi ve hepimizin bir arada müdafaaaya girişmemiz lazım.

Bu sözlerden hoşnut olmayan bazıları bağırdı:

- Dırılıtların bitmedi mi hâlâ? Ne anlatıyorsun orada?

- Susun, konuşsun. Ortada bir şey yokken ne havlayıp duruyorsunuz?

Bunlara karşı diğerleri konuştu:

- Plovtseleler bizim düşmanımızdır. Bugün hiçbir kuvvetleri yok, ocağımıza düşmüşler, hepsini elde edelim. Bütün mallarını alalım.

Bunlara başka sesler de karıştı, gürültüler arttı. Söylenenler anlaşılmaz oldu. Kiev prensi, bu garip hali seyrediyor ve ellerini göklere açıyordu. Gürültüler büsbütün artıyordu. Şanslı Mistislav hiddetli bir eda ile merdivenleri çıktı. Konuşmaya başladı:

- Ortodoks prensleri! Doğunun ordu kumandanları hepimiz Rus Plovtselere karşı yaptığımız savaşları unutalım. Biz onları mağlup ve esir ettikse, onlar da bizim şehirlerimizi yaktılar ve yağma ettiler. Şimdi bize meçhul düşmanlar hücum ediyor. Bu hale göre Plovtselelerle birleşmek, onlarla dövüşmekten hayırlıdır. Eğer biz şimdi onlara Tatarlar karşısında yardım etmezsek, onlar da Cengiz Han'ın saflarına geçebilir ve onun kuvvetini daha da arttırabilirler.

- Bu Tatar dediğiniz adamlar kim oluyorlar? Bunlar belki de Plovtselelerden daha kaba insanlardır. Kaç kişi bunlar?

- Alenlerin yanında, Cengiz Han'ın Tatarlarına karşı muharebe etmiş olan Kotian Han bunların büyük bir hamle ile hücum ettiklerini, insafsızca dövuştüklerini söylüyor. Çok uzaklardan, demir kapının ötesinden gelmişler, Plovtseleler, bir başlarına onları durduramamışlar. Tatarlar ordugahlarını yakmışlar, kadınlarını, atlarını bütün hayvanlarını Kotian'ın ve diğer şeflerin bütün mallarını alıp götürmüşler. Şimdi Tatarların elinde öyle ganimet var ki, ne yapacaklarını bilemiyorlar... Leşlerin üzerindeki aç köpekler gibi karınları şişmiş, şu anda elde ettikleri bütün malları ve hayvanları Azak Denizi, Hazer Denizi sahillerine yığmışlar, şimdi yanlarında hiçbir şey olmadığı için büyük bir süratle bizim memleketimize doğru geliyorlar. Eğer içinizden biri çıkar da bu sözlerle benim kayınpederimi müdafaa ettiğimi söylerse iftirâ etmiş olur. Ben kendi topraklarımızı müdafaa etmek için konuşuyorum.

Halk, soluk almadan Mistislav'ın sözlerini dinliyordu. Sonra aradan birkaç ses yükseldi:

- Hazer sahilleri buradan çok uzakta. Hiç değilse 20 günlük yolda.

- Sevimsiz misafirlerle ilk karşılaşacak olan biz değiliz. Onların ilk önüne çıkacak Kiev prensidir. O düşünsün. Durdur yansın.

Halk homurdanmaya başladı. Prenslerin birbirlerine dost olmadıklarını, müşterek bir irade ile bir araya gelmediklerini biliyordu. Eski kinler yeniden baş gösteriyor, intikam arzuları içten içe başkaldırıyordu.

Birdenbire ilahi sesleri duyuldu. İpekli ayin elbiseleri giymiş olan ruhaniler bir katile halinde ortaya çıktılar. Böylece başlamış olan sert münakaşalar tam zamanında yatıştırılmış oldu. Ellerinde buhurdanlar taşıyan geniş göğüslü dört zangoç, kafilenin en önünde yürüyor, onları ellerinde mumlar bulunan ilahici çocuklar ve mukaddes haçlar taşıyan ihtiyar papazlar takip ediyorlardı. Kafilenin ardından, siyah sakallı iri boylu bir Rum piskoposu yürüyordu. İlahiler söyleyerek ilerleyen bu katile, sarayın kapısına gelince durdu. Onları gören halk birdenbire sustu. Kiev prensi piskoposa yaklaştı. Kendine uzanan eli öptü. Piskopos onu takdis etti. Prens yavaşça konuştu:

- Muhterem peder, prensleri birbirleriyle kardeşçe, dostça yaşamaya ve eski hesapları unutmaya teşvik edici bir vaaz ver.

Piskopos halkı takdis ederek merdivenlerin üzerine çıktı. Rusça'yı zor konuşuyor, vaktiyle ezberlediği bir hitabeyi okuyordu.

- Aziz kardeşlerim ve oğullarım. İncil'in nimetlerini takip eden dindar insanlar olarak yaşayınız. Tanrı'nın rızası için hayır işlerine girişiniz. Birbirinizi kötü sözler söylemekten men ediniz. Mütevazı olunuz, nefsinize ve hiddetinize hakim olunuz.

Kiev prensi başını hürmetle önüne eğmişti. Galiçyalı Mistislav, etrafına endişeli gözlerle baktı. Hayretten açılmış ağızlar ve memnun olmadıklarını belirten işaretlerle dolu yüzler gördü. Buna rağmen piskopos devam etti:

- Tanrı düşmanlarımızı üç suretle mağlup etmemizi söylüyor: Tövbe, gözyaşı ve sadaka.

Mistislav zangoçlara yaklaştı ve mırıldandı:

- Bu Rum, aklını kaybetmiş galiba! Herşeyi birbirine karış-

tırıyor. Tövbeden ve gözyaşından kimlere bahsediyor? Karşındakileri, uşaklar ve esirler mi zannediyor? Onların prensler olduğunu bilmiyor mu? Hemen birkaç ilahi söyleyin. Hepinize benden bir koyun var.

Piskopos sözlerine devam etti. Fakat bu sırada ilahiciler yüksek sesle bir ilahi tutturdular. Çocukların ince sesleri ile papazların kalın sedaları birbirine karışıyordu. Şaşkına dönmüş olan piskoposun etrafını saran muhafızlar onu kabul salonuna götürdüler. Genç Rostov Prensi Vasilko merdivenlere çıktı:

- Ben kuzeyden, Rostov'dan geliyorum. Size topraklarımız için söyleyeceklerim var. Kiev prensinin habercileri bize geldi, ordumuzu hazırlayarak topraklarımızı korumak için acele etmeliyiz. Bu sözler üzerine ben hiç tereddüt etmeden askerlerimi topladım, buraya geldim. Bununla beraber, aramızda en kuvvetli olan Yuri Visevodoviç hâlâ düşünüyor. Tatarlar onun topraklarına gelecekler mi? Yoksa Suzdal'ı mı saracaklar? Burada da aynı sözleri duyuyorum. "Herkes kendi başının çaresine baksın." Muhterem piskopos savaşa hazırlanan askerlerin değil, ağır adımlarla ölüme doğru ilerleyen bir ihtiyarın hoşuna gidebilecek sözler söyledi. Bize tövbeden, gözyaşından bahsetti. Biz yumuşamakla topraklarımızı müdafaa edemeyiz. Düşmanlarımızı durduramayız.

Halk arasından bağırdılar:

- Çok doğru, Vasilko gerçekleri söylüyor.

- Meçhul ve kanlı düşmanımız durmadan ilerliyor. Onları hak ettikleri gibi karşılamak lazımdır. Onları mağlup etmeli ve geri çekilip gitmelerini sağlamalıyız. Tatarlar kanatlı değildir. Dinyeper'in üzerinden uçup gidemezler. Eğer öyle olsa bile, elbet bir yere konmaları icap eder. Bakalım o zaman Tanrı ne gösterir?

- Onları kılıçlarımızla ve baltalarımızla karşılayacağız.

Vasilko devam etti:

- Prensler, lütfen Mistislav Romanoviç'in salonuna teşrif etsinler. Orada eski adetlerimize uygun olarak oturur, konuşuruz. Düşmanlarımızı gözyaşları ve tövbelerle mi karşılayacağız, yoksa keskin kılıçlarla mı? Bu hususta kararımızı veririz.

- Prens Vasilko doğru söylüyor.

Etraftakiler bağırdılar:

- Peki, öyle olsun.

Kenardan bir ses duyuldu:

- Aramızdan kimi şef olarak seçeceğiz?

- Orduya kim kumanda edecek? Ben Mistislav Romano-
viç'in kumandasına girmem. Başka bir gruptan "Orduya Ga-
liçyalı Mistislav kumanda etsin. Ona boş yere Şanslı Mistislav
dememişler, o bize zaferi kazandıracaktır." sesleri geldi.

Yirmi üç prens, alınacak tedbirleri tartışmak üzere kabul
salonuna girdiler. Uzun uzun düşündüler, fakat hiçbir karara
varamadılar. Şanslı Mistislav, Tatarların ordugahına taarruz
edilmesi gerektiğini söylüyordu. Onların depolarını elde eder-
sek, hepimiz zengin oluruz, çünkü sade prenslerin değil alela-
de askerlerin bile eline büyük ganimetler geçebilir, diyordu.
Kırım istikametine yapılacak bir seferi herkes böylece kabul
ediyordu.

Fakat prensler bir türlü birbirleriyle anlaşamıyorlardı. Bu
sırada stepten bir adam geldi. Bu adam, Tatar adını verdikleri
meçhul kimselerin sıkışık saflar halinde Dinyeper'e doğru
ilerlediğini söylüyordu. O zaman alelacele, düşmana karşı yü-
rünmesine, Hortista Adası civarında nehirden geçilmesine ka-
rar verildi.

Prensler herkesin kendi ordusuna kumanda etmesi husu-
sunda bir anlaşmaya vardılar. Hiç kimse diğerlerinin yolunu
kesmeyecek, gidişine mani olmayacaktı. Kırım'a ilk önce va-
rarak Tatarların depolarına el koyan kim olursa olsun, elde
edilen malları diğer prenslerle paylaşacaktı. Herkes haç öpe-
rek anlaşmayı bozmayacaklarına ve aralarında hakarete uğra-
yacaklara yardım edeceğine yemin etti. Sonra birbirleriyle ku-
caklaştılar. Fakat biraz ötede şanslı Mistislav ile Kiev prensi
Mistislav birbirlerine arkalarını dönmüşlerdi bile. Prensler
yerlerinden kalktıkları zaman Vasilko endişeli ve hüznüydü.
Suratı asık bir halde merdiven başına çıktığı zaman, ihtiyar şa-
ir Rotibor'un orada kendisini beklediğini gördü. Vasilko:

- Hiçbir şey yapmadık, dedi. Böyle savaşa gidilmez. Tatar
hazinelerine göz dikmek yerine düşmanı bir daha baş kaldır-
mayacak bir şekilde ezmeyi düşünmeliyiz. Komşular birbirle-
rine yüz çeviriyor. Öyle bir şekilde savaşa gitmek, kendimizi
kendi elimizle felakete atmak demektir.

Gece sıcaktı. Gökte yıldızlar parlıyordu. Akşam yemeği için avluya büyük masalar kurulmuştu. Bütün davetliler sessizce masaların etrafına toplandılar. Hamur işleri, kuzu kızartmaları yendi. Elllerinde meşaleler bulunan gençler masanın etrafında dolaşıyorlardı. Meşalelerin titrek ışıkları altında ihtiyar şair Rotibor'un merdivenin en üst basamağında oturduğu görülüyordu. Elindeki küçük ve arpın ince gergin tellerinden yumuşak ve berrak sesler yükseliyordu. Kıpırmızı iki oyuk haline gelmiş olan gözlerini göklere doğru kaldırmış, kısık bir sesle en güzel kahramanlık şarkılarından birini söylüyordu. Rotibor, vaktiyle İgor Şviatoslaviç'in Plovtselere karşı yaptığı büyük seferi, dökülen kanları faydasız bir hale getiren prenslerin birbirleriyle olan ihtilaflarını anlatıyordu. Bu anlaşmazlığın düşmanlara vatan topraklarının kapılarını nasıl açtığını dile getiriyordu. Dinleyicilerden birçokları başlarını kollarına dayadılar, derin derin düşünmeye başladılar. Birbirlerinden nefret eden prensleri bugün aynı felaket beklemiyor muydu? Kinleri ve anlaşmazlıkları vatan topraklarının korunmasına bu defa da engel olacak değil miydi?

SUBUTAY BAGATUR'UN PLANI

SUBUTAY binbaşlarından on tanesini çağırdığı zaman Scebe Noyan, kendi ordugahına dönmüş bulunuyordu. İhtiyar, genç bütün gelenler bir daire şeklinde oturmuş Noyan'ın sözlerini dikkatle dinliyorlardı. Noyan gözleriyle uzaklara dalarak konuşuyordu:

- Kiev çok zengin bir şehirdir. İçlerinde dua edilen binaların toparlak damarlı hep altından. Bu damları yerinden sökeceğiz, ondan dökeceğimiz altın at heykelini Cengiz Han'a hediye götüreceğiz.

- Evet, bu altın atı büyük hana hediye edelim.

- Rusların birçok hanları var. Kendi dillerinde bunlara Kniaz diyorlar. Ve bütün bu hanlar, yabancı evlerin köpekleri gibi birbirleriyle hırlaşıyor. Bunları ayaklarımızın altına almakta hiçbir güçlüğüümüz olamayacak. Bu beyleri hiç kimse bir araya getiremez. Çünkü aralarında bir Cengiz Han yok.

- Dünyanın hiçbir yerinde bizim hükümdarımızın benzeri yoktur.

- Size şunları söylemek istiyorum: Rus topraklarına süratle gireceğiz. Her tarafı ateşe vereceğiz. Kiev'i alacağız. Ne zamana kadar biliyor musunuz?

Cebe Noyan sustu. Binbaşılar sordular:

- Ne zamana kadar?

- Cengiz Han'a gönderdiğimiz rapora bir cevap alıncaya kadar.

- Cengiz Han, kendisini beklememizi emredecektir, belki Kiev'e kendisi girmek isteyecektir, dediler.

Diğerleri bu sözlere cevap verdiler: "Bugüne kadar nice şehirler aldık. Buhara'yı Semerkand'ı, Kurgan'ı zaptettik. Kiev'e girmekte ne mahzur var. Hem acele edelim!"

Herkes dikkatle Subutay'a bakıyordu. O ne diyecekti acaba? Hilekar, ihtiyatlı ihtiyar, panter gibi bir kenara oturmuş, herkesi keskin gözü ile tek tek süzüyordu. Şeflerden Gemiabek söze başladı:

- Rusları ezmek, Cebe'nin zannettiği kadar kolay olmayacak. Ruslarla Kıpçakların kuvvetleri en az yüz bini buluyor. Biz ise ancak yirmi bin atlıyız. Bizim serseriler ordusunu dik-kate almamak lazım. Bu kadar kalabalık orduların toplandığı Rus topraklarına taarruz etmek çok güç ve çok tehlikeli. Kiev'e doğru yürümeyelim. Artık Cengiz Han'ın yanına dönelim.

Cebe Noyan cevap verdi:

- Kahraman Gemiabek, Çinlilerin daha kalabalık olduklarını hatırlamıyor mu? Kendisi de diğer kahramanlarla beraberdi.

Subutay elini kaldırdı. Herkes sustu. Ve kumandana doğru eğildi:

- Bir işe girişilirken, vaktiyle Cengiz Han'ın nasıl hareket ettiğini hatırlamak lazım gelir. Sonra düşünmeli, o bizim yerimizde olsaydı ne yapardı? Biz önce düşmanımızı kandırmalıyız. Sırtını okşamalıyız, öyle ki gözlerini kapatsın, pençelerini gevşetsin ve keyfinden sırtını kabartsın... Bir kedi gibi o zaman üstüne atlar ve tırmalamaya başlarız.

Herkes yerinden doğrularak birbirine baktı. Şimdi yapılacak şeyin ne olduğu ortaya çıkmıştı. Cengiz'in kuvvetli kollarının himayesine ihtiyaç yoktu. Subutay devam etti:

- Ruslar çok kalabalık. Kuvvetleri de büyük. Bizi, yol üstüne konmuş bir çekirgeyi bir devenin ayağı ile ezdiği gibi ezebilirler. Orduları stebin her tarafında gördüğümüz kuvvetli öküzlerden oluşan sürülere benzer. Bununla beraber onların da bir Cebeleri vardır. Adı Mostislab Bagatur'dur. Anlaşılıyor ki, bugüne kadar çok savaşmış ve çok zaferler kazanmış, bununla beraber düşmanlarımızın Mostislab'ı tehlikeli çıkamaz-

lardan kurtarabilecek bir Subutay'ları yok.

- Biz bu Mostislab'ı yakalar, Cengiz Han'ın huzuruna götürürüz.

- Size vaat ediyorum. İçinizden kim bu kumandanı yakalar ve başındaki altın tolgayı çıkarmaya muvaffak olursa, onu Cengiz Han'a kendi eliyle teslim edecektir.

Savaş meclisi uzun sürdü. Herkes verilen kararların duyulmasını önlemek için alçak sesle konuşuyordu. Geri çekilmeyi teklif etmiş olan Gemiabek'i cezalandırmak için Subutay, onu 100 kişilik bir öncü kafilesinin başında keşfe gönderdi. Ertesi sabah Cebe, atlı tümenin başında batıya doğru süratle hareket geçti. Halbuki Subutay arta kalan kuvvetlerle Kalka Nehri sahillerinde kalmıştı. Böylece atların bol bol otlamasını ve muharebeyi kesin kazanacak kuvveti toplamasını temin etmeye çalışıyordu.

MOĞOLLAR, DİNYEPER SAHİLLERİNDE

İLKBAHAR son derece sıcaktı. Uzun günler boyunca esen kuru bir rüzgar, henüz boy vermiş olan otları soldurmuştu. İnsafsız bir şekilde yakan güneş, insanları en gizli köşelerine kadar görmek isteyen Subutay'ın gözüne benziyordu.

Cebe Noyan, tümeni beş gruba ayırdı. Başına geçtiği 2000 kişilik bir grupla Dinyeper'e doğru at koşturuyordu. Geri kalanlar, asırlardan beri stebin içinde bir yılan gibi kıvrılarak uzanan tarihi kervan yolunda ilerliyorlardı. Geniş ovaların derinliklerine yayılmış olan bazı Tatar birlikleri, oralarda rastladıkları göçebe Kıpçakları sürüleri ile beraber büyük yola doğru sürmekteydiler. Yanında 100 atlı bulunan Cebe Noyan, güneşin sıcağı altında parıldayan Dinyeper'e yaklaşmıştı. Katrana bulanmış siyah kayıklar, mavi suların üzerinde ağır ağır ilerlemekteydiler. Tercüman bağırdı:

- Bak, işte Rus askerleri.

Başlarına demir tulgalar giymiş koca mızraklı Rus askerleri, bir tepenin üzerine çıkmış ellerini gözlerinin üzerine siper ederek etrafı gözetliyorlardı. Yaklaşan atlıların Plovtseler olmadığını, fakat bilmedikleri bir millete mensup atlılar olduğunu fark eden Ruslar, süratle kayıklarına bindiler ve derhal uzaklaştılar.

Cebe Noyan, başında sivri çelik tulgası ile atını sahilin yüksek bir yerinde durdurdu. Yumuk, fakat keskin gözleri ile karşı sahilde uzanan ovayı uzun uzun seyretti. Orada okları havaya kalkmış yük arabalarının yanında büyük ve kalabalık bir ordugah vardı. Ordugahın etrafında at sürüleri otluyor, piyade ve atlılar koşuşuyordu. Sahilde bir çok kayıklar sıralanmıştı. Kürekçiler bütün kuvvetlerini toplayarak, bu gemileri akıntıya karşı sürüklemeye çalışıyorlardı. Gemilerin birinden bağırdılar.

- Hey Tanrı'nın belaları: Bizim buralarda ne işiniz var. Sizi buralara hangi uğursuz rüzgar attı?

Cebe'ye arkadaşlık eden iki Brodnik söylenenleri kendisine tercüme ettiler. Tercümanlardan biri bu sözlere cevap verdi:

- Bizim sizlerle işimiz yok. Bizim Kıpçaklarla görülecek bir hesabımız var. Onlar bizim kölelerimizdir. Onları öldürebilirsiniz. Kıpçaklar bize büyük fenalıklar yaptılar, size de öyle. Biz barış istiyoruz. Biz sizinle savaşmak istemiyoruz.

Kayıktakilerden biri cevap verdi:

- Bize elçilerinizi gönderin, onlarla konuşalım.

- Elçilerimiz kiminle konuşacaklar? Aranızda söz sahibi beylerden kim var?

- Beylerimizden birçoğu burada, göndereceğiniz elçilerle kolay anlaşırlar.

Dört asker ve bir Brodnik tercüman, Cebe'den karşı sahile geçme emrini aldılar. Kiev büyük prensi ile buluşacak ve ona Rusların, Kıpçaklara karşı harekete geçmesi, onların hayvanlarını mallarını ele geçirmesi fikrini telkine çalışacaklardı. Dört Moğol, ter ter tepiniyor ve ellerindeki kamçılarla enselerini kaşıyorlardı.

- Niçin Ruslarla konuşuyoruz? Onlara derhal hücum etmek daha doğru değil mi?

Cebe Noyan cevap verdi.

- Madem öyle diyorsunuz, tercümanla ben yalnız giderim karşıya!

Askerler protesto ettiler:

- Onların yanına gitme, sen olmazsan ordumuz ne hale gelir? Kurt yavruları, anneleri olmayınca ne yapabilirler? Ruslar seni öldürürler, sen burada dur. Biz gideriz.

Dört elçi, yanlarında bir tercümanları olduğu halde sahile indiler ve orada bir kayıkla dolaşan Ruslara el salladılar. Kayıklar-

dan biri sahile yanaştı. Moğol elçilerini aldı. Cebe Noyan uzun zaman tepede kaldı, karşı sahilleri uzun uzun tetkik etti. Karşı sahildeki çayırlar, küçük körfezler, hafif bir sisin arkasında görünmekteydi. Bütün yoların üzerinde yaklaşan kuvvetlerin ayaklarından kalkan toz, rüzgarın önüne katılarak göklere yükseliyordu. Koyun postundan yapılmış bir örtüyü üstüne çeken Cebe Noyan, geceyi bir kulübenin içinde, ateş başında geçirdi. Elçilerinin geri dönmelerini bekliyordu. Elçiler geri gelmediler. Çünkü Kıpçaklar onları boğazlamışlardı.

Uzakta yanan ateşlerin ışıkları etrafı çevirmişti. Ovanın her tarafı bilinmeyen bir hayatı yaşamaktaydı. Elllerinde meşaleler bulunan atlılar, stebin derinliklerine doğru kayıp gidiyorlardı. Cebe Noyan bütün gece uyumadı. Kafasını karanlık düşünceler, yarım kalmış cümle parçacıkları, tanıdık simaların hayalleri dolduruyordu. O zaman gözlerinin önünde Cengiz Han'ın tilki kuyrukları ile süslü demir tolgası veya Subutay'ın her şeyi gören açık gözü geliyor, yahut parlayan kılıçların hayalleri, son nefesini vermekte olan insanların korku ve ızdıraplarla çizilenmiş yüzleri beliriyordu. Bir müddet sonra Ruslarla çarpışmak gerekecekti. Onları yenmek, belki de çok güç olacaktı. Çünkü bunlar savaştan kaçmayı düşünmüyor, aksine düşmanlarına çatmaya can atıyorlardı. Öyle günler gelecekti ki, belki Cebe Noyan Çin'de kazandığı şöhretini tehlikeye atmak zorunda kalacaktı. Ya kellesini stepte kaybedecek, ya da kağanın altın yıldızlı çadırında, Kıpçakların ve Rusların galibi sıfatıyla, Mistislav'ın altın tolgasını kendi eliyle çıkarmış bir kumandan olarak büyük şerefler kazanacaktı. Sabah olunca askerler Cebe'yi uyandırdılar.

- Bak, karşıki sahilde neler oluyor? Ruslar birçok kayık getirmişler, bunlarla köprü kurmaya çalışıyorlar. Arabaları suyun kenarında duruyor. Oraya pek çok atlı ve piyade askerler yığılmışlar, az sonra bu tarafa geçecekler. Ne yapmalı? Onlara engel olmak için bir çare bulmalı.

Cebe, emri verdi:

- Ruslara dokunmayın. Uzaktan ne yapıyorlar gözleyelim ve geri çekilelim.

-10-

RUSLAR VE KIPÇAKLAR STEPTE İLERLİYORLAR

“Tatarları yenme iradesi, Rusların ve Kıpçakların kalbini doldurdu. Düşmanlarının korkudan çekildiğini ve zayıf oldukları için savaştan çekindiklerini düşünüyorlardı. Bu sebeple Tatarları hırsla takip ettiler. Tatarlar durmadan çekiliyorlardı. Müttefikler onları tam on iki gün takip ettiler.”
(İbnel Asir 13. yüzyıl tarihçilerinden)

CEBE NOYAN'ın narin vücutlu al atı bir mezarın üzerinden atladı. Ve step kahramanlarından birini hatırlatan büyük bir taş heykelin önünde durdu. Geniş omuzlu, yassı yüzlü, kısa kılıcı beline doğru sallandırılmış, sivri külahlı ve elinde bir kadeh tutan bir insanı gösteren bu heykel, bir tek taş parçasına, usta bir heykel yapıcısının eli ile yontulmuştu. Asırlar geçmiş, bu kalabalık ülke bomboş bir ovaya dönmüştü. Halbuki taştan yapılmış olan bu kahraman heykeli, ilk dikildiği yer olan mezarın başında olduğu gibi duruyor, kör ve yuvarlak gözleri ile bir zamanlar sefere çıktığı istikamete bakıyordu. Bir heykel kadar hareketsiz olan Cebe Noyan da atının üzerinde keskin gözlerle çok uzaklarda, ovanın derinliklerinde, stebin sabah sisleri ile peçelenmiş yeşillikleri arasında durmadan hareket eden siyah noktalara bakıyordu. Köpükler

çinde kalmış olan atı biraz dinlendikten sonra, dizginlere asılmaya başlamıştı. Siyah dudaklı ağız ile yerdeki otlara uzanmak istiyor, ayakları ile tuzlu toprağı dövüyordu. Cebe Noyan, sık saflar halinde yaklaşan Rus atlılarından bir türlü gözünü ayıramıyordu. Üzerlerinde siyah bir toz bulutu uçuyordu. Elllerinde kısa mızraklar vardı. Sisler ve toz bulutları içinde peşine düşmüş olan Ruslar, arabalarının üzerine silahlarını, kazanlarını ve buğday çuvallarını yüklemişlerdi.

Cebe dizginleri çekti, hareket zamanı gelmişti. Düşmanlar bu tenha mezarın üzerinde kendilerini gözetleyen atlıyı görmüşlerdi. İşte birkaç Rus ve Kıpçak atlısı, kafileden ayrılıyordu. Atlarını süratle kendisine doğru koşturuyorlardı. Başka bir müfreze yol üzerinde ilerliyor ve onun geri çekilme yolunu kesmek istiyordu.

Fakat Cebe Noyan'ın tümeninin en iyi atı olan bu al aygırı sevmesinin elbette bir sebebi vardı. Cebe atını mahmuzladı, mezarların tümseğinden aşağıya indi. Biraz ileride kazılmış olan toprakta karanlık bir delik gözükiyordu. Burası şimdi stepte yaşayan kurtların iniydi. Belki bir zamanlar birisi buradan step kahramanının mezarına girmiş, oradaki hazineleri çalmıştı. Cebe atının hızını arttırdı. Biraz ilerdeki tepenin ardına ulaşması lazımdı. Orada Gemîabek'in kumanda ettiği keşif müfrezesi pusuda bekliyordu. Önlere içine saklanmış olan Moğollar her şeyi görüyorlardı. Rus kuvvetlerinin yaklaştığını ve Cebe'nin kaçtığını.

Bununla beraber düşman ilerlemeye devam ediyordu. Atlarının iyi olduğu anlaşılıyor, en iyi atlılar önde ilerliyorlardı.

En tehlikeliler şüphesiz yolu kesmek isteyenlerdi. Sola dönmek imkânsızdı ve oradaki tepelerin sert kayalıklarının aşılması imkânsızdı. Sağa dönmek de mümkün değildi. Oradan da bir Rus müfrezesi geliyordu. Dokuz kişiydiler. Aralarında üçü yürüyüşlerini ağırlaştırmaya başlamıştı.

Diğer altısı birbirinden ayrılmış, kaçanın etrafını çevirmek için vaziyet almışlardı. Atlarının ayakları altından bir sürü keklik havalanmış, kanat çırparak uzaklaşmış ve tekrar otların arasına konmuştu. Sık otların arasına saklanmış olan bir köpek, kulaklarını kısarak bütün hızı ile kekliklerin peşine düşmüştü.

Cebe'nin atı, dörtnala koşmaya devam ediyordu. İnce ayaklarını kaldırarak çalılardan üzerinden atlıyor, yelelerine eğilmiş

olan sahibini hızla kaçıyordu. Düşmanlar çok yakına gelmişlerdi. Cebe demir tolğalarının altından, sakallı yüzlerini seçmeye başlamıştı. Rusların kırmızıya boyanmış kalkanları vardı. İçlerinden birisi çok gençti. Yüzü kırmızı, gözleri siyahtı. Diğerlerinin sarkık bıyıkları vardı. Bununla beraber en yakında olanı, başına açık renkli bir sarık sarmış bir Kıpçaktı. Yağız bir atın üzerine binmişti, koluna bir kement sarıyordu. Cebe'nin gözleri keskindi, attığı oklardan hiç biri hedefini şaşmazdı. Cebe iri elleri ile yayını gerdi ve Kıpçak kollarını sallayarak atından aşağıya yuvarlandı. Yağız at ürktü, kafasını kaldırdı, esen şiddetli rüzgar yelelerini uçurdu. Genç Rus atlısı da yaklaşıyordu. Birkaç saniye sonra atlar birbirleriyle çarpışır bir hale geldiler. Genç adam, elindeki mızrağı fırlattı, fakat mızrak Cebe'nin üzerinden kayarak yere düştü. Cebe Noyan ikinci oku ile delikanlıyı siyah gözlerinin arasından vurdu.

Cebe geri dönmüyor, gözleri ile Gemiabek'in askerlerini arıyordu. İşte oradalar! Kafiler halinde saklandıkları yerlerden fırlıyor, korkunç naralara atarak hücumu geçen Rusların üzerine atılıyorlardı.

Ruslar acele ile toplandılar. Üst tarafları yuvarlak, alt tarafları sivri olan kırmızı kalkanları ucu görünmez korkunç bir zincir halinde uzanıyordu. Askerler yeni bildikleri kılıçlarını çekmiş, Tatarların üzerine doğru geliyorlardı. Fakat Gemiabek ile maiyetindeki askerler, Cebe'nin kendilerine verdiği kesin emirleri hatırlarından çıkarmıyorlardı. Ruslar bir ok atımı yaklaştıktan sonra birden atlarını çevirip, bütün hızları ile şaşkına dönmüş Rusların önünde bir kavis çizerek uzaklaşıp gidiyorlardı. Ruslar, naralar atarak Moğolların peşine düştüler. Biraz önceki intizamlı saflarında karışıklıklar başlıyordu. Karmakarışık bir halde kaçan Tatarları yakalamak için atlarını sürüyorlardı. Aralarından bazıları, kafilenin arkasında kalmış olan 10-12 Tatarı yetişip, onları öldürdüler. Silahlarını, çizmelerini ve atlarını aldılar. Muhafızları ile etrafı çevrilmiş olan Cebe, Ruslarla Tatarlar arasında kızışmaya başlayan ilk çarpışmalara seyirci kalmadı. Bir tepeden aşağıya indi, oradaki kaynakta atını suladı ve Tatar kıtalarına yollarına devam etme emrini verdi.

Gemiabek'in atlıları, geri döndükleri zaman kumandanlarının bir mızrak ile yaralandığını ve atı ile beraber yere düştü-

ğünü haber verdiler. Rus atlıları tarafından çevrilmiş olmalarına rağmen bu çemberden kendilerini kurtarmış, stebin derinliklerinde kaybolmuşlardı. Kıpçak atlılarından kalabalık bir müfreze peşlerine düşmüştü.

Gece vakti Cebe, tercümanların yardımı ile yakalanan bir esiri uzun uzun sorguya çekti. O adam Şanslı Mitislav'ın kumanda ettiği öncü kuvvetlere mensup olduğunu ve Tatarlara bunların hücum ettiğini söyledi. Galiçya prensinin askerleri Dinyeper Nehri'ni takip ederek denize kadar inmiş, oradan Dinyeper ağzına gelmiş ve buradan sefere katılacak olan kuvvetlerin toplandığı Hortista Adası'na kadar girmişlerdi. Esir, konuşmalarına devam etti:

- Prensler, birbirleri ile anlaşamıyorlardı. Her gün ayrı bir kumandanın emri altında yürüyorlar, ordunun başkumandanı yok. Askerler Şanslı Mistislav'ın başkumandan olmasını istiyorlar. Çünkü o çok tecrübeli ve cesaretli bir askerdir. Fakat onunla kavgalı olan Kiev Prensi, Rus beyleri arasında en ileri gelenin kendisi olduğunu iddia ederek bunu kabul etmiyor.

Askerler, beyler arasındaki bu ihtilafın büyük bir felakete sebep olacağını anlıyorlar. Eğer Moğollar galip gelirse hepsi kılıçtan geçirilecekler. Halbuki beyler kuvvetli atlarının sırtında canlarını kolaylıkla kurtaracaklar.

Askerler savaşa gelirken, altlarına çift atlarını çektiler. Onlarla uzun yürüyüşler yapmak mümkün olamaz. Bundan dolayı, düşmanlar ellerinden bir yılan gibi kaçıp gidiyor.

Cebe, Kıpçak kuvvetlerinin miktarını sordu. Esir bunların çok kalabalık olduklarını söyledi. "Onların alayları Dinyeper'in sol sahilini takip ederek Rus orduları ile birleşmek için acele ediyorlar. Bu sırada Yarun'un kumanda ettiği bir Kıpçak kıtası Şanslı Mistislav'la beraber yürüyor." dedi.

Cebe Noyan, sordu:

- Ruslar, Tatarlar için ne diyorlar?

- Ne diyecekler, miskin herifler diyorlar. Kıpçaklardan da korkak diyorlar. Prenslerin acele etmelerinin sebebi de Tatar ordugahını basarak orada yığılmış olan mallara el koymak. Halbuki ben bugün sizin çok cesur olduğunuzu ve keskin nişancılığınızı gözlerimle gördüm.

Cebe, adamlarına stepte daha çok ilerlemelerini ve bütün gece ateş yakmamalarını emretti. Rus esiri öldürmeleri için

de ayrıca emir verdi.

O gece Brodniklerle keşfe memur edilen Tatarlar, neler konuşulduğunu dinlemek için Rusların ilk saflarına kadar sokuldular. Ruslar etrafına arabalarını dizdikleri bir düzlükte istirahat ediyorlardı. Kıpçaklar ayrı bir düzlükte ordugah kurmuşlardı. Yaktıkları büyük bir ateşin etrafında türkü söylüyor, dans ediyor ve köylerinden Tatarları söküp atacaklarını söylüyorlardı.

Keşfe gönderilen Tatarlar, Rusların Gemiabek'i esir ettiklerini ve onun kaçmaya muvaffak olarak heykelin altındaki kurtinine sığındığını söylediler. Ruslar onu bu inden çıkarmış, Kıpçaklara teslim etmişlerdi. Ellerinden ve ayaklarından düşmanların atlarına bağlanan Gemiabek, dörtmala kaldırılan atlar vasıtasıyla parça parça edilmişti. Yarun, Gemiabek'in kulaklarından atının dizginlerini geçirmiş olduğu başını eğerine asmıştı.

TATAR TUZAĞI

CEBE NOYAN, süratle ilerleyen Rus öncülerini gözden kaçırılmadan çekilmeye devam ediyordu. Bazen adamları çok yaklaşan Kıpçaklara kaşı hücumu geçiyorlar, fakat hiçbir zaman ciddi bir çarpışmaya girişmiyorlardı.

Uzun mesafeler aldıktan sonra Ruslar gündüzleri uzun mola veriyorlar. O zamanlar Cebe'nin emri ile çayıra salınan semiz sığırları yakalıyorlardı. Tatar çobanları düşman atlılarının yaklaştıklarını görünce, kendi kıtalarına katılıyorlardı.

Cebe, Rus kıtalarının çok uzun yürümelerini, sığır etiyle karınlarını şişirerek, tehlikeyi görmez bir hale gelmeleri için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Düşmanları gittikçe birbirinden uzaklaşan gruplar halinde ilerlemekteydiler. Geceleri mola verdikleri zaman artık arabalarında veya arabalarının arasına kurdukları hamaklarda yatmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı.

Yeni yakalanan esirler, askerin seferden bol sığır eti yiyebildikleri için çok memnun olduklarını söylüyorlardı. Bundan sonra biz de koyun postundan elbiseler yapacağız, öküz derisinden çizmeler giyeceğiz diyorlardı.

Bununla beraber Rus kıtaları arasından bir tanesi, hepsinden daha büyük bir düzenle yola devam ediyordu. Bu kıtada

sağlam bir disiplinin mevcut olduğu gözden kaçmıyordu. Askerleri birbirinden ayrılmıyor, stebin içlerine inmiyorlardı. Geceleri kendilerini daima arabalardan kurulmuş bir dairenin içinde muhafaza ediyorlar, her tarafa nöbetçiler gönderiyorlardı. Bu kıta Kiev Prensi Mistislav Romanoviç'in emrindeydi. Onlar diğerlerinden ayrı yürüyorlardı. Askerlerden bir kısmı ise ağır gövdeli koşum atlarına binmişlerdi. Arada sırada duruyor ve bazen atlarını baharın taze otları ile besleyerek etraflarında avare dolaşan Kıpçak sığırlarını yakalamaya mecbur ediyorlardı. Sonra aşçılar geniş kazanların içinde etli çorbalar hazırlıyor ve bunu yiyen askerler sabaha kadar deliksiz derin bir uyku uyuyordu.

Tatarlar, Rus atlarının kendi atları kadar sağlam olmadığını, oklarını kendileri kadar uzaklara atamadıklarını görmüşlerdi. Fakat ustalikle kullandıkları uzun saplı baltaları ile yakından dövüştükleri zaman kendilerine üstündüler. Kısa süren her çarpışmadan Tatarlar uzaklara kaçıyor, tepelerin arkasına dağılıyor, hendeklerin içine saklanıyorlardı. Gündüzleri çok sıcak ve boğucuydu. Gökte yakıcı insafsız güneşi örtecek ufak bir bulut parçasına bile rastlanmıyordu.

Kıtaların ayaklarından çıkan kara toz bulutu insanların ve atların nefesini kesiyordu. Bazı kıtalar yolu bırakarak ham toprak üzerinde yürüyor, fakat yine de kurumuş toprağın üzerinden kalkan tozlardan kendilerini kurtaramıyorlardı. Nehirler kurumaya başlamıştı. Askerlerin şikayeti artmıştı: "Bizi böyle stebin ortasına Tatarların peşine ne için sürüyorlar. Artık Kıpçakların sığırlarını önümüze katarak evimize dönmek zamanı gelmedi mi?"

SUBUTAY BAGATUR, MUHAREBEYE HAZIRLANIYOR

İHTİYAR general, Moğollara uygun düşecek bir muharebe meydanı seçmek için iki gün etrafı dolaştı. Bu sırada üç defa, köpükler içindeki atlarını koşturarak gelen habercilerle konuştu.

- Cebe Noyan çekiliyor. Düşman kıtalarının başında uzun sakallı askerlerden kurulu bir alay var. Bu kıtanın kumandanı Bogatur Mastisliab... Yarun Han'ın kumandasındaki Kıpçaklar da onunla beraber... Yarun'un eğerinde Gemiabek'in kesilmiş başı asılı.

Muharebeden bir gün önce Subutay bir tepenin üzerine kurulmuş olan çadırına döndü. Çadırın yanında beş kuyruklu doğanla beraber, binbaşılardan bayrakları dalgalanıyordu. Şimdi bütün tümen orada bir araya gelmiş heyecanlı bir halde bekliyordu. Subutay çadırındaki keçenin üzerine uzanmıştı. Kemikleri ağrıyordu. Durmadan bir taraftan bir tarafa dönüyordu. Yurdun ortasındaki ateş hemen hemen sönmeğe uzanıyordu. Kararmış olan tavanda biriken dumanlar ortadaki delikten ağır ağır çıkmaktaydı. Yurdun kenarındaki keçeler tamamen açılmıştı. Fakat serinlik veren en hafif bir rüzgar bile varlığını hissettirmiyordu. Hareketsiz, kuru ve boğucu bir hava,

kuraktan sapsarı kesilmiş olan Kalka Ovası'nı ağırlığı ile eziyordu. İhtiyar Moğol kumandanı uyuyamıyor, yavaş yavaş sükunet bulmaya başlamış olan ordugahtan yükselen gürültüleri dinliyordu. Yurdun açık kenarlarından, ateşlerin etrafına çevreleme oturmuş olan askerlerin kırmızımtırak hayallerini görüyordu. Biley taşına vurulan kılıçların çıkardığı madeni sesler arasında kesik konuşmalar duyuluyordu. Birden bir türkü duyuldu:

“Ey asker, bir daha Kerulen kenarlarındaki yeşil çayırları görmeyeceksin. Yolun seni beyaz kemiklerle dolu bir vadiye sürüklüyor.”

Ciddi bir ses bağırdı:

- Kes sesini, yoksa başımıza felaketin siyah kuşları yığılacak.

Türkü durdu. Uzaktan başka bir ses aksetti:

- Dur! Kim oradaki?

Bir muhafız içeriye girdi. Subutay güçlkle kalktı, oturdu. Gittikçe yaklaşan ayak seslerine bazen de konuşmalar karışıyordu.

- Tokuşar Noyan geldi. Bütün kıtaları, 10 bin atlısı da peşinde.

- Bana ne?

- Noyan tepeye çıkıyor, seni görmek istiyormuş.

Subutay inleyerek, öksürerek yerinden kalktı. Yurttan dışarı çıktı. Gecenin karanlığı içinde başında demir bir tulga bulunan iri yarı bir asker karşısında duruyordu.

- Ebedi olan gökler, sana yardımcı olsun! Doğrudan doğruya Altın Yurt'tan geliyorum. Tuğumu senin tuğunun yanına dikeceğim.

- Bu ana kadar senin yardımın olmadan gelen bütün düşmanları yendim.

- Bütün Moğollar bunu biliyor. Şimdi seninle konuşmamız lazım.

İki kumandan yurda girdiler. Tokuşar Noyan, yerdeki keçenin üzerine Subutay'ın yanına oturdu ve Cengiz Han'ın emrini onun kulağına fısıldadı: “Batıya girecek orada Moğoların öncü kıtalarını arayacaktı. Özel bir haberci de Cengiz'den kendisine bir mektup getiriyordu.”

Subutay uzun uzun öksürdü, kafasını sallayarak susmaya

devam etti. Sonra Tokuçar'a eğildi ve yavaşça:

- Büyük kağanın mektubunda ne yazılı olduğunu biliyorum. Onu dinlememek olmaz. Belki o bize başarılar temenni ediyor ve geri dönmemizi emrediyor. Bu şartlar dahilinde bizim askerler savaşmazlar. Yarın Ruslar buraya geliyorlar. Eğer savaşa girmeden dönersem düşmanlarım bana ne der? Derler ki, Büyük Cengiz Han'ın askerleri Rusların sakallarının karşısında atlarının kuyruklarını göstermekten başka çare bulamadılar.

Subutay sustu, yeniden öksürdü:

- Mektubu görmedim. Ondan bahsedildiğini de işitmedim. Şimdi biraz uyuyacağım. Sabahleyin horoz sesleri ile beraber Rusların üstüne atılırız. Eğer ilahımız Sulde, Galay ve öbürleri beni düşmanların oklarından ve kılıçlarından korurlarsa, seninle savaştan sonra karşılaşırız. O zaman sen, bütün ordunun önünde büyük kağanın mektubunu bana verirsin.

Subutay bütün gece boyunca iki defa ateşin közlerini karıştırdı. Kuru dallar attı. Zaman zaman bir gümüş zincirle ayağından yurdun kazıklarından birine bağlanmış olan altın renkli horoza bakıyordu. Tüylerini kabartmış, kafasını kanatlarının altına sokmuş olan horoz, efendisi ile hiç ilgili görünmüyordu. Bazen, toparlak ve parlak gözlerini açıyor, fakat kısa bir zaman sonra beyaz göz kapakları tekrar gözlerine iniyordu.

Subutay, ancak sabaha doğru biraz uykuya dalabildi. Horoz birdenbire ötmeye ve kanatlarını çarpmaya başladı. İhtiyar Saklab, derhal yurttan içeri girdi, ateşi yaktı. Bitişikteki çadırda yatan iki Şaman, horozu taklit ederek bağıryorlardı.

- Ku kur i ko... Ku kur i ko...

Subutay korkunç gözü ile Saklab'a baktı. Ne oluyor? Yerdeki keçenin üzerine ipek sofranın örtüsünü yayan ihtiyar esirde bir fevkaladelik vardı. Kırlaşmış uzun saçlarını ortadan ayırarak bir ipe bağlamış, buruşuk boynuna ayı dişlerinden bir gerdanlık takmıştı. Saklab dışarı çıktı ve biraz sonra içinde pilav ile muntazam bir şekilde kesilmiş et parçaları bulunan bir kapla içeriye girdi. Bunu Subutay'ın önüne, ipek örtünün üstüne koydu. Nihayet dörde katlanmış ince yufka ekmekleri de getirdi:

- İşte sana kırmızı Kurgan pilavı.

- Boynuna niçin o gerdanlığı taktın? Yoksa kardeşlerin Rus-

ları görmekten memnun mu oluyorsun?

Subutay, pilav tabağını eğilip kokladı.

- Bu zehir be... Sen onunla ölmüş babanı doyur, dedi. Önündeki tabağı itti. Saklab üzüntülü bir dille:

- Ben bir esirim, köpekten de aşağıyım, ömrüm boyunca kimseye fenalık yapmadım, dedi.

Subutay kaşlarını çatı:

- Al tabağı peşimden gel. İhtiyar kumandan topallayarak, soluyarak dışarı çıktı. Bir akşam önce günlük emrini vermişti:

“Sabahleyin, horoz ötünce bütün kıtalar tepenin arkasındaki ovada toplanacaktı.” Her istikamette atlılar koşuyor, borular ötüyor, trampetler çalıyordu. Her tarafta askerlerin sesi duyuluyordu. İki ihtiyar Şaman, üstleri muskalarla süslü koyun postundan yapılmış elbiselerinin eteklerini toplamış ve bir ateşin yanında oturuyorlardı. Kumandanı görünce, yerlerinden fırlayıp bağırmaya, ellerindeki kuddümlere vurarak ateşin etrafında dönmeye başladılar. Subutay son emirlerini verdi:

- Yurtlar, keçeler, halılar burada bırakılacak. Sen Çubugan, mekkare beygirleri ile gideceksin. Üç panterimi, horozumu ve bir de ihtiyar Saklab'ı yanında götüreceksin. Özellikle Saklab'a dikkat et. Bugün kardeşleri olan Rusların yanına kaçabilir. Atlarım gelsin!

Muhafızlar atları getirdiler, ikisi nöbetleşe binmek için, altısı ağır torbaları taşımak içindi. Bazıları, kumandanın bu torbalarda sakladığı altınları taşımakta olduğunu söylüyorlardı. Subutay doru renkli bir aygıra yaklaştı, bir işaret yaptı. İki asker atın dizginlerini tuttular, okşayarak ateşin yanına getirdiler. Saklab elinde pilav tabağı ile ateşin yanında ayakta duruyordu. Subutay sağlam eli ile tabaktan aldığı bir avuç pirinci ateşe attı, ölgün bir sesle dua etmeye başladı:

Beni dinle büyük hükümdar, kızıl ateş Galay han!

Baban küçük bir çakmak taşıydı,

Anan ise iyi sulanmış bir çelik parçası.

Sana kurban veriyorum.

Kupalar dolusu amber yağlarını.

Kupalar dolusu siyah şarapları,

Avuç dolusu iç yağını.

*Bize şans ver,
Atlarımıza kuvvet,
Kollarımıza derman ver.*

İki Şaman, Subutay'ın söylediklerini tekrar etti, kuddümlerine ağır ağır vurdular. Subutay yemeğini bitirince sihirbazlar pilav tabağını Saklab'ın elinden alarak yere çöktüler, içindeki-leri büyük bir hırsıyla ağızlarına doldurmaya başladılar.

Subutay, çıkardığı ince yüzlü çok keskin bir bıçakla doru aygırın omzunda bir yara açtı. Koyu renkli kan, parlak derisinin üzerinde kaymaya ve aygır acı ile kişnemeye başladı. Bagatur atın sırtına asıldı, dudaklarını açtığı yaraya dayadı ve yaradan akan kanı yudum yudum içmeye başladı. Muhafızlar hareketsiz duruyor, kumandanlarının kesin sonuçlu savaşa girmeden önce susuzluğunu kanla gidermesini saygı ile seyrediyorlardı.

Demir tolgalı, zırhlı bir atlı tepeye çıkıyordu. Kirpiklerine kadar kalın toz tabakası ile örtülüydü. Bu haliyle onun kim olduğunu tanımak mümkün değildi. Subutay ağzını atın omzundan çekti. Atın kanları ile kıpkırmızı olan yüzünde tek açık gözü korkunç bir ışıkla parlıyordu.

- Sen kimsin Bagatur?

Gelen atlı avucunu atın yarasına koydu, sonra kanla ıslanan eli ile Subutay'ın elbiselerini okşadı. ⁽¹⁾

- Her şey fani olsa bile, Tanrı'nın ömrü uzundur. Toz dışarıda, yağ içeridedir. Ben Cebe Noyan'ım.

- Ruslar nerede?

- Yakında, çok yakında. Bizimkiler onlarla ufak tefek çarpışıyorlar, sonra kaçıyorlar. Böylece onları buraya kadar getirdik. Alayının başında yürüyen Mistislav'ı 300 adam koruyor. Onu ben, kılına dokunmadan esir edeceğim.

- Dikkatli ol da, sen onların eline düşme.

Subutay kurt renkli aygırına atladı. Üç Moğol atlısı üzengi üzengiye kumandanın önünde gidiyorlardı. Bunlardan biri beş kuyruklu kumandanlık tuğu taşıyordu. Kumandan, kendisini 100 kadar muhafızın beklediği vadiye ağır ağır indi. Güneşin ilk ışıkları ile tutuşan steppe atlı kabileleri büyük gruplar halinde toplanıyorlardı.

⁽¹⁾ Sağlık ve uzun ömür temennisi mahiyetinde bir Moğol adeti.

SAVAŞ BAŞLIYOR

“...Ruslar savaşa girmek için henüz
toplanmak fırsatını bulamadan,
Tatarlar büyük bir ordu ile hücumla geçtiler.
İki taraf birbirleri ile umulmadık
bir cesaretle dövüştüler.”
(İbn. El Asir, 13. yüzyıl)

KALKA Nehri'nin yüksek kenarlarında kendilerini ilk gösterenler, Galiçya Prensi Şanslı Mistislav'ın atlılarıydı. Yarun'un kumandasındaki Plovtseler onları yakından takip ediyorlardı. Mistislav, üzerlerinden hâlâ dumanlar tüten terk edilmiş Moğol çadırlarını gördü. Çadırların birçoğunun içinde halılar, keçeler, içleri buğdayla dolu çuvallar oldukları gibi duruyordu. Ocakların külleri henüz soğumamıştı. Ruslar:

- “Tatarlar buralardan tazılar gibi kaçmışlar. Onları nerede yakalayacağız? Daha ne kadar zaman ölümün peşinde koşacağız?” diyorlardı.

Prens Şanslı Mistislav, büyük tecrübesi olan bir askerdi. Bütün hayatını savaşlarda geçirmişti. Kendisine menfaat sağlayacağını bildiği her düşmanın üzerine atılmıştı. O gün Moğolların boş çadırlarını görünce sevinmişti. Çünkü o bu çadırları değil, çadırların sahiplerini eline geçirmek istiyordu. Bir mola verilmesine karar vermiş olmakla beraber, adamlarına zırhlarını giymelerini emretti. Genç damadı Daniyel Romanoviç'in emrine verdiği bir grubu keşfe gönderdi. Heyecandan

yerinde duramayan Yarun, emrindeki Plovtselele yorgunluk-tan bitkin bir hale geldiğini zannettiği Tatarların peşine takıldı.

Az sonra bir haberci, Prens Daniyel'den bir mesaj getirdi:

- Tatarlar çok yakındalar! Tatarlar buradalar! Keşif müfrezeleri tepelerin üzerinde dolaşüyor. Bizi görünce saklandılar. Ne yapalım?

Prens, yorgun olmayan bir at getirilmesini istedi. Koşuşan muhafızlar üç at getirdiler. Bunlardan ikisi sağlam yapılı, doru renkli, iri boylu Macar atlarıydı. Toz toprak içinde olduklarından yorgun gibi görünüyordular. Üçüncüsü Kotian'ın hediye ettiği kızıl benekli bir demiri kır aygırdı. Atkaz ismindeki bu aygır, dizginlerine asılan iki seyis güçlkle zaptediyorlardı.

Mistislav Atkaz'ın sırtına atladı ve nehre doğru indi. Adamlarına atlarını hafifçe sulamalarını ve safa girmelerini emretti. Prens, Tatarların kendisine bir tuzak hazırladıklarını aklına bile getirmiyor, bunların kuvvetli olmadıklarından dolayı kaçtıklarını tahmin ediyordu. Bu sebeple hiç durmadan düşmanın üzerine atılmaya ve onu derhal mağlup ederek kılıçtan geçirmeye karar verdi.

Prens Mistislav, sinirli hali ile başından atın kesmelerle süslü çelik mihveri ile üzerine bindiği kuğu boyunlu Türkmen aygırı ile etrafta bulunan herkese ateşten, kavgadan, tehlikeden çekinmeyen; her gördüğü yerde düşmanın üzerine atılan bir asker tesiri bırakıyordu. Birçok sefer katılmış, birçok muharebeye girmiş, şanslı tabirini haklı olarak kazanmıştı. Nehrin karşı sahiline geçince, atlarına su veren askerlerinin toplanmalarını bekledi.

- Tanrı yardımcınız olsun, diye bağırdı. Bu Tanrısızları parça parça edeceğiz! Bu melunlara acımak yok. Haydi ileri!

Bütün kıta dörtnala kalktı. Askerler silahlarını hazırlıyor ve çarpışmaya gireceklerini sanıyorlardı. Mistislav önünde yayılan ovada, Rus ve Tatar atlılarının toz bulutları içinde geçtiklerini gördü. Bunlar henüz 18 yaşında bir genç olan Prens Daniyel'in kumandasındaki kuvvetlerdi. Prens kenarı altın yıldızlı mavi bayrağı dalgalanıyordu. Askerleri etrafını sarmış, onu Tatarların hücumundan muhafaza ediyorlardı. Tatar atlıları devamlı surette kafilenin etrafında dönüyor, hücum ediyor, yere düşüyor, egeri üzerinde kılıçları ile durmadan çarpı-

şıyorlardı. Mistislav, Yarun'un bayrağı altındaki Plovtselerin biraz arkalarında ve sisler arasında uzaklaştıklarını gördü.

Tepelerle kaplı olan sol tarafa doğru kaymaya başladı. Eğer savaş bu tepelerin arkasında başlayacaksa, düşmanı yandan vurmaya, Yarun'un yardımına koşmaya karar verdi. Askerleri ile tepeleri sardı. Kendisi de yüksekçe bir tepeye fırladı ve gözlerinin önünde açılan manzara karşısında derin bir hayrete düştü. Sıkı saflar halinde zincirlenmiş olan Moğol ordusu, korkunç bir sakinlik içinde, savaşmaya hazır bekliyordu. Parlak zırhların ve kılıçların arasında demir tolgalar açıkça kendilerini belli ediyorlardı. Acaba kaç kişi idiler. 20 alay mı? Belki de 30 dur, belki de 50... İşte son ve kesin netice gününe kadar kuvvetlerini olduğu gibi muhafaza etmişlerdi. Dinyeper yolu üzerinde hücum edip geri kaçan gruplar, önlerine atılan bir yemden başka bir şey değildi. Ah, nasıl olmuştu da böyle tedbirsizce hareket etmişlerdi. Nasıl olmuştu da bu kadar sadık ve kahraman askerleri yorgun bir halde, çarpışmaya hazır taptaze bir düşman kuvvetinin karşısına getirmişlerdi? Bu felaketli durumdan nasıl kurtulacaklardı? Kurtuluş hangi taraftaydı? Nasıl zaman kazanacaklardı? Sonsuz yolda bir yılan gibi ağır ağır ilerleyen Rus kuvvetlerine nasıl haber vereceklerdi? "Bizim de ordularımız düşmanlarımız kadar kalabalık, fakat onları niçin bu kadar korkunç ve yenilmez bir kitle halinde bir araya getiremedik? Niçin her prens, kendi ordusu ile ayrı yürüyor. Elimizde hiç değilse bir günlük fırsat olsa, Tatarlarla rahat rahat dövüşebiliriz..." Ne kadar zaman kaybetmişiz! Biraz sonra alaylar hücumu geçecekler, her şey 30 bin atının ayakları altında ezilecek.

Mistislav ilk defa atını kamçılıyarak mırıldandı:

"Ölüler utanmayı bilmezler."

At bir anda yerinden sıçradı, tepeden hızla indi, karnı yere değercesine ovada koşmaya başladı.

Tepelerin arkasından birdenbire çıkan Plovtseler neredeyse ise onunla çarpışacaklardı. Korkudan ve ümitsizlikten naralar atarak atlarını mahmuzluyor, Galıçyalı muhriplerin saflarını bozuyorlardı. Önüne gelen herşeyi devirerek intizamsız bir kitle halinde koşularına devam ettiler. Ortalarında sürükledikleri bir atın üzerinde göğsünden yaralanmış olan Prens Daniyel Romanoviç vardı. Atının yelesine yapışmış,

eğerin üzerinde güçlkle duruyordu.

Bu sırada Tatarlar, sağ kollarını omuzlarına kadar sıvamış, ellerine eğri ve keskin kılıçlarını almış oldukları halde hiç durmadan ilerliyorlardı. Kalka sahillerine sessiz dört nal ilerleyen bu sıkışık at saflarının hali, insana korku ve ürperti veriyordu. Sadece atların kişnemeleri ile ayaklarının tok sesleri veya birbiriyle çarpışan silahların şakırtıları, korkunç Moğol ordusunu bir irade altında bir maksada doğru ilerleyişindeki sessizliği bozuyordu. Ötmeye başlayan boruların sesleri duyuldu. Hücum eden atlılar vahşi naralar atarak Rus ordugahına daldılar. Orada bulunanlar, Plovtselerin deli gibi kaçtıklarını görerek ayaklanmış ve yük arabalarını kampın etrafına dizmeye başlamışlardı. Tatarlar karşlarına çıkan kıta ile meşgul olmadan yollarına devam ettiler. Önlerine gelen bütün kuvvetlere hücum ediyorlardı.

Demir Yolu üzerinde ilerleyen bütün Rus kıtaları Plovtselerin atlarını mahmuzlayarak dörtnala sürdürdüklerini gördüler. Ortalarında Prens Şanslı Mistislav göze çarpıyordu. Etekleri rüzgardan uçuşuyor, solgun yüzü ile uzun bacaklı atının üzerinde dörtnala gidişi dikkatleri üzerinde topluyordu. Ruslardan birçoğu ağırlıklarını bir kenara atarak atlarının üstüne atladılar ve Dinyeper'e doğru kaçmaya başladılar. Bir kısmı ise arabaların arkasına sığınarak uzun saplı baltalarını çektiler ve düşmanlarını böyle karşıladılar.

*

Tatar kuvvetlerinden bir kısmı Kiev Prensi Mistislav'ın ordugahına hücum etti. Mistislav yanında bulunan 10 bin kişilik atlı ve yaya kuvveti ile diğer prenslerle irtibat kurmadan ve ne yapmak kararında olduğunu bilmeden yürüyordu. Yalnız başına, hiç kimseden yardım almadan Cengiz Han'ın lanetlenmiş ordusunu mağlup edeceğine kendisini inandırmıştı. O gün öğleye doğru adamları Kalka Nehri sahillerinde ordugah kurmuş ve adet olduğu üzere kampın etrafını yol arabaları ile çevirmişlerdi. Bu sırada aniden Plovtse atlıları bir çığ gibi geçip gittiler.

Kiev ordusundaki on bir prens ittifakla karar verdi:

- Ölüm üzerimize doğru geliyor. Buraya iyice yerleşelim ve

kendimizi müdafaaya hazırlanalım.

Askerler, arabalardan oluşan dairenin aralarını sıkıştırdılar, kendilerini kırmızı kalkanları ile koruyarak, tekerleklerin arkasına yerleştiler. Moğollara karşı kendilerini oklarla, kılıçlarla ve topuzlarla müdafa ediyorlardı.

ŞİDDETLİ VE KORKUNÇ BİR ÇARPIŞMA

GENİŞ ve kupkuru ovayı kalın toz bulutları örtüyordu. Tozların kesif bir şekilde havaya yükseldiği yerde adamlar birbirlerini öldürüyor, üzerlerindeki süvarileri düşürmüş olan atlar kaçıyor, her tarafta hiddetli naralar, yaralıların iniltileri, boruların ve trampetlerin keskin sesleri duyuluyordu. Etrafında seçilmiş 100 kadar muhafızla beraber Subutay Bagatur, bir tepenin üzerinde duruyordu. Adamlarından şu sorulara cevap istiyordu:

“Askerler ne haldeler, ne yapıyorlar? Yeni Rus kuvvetlerinin geldiğine dair bir işaret var mı? Kendilerini tehlikede hissediyorlar mı?” Dönüp gelen habercilerin hepsi Moğolların her tarafta kazançta olduklarını, Rusların Dinyeper’e doğru çekildiklerini, çekilirken dövüşmeye devam ettiklerini söylüyorlardı. Subutay:

- Köpek soyları, dedi. Köpekler gibi gitsinler.

Kieflilerin arabaların arkasına gizlendiklerini ve buradan kendilerini müdafaa etmekte olduklarını öğrenen Subutay, oraya alay üstüne alay gönderdi. Arabaların devrilmesini emretti. Moğollar düşman müdafaasını iyice sıkıştırdılar. Mızraklarını bıraktılar. Elllerine uzun yaylarını aldılar ve tutuşturulmuş oklarını arabalara doğru atmaya başladılar. Bunlara rağ-

men Ruslar dayanmaya çalışıyor ve yanlarına çok yaklaşan Moğollara taş atmaktan başka bir şey yapamıyorlardı. Bununla beraber Moğollar, Rus ordugahına girmediler. Subutay'ın emriyle Moğol ordusunun peşinden gelen yardımcı kalabalıktan büyük bir kısmı Rus ordugahına sevk edildi. Bunlar arabaların üzerine atlayıp, silahlarını çektiler. Kısa kılıçlarını kınlarından sıyırdılar ve vahşi naralar atarak diğerlerini teşvik ettiler.

Ruslar uzun saplı baltaları, uzun kılıçları ile savaşıyorlardı. Üçüncü gün Subutay Brodniklerin başı Ploskina'yı getirtti. İri yarı gürbüz vücutlu bir adam olan Ploskina şimdi çektiği zahmetlerin tesiri ile zayıflamış, beti benzi solmuştu, güçlkle yürüyordu. Arkasından gelen iki Moğol, biraz daha hızlı yürümesini sağlamak için adamı hançerlerle dürtüyorlardı. Subutay emretti:

- Git kardeşlerin olan Rusların yanına ve onların mızraklarını ve topuzlarını bırakmaya kandır. Onlara el sürmeyeceğiz. Bu hizmetine karşılık seni serbest bırakacağım.

Ploskina, ayaklarını bağlayan zincirleri elleri ile tutarak Rusların ordugahına doğru yürüdü. Peşinden gelen iki muhafız boğazına takılmış olan kemendin ucunu sıkı sıkı tutuyorlardı. Ploskina Rus arabalarının birkaç adım ötesinde durdu. Birçok asker kendilerine doğru ilerleyen ayakları zincirli ve boynu kemendli garip esire hayretle bakıyordu. İçlerinden biri onu tanıdı:

“Bu hayvan bakıcısı Ploskina'dır, dedi. Bir zamanlar Kiev'e Plovtselelerin heyetleri ile beraber gelir ve onların hanlarına tercümanlık yapardı.”

Ploskina bağırmağa başladı:

- Subutay Han beni size gönderdi. Boş yere dövüşmesinler diyor. Eğer teslim olursanız sizi istediğiniz yere gitmekte serbest bırakacak, yalnız bir şartı var. Kürklerinizi, ağırlıklarınızı, baltalarınızı bırakacaksınız. Tatarların bunlara ihtiyaçları varmış.

- Dalavereci Ploskina, bugün yine yalan söylüyorsun. Panayırlarda hasta atları satmak istediğin zamanlarda söylediğin gibi yalan söylüyorsun.

İhtiyar bir asker bağırdı:

- Onun sözlerini dinlemeyin. Kılıçlarınızla Dinyeper'e doğru bir yol açmak hepsinden iyidir. Belki bu yolla daha fazlasına kavuşuruz. Baltasız, kılıcsız kalırsak hepimiz stepte

mahvoluruz.

Bütün bunlara karşı, Ploskina doğru söylediğine dair yemin ediyor, boynundan çıkardığı haçını öpüyor ve ağlayarak tekrar ediyordu.

- Tatarlar beni hançerleri ile dürterken yalan söyleyebilir miyim hiç?

Tatarlar, başlarını ve baş parmaklarını sallayarak onun doğru söylediğini tasdik ediyorlardı.

İhtiyar askerlerin bütün ısrarlarına rağmen, büyük prens, teslim olunmasını emretti. O zaman Kievliler birbirlerine veda ettiler, ellerindeki silahları bir yığın haline getirerek ortada bıraktılar. Ve her biri ordugahtan teker teker ayrıldılar. Şimdi nehre doğru koşuyorlardı. Çünkü üç günden beri ağızlarına bir damla su koymamışlardı. Son nefer de ordugahtan ayrılarak evine dönmenin büyük sevinci içinde yola koyulunca, Tatarlar arkalarından yetiştiler, hepsini kılıçtan geçirdiler. Şimdi ellerinde kendilerini müdafaa edecek hiçbir şey yoktu. Sınırsız ve bomboş stepte ölüm onlar için kaçınılmaz bir emrivaki şekline gelmişti. Hiçbir yerden yardım gelmesine de imkan yoktu.

Moğollar, Mistislav Romanoviç'in yanında bulunan on bir prensi bir kenara ayırdılar ve Subutay'ın tertip ettiği ziyafete davet ettiler. Askerler etraflarını çevirdi ve onları kumandanlarının yanına götürdü.

Subutay Bagatur, yanındaki muhafızları ile Rusların kılıçtan geçirilmesini seyrediyordu. Ellerindeki silahları bırakmış olan Ruslar taşlarla, kurumuş toprak parçaları ile ellerinden geldiği kadar kendilerini müdafaa etmeye çalışıyorlardı. Bazıları yakaladıkları Tatarları atlarından indiriyor, ellerinden kılıçlarını alıyor ve dövüşe katılıyorlardı. Bununla beraber kuvvetler arasında büyük bir dengesizlik vardı. Moğollar kısa zamanda zaferi elde ettiler. Subutay yeniden bir tepeye çıktı, büyük yol üzerinde cereyan eden çarpışmaları seyretmeye başladı. İlk göze çarpan kuzey istikametindeki üç ayrı toz bulutunun gittikçe büyümeğe olduğu idi.

- "Bu ne?" diye sordu. Muhafızlar cevap verdiler:

- Bunlar ya Tokuçar'ın askerleri ya da hayvanları kaçırmakta olan Kıpçaklar.

- Hayır, bunlar yeni gelen yardımcı kuvvetler. Toplan boru-

su çalın. Bütün askerler toplansın, ölülerin ayağından çektikleri çizmeler yeter, bizi yeni bir muharebe bekliyor.

Boruların kesin sesleri duyuldu. Çarpışmaların çok kesif olduğu noktalarda bu borulara cevaplar geldi. Moğol atlıları yol üstündeki Ruslarla çarpışmayı olduğu yerde bırakarak Subutay'ın beş kuyruklu tuğunun dalgalandığı tepeye doğru dörtnala ilerlemeye başladılar. Subutay, atının üzerinde taştan yontulmuş bir ilah heykeli gibi hareketsiz duruyordu. Stepte yükselen toz bulutu gittikçe yaklaşıyor, yerden koparak göklere yükseliyor ve ağır ağır dağılıyordu. Subutay sessiz ve dik-katliydı. Muhafızlar aralarında fısıldaşıyorlardı:

- Bize doğru üç kıta geliyor. Kim acaba bunlar? Eğer Kıpçaklar değilse muhakkak Ruslardır. Şu tarafta da mızraklar var. Ordunun bataklıktan geçtiği belli, onun için toz kalkmıyor. Bakın! İşte oradalar! Al ve beyaz atlara binmiş olan ilk adamlar toz bulutları arasından sıyrıldılar.

Her taraftan birden meydana çıkıyor, adeta topraktan bitiyor gibi gittikçe yoğunlaşıyorlardı. Az sonra bütün ovayı doldurdular. Bir an saflarını düzeltmek için durakladılar. Sonra bir yarım daire şeklinde sıralandılar. Ortaya biri siyah ve turuncu renkli, diğer ikisi kırmızı üç bayrak geldi. Kievlilerle sıkı bir çarpışmaya tutuşmuş olan Tatarlar, etraflarını çeviren toz bulutları arasında yeni kuvvetlerin geldiğini göremediler.

Çarpışma devam ediyor, Dinyeper'in kenarına, batıya doğru geliyordu. Birdenbire yeni kuvvetlerin ortasında bulunan kalabalık, korkunç naralar atarak, çarpışmanın en şiddetli cereyan ettiği noktaya doğru hücumla geçti. Sağ kanatta bulunanlar batıya doğru yayılmaya ve çarpışanların etrafını çevirmeye teşebbüs ettiler. Diğer taraftan, sol kanatta bulunanlar önce ağır ağır, sonra bütün süratleri ile Subutay Bagatur'un bulunduğu tepeye doğru hücumla geçtiler. İhtiyar kumandan bir - iki saniye tereddüt etti. Sonra bağırdı:

- Beni takip edin!

Atını mahmuzladı. Bütün süratiyle tepeden inerek Tokuçar'ın kıtalarının bulunduğu istikamete doğru kaçmaya başladı. Orada kimse yoktu. Tokuçar çoktan çarpışmalara katılmıştı. Bagatur yoluna devam etti. Ruslar onu takip etmiyorlardı. Büyük bir tur yaptılar, Dinyeper'e doğru kaçan Kievlilerin yardımına koştular. Subutay durdu. Yol boyunca darmadağın bir halde

bulunan adamlarına haberler yolladı. Derhal Kalka Nehri'nin kenarında toplanmalarını emretti. İhtiyar kumandan:

- Şu anda kavganın galibi biziz. Bu Ruslar çok doğuran köpeklerin cinsindedir. Stepten yeni orduları çıkabilir. Ve memleketimize dönüş yolunu kesebilirler. Geri dönmenin tam sırasındır.

Yanında 300 muhafızla beraber Cebe Noyan, at sütüne at değiştirerek hiç nefes almadan Dinyeper sahiline kadar gitti. Tercüman olarak yanında bulunan Ploskina vasıtasıyla Rus yaralılarını sorguya çekti:

- Şanslı Mistislav nerede?

Bazıları, onu demir kır atının sırtında şeytani bir süratle geçerken gördüklerini söylüyorlardı. Cebe, Dinyeper sahillerinden açılmakta olan siyah bir kayık gördü. Kayıkta Mistislav'ın kırmızı kaftanı göze çarpıyordu. Prens kayığın kış tarafında oturmuş, arkasında yüzmekte olan atının dizginini tutuyordu. Başındaki altın tolga, güneşin son ışıkları ile parlamaktaydı. Mistislav arkasında bıraktığı korkunç ve kanlı sahile bakmıyordu bile.

Cebe, okları arasından en güzelini seçti, yayını gerdi. Fakat ok, çok uzaklaşmış olan kayığa ulaşmadan suya düştü. Cebe Noyan, o zaman atından yere atladı, başını ellerinin arasına aldı ve yerlere yuvarlanarak kurumuş otları dişlemeye başladı. Ayağa kalktı, uzaklaşmakta olan kayığa uzun uzun baktı, hidetini nasıl geçirebileceğini bilemiyordu. Kılıcını çekti ve artık bir işe yaramayacak olan Ploskina'yı parça parça etti. Atını dötrnala tepeye doğru sürdü. Ve hâlâ binlerce insanın birbirleriyle boğazlaştıkları istikamete doğru ilerlemeye başladı.

Bu sırada Dinyeper'in üzerinde cereyan eden Kalka Muharebelerinde Ruslar büyük kayıp verdiler. Moğolların sözlerine inanarak silahlarını bırakmış olan Kievlileri Moğolların kılıçlarından kurtarmak için büyük gayretler sarfettiler. Bu kavgadan canlarını kurtarabilenler silahlarını bırakmadılar. Dinyeper sahillerine geldiler. Orada kendilerini bekleyen kayıklara binerek nehrin karşı sahiline geçtiler. Moğolların sözlerine inanarak silahlarını bırakmış olanların hepsi kılıçtan geçirilmişti. Bu silah bırakmaktaki gafletten bahsedilen bir eski Rus şarkısında şu sözler vardır.

“Bozkurtlar tarafından parçalanmak için

Kara kargalar tarafından yenmek için...”

Rus prensleri dar görüşlü, muhteris ve kinlerini unutmayan insanlar olarak bir kumanda altında kuvvetlerini toplayamamanın cezasını çektiler ve çok ağır bir mağlubiyete uğradılar.

CESET YIĞINLARI ÜZERİNDEKİ ZİYAFET

SUBUTAY BAGATUR bütün binbaşılarını, yüzbaşılarını Kalka nehri sahilinde savaş ilahı Sulde'nin şerefine yapılıcak resmi bir ayine davet etti. Bu merasimin yapılmasını Şaman Beki istemişti. İhtiyar sihirbaz başına sivri külahını giymiş, sırtına ayı postu almış, elbiselerinin üzerine bıçaklar ve ziller takmıştı. Elindeki bir tefe ağır ağır vuruyordu. Elleri ve ayakları bağlanarak bir kenara atılmış olan Kiev Prensi Romanoviç ile diğer on bir Rus prensinin etrafında zıplıyordu. Tatarlar kafalarını sallayarak esirleri seyrediyor, bunların arasında Rusların Cebe'si sayılan Mistislav'ın bulunmamasına olmasına çok üzülüyorlardı. Şaman Beki, elindeki tefe köse ve çizgili suratına dayıyor, bazen bir kara tavuk, bazen bir baykuş gibi öterek, bazen bir ayı, bir kurt gibi uluyarak savaş ilahı kudretli Sulde ile konuşuyor, ona, Moğollara yeni bir zafer kazandırdığı için teşekkür ediyordu. İhtiyar Şaman:

- Duyuyor musunuz, savaş ilahı Sulde hiddetleniyor? Sulde daha doymamış, insanlardan yeni kurbanlar istiyor.

Binlerce Tatar savaşçısı tepenin etrafındaki geniş ovaya yayıldılar. Ateşlerini yakıp, genç kısraklarını boğazladılar. Moğollar, Rus arabalarından koparılmış tahtalarla direkleri getirdiler. Bunları elleri, kolları bağlanmış olan prenslerin üzerine

yıgıldılar. Üç yüz komutan bu tahtaların üzerine oturdu. İçi kırmızı dolu kupalarını kaldırarak, Moğolların hamisi, savaş ilahı Sulde'ye dualar ettiler ve kırmızı sakallı yenilmez Cengiz Han'ı methettiler. Esirlerin kurtarılması için kendilerine teklif edilmiş olan parayı kabul etmeyen Moğollar, kendilerine hücum etmiş olan Rus kumandanlarını Sulde'ye kurban veriyorlardı. Tahtaların ve direklerin altından gelen iniltileri, yalvarmaları gülerек dinliyorlardı. Az sonra iniltiler ve yalvarmalar büsbütün kesildi, daha doğrusu Moğol savaşçılarının şu zafer şarkıları arasında kaybolup gitti:

*Analım,
Analım Moğol steplerini,
Mavi Kerulen'i, altın renkli Onon'u!
Üç kere otuz
Asi kabile,
Toz toprak oldu
Moğolların eliyle!
Düşmanlara
Korku ve ateş saçacağız
Bizler, ölüm saçıp dolaşan
Cengiz Han'ın oğulları.
Arkamızda kalan
Kırk stebin kumları
Kıpkırmızı kesildi
Alçakların kanıyla...*

Ziyafet sırasında Tokuçar Noyan ayağa kalktı ve çarpışma sırasında askerleri bir araya toplamak için kullanılan komutu verdi. Herkes birdenbire sustu:

- Büyük Kağan Cengiz Han, insanların en ulu hakimidir. İster yüz gün, ister bin yıl sonra ne olacaksa onu bilir. Bir tümen kahramanla bana yenilmez kaplanları Cebe Noyan ile Subutay Bagatur'u bulmamı emretmişti. Kağan size verilecek en büyük hediyenin, bir savaş sırasında yapılacak askeri yardım olduğunu söylemişti.

Moğollar bağırdılar:

- Doğru! Çok doğru!

- Hiçbir yerde duraklamadan kıtalar aştık. Geçtiğimiz her

yerde yenilmez Moğol kılıçlarının izlerini gördük. “Kahraman Cebe ile Subutay neredeler?” diye sordüğümüz zaman, korkudan şaşkına dönen halk diz çöküyor ve bize elleriyle batı yönünü gösteriyordu. Buraya çarpışmaların başladığı anda geldik. On bin atlımızı hemen savaşa sürdük. Size katılmamız uzun sakallı Rusların daha çabuk yenilmesini sağladı.

- Yaşa, varol Tokuçar! Tam zamanında yetiştin.

Tokuçar devam etti:

- Dünyanın büyük hükümdarı Cengiz Han sizleri düşündü, benim aracılığım ile iradesini size tebliğ etti. Onun mukaddes fermanı benim on bin atlımla koruduğum özel bir haberciye verildi. Kıymetli bir elmas gibi onu size getirdik. İşte ferman!

Üzeri zillerle kaplı, kafasında şahin tüyleriyle süslü bir kalkan olan ihtiyar bir Moğol Subutay Bagatur’a yaklaştı. Koyundan çıkardığı bir meşin keseyi ona uzattı. Bu kesede üzeri mühürlü bir ferman vardı. Subutay kıvrık parmaklarıyla mühürü söktü. Ak saçlı bir Müslüman katip fermanı açtı ve yavaş sesle okudu. Sonra Subutay’ın kulağına bir şeyler fısıldadı. Subutay birden ayağa fırladı ve bağırdı:

- İşte büyük kağanın emri. Hepiniz saygı ile dinleyin!

Bütün kumandanlar hep birden ayağa kalktılar. Bütün Moğollar onları taklit ettiler. Sonra hep birden secdeye kapanarak başlarını kaldırdılar ve bağırdılar:

- Büyük kağan emrediyor. Emri baş üstüne...

Subutay Bagatur devam etti:

- Tek ve yenilmez kağan bize şunları yazmış: “Bu fermanı alır almaz, atlarınızın başını geriye çeviriniz. Dünyanın fethini tartışmak için Kurultay’a geliniz.

“Tanrı göktedir, kağan yıldızlara hükmeden, bütün insanların kaderini tayin eden Tanrı’nın yeryüzündeki kuvvetidir.”

Subutay, bakışlarıyla secdedeki adamları süzdü, sonra elini kaldırdı:

- Şimdi ben konuşacağım. Beni dinleyin!

Herkes doğrularak diz üstü oturdu, nefesini tuttu ve gözlerini çolak pençeli Panter’e dikti:

- Bugün eğleneceğiz. Fakat yarın güneş doğar doğmaz kağanın altın çadırına doğru yola çıkacağız. Geç kalan boğdurulacaktır.

Bütün askerler neşe çığlıkları attılar. Ziyafet naraları ve şarkılar arasında devam etti.

Ertesi sabah güneşe dua ettikten ve tanrılar için yere kıymız döktükten sonra Moğollar atlarına bindiler, esirlerle sürüleri kafilenin ilerisine sürerek yola çıktılar. İçleri yaralılar ve ganimetlerle dolu olan öküz arabaları bütün stebi gıcirtılarıyla doldurdular ve bir süre sonra toz bulutları arasında kayboldular. Kafilenin başında Subutay Bagatur yürüyordu. Eğerine astığı bir torbanın içinde Mistislav Romanoviç'in başı ile Kiev prensine ait üzeri altınlı bir çelik tulga vardı. Subutay'ın derin çizgili köse suratında garip bir gülümseme vardı. Eğerinde taşıdığı kıymetli hediyeleri Cengiz Han'ın önüne koyacağı anı düşünüyordu.

Cebe Noyan yüz muhafızı ile beraber Subutay'ın arkasından geliyordu. O hiçbir ganimet almamıştı. Hüzünlü sesi ile mavi Kerulen'i, altın renkli Onon'u anlatan bir destan söylüyordu.

Moğol orduları kuzey doğu yolunu tuttular. İtil⁽¹⁾ Nehrine doğru yol alıyorlardı. Oradan Ural dağlarını aşarak Harzem Ovalarına doğru yürüdüler. Kıpçak stepleri ortaya çıktıkları gibi birdenbire kaybolan Moğol ve Tatarlardan böylece temizlenmiş oluyordu. Onların dönüşünden sonra bazı Kıpçak kabileleri yıkılmış olan eski kamplarına döndüler. Bazı kabileler ise Ugr steplerine ve Tuna Nehri yakınlarındaki memleketlere yayıldılar. Kıpçak ve Rus prensleri Moğolların bir daha geri dönmeyeceklerine kendilerini inandırdıktan sonra eski kavgalılarına yeniden başladılar. Bu arada Cengiz Han'ın batıya doğru yeni bir sefer hazırlamak kararında olduğunu hiç akıllarına getirmiyorlardı.

⁽¹⁾ Volga Nehri'nin eski adı

DOKUZUNCU KISIM
CENGİZ HAN'IN SONU
1
CENGİZ HAN, ATLARINA
YÖN DEĞİŞTİRİYOR

CELALEDDİN'in cüretli bir hareketle kaçışından sonra Cengiz, Bala-Noyan ve Dubray Bagatur komutasındaki kuvvetlerini Hindistan'a yolladı. Bu tecrübeli komutanlar Celaleddin Sultan'ı her tarafta aradılar, fakat hiçbir yerde onun ufak bir izine bile rastlayamadılar.

Yol boyunca Moğollar, Celaleddin'in müttefikleri Ağrak Han ile Azam Melik'in hükmettikleri şehirleri yaktılar ve halkını kılıçtan geçirdiler.

Sonra büyük sallar inşa ettirdiler, bu salların üzerine mancıklar, yuvarlak taşlar yüklediler. Sind Nehri yoluyla çok zengin bir şehir olan Multan'a kadar indiler, bu şehri muhasara ederek taş yağmuruna tuttular. Şehrin duvarları sağlamdı, durmadan yardımcı kuvvetler geliyordu. Havanın çok sıcak olması koyun postundan yapılmış elbiseler giymiş olan Moğolları perişan bir hale getiriyordu. Bu sebeplerle kuşatmadan vazgeçtiler ve Cengiz Han'ın yanına dönmek için yola çıktılar.

Sıcakların şiddetinden korunmak için yüksek ve yeşil dağlara çekilmiş olan hükümdar, giriştiği harp teşebbüslerinin hepsini unutmuş gibiydi. Akşamları tertip ettiği ziyafetlerde

saz şairlerinin ve şarkıcıların söyledikleri Çin ve İran türküleriyle eğleniyordu. İki senelik bir yolculuktan sonra Çin başkentinden gelmiş olan yeni rakkaseler altın renkli dar ipekli elbiseleriyle, koyu kırmızı Afgan halılarının üzerinde raks ediyorlardı. Bazen büyük kanatlı, iri kuşların hareketlerini andırır bir şekilde kollarını sallıyor, bazen yılan gibi kıvrılıyor, yere uzanıyorlardı.

O sıralarda Cengiz Han'ın genç oğlu Kulkan ile annesi Kulan Hatun hastalandılar. Her ikisi de ipeklilerle kaplı yastıklarının üzerine uzanmış yatıyor, bazen soğuktan titriyor, bazen ateşten yanıyorlardı. Hükümdar her gün onları ziyaret ediyor, sıhhatlerini soruyor ve ağızlarını şekerle dolduruyordu.

Kulan Hatun ağlayarak bütün vücudunun hasta olduğunu söylüyordu.

- Dağlardaki cinler bu lanetli yerlerde oturanları çarpıyor diye sızlanıyordu. Uçurumların dibinden yükselen sisleri görmüyor musun? Bunlar askerlerin öldürdükleri çocukların ruhlarıdır. Ben ve küçük Kulkan burada öleceğiz. Bizi sadece ma-vi Kerulen'in suları kurtarabilir. Bırak bizi doğduğumuz steplere gidelim.

Cengiz Han kızıyordu:

- Bensiz hiçbir yere gidemezsin. Benim, dünyanın öbür yarısını da fethetmem lazım.

Bu sözleri duyan Kulan hatun eskisinden daha büyük bir şiddetle ağlıyordu.

İşte o zaman Cengiz Han baş müşaviri Ye-Liu-Çu-Çay'ı yanına çağırttı. Çinli müşavir kucağında kocaman bir kitap olduğu halde içeri girdi. Kulkan Hatun Çinli'yi görünce yerinden fırladı, kucağındaki kitabı alıp halının üzerine attı ve üstüne kapandı.

Cengiz Han:

- Göklerin bize ne söylediğini öğrenmek istiyoruz, dedi.

- Geleceğin ne olacağını öğrenmek istemiyorum. Ben ne istersem o olacak. Ben Kerulen kıyılarına dönmek istiyorum. Sade ben değil, bunu bütün ordumuz da istiyor.

Kağan ayağa kalktı, kaşlarını çatı, derin derin soludu ve nihayet:

- Bugüne kadar yenmeye muvaffak olamadığım hiçbir düşmanla karşı karşıya gelmedim. Şimdi ölümü yenmeye karar ver-

dim. Şimdi Kulkan Hatun, sen benim yanımda kalırsan, ölüm sana dokunmaz. Eğer benim yanımdan uzaklaşırsan yemeğine katılacak bir parça zehir veya karanlıklardan kopup gelen bir ok seni bu dünyadan alarak bulutların ötesine götürür.

Bundan sonra Cengiz Han sözlerine çok itimat ettiği baş müşavirine döndü:

- Sen bana ölümü yenecek bir iksiri hazırlayacak şamanları, hekimleri, sihirbazları bulup getirmeyi vaat etmemiş miydin? Onları bugüne kadar niçin görmedim.

- İtimat ettiğimiz adamları onların peşine gönderdim. Kısa bir zaman sonra dönerler elbet. Fakat sen ordularınla o kadar hızlı gidiyorsun ki, bu adamlar senin arkandan yetişemiyorlar.

Cengiz Han, Kulkan Hatun'un sıhhatinin gittikçe bozulduğunu ve taze güzelliğinin her gün süratle kaybolduğunu görüyordu. Genç oğlu Kulkan her zaman olduğu gibi beti benzi sararmış, zayıflamış bir halde annesinin yanında yatıyordu. O zaman Kağan hiçbir yerde sükuna kavuşmak imkanının mevcut olmayacağı endişesine düştü. Daima ölümden bahsediyor, hekimlerden hayatı uzatacak bir ilaç bulunup bulunmadığını soruyordu. Bunların bazıları Cengiz Han'a esrarengiz iksirler tavsiye ediyorlardı. Cengiz bu iksirleri önce kendilerine içiriyor ve sonra ölüp ölmeyeceklerini tecrübe etmek için başlarını kestiriyordu.

Kağan, Baltan Muharasası'nda düşmanın mancınıkla attığı bir mızrak büyüklüğündeki okun, Çağatay'ın oğlu ve kendisinin en sevdiği torunu Mutugen'i öldürmesinden çok üzülmüştü. Bu delikanlının Müslüman memleketlerinin büyük hanı olacağını ümit ediyordu. Haibuki tesadüfün önüne katılmış olan bir ok, onun bu düşüncesini kökünden yok etmişti.

O zaman Cengiz ölümün bağırان, kör bir dişi deve gibi etrafını görmeden tekmeler salladığını ve bu tekmeyi yiyenlerin canlarını teslim ettiklerini, bundan kendini kurtaranların ise ihtiyarlayıncaya kadar yaşadıklarını anladı.

Torununun ölümü hükümdarı o kadar hiddetlendirdi ki, kalenin ne pahasına olursa olsun hemen ele geçirilmesini emretti. Askerler büyük bir cesaretle kalenin duvarlarını aştılar, şehri ele geçirdiler, bütün halkı kılıçtan geçirdiler. Cengiz Han askerlerine hiçbir esir almamalarını emretmişti. Şehri hiç kimsenin barınamayacağı bir çöl haline getirdi. Buraya

“Mau Kurgan” yani “Yeis Tepesi” adı verildi. O devirden beri, oraya hiç kimse yerleşmedi ve civarındaki topraklardan bir karışı olsun işlenmedi.

Cengiz Han, derin bir uçuruma bakan bir tepenin üzerine kurulmuş olan sarı çadırında sabahtan akşama kadar oturuyordu. Ayaklarının altında, dibi görünmeyen derin bir uçurum açılıyordu. Hükümdar uzaklarda, sisler arasında beliren tepeleri gözlüyor, zaman zaman yanına çağırıldığı kılavuzlardan, Hindistan’dan ve Tibet’ten geçerek Moğol steplerine ulaşacak olan en kısa yolun nereden geçtiğini soruyordu.

Zengin ganimetler elde etmiş olan bütün askerler, sadece memleketlerine dönmekten bahsediyorlardı. Fakat bundan hiç kimse Cengiz’e bahsetmeye cesaret edemiyordu. Hiç kimse hükümdarın gerçek düşüncesinin ne olduğunu bilmiyordu. Yolu nu Moğol steplerine mi çevirecek, yoksa yeni fetihlerin peşine mi düşecekti? Ordularını yeniden ve senelerce bir memlekette bir memlekete koşturacak, her yeri yakıp yıkacak, her rast geldiğini kılıçtan mı geçirecekti?

Yağma ve çarpışmaların çok nadir olduğu Afganistan dağlarının geçitlerindeki çok uzun molalar, orduda geniş dedikoduların yayılmasına sebep oluyordu. O zaman Kulkan Hatun, kağanı memleketine dönmeye karar verdirmek için baş müşavir Ye-Liu-Çu-Çay ile anlaştı. Baş müşavir uydurduğu bir hikayeyi iki cesur ve sadık askere öğretti. Bu askerler bir gün ordugaha geldiler ve çok önemli bir haber vermek üzere Cengiz Han ile konuşmak istediklerini bildirdiler. Baş müşavir bu iki askeri Cengiz Han’ın huzuruna götürdü. İki asker şu hikayeyi anlattılar:

- Dağlarda dolaşırken yolumuzu kaybetmiştik. Birdenbire geyiğe benzeyen garip bir hayvana rastladık. Bunun derisi yeşil renkliydi, at kuyruğuna benzer bir kuyruğu ve başında bir tek boynuzu vardı. Bu hayvan bize Moğolca hitap ederek bağırdı: “Hanınız vaktini geçirmeden doğduğu memlekete dönmelidir.”

Hükümdar bu hikayeyi soğukkanlılıkla dinledi, bir kaşını kaldırarak askerlere dik dik baktı:

- Bu hayvanın size görüldüğü gün çok kıımız içmiş miydiniz?

Askerler buldukları zaman bol bol kıımız içtiklerini, fakat bu çıplak kayalıklı dağlarda değil kısır sütü, hatta keçi sütü

bile bulmanın mümkün olmadığını söylediler. Doğru söylediklerini anlatmak için de baş parmaklarını göğe kaldırdılar.

Cengiz Han, Ye-Liu-Çu-Çay'a döndü:

- Sen bütün kitapları okumuşsundur. Toprakların, denizlerin ve göklerin sırlarını o kitaplardan öğrenmişsinizdir. Dünyada böyle bir hayvanın mevcut olduğuna dair bir şeyler gördünüz mü?

Ye-Liu-Çu-Çay içinde dünyadaki hayvanların, balıkların, kuşların resimleri bulunan kocaman bir kitap getirdi. Sahifelerini çevirdi ve konuştu:

- Bu nadir hayvana Go Duan derler. Bütün dilleri anlar. Bu iki askerinize söylediklerinden dünyada çok kan döküldüğü anlaşılıyor. İşte neredeyse dört sene oluyor, büyük ordular da batı ülkelerini fethediyorlar. Ebedi olan Gök Tanrısı'nın Go Duan'ı göndermekle, kan dökülmesinden memnun olmadığını anlatmak istediği ortaya çıkıyor. Gök Tanrısı'na itaat et ve buralarda yaşayan halka merhamet et. Böyle bir karar senin için hudutsuz bir saadetin kaynağı olacaktır. Aksi halde gök kızacak ve senin üzerine yıldırımlarını yollayacaktır. İşte Çin'in eski hikmet kitaplarının yazdıkları bunlar. Onları sana aynen naklettim.

Ye-Liu-Çu-Çay bir dua kitabını okumuşçasına ciddi, hakim bir tavır takınmıştı. Cengiz Han gözlerini kısarak baş müşavirine baktı. Sonra, mütevazı bir eda ile birbirlerinin yanına diz çökmüş duran askerlere göz attı. Önce birini, sonra diğerini yanına çağırırdı. Her birinin kulağına ayrı ayrı eğildi, bir şeyler söyledi. Askerler birer fısıltı halinde cevaplarını verdiler.

Aldığı cevaplardan çok memnun bir halde, askerlerin çadırdan çıkmasına müsaade etti ve kendisine kırmızı getirilmesini emretti. Sonra:

- Huzurumuza gelen askerlerin ikisi de akıllı ve bilgili insanlar. Onları mükafatlandırmak lazımdır. Onların her birine teker teker Go Duan'ın nasıl yürüdüğünü sordum. Birisi rahvan yürüyor, öbürü sürati ile koşuyor dedi. Hiçbir Moğol ne kadar sarhoş olursa olsun, bir hayvanın koşmasına baktığı zaman bu kadar aldanamaz. Ama, ne olursa olsun ben askerlerimin savaştan bıktıklarını ve memleketlerinin hasretiyle yandıklarını öğrenmiş bulunuyorum. Şu anda, bana Go Duan vasisıyla iradesini tebliğ etmiş olan Gök ilahının iradesine uya-

rak ordularımı memleketlerine götürmeye karar verdiğimi ilan edeceğim.

Ertesi gün bütün askerler hükümdarın kararını neşe ile öğrendiler, şarkılar söyleyerek yol hazırlıklarına başladılar.

Cengiz Han önce, Hindistan'dan ve Tibet'ten geçmeyi düşündü. Delhi'de hüküm süren Hint Prensi İltutmuş'e elçi gönderdi. Dağ yolları henüz karlıydı. Prens cevabını geciktiriyor ve Celaleddin'in kumanda ettiği ordularını topluyordu.

Bu sıralarda Moğolistan'dan gelen raporlar, daima isyan halinde bulunan Tangutların yeniden isyan ettiklerini bildiriyordu. Diğer taraftan Ye-Liu-Çu-Çay'ın yıldızlara bakarak yaptığı hesaplar şamanların söylediklerine uygun düşüyor ve hükümdarın Hindistan yoluna sapmasını tavsiye ediyordu.

Cengiz Han bunun üzerine, uzun geliş yolunu takip ederek geri dönmeye karar verdi. Verdiği emir üzerine yerel halk karla kaplı olan dağ geçitlerini açtı ve Moğol ordusu ilkbaharın ilk günlerinde harekete geçti.

CENGİZ HAN'IN BİR HAKİME YAZDIĞI MEKTUP

KARA İrtiş Nehri'nin sahillerinde durakladığı sıralarda, sağlığını korumak ve ömrünü uzatmak endişesine düşmüş olan Cengiz Han, bu arzularını yerine getirecek tecrübeli hekimler aramaya başladı. Bu vesile ile Çan-Çun adında bir hakimden bahsedildiğini duymuştu. Söylendiğine göre, bu ihtiyar adam yerin ve göğün bütün sırlarına nüfuz etmiş ve ebedi yaşamının çarelerini keşfetmişti. Baş müşavir ve büyük müneccim Ye-Liu-Çu-Çay onun için şunları söylüyordu:

- Çan-Çun Tsay çok mükemmel bir adamdır. Uzun zamandan beri, turnaların kanadına binerek bulutlar alemine yükselmeye muvaffak oluyor. Sonra her istediği zaman istediği bir hayvanın veya bir insanın kılığine girebiliyor. Dünyanın bütün nimetlerine sırt çevirmişti. Kendisi gibi ömürlerini insanlara ebedi hayat kazandıracak olan Dan adlı taşı arayıp bulmaya vakfetmiş olan hakimlerle beraber dağlarda yaşıyor. Düşüncelerinin içinde kendisini kaybettiği için, günlerini bazen bir ceset gibi hareketsiz, bazen bir ağaç gibi ayakta geçiriyor. Sesi bazen gök gürültülerini andırıyor, söylediklerine göre yürüyüşü bir rüzgar kadar hafıfmiş. Çok görmüş, çok duymuş bir insan. Dünya yüzünde okumadık bir tek kitap bırakmamış.

Cengiz Han bu sözleri duyunca güvenilir adamlarından Liu-Çun-Liu'yu, bu harikulade ihtiyarı bulup yanına getirmeye gönderdi. Habercisine üzerinde vahşi kaplan kabartması bulunan bir altın plaka verdi ve bir mektup yazdı: "Bu namemizi taşıyanın emirlerine, bizim emirlerimiz gibi itaat olunacaktır."

Cengiz Han'ın Çan-Çun'a hitaben yazdırdığı bir mektup da çok kıymetli bir hazineymiş gibi Liu-Çun-Liu'ya verildi. Cengiz Han'ın söylediklerini aynen kağıda Ye-Liu-Çu-Çay yazmıştı. Mektup aynen şöyleydi:

Gök Tanrısı Çin ülkesini, içinde yaşattığı zevk ve sefaya, lükse düşkün mağrur insanlar için cezalandırdı. Kuzey steplerinde doğmuş olan bende böyle ters arzulardan hiç biri yok. Ben sade ve saf bir hayat sürerim, şaşaalrı iter ve mütevazı bir şekilde yaşarım. Sırtıma bir tek elbise giyer, hep aynı yemekleri yerim. Sırtımdaki elbiselerle seyislerimin elbiseleri, yediklerimle bir ineğin yedikleri arasında hiçbir fark yoktur.

Yedi senede büyük bir eser vücuda getirdim. Bütün dünya memleketlerini hakimiyetim altına aldım. Bizim atalarımız olan göçebe Hun kabilelerinin dünyayı fethettikleri günden beri, dünyada benim imparatorluğuma benzer imparatorluk kurulmadı.

Benim şartlarım yüksek ve vazifelerim önemlidir. Bununla beraber hükümetimde bir şeylerin eksik olduğunu zannediyorum. Bir gemiyi inşa edenler onu nehirde yürütmek için küreklerini yapmıyorlar mı? Fethedilmiş olan dünyayı idare etmek için hakimleri yardıma çağırarak lazım gelmez mi?

Senin yüksek bir hakim olduğunu, hakikatleri aradığını ve yüksek kaidelere uygun bir hayat geçirdiğini öğrendim. Tecrübeli bir bilgin olarak, bütün kanunları tetkik etmişsin, şimdi de mağaralara saklanarak kalabalıktan uzakta yaşıyorsun.

Ben ne yapabilirim? Aramızdaki geniş mesafe, yüksek dağlar, derin vadiler bizi birbirimizden ayırıyor. Seninle karşı karşıya gelmeme imkan bırakmıyor. İşte bu sebeple, senin yanına en yakın adamlarımdan Liu-Çun-Liu'yu kalabalık bir maiyet ve posta arabası ile gönderiyorum. Ve senden, binlerce Li'lik ⁽¹⁾ mesafeyi aşmayı göze alarak, benim yanıma gelmeni rica ediyorum.

Ne mesafeden ne de kumlardan korkma! Benim milletime merhamet et. Eğer yanıma gelmeyeceksen lütfet, bana hayati-

⁽¹⁾ Li, yaklaşık 500 metrelik mesafe ölçüsüdür.

mızı uzatmak için bir yol göster. Büyük Tao'nun bu üstün hakikatinin esaslarını bildiğine göre, iyi olan her şeye ilgi göstermen ve bu sebeple benim isteğimi reddetmemen icap eder. Bu emirlerimi açıkça anlayacağını ümit ediyorum.

Liu-Çun-Liu bu mektubu aldıktan sonra, stepler ve dağlardan geçen uzun bir yolculuğa çıktı. Kağanın arzularını bir an önce yerine getirmek için büyük bir süratle hareket ediyordu. Bütün mola yerlerinde at değiştiriyordu. Nihayet Çin'e geldi. Yüksek dağlara çıktı ve oradaki mağaraların birinde, paçavralar içinde ihtiyar ve meşhur hakim Çan-Çun'u buldu. Çan-Çun mektubu okuduktan sonra Cengiz Han'ın yanına gitmeyi reddetti. Hükümdara bir cevap yazmayı kabul etti.

Bu cevap Liu-Çun-Liu tarafından özel bir haberci ile gönderilecekti. Liu büyük kağanın öfkesinden korkuyor ve Çan-Çun'u kandırabileceğini umarak hâlâ onların yanında kalıyordu. Çinli hakim hükümdara şu mektubu yazdı:

- Tao'nun gerçekleriyle aynı durumda olan ve dağlarda basit bir hayat süren Çan-Çun, kendisine çok uzaklardan gönderilen emri aldı. Hakkınız var, Çin halkı kendisini zevke, sefaya ve lükse kaptırmakla kifayetsizliğini göstermiş oluyor. Dünya meseleleri hakkındaki bildiklerim maalesef çok dardır. Pek uzun zamandan beri ciddi bir surette çalışmama rağmen, Tao hakikatlerine hakkıyla nüfuz edemedim. Ölmedim, fakat çok ihtiyarladım. Birçok memleketlerde kazandığım "büyük hakim" şöhretine rağmen kendimi diğer insanlardan farklı hissetmiyorum. Bütün bu sebepler dolayısıyla da çok utanıyorum. Gizli düşünceleri kim biliyor acaba?

Senin mektubunu alınca, önce dağlara çekilmeyi, sonra da denize açılmayı düşündüm, bununla beraber senin arzularını yerine getirmekten de kendimi alamadım. Yola düşmeye, karlarla mücadele etmeye ve nihayet Gök Tanrısı'nın büyük hikmet ve cesaretle teçhiz ettiği, Çin alemlerini olduğu kadar, vahşi barbarları da emri altında toplamış olan büyük hükümdarın huzuruna çıkmaya karar verdim.

Yol boyunca rüzgar ve toz eksik olmayacaktır. Gökyüzü bulutlarla karacaktır. İhtiyar ve zayıf bir adam olan ben, bu kadar büyük zahmetlere katlanamayacağım. Yol çok uzun olduğu için senin yanına ulaşmamaktan korkuyorum.

Eğer yanına gelsem bile, ey büyük dünya milletlerinin hü-

kümdarı, acaba hükümet ve askerlik meselelerini halletmek kuvvetini kendimde bulabilecek miyim? Bütün bu sebepler dolayısıyla senden yola çıkıp çıkmamamı emretmeni bekliyorum. Çok zayıfım. Kararını bekliyorum.

Ejderha senesinin 3. ayı.

Cengiz Han, bu mektubu alınca çok memnun oldu. Mektubu getirene büyük paralar ihsan etti ve yeni bir mektupla Çan-Çun'a cevap verdi:

- Benim kollarımın altına girenler benimle beraberdirler. Benden uzaklaşanlar bana karşıdırlar. Uzun bir zamandan beri büyük askeri kuvvetleri, uzun ve devamlı bir barışı sağlamak için kullanıyorum. Ancak bütün dünyadaki insanlar bana itaat ettikleri zaman duracağım. Bu maksatla ben de askerlerimle beraber bütün seferlere iştirak ederek büyüklüğümü koruyabiliyorum. Senin kolaylıkla yola çıkabileceğini ve bir turnanın sırtında benim yanıma gelebileceğini biliyorum. Ovalar çok geniş olmasına rağmen sabrım tükeniyor ve senin elindeki mukaddes asayı görmek istiyorum. Düşüncelerimi anlaman için sana bu cevabı yazdım. Bundan ötesini düşünmüyorum.

BENİ ÖLÜMSÜZLÜĞE KAVUŞTUR

BÜYÜK kağanın ikinci mektubunu alınca, Çinli hakim bu Buzun seyahate çıkmaya karar verdi. Çin'den Cengiz Han'a gönderilen güzel dansözlerin ve şarkıcıların bulunduğu büyük kervana katılmayı katiyetle reddetti. Onun yanına bin yaya, üç yüz atlı muhafız verdiler ve Çan-Çun yirmi öğrencisiyle beraber böylece yola çıktı.

Bu öğrencilerden biri, üstadın söylediklerini ve yazdıklarını ihtiva eden ayrıntılı bir defter tutuyordu.⁽¹⁾

Çan-Çun hiç acele etmeden yürüyor ve bütün şehirlerde duruyordu. Her uğradığı yerde Moğol valileri üstadın şerefine büyük ziyafetler tertip ediyor, ona bol yemekler ikram ediyorlardı. Fakat Çinli hakim bunlardan hiç birini yemiyor, haşlanmış pirinç ve meyva ile karnını doyuruyordu.

Çan-Çun yolda durmadan şiirler yazıyordu. Moğol steplerini geçerken duyduklarını şu mısralarla ifade etmişti:

---

(1) "Batıya Seyahat" adını taşıyan ve Çan-Çun'un gözlemlerini içeren eser zamanımıza ulaşmıştır.

I

Gözümü nereye çevirsem
Tepeler hudutsuz uzanıyor...
Yüksek tepelerden şelaleler dökülüyor,
Ama rüzgar, yine kendisini geçerek yol buluyor,
Düşündüklerim şunlar:

“Dünya yaratıldığından beri
Çobanların sürüleri
Niçin buradan geçtiler?
Eski günlerdeki gibi.
Göçebeler yasak hayvan etiyle besleniyorlar ⁽¹⁾
Elbiseleri ve adetleri
Bizimkilerden tamamen ayrı
Ruhları çocuklar gibi saf ve sade..
Günleri endişesiz geçiyor
Hayatlarından memnun görünüyorlar.”

II

Yol bomboş ovayı geçiyor,
Her adıma emek vermek lazım
Göller mavi cam gibi,
Tuzlalar güneşte parlıyor
Öyle günler geçiyor ki
Hiçbir yolcu görünmüyor yolda,
Senede bir defa bir garip atlı
Bir gölge gibi acele ile geçiyor.
Göz ne bir tepeye, ne bir ağaca rastlıyor.
Tepeler otlarla kaplı...
Yazın ve kışın, adamlar
Kürkler giyerler.
Burada pirinç bitmez ve bütün halk
Sütle karnını doyurur.
Herkes neşe ile yanında
Keçeden bir küçük ev türüyor

⁽¹⁾ Çinliler inek eti yemezler ve süt içmezler. Bu yüzden Moğol yemekleri onlara garip geliyor.

Hareketlerinden iki sene sonra, Çan-Çun, Ceyhun kenarına geldi ve nehri Termez civarından geçti. Cengiz Han'ın özel doktoru orada kendisini bekliyordu. Çan-Çun bu büyük seyahatinin sona ermesi dolayısıyla yazdığı şiiri ona hediye etti ve dedi ki:

- Ben dağlarda yaşayan vahşi bir adamım. Cengiz Han'ın savaş karargahına, ona önemli şeyler söylemek için geliyorum. Bu sözlerimizi yerine getirirse bütün dünyayı mesut edecektir.

Çan-Çun'un son şiiri şöyleydi:

Çok eski yıllardan beri,
Sekizinci ay ⁽¹⁾ şenliklerle dolar
Bulutlar dağıldılar,
Rüzgar kaldı,
Gece aydınlık ve berrak
Gümüş bir köprü atılmış
Hudutsuz gök kubbede,
Güneyde
Ejderhalar
Yıldızların ışığında oynaşıyorlar.
Yüksek kubbelerden
Neşeli sesler geliyor.
Herkes bugünü kutluyor.
Yasanın istediği gibi;
Şaraplar akıyor,
Şarkılar etrafta çınlıyor.
Sakin suyun kenarında
Yorgun hakim dolaşiyor...
Cesaretle yürüyüp geldi
Büyük hakanın huzuruna,
Kanlı devi susturmak
Herkes nefes aldırma için.

Bütün halk kaçtığı için sokaklarında aç köpeklerin havlamalarından başka bir şey işitilmeyen Belh şehrini geçtikten sonra. Çan-Çun dört gün dağlar arasında yürüdü ve nihayet Cengiz Han'ın bir uçurumun kenarına kurulmuş olan sarı ça-

---

⁽¹⁾ Çin takvimine göre şenlikler yapılan Eylül ayı.

dırına ulaştı.

Çin ve Moğol dillerini iyi bilen Semerkand valisi Akay Tay-şi ile beraber Cengiz Han'ın huzuruna çıktı. Taoistlerden hiç birinin Çin hükümdarları önünde diz çökmesi veya yere kapanması adet olmadığı için, Çan-Çun çadırdan içeri girdiği zaman ellerini göğsüne getirdi ve hürmetle baş eğdi.

Güneşten ve rüzgardan yanmış teni, eski elbiseleri, ince pabuçları ve kupkuru denecek kadar zayıf olan vücudu ile ihtiyar bir dilenciye benziyordu. Bununla beraber hiç korkmadan dünyaları fethetmiş olan hükümdarın yüzüne baktı ve yerdeki halının üzerine oturdu.

Cengiz'in yüzü güneşten yanmış, kızıl sakalına ak düşmüştü. Başında siyah toparlak, büyük yakutlarla ve üç tilki kuyruğuyla süslenmiş bir takkye vardı. Tilki kuyrukları omuzlarına dökülüyordu. Büyük altın tahtına diz çöküp oturmuştu. İçinde yeşil ışıklar parlayan kurnaz gözleriyle şimdi bütün ümitlerini kendisine bağlamış olduğu yaşlı ve fakir adama bakıyordu. Hükümdarın sırtında, adi bezden yapılmış siyah bir elbise vardı. Onun gibi sakalları ihtiyarlamaktan ağarmıştı. Bununla beraber karşı karşıya gelmiş olan bu iki adam, hayatta birbirlerine hiç benzemeyen bir yol tutmuşlardı.

Çinli hakim insanlardan uzaklaşmış, sessiz yerlere çekilmiş, bütün hayatını ilme vakfederek insanları hastalıktan, ihtiyarlığın ıstıraplarından ve hatta ölümden kurtaracak sırları çözmeye çalışmıştı. Hiç durmadan kendisine başvuranları kurtarmaya çalışmıştı. Kağan ise büyük ordulara kumanda etmiş, askerlerini diğer milletleri esir etmek veya kılıçtan geçirmek için kullanmış, bütün hazinelerini on binlerce insanın hayatı pahasına elde etmişti.

Şimdi hayatının son senelerine gelince, Cengiz Han bu ihtiyardan tekrar gençleşmek ve eski kuvvetini elde etmek için medet bekliyordu. Durmadan peşinde koşan ve kendisi gibi bir cihangiri toz toprak haline getirmek için uğraşan ölümün elinden kurtulacağını ümit ediyordu.

İki ihtiyar uzun zaman konuşmadan durdular. Sonra Cengiz Han sordu:

- Seyahatin iyi geçti mi, kaldığın şehirlerde seni iyi karşıladılar mı?

Çan-Çun cevap verdi:

- Hareket ettiğim ilk günlerde yiyeceği istediğim kadar bol buluyordum. Fakat seyahatimin son günlerinde ordularının işgal ettiği, savaşın ve yangınlarının tahrip ettiği yerlerden geçtim. Oralarda biraz yiyecek bile bulmak mümkün değildi.

-Şimdi burada her istediğini istediğin kadar bulacaksın. Gel her gün seninle beraber yemek yiyelim.

-Hayır, bana bu kadar büyük ilgi göstermene lüzum yok. Dağlarda yaşamaya alışmış olan benim gibi vahşi bir adam oruç tutar ve yalnızlıktan hoşlanır.

Hizmetkarlar kırmızı ikram ettiler, hakim bu ikramı kabul etmedi. Cengiz:

-Benim yanımda istediğin gibi yaşa dedi. Seni özel bir konuşmaya çağıracağım. Şimdi huzurundan çekilebilirsin.

Çan-Çun ayağa kalktı. Ellerini göğsüne götürdü ve saygı ile eğilerek çadırdan dışarı çıktı.

*

Az sonra Moğol ordusu kuzeye doğru döndü ve Maveraiünnehir topraklarında ilerlemeye başladı. Cengiz Han, Çinli hakimlere birçok defa, şarap, kavun gibi şeyler yolladı.

Ceyhun üzerinde gemilerle kurulmuş olan bir köprüden geçen kıtalar, Semerkand'a doğru yol almaya başladılar.

Bir gün bir mola sırasında Cengiz Han Çan-Çun'a bir haber yolladı ve kendisiyle çok önemli şeyler konuşmak istediğini bildirdi.

Kampta herkes uykuya daldığı ve kurbağa seslerinin duyulmaz olduğu bir sırada Akay Tayşi Çan-Çun'u aldı ve hareketsiz nöbetçilerin önünden geçirerek büyük kağanın sarı çadırına götürdü.

Altın tahtın iki tarafındaki büyük gümüş şamdanlarda iri mumlar yanıyordu. Cengiz Han beyaz ipek bir yastığa oturmuştu. Geniş kenarlı, tilki kuyruklarıyla süslü siyah takkesi yüzünü gölgeliyor, bu gölgelerin arasında bir kaplaninkini hatırlatan yeşil gözleri parlıyordu. Çin ve Moğol dilini bilen iki katip yanında ayakta duruyordu.

Çan-Çun tahtın önündeki halıya oturdu ve:

- Ben bir vahşi lağlıyım. Uzun senelerden beri en mükemmelin ne olduğunu öğreten Tao ile meşgulüm. Yalnız ve kim-

sesiz yerlerde yaşamaktan hoşlanıyorum. öllerde dolaşıp düşünmeyi çok severim. Burada senin çadırının yanında sonu hiç gelmeyen bir gürültü var. Askerlerin, atların, arabaların gürültüsü. Bu yüzden ruhum rahat değil. Bazen kafilenin ilerisinde, bazen gerisinde kendi istediğim gibi seyahat etmeme müsaade olunmaz mı? Böyle bir müsaade benim gibi bir vahşi dağlıya büyük lütuf olur.

Kağan:

- İstedğin gibi olsun, dedi. Ve sonra sordu:

- Söyle bana yıldırım nedir? Sihirbazlarım, şamanlar bulutların üzerinde oturan Tanrı'nın hiddetli narasıdır, diyorlar. Doğru mu söylüyorlar? Bu Tanrı kendisine siyah renkli hayvanlardan başka hayvanlar kurban edince kızıyormuş, öyle mi?

Çan-Çun:

- Gök Tanrısı elbette az veya çok verdikleri için, koyun veya at kurban ettikleri için fani olan insanlara kızmaz. Senin şamanlarının yaz günlerinde nehirlerde yıkanmamak, elbiseleri su ile temizlemek, halıları toplamamak ve mantar yememek lazım geldiğini söylediklerini de duydum. Yine duydum ki bu sebeplerle Gök Tanrısı kızar, o insanların üzerine yıldırımlar yağdırırmış... Onlar aldanıyorlar. İnsanların Tanrı'ya karşı hürmetsizliği bunlar değil... Onlar daha çok işledikleri cinayetlerle Tanrı'yı kızdırıyorlar. Ben dağlı vahşi, eski kitaplarda okuduğuma göre insanlar üç bin çeşit cinayet işleyebilirlermiş. Bunların en başta geleni, anaya babaya karşı yapılan hürmetsizliklermiş. Bütün yol boyunca dikkat ettim. Senin adamların analarına ve babalarına layık oldukları hürmeti göstermiyorlar. Ziyafetlerde karınlarını patlatıncaya kadar doyurdıkları halde ihtiyar babalarını, analarını, dedelerini ve ninelerini aç bırakıyorlar. İşte böylece hürmetsiz oğullar ve kızlar Gök Tanrı'sını kızdırıyor ve insanların üzerine yıldırımların yağmasına sebep oluyorlar. Büyük hükümdar, adamlarının bu kötü huylarını düzeltmek için gayret sarfet.

Cengiz Han:

- Hakim doğru söylüyor, dedi. Çan-Çun'un sözlerini Tatarca, Moğolca ve Çince olduğu gibi kaydedin. Ben sonra, ana ve babalara hürmet gösterilmesini temin edecek bir ferman çıkartırım.

Altın tepsiler içinde birçok yemek getirdiler. Çan-Çun bir avuç kaynamış pirinçle ve biraz kuru üzümle yetindi. Kağan sordu:

- Ey büyük hakim, uzun zamandan beri senden bir şey öğrenmek istiyorum. Acaba ihtiyaçları gençleştiren ve zayıflara eski kuvvetlerini iade eden bir ilaç biliyor musun? Bana böyle bir şey hazırlayabilir misin. Ta ki, ömrüm bir büyük nehrin bitmeyen suları gibi hiç durmadan ebediyen aksın. İnsanları ölümsüz hale getirecek bir iksirin var mı?

Çan-Çun gözlerini yere indirdi, ellerini göğsüne getirdi.

Cengiz Han devam etti:

- Şimdi elinde belki böyle bir iksir yoktur ama belki böyle bir devayı hazırlamayı bilirsin. Yahut böyle bir devanın sırrını bilir bir hakimin veya bir sihirbazın ismini bana söyleyebilir misin? Eğer beni ebediyen yaşatacak olan bir ilaç hazırlayabilirsen sana binbir ihsan veririm. Seni Noyan payesine yükseltir, bir büyük vilayetin valiliğine getiririm. Sana bir torba dolu su altın veririm. Sana her memleketin güzel kızlarından yüzlercesini hediye ederim.

Çan-Çun hiç cevap vermeden ve gözlerini kaldırmadan tirit titremeye başladı. Kağan ihtiyarı kandırmaya çalışıyordu:

- Sana bir dağ üzerinde, hiçbir Çin prensinin sahip olmadığı kadar güzel bir saray yaptırırım. Bu güzel sarayda istediğin gibi rahat rahat düşünebilirsin. Benim hatta gençliğe ihtiyacım yok. Bu kadar ihtiyar olarak kalabilsem bile, kendi elimle kurduğum Moğol İmparatorluğu'nun mesuliyetlerini omuzlarımda taşımak isterim.

Kağan sustu. Keskin gözlerini ihtiyar hakimin buruşuk yüzüne dikti. Çan-Çun derlendi toparlandı, korkunç hükümdarın yüzüne dalgın gözlerle baktı ve yavaş bir sesle cevap verdi:

- Ben dağları, sessizliği ve düşünmeyi seviyorum, altın benim ne işime yarar? Ben kendi kendimi güç idare ediyorum, koca bir vilayeti nasıl idare ederim? Bütün o güzel kızları faziletli gençlerle evlendir. Benim saraya ihtiyacım yok. Ben çıplak bir kayanın üzerinde daha rahat düşünürüm. Ben en büyük Çin bilginlerinin yazdıkları bütün kitapları okudum. Benim için sır denilecek bir şey kalmadı. Ben sana çıplak hakikati söyleyebilirim. İnsanların kuvvetini arttıracak ve hayatı koruyacak vasıtalar vardır. Fakat insanı ölümden kurtaracak,

onu ölümsüz hale getirecek bir iksir mevcut değildir ve hiçbir zaman mevcut olmayacaktır.

Cengiz Han derin düşüncelere daldı, başını önüne eğdi ve uzun müddet sessiz sedasız kaldı. Bütün konuşulanları defterlere yazmakta olan katiplerin kalem cızıltıları durdu. Çadırın içinde sadece yanan mumların çıtırtıları işitiliyordu. Nihayet kağan konuştu:

- Bizim ihtiyar Moğolların bir atasözü vardır. Derler ki: “Doğruyu söyleyen, hastalıktan ölmez.” Doğru söyleyenlerin hayatı hiddetli bir adamın elinde kısılır. İşte bunun içindir ki, herkes yalanları dağlar gibi yığıyorlar. İhtiyar hakim, doğruyu söylemeye ve bana insanı ölümsüzlüğe götürebilecek bir iksirin olmadığını bildirmeye yalnız sen cesaret edebildin. Sen samimi ve doğru bir adamsın... Benden bir istediğin varsa söyle. Her istediğini yapmaya hazırım.

Çan-Çun, ellerini göğsü hizasında birleştirdi. Kağanın önünde saygı ile eğildi:

- Senden bir tek ricam var. Karları, dağları, çölleri aşarak senin yanına geldim. Sana şunları söylemek istiyorum: “Bu kanlı savaşlara son ver. Bütün milletlerin istediği barışı tesis et.”

Cengiz Han önce kaşlarını kaldırdı, sonra çattı. Yüzü buruştu. Sık sık nefes alarak bağırmaya başladı, katipler kağıtlarının üzerine eğilerek yine süratle yazmaya başladılar:

- Barışı korumak için savaş yapmak lazım. Bizim bozkırların ihtiyarları boş yere söylenirler:

“Eğer anlaşımadığın rakibini öldürürsen, hem yakında hem uzakta olanlar rahata kavuşur.” Ben henüz eski düşmanın Tangutların Kralı Burkan’ı öldüremedim. Sonra dünyanın ikinci yarısı elime geçmedi. Ben bunlara tahammül edebilir miyim? Sen hakim bir adam olmakla beraber istediklerin akla yakın gelmiyor. Böyle isteklerle bize hakaret etme!

Kağan ayağa kalktı, tahtının kollarına dayandı. Hiddetinden titriyordu. Dişlerinin arasından mırıldandı:

- Buradan çekilmene müsaade ediyoruz.

Cengiz Han, o seneyi Semerkand yakınlarında geçirdi. Şehirlerin darlıklarından hoşlanmadığı için ordugahta yaşamayı tercih etti.

Yağmurlar arttı her taraf çamur içinde kaldı, yolculuklar

çok güçleştirdi. Kar yağdı, soğuklar birdenbire bastırıldı. Atlardan ve diğer hayvanlardan pek çoğu soğuktan donarak öldüler ve leşleri yolların üzerinde kaldı.

Hakim Çan-Çun, Harzem şahının eski sarayında oturuyor ve bahçelerin ortasında durmadan şiirler yazıyordu. Aç kalmış, Moğol askerleri tarafından soyulmuş, mallarını ve hayvanlarını kaybetmiş olan köylüler erkek, kadın, çocuk Çan-Çun'a yalvarmaya geliyorlardı. İhtiyar, Cengiz Han'ın kendisine verdiği erzakı onlara dağıtıyor ve köylülere kendi eliyle çorba pişiriyordu.

ANAVATANA DÖNÜŞ

ORDUGAHINI başka bir yere nakletmek isteyen Cengiz Han, kıtalarına Semerkand'dan ayrılmalarını ve Seyhun istikametine doğru yola çıkmalarını emretti. Bu sırada Harzem Şah'ın ihtiyar annesi Türkan Hatun ile Şah Muhammed'in bütün haremi, bütün önemli esirler, Moğolların geçecekleri yolların kenarına dizileceklerdi. Ordunun geçtiği sırada, bunlar ağlayacak ve Harzem İmparatorluğu'nun akibeti hakkında hüznüli destanlar söyleyeceklerdi.

Koyun senesinin (1223) ilk günlerinde Cengiz Han, Seyhun Nehri'nin sağ sahilinde durdu. Yapılan davet üzerine oğulları Çağatay, Ugeday ve Tuli kurultaya geldiler. Sadece mağrur ve itaatsiz olan Cuci yapılan davete hiç bir cevap vermedi. Oğulları, ileri gelen hanlar ve büyük kumandanlarla istişare eden büyük kağan, dünyayı çeviren son denizin kenarlarına kadar bütün ülkeleri zaptetmek üzere bir plan hazırladı. Bu plan gelecek on üç senede tatbik edilmiş olacaktır.

Hükümdar, karargahını halkın bırakıp kaçtığı bahçelerin ortasına kurmuştu. Buralara yakın dağlardan inen yaban domuzları hücum ediyordu. Cengiz Han onların üstüne atla saldırmaktan, okuyla ve yayıyla onları avlamaktan çok hoşlanıyordu.

Böylece yaban domuzlarını kovaladığı bir gün atının ayağı birden sürçtü. Kağan yere düştü. Atı ürkerek kaçtı. Tam o sı-

rada iri bir yaban domuzu hükümdarın başına dikildi. Önüne serilmiş hareketsiz yatan bu adama uzun uzun baktı ve sonra ona hiçbir şey yapmadan sessizce çalılıkların arasına çekilip gitti. Diğer avcılar hükümdarın atını hemen yakaladılar ve onun imdadına yetiştiler. O zaman Cengiz, ava son verilmesini emretti. Ordugaha gelince Çan-Çun'u yanına çağırды, onunla konuştu:

- Attan düştükten sonra ölümden kurtulmamda, ebedi olan gök Tanrısının tesiri yok mu?

İhtiyar hakim cevap verdi:

- Herkes hayatını ona borçludur. Büyük kağan artık yaşın hayli ilerlemiş bulunuyor, av eğlencelerini seyrekleştirmen yerinde olur. O murdar mahlukun senin gibi bir cihangire hücum etmekten sakınmış olmasında, Gök Tanrısının muhakkak surette koruduğunun bir delilini görmek lazım.

- Avdan vazgeçmek mi? Asla. Senin bu tavsiyeni yerine getiremeyeceğim. Biz Moğollar çocukluktan itibaren ava gitmeye ve ata binmeye başlarız. İhtiyarlar bu en güzel eğlenceden vazgeçmezler. Bununla beraber ben senin sözlerini kalbimde muhafaza edeceğim.

Cengiz Han, Çan-Çun'un gönlünü almak için ona hediyeler vermek istedi. Bir sürü sütlü inek ile bir sürü seçme at getirmelerini emretti. Fakat ihtiyar hakim bunları kabul etmedi ve Çin'deki dağlara basit bir posta arabası ile ulaşabileceğini söyledi. Sonra ihtiyar hakim kağana veda etti. Yanına yirmi öğrencisini aldı ve bir Moğol muhafız müfrezesi ile beraber yola çıktı.

Cengiz Han'ın birçok yakını ihtiyar taoisti uğurladılar, ona testilerle şaraplar ve sepetler dolusu meyve hediye ettiler. Ondan ayrılırken herkes gözlerinin yaşını siliyordu.

Maymun senesinde (1224) hükümdar, ordularını Moğol steplerine getirdi.

Bir karacayı yedikten sonra, şişkin karnını yerde sürükleyerek inine dönen bir ihtiyar kaplan gibi büyük ganimetler elde etmiş olan Moğol ordusu, ağır ağır ilerliyordu. Her askerin birçok atı, devesi ve öküzü vardı. Bunların hepsinin üzerine de ağır yükler yüklenmişti. Askerlerin arkasından koyun sürüleri, üzerlerine yüklenen elbiselerin, halıların, silahların, bakır kapların ve Müslümanlardan çalınmış olan diğer eşyaların

ağırlıklarıyla tekerlekleri gıcırdayan arabaları geliyordu. Onları, develere veya arabalara binmiş olan Moğol veya yabancı kadınlarla çocuklar takip ediyorlardı. Onların arkasından yoruluktan bitkin, susuz bir kabile ilerliyordu.

Bu büyük kabile, son derece ağır yürüyordu. Geniş çayırlarda mola veriliyordu. Öyle ki, ordu senenin bütün yarısını ve kısmını yürümeyle geçirdi. Arkasında etleri yenmiş atların ve sığırların kemiklerini veya Orta Asya'nın kuru ve taşlı yollarının zahmetlerine dayanamayan esirlerin cesetlerini bırakıyordu.

İlkbaharda Cengiz Han Kerulen kenarlarına ulaştı ve sarı çadırının Bouki Sutsegu konağına kurulmasını emretti. Orada bütün büyük hanları ile cesaretleriyle öne çıkmış olan kumandanlarını meclis halinde topladı. Sonra onların şerefine, benzeri şimdiye kadar rastlanmamış büyük bir ziyafet verdi. Bu eğlencelerin sona ermesinden üç gün sonra, Cengiz Han'ın genç karısı Kulan Hatun öldü. Bir süre bu ölüm ile hükümdarın erkek kardeşlerinin alakalı oldukları dedikodusu, kulaktan kulağa söylendi... Fakat hakikatin neden ibaret olduğunu kimse öğrenemedi.

Cengiz Han, Tavuk senesi (1225) boyunca doğduğu topraklarda kaldı ve Moğolları akıl ve refah yolunda ilerletecek olan tüzüklerini o sıralarda yazdı ve ilan etti.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Bu önemli kanunlardan pek az bir kısmı zamanımıza ulaşmıştır.

CENGİZ HAN, SEFERDE ÖLMEYE KARAR VERİYOR

CENGİZ HAN, kendilerini bir türlü hakimiyeti altına alamadığı Tangutlar'ın yeniden isyan etmiş oldukları haberi karşısında ilgisiz kalamazdı. Onların kralı Burhan'ı cezalandırmak hususunda vermiş olduğu sözü unutmamıştı. Bunun üzerine Tangutlar'a karşı sefer hazırlıklarına başladı. Çocuklarını yanına çağırды ve bu sefere bizzat kendisinin kumanda edeceğini söyledi. Davetine sadece üç oğlu gelmiş, Cuci yine verilen emre itaat etmemişti.

Maveraünnehir valisi olan ve ağabeyi ile daima ihtilaf halinde bulunan Çağatay toplanan aile meclisinde:

- Cuci, Kıpçak ülkelerini doğduğu topraklardan daha çok seviyor, dedi. Hatta Moğolların Kıpçaklara karşı istedikleri gibi davranmalarına da müsaade etmiyor. Sonra kendinden geçiyor ve herkesin ortasında, "İhtiyar Cengiz, her halde aklını kaybetmiş olmalı, yoksa bu kadar şehir tahrip ettirmez, bu kadar insanı kılıçtan geçirtmezdi." gibi ihtiyatsız laflar söylüyordu. Cuci, Moğollardan ayrılmak, bir av esnasında babamızı öldürtmek ve Müslümanlarla bir barış anlaşması yapmak istiyor.

Bu sözleri duyunca hiddetinden deliye dönen Cengiz Han, kardeşi Uçigin ile bazı güvenilir adamlarını Cuci'yi yakalayarak huzuruna getirmek üzere Maveräünnehir'e gönderdi.

Cengiz, Uçigin'in kulağına eğilerek:

- Eğer gelmek istemez ve Harzem'de kalmakta ısrar ederse, gam çekme, onu sessizce öldür, diye fısıldadı.

Cuci bir hastalığı bahane ederek babasının yanına gelmek kudretinde olmadığını bildirdi. Bununla beraber bu haberi getirenler, genç hanın sıhhatinin çok sağlam olduğunu ve hemen her gün ava çıktığını söylüyorlardı. Cengiz'in adamları aldıkları talimatı yerine getirmek üzere Cuci'nin yanında kaldıklarını bildiriyorlardı.

Çağatay, Semerkand'a vilayetin başına döndü. Köpek senesinin (1226) başlarında, Cengiz Han yanında sevgili oğulları Ugeday ve Tuli oldu halde Tangutlar'a karşı sefere çıktı. Ongon-Talan-Hudun'a geldikleri zaman Cengiz Han, kendisini büyük bir korkuya kaptırdı ve sık sık ölümünün yaklaşmış olduğundan bahsetmeye başladı. Diğer kıtalara kumanda eden oğullarını acele yanına çağırırdı.

Ugeday ve Tule, hemen ertesi gün şafakla babalarının yanına geldiler.

Karınlarını doyurduktan sonra Cengiz Han, çadırda bulunan ileri gelenlere hitap etti:

- Oğullarımla gizli bir şey konuşmak istiyorum. Sükun içinde kalmak istiyorum, hepiniz buradan uzaklaşın.

Hanlar çadırdan çıkınca Cengiz Han, iki oğlunu önüne oturttu. Önce onlara hayat ve hükümetin idaresi hakkındaki düşüncelerinden bahsetti ve sonra şunları söyledi:

- Oğullarım, size söyleyeceklerimi daima hatırlayın. Bilin ki hiç beklemediğim halde, son sefere çıkma zamanım gelmiş bulunuyor. Moğolların hamisi olan savaş ilahı Sulde'nin yardımı ile sizin için büyük bir imparatorluk kurdum. Büyük bir imparatorluk. Bir ucundan öbür ucuna ancak bir senede varılabilen bir imparatorluk. Şimdi size son sözlerimi söylemek istiyorum: "Düşmanlarınızı daima eziniz ve dostlarınıza şeref dağıtınız." Bunun için daima birbirinizle anlaşmanız ve bir tek adam gibi hareket etmeniz lazımdır. O zaman istediğiniz gibi rahat ve mesut yaşar, hükümdarlığın keyfini çıkarırsınız. Bundan önce de söylediğim gibi benim yerime Ugeday'ı tayin ediyorum. Benden sonra büyük kağan olarak beyaz şeref keçesinin üzerine oturacak olan odur. Bütün imparatorluğun ve Moğolların başında sağlam oturun, herkes sizden korksun.

Ölümünden sonra tüzüklerimi tatbik etmekten vazgeçmeyin. Şu anda Çağatay ile Cuci'nin yanımda bulunmadıklarını görüyorum. Yazık! Ben öldükten sonra, benim irademe karşı gelmeden, birbirleriyle savaş etmeden, imparatorluğun içine fesat tohumları atmadan duramazlar. Herkes rahat döşeginde ölmek ister. Fakat ben büyük bir asker olarak ölmek için sefere gidiyorum. Şimdi yanımdan çekilebilirsiniz.

Cengiz Han yola koyuldu. Yolda rastladıkları kabilelerin ve şehirlerin bütün ileri gelenleri yanına geliyor, hakimiyetini kabul ettiklerini beyan ediyorlardı. Hanlardan biri içi büyük incilerle dolu tepsi ile huzuruna gelip, "Huzurunuzda eğiliyoruz" dedi. Bununla beraber büyük kağan, ölümünün yaklaşmış olduğunu hissederek büyük hazineye hiçbir önem vermedi, incilerin askerlerin gözü önünde stebe atılmasını emretti. Askerler, kumlara saçılan incilerin üzerine atıldılar. Bunlardan birçokları tozlar arasında kaybolup gitti.

Endişeli ve hüzünlü olan Cengiz Han:

- Şimdi benim için her gün, tepsiler dolusu incilerden daha kıymetlidir, diyordu.

Bu sırada Tangutlar'ın kralı Cengiz'e elçiler gönderdi, fakat o bunları kabul etmedi. Elçiler baş müşavir Ye-Liu-Çu-Çay'a şu dileklerini bildirdiler:

- Kralımız büyük kağana karşı birçok defa isyan etti. Bu yüzden Moğollar birçok defa memleketimizi istila ettiler. Hal-kımızı kılıçtan geçirdiler, şehirlerimizi yağma ettiler. Biz hiçbir mukavemetin fayda vermeyeceğini biliyoruz. Bu sebeple biz Cengiz Han'ın hizmetine girmek, onunla devamlı bir barış yapmak istiyoruz.

Ye-Liu-Çu-Çay elçilere cevap verdi:

- Büyük kağan hastadır. Tangutların kralına, Cengiz Han'ın iyi olmasını beklemesini söyleyin.

Büyük cihangirin sıhhati günden güne bozuluyordu. Hayatının sonuna geldiğini hissederek emretti:

- Öldüğüm zaman, öldüğümden kimseyi haberdar etmeyin, ağlayıp bağırmayın. Düşmanlarımızın benim ölümünden hiçbir suretle haberdar olmalarını istemiyorum. Çünkü bundan memnun olacaklar ve cesaret alacaklar. Tangutlar hediyeleriyle kaleden çıktıkları zaman onların üzerine atılın, hepsini kılıçtan geçirin.

Büyük kağan, üst üste yayılmış dokuz beyaz keçenin üzerinde yatıyordu. Başının altında bir ipek yastık vardı. Ayaklarına bir samur örtü örtmüştü. Uzun ve zayıf vücudu son derece güçsüz görünüyordu.

Bir zamanlar bütün dünyayı alt üst etmiş olan bu adam, biraz kımıldamak veya ağırlaşmış olan başını kaldırmak istediği zaman büyük bir ızdırap hissediyordu.

Bir yana yatmıştı, her nefes aldıkça kulağına fare seslerini andıran sesler geliyordu. Uzun zaman bu farenin nereye gizlenmiş olduğunu anlayamadı. Çünkü nefes almadığı zaman küçük farenin sesi duyulmuyordu. Nihayet bu küçücük farenin kendisini yeyip bitiren hastalık olduğunu anladı.

Sırt üstü döndüğü zaman yurdun tavanında asılmış olan ve bir tekerleğe benzeyen duman deliğini görüyordu. Oradan gök yüzünde uçuşan bulutları seyrediyordu, hatta bir defa bir turna sürüsünün bile geçtiğini görmüştü. Sonra uzaktan onların uçmakta oldukları toprakları selamlar gibi hep bir ağızdan bağıştıklarını da işitmişti.

Kağan, dünyayı çeviren son denizin sahillerine ulaşmak istemişti. Fakat daha Hindistan sınırına gelir gelmez bir hummaya tutulmuş ve bütün vücudu kırmızı lekelerle kaplanmıştı. O zaman ordularını serin Moğol steplerine doğru çevirmişti.

Bugün zayıf ve takatsiz bir halde etrafı mor dağlarla çevrili ve her sabah dibindeki akar suların donmakta olduğu Tangutlar'ın soğuk bir vadisinde ağır ağır can çekişiyordu. Her an bir parça daha kuvvetten düşüyordu. Hekimler onu aldatıyorlardı. Kendisine eski kuvvetini iade edecek, ata binmesini, uzun boynuzlu geyikleri ve sarı renkli kulanları avlamasını temin edecek otu bilmiyorlardı. Kulan, bir vahşi at mı? O güzel ve dik kafalı Kulan Hatun neredeydi şimdi? Artık o bu dünyadan göçüp gitmişti. Çinli hakim, insanı ölümsüz hale getirecek bir devanın mevcut olmadığını söylerken demek doğru söylüyordu.

Kağan, kendi kendine mırıldanıyor ve kurumuş dudaklarını güçlkle oynatıyordu:

- Moğolistan'ın mavi steplerinde yaşayan kabileleri avucumun içine aldığım zaman böyle ızdıraplar çekmiyordum. O zamanlar da çok zor anlar yaşamıştım. Fakat bugünkü ıztırabım çok büyük. Bizim ihtiyarlar doğru söylüyorlar: "Taşın de-

risi yok, insanın da ölümsüzü yok.”

Cengiz Han, derin ve rahatsız bir uykuya dalmıştı. Göğsündeki fare daha yüksek bir sesle çıkıyor, her tarafı ateşten yanıyor, sıklaşan nefesleri kendisine büyük bir zahmet veriyordu.

Kendisine gelen kağan, Ye-Liu-Çu-Çay'ın ayak ucuna çömelmiş olduğunu gördü. Efendisi kadar uzun boylu ve zayıf bir adam olan baş müşavir, hastayı dikkatli gözlerle süzüyordu. Kağan:

- İyi olarak ne... Fena olarak ne...

- Tercümanın Mahmut Yalvaç, Buhara'dan gelmiş, diyor ki...

Kağan, elini hiddetle salladı, Çinli sustu. Cengiz mırıldandı:

- Sormak istemiyorum... Bütün hayatımda iyi olarak ne, fena olarak ne yaptım?

Ye-Liu-Çu-Çay düşünmeye başladı. Hayatının son dakikalarını yaşamakta olan bir adama ne cevap verilebilirdi? Gözlerinin önünden yüzlerce hayat geçti. Kan ve gözyaşı selleriyle yıkanmış olan Asya'nın mavi dağlarını ve geniş ovalarını görür gibi oldu. Harap olmuş şehirler, yangından siyahlaşmış duvarlar, kılıçlarla insafsızca parçalanmış ihtiyar, kadın ve çocukların cesetleri gözlerinin önünde canlandı. Kulaklarında her şeyi tahrip eden Moğolların naraları yankılandı, gözyaşlarına bakmadan kılıçtan geçirdikleri mağlupların karşısında: “Yaşamız böyle istiyor” diye bağırdıklarını duyar gibi oluyordu.

Şehir harabelerinin arasında nasılsa kalmış olan zavallı birkaç adam, kokmuş cesetlerin kokularına dayanamayarak bataklıklara sığınıyorlardı. Orada soygunculardan ve her an boğazlarına takılarak kendilerini korkunç bir esaret hayatına sürükleyecek olan Moğol kementlerinden korkarak yaşamaya çalışıyorlardı. Gözlerini kör edecek kadar korkunç bir sahne gözlerinde canlanıyordu. Semerkand'ın yıkılmış duvarlarının dibinde iri bir deve ayakları havada yatmaktaydı. Korku ile dolu gözlerinde henüz hayatın ışıkları sönmemişti.

Açlıktan birer canavar haline gelmiş olan birkaç adam, birbirlerini iterek bu devenin üzerine atılıyor, dirseklerine kadar kan içinde kalmış olan elleriyle hayvanın patlamış olan karnından kopardıkları barsak parçalarını orada ayak üzerinde yiyorlardı... Şimdi şurada sessiz bir halde yatan bu büyük cihangir, uzun kemikli bacakları ve kollarıyla bu deveye benzi-

yordu. Yarı açık gözlerinde aynı ölüm korkusunu hissetmekte olduğu seziliyordu. Mirasçıları etrafında dört dönüyor ve kendisinden kalan kanlı mirastan hisselerine düşecek olanları bir an önce elde etmek istiyorlardı.

- Bir şeyler hatırlamıyor musun artık... Söyle, konuş...

Ye-Liu-Çu-Çay mırıldandı:

- Sen hayatında pek büyük işler başardın. Acıklı ve korkunç işler de yaptın. Senin seferlerin, teşebbüslerin, sözlerin hakkında kitap yazacak olanlar ancak, samimiyetle konuşacaklardır.

- Emrediyorum: Getirsinler... Bilginleri getirsinler. Bunlar yazsınlar seferlerimi... Teşebbüslerimi... Sözlerimi yazsınlar.

- Arzuların yerine getirilecektir.⁽¹⁾

Yurdun içinde derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Zaman zaman ateş çatırdıyor, tavandaki delikten giren rüzgar, yanmakta olan kuru dallardan yükselen dumanları karıştırıp döndürüyordu. Yeniden mırıltı duydu.

- Yaptığım en iyi iş nedir?

Ye-Liu-Çu-Çay, ölmekte olan hükümdarı teselli etmek için:

- Yaptığım en iyi iş, koyduğun kanunlardır, yasandır. Senden sonra gelecekler o kanunlara riayet ettikleri takdirde, bütün dünyayı on bin sene idare edeceklerdir.⁽²⁾

- Doğru... O halde mezarımda rahat olacağım... Boş stepelerde... Yağlı otlar bitecek... Tepelerin arasında sadece Moğol atları dolaşacak.

Sonra tekrar uzun uzun sustu:

- Ya hürriyete aşık olan vahşi atlar, Kulanlar...

⁽¹⁾ Cengiz Han'ın ölümünden sonra resmi vakanüvisler şahitlerin beyanlarına dayanarak Cengiz Han'ın seferlerini kaleme aldılar. Moğol, Tatar ve Çin dilleriyle yazılmış olan bütün bu eserlerde Cengiz'in yaptırdığı katliamların ve karıştığı olayların içeriği değiştirilmekte ve Cengiz abartılı bir dille methedilmektedir. Sadece o devirde yaşamış olan Arap tarihçisi İbn Assir bu devir hakkında samimi bilgileri ihtiva eden yazılar bırakmıştır.

⁽²⁾ İşgal ettiklerinden 141 sene sonra (1368'de) Çin'den koğulan Moğollar, Cengiz Han'ın ölümünden (1227) tam 153 sene sonra Kulikovo muharebesinde tam manasıyla mağlup edilerek ezildiler.

Hiç kıınıldamadan yatıyordu. Gözleri kapalı burun delikleri kısılmış ve şakakları çökmüştü.

Mahmut Yalvaç, bir Çinli doktor ve şamanların başı sessizce içeri girdiler. Kağanın ayak ucuna çöktüler, hükümdarın kendine gelmesini ve konuşmasını beklemeye başladılar. Hükümdar gözlerini açtı ve bakışları Mahmut Yalvaç'a dikildi:

- Oğlum Çağatay, bütün batı ülkesini nasıl idare ediyor?

Kırmızı entarisi, beyaz sarığı ile güzel ve zarif bir adam olan Mahmut Yalvaç, ellerini karnının üzerine kavuşturdu, saygı ile eğildi.

- Oğlum Çağatay, bütün Moğol Bagaturları ve Seyhun ile Zerefşan Nehri kenarlarında oturan bütün halk, rahmetin için Allah'a dua ediyor ve uzun seneler bizim başımızdan ayrılmanızı temenni ediyorlar.

- Kuzey ülkelerinin halkını... Büyük Cuci Han... nasıl idare ediyor?

Mahmut Yalvaç, yüzünü elleriyle kapadı. Moğol adetlerine göre ölmüş olan kıymetli bir adamın hatırasını tazelemek için onun ismini ağza almamak lazım gelirdi. Çünkü o artık "Mukaddes bir gölge" haline gelmiş sayılırdı. Toparlık kelimelerle konuşmak ve methedici cümleler söylemek lazım geliyordu.

- Senden kuzey ülkelerini idare etme emrini almış olan beylere, büyük bir sefere hazır olmalarını emretti.

- Bana karşı mı?

- Hayır büyük hükümdar. Onun askerlerinin sivri mızrakları batıya doğru, Bulgarlara, Kıpçaklara, Saksimlere ve Ruslara doğru çevrilmişti. Fakat sefere başlanamadı. Herkes ordugahına dönmek mecburiyetinde kaldı. Bir yıldırım gibi, büyük bir felaket omuzlarımıza çöktü.

- İzah et... Anlat!..

- Bir gün han ailesinin şerefine büyük bir av tertip edildi. Ovaya dağılmış olan beş bin asker, yaban domuzlarını, kurtları ve kaplanları inlerinden dışarı çıkardılar. Diğer beş bin atlı stepte geyikler, ceylanlar, vahşi atlar avladılar. Akşamüzeri ziyafet için ateşler yakıldığı zaman askerler, avda en büyük cesareti gösteren, bütün atıklarını vuran birisinin mevcut olmadığını gördüler. Uzun zaman aradıktan sonra nihayet onu buldular. Stebin bir köşesinde yatıyor ve henüz yaşıyordu. Fakat

tek bir kelime bile konuşamıyordu. Sadece hiddetinden ateş gibi yanan gözleri konuşuyordu.

- Mümkün mü? Ölmüş olması mümkün mü?

- Senin için bu kadar kıymetli olan bu şerefli ve muzaffer bagatur, maalesef öldü. Bilinmeyen bir serseri belini kırmış.

Cengiz Han'ın yüzü buruştu. Samur örtü üzerindeki elleri kasıldı. Mırıldandı:

- Uçigin çok acele etmiş... Büyük kumandan demek yok artık... Onun yerini tutacak kimse yok. Şimdi Harzem'i kim idare ediyor?

- Annesinin vesayeti altında, torunun Batu Han idare ediyor. Askerlerini topladı, genç oğlu ile beraber mezarın bulunduğu tepeye çıktı. Batu Han babasının doru atına binmişti. Heyecanlı bir sesle askerlerine hitap etti: "Dinleyin, dünyanın dört bucağını fethetmiş olan bagaturlar. Kılıçlarınız kınlarında paslanmaya başladı. Onları kara taşla bileyiniz! Sizi batıya doğru, İtil Nehri'nin ötesine götüreceğim. Bir fırtına gibi, korkudan sinmiş olan milletlerin üzerinden geçeceğiz ve dedem Cengiz Han'ın imparatorluk hudutlarını son denizin sahillerine götüreceğim. Babamı öldüren sefili bulacağıma da yemin ediyorum. Onu, diri diri bir kazanda kaynatacağım."

Cengiz Han, korkunç hüzünlü bir eda ile ve dalgın gözlerle yerinden doğruldu, dirseğine dayandı ve zahmetle konuştu:

- İnsanın genç olması iyi şey... Boynunda bir esirlik halkası olsa da... İnsanın önünde zaferler göründükten sonra ne önemi var. ⁽¹⁾ Fakat Batu daha genç bir çocuktur. Hatalara düşecektir. Onu da öldüreceklerdir. Emrediyorum... Batu'nun yanına... Müşavir olarak... İhtiyar panter, ihtiyatlı kumandan... Subutay Bagatur gitsin. Onu ancak o koruyabilir. Ona dövüşmeyi öğretir. Batu bizim fetihlerimize devam edecektir... Ve Moğolların kuvvetli kolu... Bütün dünyayı kavrayacaktır...

Cengiz Han birdenbire çöktü. Sol gözü kapandı. Halbuki sağ gözü hüzünlü bir ışıkla parlıyor ve yanındakileri seyrediyordu. Onlar derin bir sükut içinde gözlerini önlerine indirdi-

---

⁽¹⁾ Cengiz Han, gençliğinde bir düşman kabileye esir düşmüş ve tam üç sene boynunda esirlik halkasını taşımıştır.

ler. Hepsinin hafızasında bir şairin ⁽¹⁾ aynı mısraları birdenbire canlandı:

Çaresiz, dört adam çökmüş oturuyordu,
Her zaman yenmeye alışmış olan ordular kumandanının yanına,
Bir hekim, bir şaman, bir derviş ve bir müneccimdi bunlar.
Eski zamanın sihirli ilaçlarını biliyorlardı,
Muskalar, yıldız faları ellerinde idi.
Ama hastayı kurtaracak bir damla deva bulamıyorlardı.

Sessizlik içinde, ordugahta yanan ateşin yanında duran bir at kişnedi. Dört adam titreyerek hükümdara baktılar. Sağ gözü yavaş yavaş parlaklığını kaybederek fersiz ve soluk bir hal almıştı.

*

Cengiz Han, uzun zamandan beri yanında bir meşe kütüğüne oyulmuş ve üzeri altınlarla süslenmiş bir tabut taşıyordu. Oğulları gece vakti gizlice bu tabutu sarı çadırın ortasına getirdiler. Sırtına örme zırhını giydirdikleri cihangiri bu tabutun içine uzattılar. Göğsünün üzerinde çaprazlaştırılan ellerinde keskin bir kılıç tutuyordu. Başındaki çelik miğferin gölgesi, solgun yüzüne ve kapalı gözlerine düşüyordu. Cesedin iki yanına bir yay ile oklar, bir hançer, bir çakmak ve altın kupa kondu.

Hükümdarın emirlerine uyararak kumandanlar hükümdarın ölüm haberini gizliyor ve düşman başkentini kuşatmaya devam ediyorlardı. Tangutlar teslim olduklarını ifade etmek için ellerinde kıymetli hediyeler bulunduğu halde kaleden çıktıkları zaman, Moğollar onların üzerine atıldılar. Hepsini kılıçtan geçirdiler ve şehre girerek baştan aşağıya bir harabe haline getirdiler.

Cengiz Han'ın tabutunu bir keçeye sararak on iki öküzün çektiği iki tekerlekli bir arabaya yükleyen Moğollar, dönüş yolunu tutular. Hükümdarın öldüğünden halkı vaktinden ön-

⁽¹⁾ Husrevani (10. yüzyıl).

ce haberdâr ederler korkusuyla yolda rastgeldikleri herkesi ve bütün hayvanları öldüren bagaturlar, bunlara:

- Göklerin ötesindeki dünyaya siz de gidin... Orada mukaddes hükümdarımıza sadakatle hizmet edin, diyorlardı.

Cengiz Han'ın muzaffer kumandanı, Merkitlerin, Çinlilerin, Kıpçakların, İranlıların, Gürcülerin, Alenlerin ve Rusların galibi Cebe Noyan halkın feryatları ve ağlamaları arasında şunları söylüyordu:

- İmparatorluğumuzun büyük kurucusu bir gün, Burkan-Haldun sırtlarında avlanıyordu. Uçurumun kenarında büyük bir ağacın dibinde oturdu. Bu sakin köşe, göklere yükselen sedir ağaçlarıyla şimdi artık "ölmüş bulunanın" çok hoşuna gitti. Ben onun şunları söylediğini duydum:

"Vahşi geyiklere pek yakışan bu yer, benim son istirahat yerim olsun. Bu ağacı hatırımızdan çıkarmayın."

Kağanın emrine uyan kumandanlar dağların üzerinde o büyük sedir ağacını aradılar. Cengiz Han'ın tabutu oraya götürülerek gömüldü.

Bir süre sonra, mezarın etrafında kesif bir orman meydana geldi. Oraya girmek ve cihangirin gömüldüğü yeri bulmak mümkün olmadı. Mukaddes bir hale getirilmiş olan yeri bekleyen ihtiyar nöbetçiler bile, oraya gidecek yolun nereden geçtiğini bilmiyorlardı.

BİTİRİŞ

-1-

MOĞOLLAR ORADAN GEÇMİŞLERDİ

Ey karlarla kaplı olan dağlar!
Sizler benim kafirlere esir olduğumu gördünüz;
Ellerim bağlı yürüdüğümü gördünüz,
Başımı kamçılardan koruyarak.
Kimse göz yaşlarım acımadı;
Ey yüce dağlar, onlarla yalnız siz titrediniz.
(Hiyve esirlerinin türküsü Wemberi'den)

C EYHUN Nehri kenarlarından doğuya doğru uzanan ve üzerinde asırlardan beri zengin kervanların ilerlediği büyük yol, Moğol katliamlarından sonra bomboş kaldı. Bir zamanlar yol boyunca sıralanmış olan mola yerleri ve hanlar terk edildi. Askerlerin yakmak için söktükleri kapıları ve pencereleriyle bu eski hanlar şimdi insana hüznün veriyordu. Büyük bahçeler soldu, kurudu. Çünkü sulama kanallarını kimse temizlemiyor ve bahçeleri kimse sulamıyordu.

Acaip bir kaftan giymiş olan bir genç atlının, tozlu yolda yapayalnız yürümesi ne kadar garip görünüyordu. Bu yolun üstü, çakalların dağıttıkları insan kemikleri ile doluydu. Zaman zaman üstüne bindiği arap atını kırbaçlıyor ve at bastığı toprağı nal sesleri ile inleyordu. Yolcu, kendi kendine mırıldanıyordu:

- Bu çöl sanki ölü. Ne bir adam, ne bir deve, ne de bir köpek var. Bütün bir gün yolun üzerinden sadece iki kurt geçti. Yürürken hiç acele etmiyorlardı. Kendilerini herhalde hudutsuz bir mezarlığa benzeyen bu çölün sultanı sanıyorlardı. Eğer her tarafı böyle ise hiç yorulmayan atım, benimle beraber şu bembeyaz insan kemiklerinin yanında çok geçmeden

can verecektir. Kemikler... Üzerlerinde hâlâ Moğol kılıçlarının izleri var.

Aniden önlerine çıkan iri siyah bir cisim karşısında at irkildi ve kulaklarını dikti. Gözleri kör eden güneş ışıkları altında atlımız büyük kartalların bir av etrafına toplanmış olduklarını gördü.

Atlı bir ıslık çaldı. Kartallar büyük kanatlarını ağır ağır çarparak havalandılar. Biraz ötedeki bir tümseğin üzerine kondular. Yolun kenarındaki hendeğin içinde, ellerini garip bir tavırla yana açmış, Türkmen elbiseli bir genç kızın cesedi yatıyordu. Kartallar, güzel yüzünün bir kısmını parçalamışlardı.

- Bunlar hep Moğolların marifetleri! Kız çocuklarını alıp buralara getiriyor, biraz eğlendikten sonra da yol üstüne bırakıyorlar...

Kamçı şakladı ve at dörtmala kalktı. Bir yol kenarında atlı bir Moğol grubuna rastladı. Üstü savaş ganimetleriyle dolu iki büyü kağı, tekerlekleri gıcırdayarak ağır ağır ilerliyordu. Arabaların her birinde sırtına koyun postundan bir hırka ve başına bir kalpak giymiş olan bir Moğol kadın vardı. Toz bulutları içinde ilerleyen öküzlere durmadan bağırıyordu.

Elleri arkalarından bağlı bitkin üç esirle, güçlkle ayakta duran bir kadın, arabanın arkasından yürüyordu. Saçları bir kız gibi kulaklarının üzerinde örülmüş olan yedi yaşlarındaki bir oğlan, sürüde yavaş yürüyen hayvanları sıkıştıran bir çoban gibi esirleri sıkıştıyordu.

Çocuk, elindeki sopayı her birinin sırtında bir kere şaklatarak bağırıyordu:

- Yürü alçak.

Sırtında büyük bir insandan alındığı belli olan geniş ve uzun bir kürk vardı. Ayağındaki iri çizmeleri, baldırlarından aşağı kaymasın diye diz kapağının üstünden bir iple sıkı sıkıya bağlanmıştı. Yaptığı işin öneminin farkında olduğu için bilhassa kadını daha çok tartaklıyordu. Zavallı kadının üzerinde kıpkırmızı sopa izleri bulunan kemikli sırtı, sarı entarisinin yırtıklarından gözükiyordu. Kadıncağız, kendisini arabaya bağlayan ipin zoru ile ve güçlkle yürüyebiliyordu.

Bir yandan da durmadan yalvarıyordu:

- Bırakın beni. Yine dönüp geleceğim. Haticem orada kaldı... Onu ben kucağımda taşıyacağım.

Bir toz bulutu arasından kendisini birdenbire gösteren boz atlı ihtiyar bir Moğol:

- "Kızı ne yapacaksın?" diye bağırdı. İpin ucunda kendisi zorla duruyor, bir de kalkmış kucağında bir beygiri taşımaya!

İhtiyar Moğol, elindeki kırbaçla kadına birkaç kere vurdu. Zavalı kadın, ileri doğru bir hamle yapmaya çalıştı ama bunu başaramadı ve yere yığıldı. İp yere düşen esiri sürükleyerek gerildi.

- Moruk, niçin cimrilik ediyorsun? Eğer bu bir total kuzu olsaydı, onu kucağıma alırdım. Hiç değilse onun etinden ve yününden faydalanırdık. Bu hayvanın bize ne faydası olacak? Kızı öldü, kendisi de ölmek üzere. Kerulen kenarlarına kadar bizim yolumuz çok uzun. Bırak onu!

İhtiyar hiddetle hırladı:

- Onda ölecek göz yok. Baksana taş gibi. Bu kadınla öbürküler bizim yurda kadar gelecekler. Bütün komşularınız otuz kırk esiri beraberinde götürüyorlar. Biz bu dört hayvanı götürmeyecek miyiz? Haydi yürüyün, hayvan oğlu hayvanlar... Yürüyün.

İhtiyar kadına tekrar vurdu, fakat ip birdenbire koptu ve kadın yerde hareketsiz kaldı. Araba yoluna devam ediyordu. İhtiyar Moğol, olduğu yerde durmuş ve birdenbire ortaya çıkan genç atlı ile konuşmaya başlamıştı:

- Ölümden kurtulur mu kurtulmaz mı? Onu sana satayım. İki altın dinara veririm.

- Akşama kadar yaşayacağı bile şüpheli. İki gümüş dirheme razı mısın?

- Haklısın. Belki akşama kadar bile yaşayamaz. O zaman ben, vereceğin dirhemlerden de mahrum kalırım.

İhtiyar Moğol, aldığı paraları çizmesinin koncuna attı ve atını dörtnala sürüp gitti.

Atlı atına yön değiştirdi ve arkasına bakmadan çorak tarlaların arasında yürüyüp gitti.

Şimdi karşısında bembeyaz yıkıntılar, şekilsiz kalıntılar, yıkılmış duvarlar ve bir kısmı ile ayakta duran muhteşem kapılar vardı. Bu kapıların üzerindeki kitabelerde çeşitli renklerle yazılış Arapça yazılar okunuyordu. Bu ahenkli ve güzel binaları yapmış olan mimarlar, büyük bir bilgi ve sanat ustalığı göstermişlerdi. Bu güzel sarayları, bu muazzam camileri, bu narin minareleri, iri kare tuğlalardan yapan meçhul işçiler ne ka-

dar büyük zahmetler çekmişlerdi. Bununla beraber istilacılar onları bir kül ve enkaz yığını haline getirmekten çekinmemişlerdi.

Atlı mırıldandı:

- Bir tutam yonca ile bir lokma ekmeğe şimdi ne isteseler veririm. Sevgili aygırım. Bir günlük yol geçtik ama artık yeşil otlu steplere de ulaştık sayılırız. Orada bir ateşin etrafında toplanmış dostlara belki rastlarız.

Taş yığınları artık yakına gelmişti. Büyük bir kemerin altında iki kanadı açık bir kapı vardı. Dövme demirden yapılmış olan kanatların üzerinde, başları bir tabak kadar büyük çiviler hemen göze batıyordu.

- Bu kapıları tanıyorum. Bir gün derviş Hacı Rahim, Kurban Kızık ve genç bir çocuk olan Turgan buradan içeri girmişlerdi. Turgan şimdi büyüdü, usta bir asker olmasına rağmen Buhara'da sığınacak bir yer, yiyecek bir lokma ekmek bile bulamayan bir yolcu gibi.

Atın nal sesleri, kasvetli kubbelerin altında akisler yarattı. Bir tilki sessizce taşların arasından çıktı ve birdenbire kayboldu.

At, ölü ve sessiz şehrin yıkıntıları arasından ihtiyatla ilerliyordu. İşte şehrin büyük meydanı... Bir zamanlar buranın etrafında ne güzel binalar vardı. Burada ne heyecanlı toplantılar yapılırdı. Şimdi bütün meydanı yıkıntılar kaplamış, yıkıntıların arasında beyazlaşmış hayvan iskeletleri göze çarpıyordu. Masmavi gökte kanatlarını kımıldatamayan çaylaklar süzülüyordu.

Aygır birdenbire Büyük Caminin merdivenlerinin önünde durdu. Kişnedi, kulaklarını dikti ve geriledi. Atın hemen önünde bir taş rahle üzerinde, açık ve buruşuk sayfaları rüzgarla kımıldayan büyük bir Kuran-ı Kerim vardı.

“Moğolların karanlık yüzlü, kızıl sakallı hükümdarı Cengiz Han, boz renkli aygırı ile buradan caminin içine girmişti. Burada Buharalı ihtiyarlara, ablak yüzlü askerlerini doyuncaya kadar yedirmelerini emretmişti. Meydanda iki ateş yakılmıştı. Koyunlar burada çevrilmişti... Şimdi bile taşların üzerinde bu ateşlerin bıraktıkları izleri bulmak mümkündü.”

Turgan atından indi, kaftanını yere yaydı ve bir parça kuru ekmeği kemirmeye başladı. Dizginleri bir ucundan tutarak atını serbest bırakmış, merdiven basamaklarından birine oturmuştu.

Bir taş yığınının arkasından bir şeyler kımıldadı. Bitkin bir kadın yıkıntıların arasından gözüktü. Sırtında parça parça olmuş bir entari vardı. Aç ve ateşli gözlerini ekmekten ayırmadan, elini uzatarak Turgan'a yaklaştı.

Turgan ona bir parça ekmek verdi. Kadın bunu, sanki çok kıymetli bir hazineymiş gibi saygı ile eline aldı. Birden yere çöktü, şişmiş ve patlamış dudaklarını bu bir parça ekmeğe uzattı. Fakat birdenbire ekmeği dudaklarından çekti, onu taşlar üzerinde eşit parçaya böldü. Avucunda kalan kırıntıları ağzına götürdükten sonra bağırdı:

-Hey, küçük tilkiler!... Hey koca işkembeliler!... Gelin, kokmayın. O bizimkilerden. Cömert bir delikanlı.

Kaldırım taşları arasında açılan bir delikten önce bir, sonra üç çocuk başı kendisini gösterdi. Birbirlerine tutunarak yıkıntılar arasında ilerleyen çocuklar, ağır adımlarla kadına yaklaştılar. Bir iskelet gibi çırılçıplak vücutları güneşten yanmıştı. Yalnız karnırları davul gibi şişmişti. Biraz sonra aynı delikten iki çocuk daha çıktı. Yeni gelenler ayakta dahi duramıyor, bir cılız köpek gibi dört ayak üstünde sürünüyorlardı. Nihayet koskocaman karnırlarını kollarıyla örterek yere oturdular. Kadın, önlerindeki ekmeği acele ile yemek isteyenlerin ellerine vuruyordu. Sonra sıra ile her birinin ağzına bir parça ekmek koyuyordu. Bu sırada da genç Turgan'a başından geçenleri anlatıyordu:

- Koyun postu ile örtülü o korkunç adamlar uıacık atlarının üzerinde dörtmala gidiyorlardı. Önlerine ne geçerse her şeyi alıyorlardı... Kocamı öldürdüler... Kocamın ailesini korumak istemekten başka bir suçu yoktu... Bütün çocuklarımı aldılar... Zavallılar acaba hâlâ yaşıyorlar mı, bilmiyorum. Moğolar beni de bir ipe bağlayıp beraberlerinde götürdüler. Bütün işim, onların türlü eğlencelerine alet olmaktı. Bir gece onlardan kaçtım ve bu yıkıntıların arasına saklandım. Evimizi bir türlü bulamadım. Şimdi onun yerinde gündüzleri üzerinde kertenkeleler dolaşan bir taş yığını var. Geceleri ise buralarda çakallar uluyor. Moğolar tarafından terk edilmiş olan bu çocuklara şehrin yakınlarında rastladım. Hep beraber yiyecek bir şeyler aradık ve yabani soğan köklerinden başka bir şey bulamadık. Şimdi bu çocuklar benim çocuklarım oldu. Eğer karnımızı doyuracak bir yol bulamazsak, hep beraber öleceğiz.

Genç atlı, elindeki son ekmek parçasını kadına bıraktı, atının dizginlerinden çekerek şehirden ayrılıp gitti.

*

Turgan Semerkand'a doğru yol alıyordu. Yolda hiçbir kervana rastlamamıştı. Yer yer tarlalarda çalışan bazı köylülere rastlıyordu. Bir iki defa atlı Moğollar yanından hızla geçip gittiler. O zaman tarlada çalışanlar birdenbire gözden kayboluyor, tarlalardaki erkekler de tam sipere giriyorlardı. Moğol atlılarının çıkardıkları toz bulutları tepelerin arkasında kaybolduğu zaman tekrar boy gösteriyor ve tarlalarını bellemeye devam ediyorlardı.

-2-

BÜYÜK SEMERKAND ŞEHRİNDEN GERİYE NE KALDI?

BİRKAÇ gün sonra, Turgan üzeri mezarlarla dolu bir tepede durdu. Önünde büyük bir nehrin suladığı yeşil bir vadi ve bu vadide kısa bir zaman önce yaşayan büyük Semerkand'ın harabeleri uzanıyordu. Düz damlı, evler, birbirlerine yaslanmış duruyorlardı. Bir zamanlar on binlerce usta sanatkarın çalıştığı Semerkand'da, Maveraünnehir'in bu eski baş kentinde en ufak bir hareket yoktu.

Yıkılmış kale duvarları, merkezi şehri sarıyor ve orada Harzem'in son hükümdarı Muhammed'in yaptırdığı büyük cami ile iki yüksek kale kısmen yıkılmamış bir halde duruyordu.

Topal bir dilenci Turgan'a yaklaştı ve paçavralar arasından sıksa parmaklı elini uzattı:

- Bana bir sadaka ver yiğit. Allah seni korusun. Düşmanların oklarından, kılıçlarından seni uzak tutsun.

- Şehir nerede? Sultanların ve şahların başkentine ne oldu? O zengin tüccarlar, o renkli pazara ne oldu? Şehrin sokaklarını dolduran dükkanlardan akseden çekiç sesleri duyulmuyor artık.

Turgan dilenciye hitap etmiyor, bu sözleri kendi kendine söylüyordu. Dilenci cevap verdi:

- Bunların hiç birisi yok. Buradan Moğollar geçtiler. Onlar arkalarında bir şey bırakırlar mı? Bana şehre ne oldu diye soruyorsun. Ahalinin bir kısmını insafsız Moğollar öldürdüler. Bir kısmını da uzak steplere götürdüler. Geri kalanlar sarp dağlara kaçtı ve birçokları oralarda öldü.

- Kaçanlar henüz dönmediler mi?

- Orada, şehrin arkasında, nehrin kenarlarında, gelenler gruplar halinde toplanıyorlar. Fakat içlerinde korku eksik değil, düşman bir gün yine gelebilir ve içlerinden beğendiğini bir kemende bağlayıp peşinden sürükleyebilir. Allah kesene bereket versin.

- Şehrin ortasındaki büyük kule nedir?

- Atını oralara yaklaştırma sakın. Orası zindan. Moğol hanları bu ölü şehirde bile zindanlarını kurdular. Orada cellatlar, ellerindeki demir çubuklarla mahkum olanların kafalarını kırıyorlar. Nasıl yaptıklarını sana anlatayım.

Turgan, sözün sonunu dinlemeden tepeden aşağıya indi. Ölü şehrin yıkıntılarla dolu sokaklarından geçtikten sonra, iki eski kulenin yükseldiği kale duvarlarının önüne geldi. Zindanda hapsedilmiş olanların yakınları kederli yüzleriyle duvarların dibine dizilmiş oturuyorlardı. Elleri mızraklar bulunan nöbetçiler kapının önünde dolaşıyorlardı. Bir kazığa bağlanmış olan eyerli atlar, bağlandıkları yerde uyukluyorlardı.

Gardiyanelerden biri bağırıyor:

- Nereye gidiyorsun? Buradan uzaklaş.

Turgan cevap verdi:

- Zindanın muhafızı ile bir işim var.

- Oradan bir şey mi bekliyorsun?

- Belki ağabeyim zindanda kapalıdır, onu öğrenmek istiyorum.

- Burada birçok eşkıya kapalı. Fakat biz onları burada uzun boylu tutmuyoruz. Meydandaki şu hendeğin başına götürüyor ve orada kafalarını kırarak öldürüyoruz. Biraz onları araştı. Belki ağabeyinin ölüsünü bulursun. Adı ne idi?

- Dervişti, kitaplar yazardı. Adı Rahim Bağdadi'ydi.

- Uzun saçlı bir derviş, kaçığın biri değil mi? Yaşiyor. Ona burada divane derler, o burada daha çok kalacak...

- Ömrünün sonuna kadar mı?

- Seninle çok konuştum... Atını bağla, bahçeye gir. Baş muhafızı sorarsın orada... Evi şu tarafta. Kapısının yanında

bir testi asılıdır. Oraya en az altı dirhem atmayı sakın unutma. Ancak o zaman senin sözlerini dinler.

Turgan atını bağladı, avluya girdi. Sırtına kırmızı bir elbise, ayağına yeşil pabuçlar giymiş olan zindan muhafızı evinin önündeki terasta dolaşıyordu. Yarı çıplak, sıska bir aşçı ayağındaki zincirleri şakırdatarak, önündeki et tahtasında kebaplık etleri doğruyordu. Muhafızın sakallarının ucuna, tırnaklarına ve avucun içine kına konmuştu.

Elindeki kamışla aşçıya vuruyor:

- Biraz daha biber koy. Haylazlık etme. Ha şöyle biraz da nar suyu koy.

Turgan kapının yanındaki testiye gördü, testinin içine on dirhemlik bir bakır para attı. Tatar, dikkatli gözlerle delikanlıyı süzmeye başladı.

- Ben, Subutay Bagatur ordusunun Müslüman askerlerindenim. Onun izniyle yakınlarımı arıyorum. İşte bana verdiği izin.

Üzerinde kuş kabartması ile bazı yazılar bulunan ufak bir tahtayı boynundaki ipten çıkardı. Moğol tahtayı tetkik etti, sonra Turgan'a geri verdi.

- Seni zindana doğru hangi rüzgar atıyor?

- Akrobalarımından biri olan derviş, Hacı Rahim El Bağdadî'yi arıyorum. Mahkumların arasında yok mu?

- Allah onun belasını versin. Allah seni de beni de onun gibi birisiyle tanışmaktan korusun.

- Onun buraya kapatılmasının sebebi ne? Ben onu doğru bir adam olarak tanırım.

- Doğru bir adam mı? O çok muhterem şeyhülislam ve imamların isteği üzerine hapsedildi. Çünkü konuşmalarında mukaddes kitaplara karşı saygısızlık gösteriyor, serbest fikirler ifade ediyor ve hiç bir zaman büyük Allah'ın adını anmıyor. Onun buraya getirilmesinin sebebi işte bu.

Turgan bir an düşündü, sonra:

- Hakkındaki ithamlar çok ağır. Bununla beraber onun durumunu biraz hafifletmeye çalışmama belki müsaade edersin.

- Tecrübeye değmez, faydasız. Onu öldürmemiş olmamızın sebebi, Çağatay Han'ın büyük veziri Mahmut Yalvaç'ın iltimas etmesinden başka bir şey değil. Bu derviş dünyanın fatihi Cengiz Han'ın hayatı ve seferleri hakkında yazdığı kitabı bitir-

meden serbest bırakılmayacak.

- Bu iş bitince Hacı Rahim'i serbest bırakacak mısınız?

- Ne diyorsun sen? Bütün günahlarından tövbe etse bile buradan halkın huzuruna ancak ellerini ve dilini kesmek için çıkaracağız. İşte bunun için bizim divane, iki seneden beri durmadan yazıyor. Ölüm gününü geciktirmek için belki de otuz sene yazacaktır.

- Hacı Rahim, benim veli nimetimdir. Bana Arapça okuyup yazmayı o öğretti. Açlıktan ölmek üzere olduğum zaman o karnımı doyurdu. Elimdeki yegane altın dinarı onun hayrı için sarf etmeye hazırım. Sana gelince ey büyük muhafız, ölüme mahkum edilmiş olan bir adama karşı biraz merhametli davran ve benim Hacı Rahim'i görmeme müsaade et.

- Ver o altın dinarı bana, sonra da bitişikteki odaya geç. Oradan bizim divaneyi istediğin gibi seyredebilirsin.

Turgan, dinarı baş muhafızın kınalı avucuna koydu ve taş eşiği atladi.

DEMİR KAFES

DAR avlunun içinden, duvarda açılmış ve önü demir parmaklıklarla kapanmış dört köşe bir deliği iyice görmek mümkün oluyordu. Bu deliğin içinde, parça parça olmuş kumaşlar arasında karanlık bir cismin hareket etmekte olduğu görülyordu.

Kafesin yanında, ince bir hayal duvara yapışmış gibi duruyordu. Bu hayal göçebe, Suli kabilelerine mensup kadınlar gibi baştan ayağa bir şal ile sarılmıştı.

Turgan ihtiyatlı adımlarla yaklaştı. Kadın başını çevirdi. Tanıdık yüzü genç adamın dikkatini çekti: Bu bronzlaşmış yüz, bu siyah ve araştırmacı gözler ona pek yabancı değildi. Bununla beraber bir zamanki endişesizlik, artık bu taze yüzden silinip gitmişti. Yeni gelene meraklı gözlerle bakan genç kadın, tekrar arkasını dönmüştü. Artık hiç şüphesi kalmamıştı: Bu Binti Zenkiye'ydi.

Turgan, kafesin içinde gördükleri ile heyecanlanarak biraz daha ilerledi. Elini ayağını toplayarak mümkün olduğu kadar küçülmeye çalışmış olan mahkum, bu kafeste güçlkle oturabiliyordu. Kıvrıkcık uzun saçlı bir baş karanlıkların arasından uzandı. İki siyah göz parladı. Zayıflamış olan yüzdeki derin çizgilere rağmen Turgan Hacı Rahim'i tanıdı. Derviş hücresi-

nin demirlerine doğru kendini yukarı çekti ve kafasını demir-
lere yapıştırdı. Kalın sesiyle:

- Sevgili kardeşim, dedi, tam zamanında yetiştin. Yaklaş Turgan, benim son arzularımı dinle. İmamlar beni burada çürütme istiyorlar, belki de halkı sindirmek için kulaklarını kesecekler, beni parça parça edecekler. Ama serbest bir fikri ve kalbimde yanmakta olan derin kını öldürebilirler mi? Bana ısmarladıklarını yazdım. Fakat bu notları okurlarsa hem onları hem de beni diri diri yakacaklardır. Ben onlar gibi kızıl sakallı Cengiz Han'ı methetmiyorum, çocukların ve kadınların katili olan Moğollar için kasideler yazmıyorum. Ben bütün hakikati, gözlerimle gördüğüm gibi cesaretle yazdım. Elimden gelen her şeyi yaptım. İşte hayatımın son günü geldi. Veda günü geldi. Beni Salar Nehri kenarındaki ihtiyar çınarlardan birinin dibine gömün. Benim büyük üstadım Ebu Ali İbni Sina, dünyanın en büyük hakimiydi. Dar kafalı ve müfsit hocaların iftirasına uğradı. Zindanda ve bir kucak samanın üzerinde can verdi. Ölümüne deva bulmaktan başka kainatın bütün sırlarını biliyordu.

Turgan yavaşça cevap verdi:

- Ellerimiz arkamızda bağlı yürürken ve Kara Konçar'ın keskin kılıcı üzerimize inmek üzere bulunurken bana söylediklerini hatırlıyor musun? O gün bana söyleyen sen değil miydin: "Cesaretini kaybetme, geceler uzundur ve henüz nihayet bulmamıştır." Bugün ben de sana bana verdiğin dersi hatırlatıyorum: "Cesaretini kaybetme, daha gece bile olmadı."

Hacı Rahim yerinden fırladı, sanki eski kuvvetini birdenbire kazanmıştı. Turgan, dervişi kandırmak için yavaş sesle sözlerine devam etti:

- Sevgili ağabeyciğim. Beni dinle ve söylediklerimi yap. Sana üç siyah hap vereceğim. Onları yutacaksın. Sonra ölmüş gibi kaskatı kesileceksin. Hiçbir acı duymayacaksın, dağların üzerinden aşarak içinde serin suların aktığı mis kokulu bir vadiye ulaştığını zannedeceksin. Orada kar gibi beyaz atlar dolaşıyor ve altın renkli kuşlar güzel sesleriyle ötüyorlar. Rüyanda on altı yaşındayken sevdiğin kızı göreceksin.

- Sonra bu rüyadan uyanınca, tekrar bu demirleri kemirecek değil miyim? Böyle seraba kurban olmak istemem.

- Dur, bekle, beni dinle. Sen bu rüyaya daldığın zaman zin-

dancılarına ölmüş olduğunu ve cesedinin gömülmesini söyleyeceğim. O zaman zindancılar kafesini açacaklar ve seni idam edilenlerin bulunduğu hendeğe kadar sürükleyecekler. Çok acı çekecek olsan bile tahammül et; sakın bağırma, ağlama. Yoksa ellerindeki demirle senin de kafanı kırarlar. Seni ölülerin arasına, çakalların sofrasına bıraktıktan sonra ben gece yarısı üç arkadaşım ile geleceğim. Seni bir hırkaya saracağız ve şehirden uzaklara götüreceğiz. Sakin ve sessiz bir yere. Orada kendine geleceksin, senin ata binmene yardım edeceğim. Ya doğuya ya batıya gideceksin ve yeni bir hayata başlayacaksın.

- Evet, doğru söyledin. Gece henüz sona ermedi. Ben içinde beyaz atların koştuğu yeşil vadiye uçmaya hazırım. Beni iyi edecek olan zehiri çabuk ver.

Hacı Rahim, bir kartalın pençesini hatırlatan kuru ve esmer elini uzattı. Turgan bir meşin keseden üç siyah hap çıkardı. Hacı Rahim'e verdi ve Hacı Rahim bunları hiç tereddüt etmeden yuttu. Önce hafif bir sesle bir şeyler mırıldandı, sesi gittikçe yavaşladı, sarsıldı ve olduğu yere yıkıldı.

Mızraklı bir zindancı yaklaştı.

- Baş muhafız bu mahpusun yanında daha fazla kalmamanı emrediyor, dedi.

- Zavallı adamın artık baş muhafızın himmetine ihtiyacı kalmadı. Ölüp gitti zavallı.

Zindancı, elindeki mızrağı parmaklıkların arasından uzattı ve yerde yatan dervişi dürttü:

- Bağırıyor, kımıldamıyor. Gebermiş olmalı. Bu akılsız herifin leşini de hendeğe atalım. Eğer onu muhakkak toprağa gömmek istiyorsan acele et, bu gece yap bu işi. Yoksa köpeklerle çakallar sabaha kadar ondan bir parça kemik bile bırakmazlar.

KİTABIN SON SAHİFESİ

“Sabırlı ve sebatlı olanlar, başardıkları işin hayırla neticelendiğini görürler.”

(Hacı Rahim Bağdadi)

TURGAN ile Binti Zenkiye bir harabe haline gelmiş olan şehrin sessiz sokaklarında yan yana yürüyorlardı. Turgan atının dizginlerini çekiyordu. Nal sesleri terkedilmiş binaların duvarlarında akisler yapıyordu. İki genç sessiz yürüyor ve su baskınında boğularak ölen Mirza Yusufun Kurgan'daki evinde geçirdikleri çocukluk günlerini hatırlıyorlardı.

- Serserilikle geçen bütün bu seneler zarfında seni daima düşündüm Binti Zenkiye.

- Çocukluk arkadaşım işte yine karşında... Ben de memleketimizi sarsan gök gürültülerini ve her şeyi yıkıp harap eden yıldırımları gördüm. Fakat yıldırımların meşeleri ve çınarları devirdiği bir yerde, küçük bir fidan canımı kurtarabiliyor. Ben de o büyük fırtınanın içinden işte böyle geçtim.

- O korkunç senelerde başına neler geldi, bana anlatır mısın?

- Dinle beni.. Moğollar, Buhara'yı aldıkları ve beni o vahşi hükümdarlarının önünde hüznü türküler söylemeye ve yıki-

lan Harzem için ağlamaya mecbur ettikleri zaman, kumandanları beni tebrik etti ve beni kendileri ile beraber hareket eden Çinli dansözlerin arasına kapattı. İstilacıların gittikleri her yere ben de onlarla beraber gittim. Bir zaman geldi, Cengiz Han gözlerinden hastalandı, gökte bir yerine iki ay görüyor, stepte önüne üç ceylanın birden çıktığına inanıyordu. Kötü ruhların kendisini takip etmekte olduğunu da zannediyordu. Moğol şamanları hükümdarın önünde dualar ettiler, rakslar yaptılar, fakat onun sıkıntısını dağıtmaya muvaffak olamadılar. Hekimler hükümdarlarının karşısına çıkmaktan ve ona el sürmekten korkuyorlardı. Nihayet bir gün Zin Zaban adlı bir Arap hekim çıka geldi ve cihangire yardım etmek cesaretini gösterdi. Kısa zamanda onu rahat ettirmeye muvaffak oldu. Bu neticeden çok memnun olan Cengiz, kendisini memnun etmek için nasıl bir ih-sanda bulunmasını istediğini sordu. Bu bilgin hiçbir hazine istemedi, parmağı ile şantözlerden birini gösterdi. Bu şantöz bendim. Cengiz Han, benim Zin Zaban'a teslim edilmemi emretti. İhtiyar beni kadınlara tahsis ettiği haremine kapattı. Ben orada genç kızların siyah saçlarını örüyor ve yüzlerini süsleyen benleri boyuyordum. Bunu duyan hekim, beni belindeki sırmalı kayışla dövdü. O zaman ben de gülmesini unutan askerin türküsünü söylemeye başladım. Hekim beni tekrar dövdü. Bu defa ben de haremde kaçtım ve göçebe Suli kabilesine mensup bir kadının çadırına sığındım. Biliyorsun, bunlar ateşe taparlardı. Biz de onlara hor gözle bakardık. Ben de onlar gibi siyah bir çarşafa sarıldım. Ve hiçbiri bana ihanet etmedi. İhtiyar Zin Zaban Cengiz Han'a müracaat etti. Askerleriyle beni arattırmasını istedi.

Moğol hükümdarı o kadar hiddetlendi ki, huzurunda bulunanlar elleriyle yüzlerini kapayarak kendilerini yerlere attılar. Cengiz Han: "Benim sana hediye ettiğim esiri elinden nasıl kaçırsın?" diye bağıırıyordu. Nasıl oluyor da bir kadını emirlerine itaat ettiremiyorsun? Karısına sözünü dinletemeyen bir erkeğin benim topraklarımda yaşamaya hakkı yoktur. Kaldırın bu herifi. Cellatlar hemen ihtiyar alimi aldılar ve kafasını uçurdular. Ne garip netice değil mi? İşte o zamandan beri ben Suli'lerin arasında yaşıyorum. Hacı Rahim'in bir kafese kapatıldığını duyunca, ona ekmek, ceviz ve üzüm getirmeye geldim. Sonra yazmasına da yardım ettim.

- Kendin bu kadar büyük bir tehlike içinde bulunmana rağmen ona yardım etmek imkanını buldun demek?

- Her üç günde bir zindana gelerek ona yiyecek getiriyordum. Ona hem ekmek hem de kağıt veriyordum. O da yazdıklarını gizlice bana veriyordu. Çadırımda bunların kopyasını çektikten sonra, kendisine iade ediyor, Moğolların Harzem'i istila etmeleri hikayesinin gerisini alıyordum. Böylece dostumuz kitabı yazdığı müddetçe ben de ikinci nüshayı elimle yazmış oluyordum. Allah bana okuyup yazmayı öğretmiş olan Mirza Yusuf'tan razı olsun.

Turgan:

- Sen böylece büyük bir iş görmüş oluyorsun. Ahlaksız imamlar, Hacı Rahim'in notlarını yakacak olurlarsa biz de ikinci nüshayı muhafaza ederiz. Böylece çocuklarımız ve torunlarımız Cengiz Han'ın işlediği cinayetlerden haberdar olurlar.

İki genç Sulilerin çadırlarının kurulmuş olduğu nehrin kenarına geldiler.

Bir çınarın dibinde yayılı olan bir halının üzerine Binti Zenkiye bir tomar kağıt koydu. Semerkand harabelerinin üzerinde parlayan ay, ihtiyar dervişin itiraflarını ihtiva eden muntazam satırlar dolu kağıtları da aydınlatıyordu.

Binti Zenkiye, halının üzerine oturdu ve önündeki kağıtları karıştırarak:

- Hacı Rahim, soğuk kafesinde çok zayıfladı, fakat hiçbir zaman cesaretini kaybetmedi. Sanki onu kendi düşünceleri içten içe yakıp eritiyordu. Son günlerde yazmakta büyük güçlük çekiyordu. Bak şu satırlardaki harfler ne kadar titrek, adeta kağıttan dışarıya fırlayacaklarmış gibi intizamsız. Bak netice olarak ne yazıyor. Dinle:

Binti Zenkiye Arapça yazıları okumaya başladı:

“Eskimiş kalem, insafsız Moğol istilasının vatanımızın en güzel parçaları üzerinde yaptığı tahribatı anlatan bu kitabın son satırlarını yazmaya hazırlanıyor. Bu kitabın yazarı, henüz sönmemiş olan heyecanların arasında, istiklallerini korumak cesaretini gösteremeyen, sulh ve sükun içinde yaşayan milletleri caniyane usullerle mahveden Cengiz Han'a karşı bir mukavemet cephesi kuramayan Harzem'in alçak ruhluların idarecileri hakkında daha birçok şeyler yazmak isterdi.

Eğer bütün Harzemliler birlik halinde hiddet kılıcını kaldırarak, çekinmeden, cesaretle vatanlarının düşmanları üzerine atılmış olsalardı, haşın tabiatlı Moğollar ve onların kızıl sakallı hükümdarı Harzem'de altı aydan fazla kalamazdı. Kendi memleketlerinin uzak steplerine çekilip giderlerdi.

Moğollar kılıç kuvvetiyle değil, düşmanlarının bir birlik kuramamış olmaları, uysal ve mahcup karakterleri sayesinde galibiyet kazandılar... Büyük kahraman olan Celaleddin, kararlı ve cesaretli bir avuç yiğitle Moğolları ezmenin kolaylıkla mümkün olabileceğini ispat etti. Fakat kalemim artık titreyen ellerimden kayıyor. Seyyar dervişin kuvveti günden güne azalıyor ve ömrün sonu yaklaşıyor.

Hesap günü çok yakına geldi. Şairin şu sözlerini aynen buraya geçirmekten kendimi alamıyorum.⁽¹⁾

Tıpkı ilkbahar yağmuru gibi,
Tıpkı sonbahar rüzgarı gibi,
Gençliğim geçip gitti.
Yaşamakta geç kalıyorum,
Halbuki kervan başı
Develeri yükledi
Yola çıkmaya hazırlandı bile...

“Meçhul okuyucuma veda etmek için şunları da söylemek istiyorum: Kibirli imamlarla, gururla şişmiş bilginlerin beni itham etmelerinin ne önemi var. Kötülükleri samimiyetsiz olduğu kadar da manasız. Benim şüpheciliğim hafif ve boş bir şey değildir.⁽²⁾ Benimkinden daha sağlam ve ateşli iman düşünülemez. Ben kör cellatların önünde zincire vurulmuş olan düşüncelerin zaferine, hakikatın yalanlara muhakkak galip geleceğine inanıyorum. O günlerde hakikat, insanlara karşı gösterilecek saygı ve hürriyet, memleketimizi büyük bir saadete ve büyük bir aydınlığa götürecektir. O günler devam edecektir.”

Binti Zenkiye, üç gümüş yüzükle süslü ince küçük parmağını dudaklarına götürdü, düşündü, hilal kaşlarını çattı, yerde dağınık bir halde duran kağıtları toplayarak bir beze sardı,

⁽¹⁾ Husrevani (10. yüzyıl)

⁽²⁾ Ebu Ali İbni Sina (10. yüzyıl)

sonra siyah parlak gözlerini Turgan'a kaldırarak fısıldadı:

- Şimdi ben, Suli kabilesinden üç cesur delikanlı çağırmaya gidiyorum. Onlarla beraber idam edilenlerin atıldığı çukura gidirsiniz. Çünkü gecenin sona ermesine çok az bir zaman var. Böylece onu da kurtarmış oluruz.

SON

BOZKIRIN KANLI KILICI

CENGİZ HAN

Vassili YAN

“İşte bana neşe veren bir türkü! Bu çocuk söylüyor, ağlar gibi! Büyük Cengiz Han gülünce bütün dünya ağlamalı!”

Asya steplerinde bir kabile reisinin oğlu olarak dünyaya gelen Temuçin, tarihteki en büyük imparatorluğun kurucusu, milyonlarca insanın celladı, yarı deha-yarı deli bir tarihsel figürdür. Hayata gözlerini açtığı steplerden başlayarak tüm dünyayı fethetmeye girişen bu cesur ve savaşçı Moğol, bir süre sonra Cengiz Han adıyla anılır olmuştur. Ordusuyla yıkıp yok ettiği kentlerin ve uygarlıkların sayısı bile tam olarak bilinmemektedir. Henüz Asya kıtasının yerini bile bilmeyen birçok Avrupalı, onun askerlerinin elinde can vermiş, Ortadoğu'nun mağrur ve kudretli hükümdarları, Cengiz'in yarattığı kum fırtınalarının içinde kaybolup gitmişlerdir. Tek başına dünya tarihini değiştiren bu inanılmaz adam, binlerce efsanenin ve hikayenin de baş kişisi olmuştur. Vassili YAN, işte bu efsanevi kişiliği romanında tarihsel gerçekliklere uygun biçimiyle resmeden, dünyaca tanınmış bir tarihçidir. Moğol tarihi üzerine en kapsamlı araştırmaları yapmış olan araştırmacı, edindiği bilgileri tarihsel bir romanda bizlere sunmakta. Yazar, gerek anlatım, gerekse edebi yönüyle okuyucunun takdirini kazanan bir edebiyatçı da olduğunu bu eserle ortaya koyuyor. Tarihsel olayların ve kişilerin doğruya en yakın haliyle anlatıldığı bu eserle, hem tarihe hem de roman türünün edebi güzelliklerine ulaşacaksınız...

www.pegasusyayinlari.com

ISBN 9944-326-10-0

9 789944 326100

